adagia

ÆGIDII MENAGII
JURIS CIVILIS
AMOENITATES

Ad

LUDOVICUM NUBLÆUM,
Advocatum Parisiensem.

Tertia Editio, prioribus longè auctior & emendatior.

FRANCOFURTI & LIPSIÆ,

Impensis Hered. FRIDERICI LANCKISII,
Typis CHRISTOPHORI GÜNTHERI.

ANNO M. DC. LXXX.

Εἰς

τὰ τῶν νόμων κεκαλλιεπημένα
τοῦ αἰδεσίμου καὶ εὐκλεεστάτου

ΑΙΓΙΔΙΟΥ ΜΕΝΑΓΙΟΥ,
νεωστὶ ἐκδεδομένα.

Ἀγλαΐης μῆτερ, πάσης γλυκέτειρα θαλείας,
Εὐσυνέτων Φραγκὶς μαῖα τε γαῖα Φρενῶν,
Οὐ μόνον ἁβροσύναις λαλιάν τε καὶ ἤθεα κεδναῖς
Ἀγροίκων κοσμεῖς ἐκπονέεις τε βροτῶν·
Ἀλλὰ θεμιστοσύνην, τοπάλαι τρηχεῖαν ἐοῦσαν,
Ταῦτ' ἔπι σαῖς λείαν ἁβροσύναισι ποιεῖς.
ἈΛΚΙΑΤΟ͂Ν, ΒΡΙΣΣΩ͂ΝΑ, ΦΆΒΡΟΝ, τοῦ-
τού τε ΒΥΔΑΪ́ΟΝ
Μάρτυρα, ΚΟΥΆΚΙΟΝ, τόνθ' ὉΤΌΜΑΝ-
ΝΟΝ ὕδω.
Τούτοις ΦΆΒΡΩΤΟΝ, ΓΟΘΟΦΡΗ͂ΔΟΝ, ἰδ'
ἀνέρας ἄλλους
Προσθέμενοι, οἳ πινυτῇ χειρὶ γράφουσιν, ἔδει.
Πάντας ὅμως δολιχοῖς ΜΗΝΆΓΙΟΣ ἴθμασι νικᾷ,
Βίβλον ὃς ἡβαιὴν, ἀλλὰ λιγεῖαν ἔδω.
Σπειρικὰ Γερμανοῖς ἀγοράσματα πέμπετε Γαλλοί,
Πέμπετε καὶ τοίας πολλάκις αὖθι βίβλους.
Κεῖνα χρόνος φθείρει, καὶ σὴς ταύτας ὁ γρα-
φείσας
ἈΕΙΨΙ͂Σ κομψοτέρως αὖψ ἀνίησι τύποις.

ΦΡΙΔΕΡΙΚΟΣ ΒΕΝΕΔΙΚΤΟΣ
ΚΑΡΠΖΩΒΙΟΣ.

ÆGIDIUS MENAGIUS
S. D.
LUDOVICO NUBLÆO,
ADVOCATO PARISIENSI.

QVantum ego memoriâ repetere præterita possum, nemo est mihi te, LUDOVICE NUBLÆE, *amicus an-tiqvior. Anni sunt triginta, & amplius, ex qvo Philippus Loïaltæus, Advocatus Parisiensis, Vir doctissimus, cui me, ut Luteciam secum duceret, parens meus tradiderat, ad familiaritatem tuam fores aperuit. Amavi autem te qvo die cognovi, in propter summum tuum ingenium*

atqve judicium, ſummamq́ doctrinam, tum propter ſingularem modeſtiam, probitatem, juſtitiam, atque humanitatem. Tu vicisſim, ex qvo te amare cœpi, in tuorum me numero habuiſti: atqve ex eo tempore nullum officii erga me prætermiſiſti genus. Te, cùm in Foro verſarer, conſiliorum moderatorem habui, ſtudiorum adjutorem, ſcriptorum emendatorem, famæ amplificatorem. Uno verbo, tot, tantaq́ fuere tua erga me officia, ut ego omnium gratisſimus, ne ea ſuſtinere non poſſem, interdum ſubvererer. Sed hæc, quamquam maxima, nihil tamen ſunt, præut qvam tu mihi nuper operam præſtitiſti, cùm me in Senatum Pariſienſem Carmen famoſum ſcripſiſſe rata Civitas Pariſienſis, in me prope univerſa conſurgeret. Qvàm ſtrenuè, qvàm fortiter malevolis de me ſermonibus reſtitiſti! Qvàm

acri-

acriter, qvàm eruditè eorum errorem, qvi Togæ *vocabulum, pro vili cliente positum, minùs intelligentes, me in crimen læsi Senatus vocabant, adductis Veterum testimoniis confutasti! In ea accusatione, qvâ nihil mihi umqvam tam præter opinionem contigisse potuit, (nam de scribendo in Senatum Carmine, ne per somnium qvidem cogitaveram) à te, homine officiosissimo, mihiq; amicissimo, omnia ego summa semper exspectavi. Tu, tuis officiis vicisti exspectationem nostram: tantumque inde ad amicitiam meam, cui nihil addi posse videbatur, additum fuit, ut ex eo tempore te mihi videar amare cœpisse. Hæc tua in me officia, mihi per se grata, eo etiam fuere gratiora, qvòd sum in ea gravissima accusatione ab iis derelictus, à qvibus, propter mea in illos studia, minimè oportuit. Qvid dico, derelictus? Ab iis sum oppugnatus, quos de-*

fenderam; qvos beneficiis affeceram; qvos laudibus ornaveram. Togæ *vocabulum illo paulò reconditiore atque secretiore significatu, à qvibusdam, qvos jam ipse suspicari potes, eorum qvæ dicunt faciuntq́, arte quadam Ostentatoribus; qvi se Latinè doctos videri volunt, quia tirunculis, à qvibus coluntur, paulò sunt doctiores, non intellectum facilè patior, ac minimè miror. Illud miror, ac simul indignor, eos qvi me penitus nosse debebant; cùm familiaris illis, cùm amicus fuissem; adduci potuisse, ut tam citò crederent, me tam turpe, tam indignum, tam illiberale facinus, sine caussa perpetrasse. Ad summum sapientiæ gradum fateor me non pervenisse: sed neque me stipitem puto. At stipitem me fuisse oportuit, si ipse, qvi contra privatos homines, qui me qvotidie scriptis lacessunt, scribere non*

susti-

ineo; qvi, non abjectione animi, bumanitate, ne iis qvidem repu-,qvi me qvotidie oppugnant; con-Senatum Parisiensem; cujus di-tas obscurabitur numqvam, etsi rvando obumbretur; nullâ ab eo vocatus injuriâ; immo maximis eficiis affectus, Carmen famosum scripsissem: si in ipsa urbe Lutecia, est, in amplissimo totius Europæ atro, & longissimè resonanti, illud ndum curassem: si illi nomen meum osuissem: si illud, ut feci, Senato-us ipsis obtulissem: iis videlicet, qvi adversùs Senatum scribentem, scribere potuissent; & sanè debuis-t. Qvi mihi hoc negotium facess-unt, non tulissem olim juvenili ca-e inconsideratior. Illorum obtre-tiones & maledicta fregissem, at-e retudissem. Illos deridendos pro-iassem. Illos deniqve ipsos altis vul-ribus confodissem.

Et nos tela, Pater, ferrumqve haud debile dextrâ
Spargimus, & nostro seqvitur de vulnere sangvis.

Qvin & isto ipso in genere scribendi, in qvo plurimum se posse putant, eos nihil posse, facilè ostendissem. Verùm & mitiores & meliores facti sumus accedente ætate: diuturnisq; amicorum injuriis ad dolorem novum animus noster obduruit. Ingrati erunt, Invidi, Malefici, Maledici, donec Homines. Illorum igitur ingratum animum, invidias, injurias, maledicta, dicteria, scommata, immotus, ut Philosophum, & Christianum decet, sino præterfluere. Qvi me ament, qvi mihi faveant, qvi mea tueantur, non deerunt viri honesti; qvorum amicitiâ & studiis delectabor potiùs, qvàm illorum injuriis aut maledictis laborabo. Verùm ut injurias oblivisci decet, ita benefi-

cio-

ciorum meminisse convenit. Tanti igitur tui beneficii memor, aliqvas ex Lucubrationibus meis, testes tuorum erga me meritorum, meæq; in te pietatis & observantiæ, tibi inscribere cogitavi. Qværenti autem mihi, qvas potissimùm inscriberem, Historia Veterum Jurisconsultorum; quando eam tibi potissimùm placere intellexeram; primùm occurrebat. Sed cùm tam grande Opus brevi ad finem perducere non liceret; grati autem animi mei testimonia publica diutiùs tibi deberi ægrè ferrem; ex Notulis, qvas olim Juris Studiosus ad oram Corporis Juris apposueram, has Observationes raptim tibi exaravi. Qvid porro in illis præstiterim, paucis accipe. Neqve in Scholis decantata, neqve in Commentariis protrita, in illis observavi. Non tamen de apicibus Juris qvæstiones tractavi; cùm

accedit. Vidi ego Advocatum, longè omnium, qvos mihi nosse contigit, in Foro ocupatissimum; magnam sui fiduciam habentem; ceterorum contemptu auctoritatem captantem; qvi Orationem Divi Marci, de qva freqvens in libris Juris mentio, Preces esse Sancti Marci existimaret. Et tamen ille ipse, qui ne primoribus qvidem labris Jurisprudentiam, ut inde patet, attigerat, de Jure respondebat. Discipulis Juris, ut audiendis Professoribus, & legendis Juris Conditorum libris operam darent, qvinqvennium olim definivit Justinianus Imperator: nec nisi qvi probasset se tantum temporis Legum studiis tribuisse, in numerum Advocatorum admittebatur. Exstat in hanc rem Jacobi Cujacii suspiratio, atqve vociferatio. Si qvinqvennium, inqvit, illâ ætate, qvâ mores, & jura, & verba civilia sanè

erant

erant notiora, aut faciliora perceptu, " *qvid non erubescimus istâ, qvâ horrere spinis omnibus videntur omnia,* " *qvæcumq; de Jure ab antiqvis prodita sunt, vix tamen in eis nos transigere triennium? plurimùm vitio parentum, qvi, ut Petronius Arbiter ait,* " *cùm ad vota properant, cruda adhuc* " *studia in Forum propellunt.* *Bene hodie cum Jurisprudentia ageretur, si ejus studio triennium, ut Cujacii ætate, impenderetur. Sed, ô tempora! ô mores! non triennium; non trimestre tempus; vix triduum ei impenditur. Citatis eqvis uno die urbem Aureliam petunt Juris Candidati: altero, Licentiatus, qvem vocant, ibi gradum sumunt: tertio, Jurisconsulti Luteciam redeunt: ut, qvod joco olim de se Marcus Tullius, triduo se Jurisconsultos profiteri seriò velle videantur. Advocati qvarto die fiunt: qvinto*

veniâ

diceret. Neque enim putet quisquam bonori suo aliquid esse detractum, cùm ipse necessitatem elegerit standi, & contempserit jus sedendi. Verba sunt Imperatorum Valentiniani & Valentis: ne quis fortè iniquam super his mihi litem moveat. Quid enim pulchrius, quàm gloriosæ vocis munimine, aut tacita advocatione, laborantium spem, vitam, & posteros defendere? Quid autem præclarius Patrono, qui in Foro consenuit? Extra necessitatem Jurisdictionis ad eum cuncti Litigatores veniunt. In eum universi Cives consentiunt. Eum summum quisque causâ suæ Judicem facit. Omnibus controversiis suâ sententiâ, & auctoritate finem imponit. Oraculum est totius Civitatis. Est non unius anni Consul, ac

Perpetuus Populi privato in limine Prætor.

Quâ

Qvâ privatâ Præturâ nullam publicam aut pulchriorem, aut illustriorem, aut præstantiorem esse eqvidem duco. Hanc meam de Advocatorum munere sententiam, si perspectam habuissent Invidi ac Malevoli, qvi me Advocatum fuisse, ut mihi injuriam facerent, exprobrarunt, ab hac exprobratione, certò scio, temperassent. Illud verò pusilli animi fuit, & ipsâ invidiâ ac malevolentiâ jejuni, qvòd Presbyter ille, & Concionator,

Qvem tulit ad Scenam ventoso
Gloria curru,

in fronte Libelli famosi, qvem de Constitutione Comœdiæ adversùs me scripsit, ut audio, (neqve enim legi, neque legam) viginti & ampliùs annis ex qvo Foro vale dixeram, mihi Advocati titulum affixit. Affixit verò injuriosis verbis, me Magistrum Ægidium *appellando: qvo nomine, non*

Proceres, non Rex ipse, si de me, aut ad me scriberent, me appellarent. Advocatum me fuisse, non solùm fateor, sed etiam glorior. Qvem enim Advocatum fuisse pudeat, Advocatus cùm sit Franciscus Montolonius, qvi avum & proavum, Regii Sigilli Custodes; tritavum, Senatus Divionensis Patronum Regium; gentilem, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem habuit? Tamen, verè ut dicam, numqvam in Foro Parisiensi versatus sum eo consilio, totam ut ætatem ibi consumerem; sed solùm, ut ad magistratus, ad qvos, apud Andes meos, destinabar, & qvos fratres mei natu minores gessere, instructior pervenirem. Vereor, ne arrogantiùs à me dictum videatur; dicam tamen: à nemine umqvam honorarium accepi: ut si non magna cum eloqventiæ laude, certè maxima cum dignitate causas me egisse etiam illi

ipsi

ipsi mei Obtrectatores agnoscere necesse habeant. Quod non dico, quia turpe putem honorarium accipere: quis enim, etiam Procerum, suis stipendiis militat? verùm, ut inde appareat, verissimum esse quod suprà posui, me Advocatorum consortio, ut id munus perpetuò profiterer, sociatum non fuisse. Sed quid ego hæc ad te, quæ tu, consiliorum meorum & factorum particeps, omnium optimè nosti? Ut igitur unde digressus sum redeam, Amœnitates hasce meas tibi, LUDOVICE NUBLÆE, *tuorum erga me meritorum, meæq; in te observantiæ & pietatis testes, pignus, & monumentum, do, dico, consecro. Lutecia Parisiorum. Calendis Maji, Anni* M. DC. LXIV.

ELOGIA.

* * *

JOHANNES STRAUCHIUS Jurisconſultus,

In Epiſtola ad Lectorem, præfixâ libello, cui titulus, Amœnitatum Juris Canonici Semeſtre. *Jenæ 1674.*

DE inſcriptione hoc tantùm adjicio: Cùm decennio abhinc Pariſiis mihi mittebatur ÆGIDII MENAGII, Jurisconſulti præſtantisſimi, Liber, qvem *Juris Civilis Amœnitates* inſcripſerat; adeo me,& ipſum ceperat Opus, & Tituli Amœnitas, ut poſtqvam è Foro,qvo tum occupabar, in Academiam revocatus, officii neceſſitate Juri Canonico horas aliqvas de die dare debueram, MENAGIUM imitato, mihi idem præſcribere & meis nomen viſum fuerit. Qvamvis verò, & ab ingenio Viri hujus, & argumenti prærogativâ me longè relinqvi jam tum ſentiebam, adeo tamen tenuere qvæ ſemel animum ſubierant hæ pellecebræ, ut ne nunc qvidem mutare velim. Cur verò MENAGIUS Operi ſuo titulum AMOENITATES fecerit, rationes ad NUBLÆUM Præfatione reddit. Eas ex parte mihi, Jurisqve Canonici ſtudio communes eſſe, forſan non erravero ſi mihi perſuaſerim. Sin erro, cogita & hoc tibi commune eſſe, LECTOR, &c

NICO-

* * *

NICOLAUS HEINSIUS

in Vellejanis Castigationibus, pag. 28.

VErùm de *prævaricandi* verbo, ejusqve significatu non uno, copiosè præter ceteros egit Vir, si qvis alius, de antiqvitate omniqve re litteraria pulcherrimum meritus in modum ÆGIDIUS MENAGIUS, Juris Amœnitatibus.

* * *

ANTONIUS FRANCISCUS PAYENUS, Antecessor Avenionensis.

pag. 365. Prodromi Justiniani.

COnstat ex Pandectis Florentinis, qvas Triboniani autographum Budæus putavit, totum Titulum de Excusationibus Tutorum, aliaqve sparsim verba in Pandectis Græcè relicta fuisse, qvæ Bulgarus, licet barbarè, ut notat Vir amœnissimus ÆGIDIUS MENAGIUS, Amœnitatum Juris capite 33. Latina reddidit.

Et pag. 173.

Qvid autem tunc Paratitla essent, dixi supra; à qvâ Paratitλῶν formâ recessere Latini Interpretes: & signanter Cujacius Græcorum alioqvi nimiùm

mium Cultor, Summaria, seu Titulorum Synopses, pro Paratitlis usurpans, ut observat ÆGIDIUS MENAGIUS Amœnitatum Juris capite 15.

* * *

JOHANNES DOUIATIUS

Antecessorum Parisiensium & Professorum Regiorum Primicerius *in Historia Juris Civilis Romanorum cap. 1.*

HOrum Veterum Jurisprudentium Vitas plures scripsere: Bernardinus imprimis Rutilius & Fichardus, superiori sæculo: hoc verò nostro Johannes Bertrandus, Præses Tolosanus duobus libris Biinomicôn, sive de Jurisperitis, & Guido Pancirolus priori parte librorum de Claris Legum Interpretibus. Qvibus non pauca licebit adjicere ex erudito Amœnitatum Juris opere, qvod nuper in lucem edidit Vir Clarissimus, deqve omni literarum genere, & vulgaribus etiam lingvis, optimè meritus ÆGIDIUS MENAGIUS: à qvo accuratissimum ejusqve exqvisitâ eruditione dignum Commentarium in Titulum de Origine Juris expectamus.

Et cap. 9.

At fœcundissima literarum bonorumqve omnium proventu ætas nostra plurimos utiqve tu-

tulit magni nominis Jurisconſultos. Imprimis autem, qvorum ſcripta ad Jus Civile pertinentia, ad meam notitiam venerint, fuere aut adhuc ſunt, ad annum usqve à Virgineo partu 1678. In Galliâ nati: Raguellus; Antonius Faber; Guillelmus Ranchinus; Guillelmus Maranus; Antonius Mornacius; Petrus Gregorius Toloſanus; Johannes à Coſta; Emundus Merillius; Carolus Labbæus; Franciſcus Marſis; Bernardus Autumnus; Alexander Chaſſanæus; Johannes Daveſanus; Johannes Broæus; Johannes Mererius; Antonius Dadinus Altaſerra; Claudius Colombetus; Jacobus Gothofredus; Johannes Oſius, vero nomine *Orrius*; Ægidius Menagius; Nicolaus Catherinotus, qvi ſe *Catharinum* appellare maluit; Michael Legius; Petrus Collonqvius, Daniel Galterius.

* * *

FRIDERICUS BRUMMERUS Lipſienſis,

in *Commentario ad legem Cinciam cap. XI.*

QVò pertinet hiſtoria lepida, qvam è Carolo Molinæo, Advocato Pariſienſi, de Mareſcallo, Advocato qvoqve Pariſienſi, verbis Molinæi refert doctrinæ juxta ac morum elegantiâ præſtantiſſimus Vir ÆGIDIUS MENAGIUS in Amœnitatibus Juris capite 18.

* * *

CAROLUS ANNIBAL FABROTUS in *Epistolâ Nuncupatoriâ ad ÆGIDIUM MENAGIUM* præfixâ tractatibus *de justo partu & de numero puerperii.*

HUnc autem animi fœtum offero Tibi, CLARISSIME MENAGI, qvicum olim haud vulgarem amicitiam contraxi. Nec immeritò: cum pauci sint, qvi his studiis colendis tecum possint contendere. Nam sive Græco ludas carmine, sive Latino, sive Gallico, spiritus altioris poeta diceris: sive te ad studia severiora vertas, vix est ut qvidqvam politius ad nos perveniat. Jure autem nostro non ἀκροθιγῶς imbutus es, sed altè tinctus: ut verè liceat dicere,

Virum te esse undecumqve doctissimum.

INDEX

INDEX CAPITUM,

Quæ hoc Libro continentur.

CAPUT I.

Cap.

CAP.

Mutuum.

Plinius in Præfatione.

Magna pars, ſtudiorum amœnitates quærimus.

ÆGIDII MENAGII

JURIS CIVILIS AMOENITATUM LIBER.

Qui sint Dialectici apud Africanum in l. 88. ad L. Falcidiam.

CAPUT I.

QVi sint Dialectici, de qvibus Africanus l. 88. ad L. Falcid. his verbis, *Dixi τῶν ἀπόρων hanc qvæstionem esse, qvi tractatus apud Dialecticos τοῦ ψευδομένου dicitur*, qværi solet inter Juris Studiosos. Cujacius tractatu ad Africanum, & libro Observationum XXVI. cap. 40. Stoicos eos esse dicit. Etiam Maussacus ad Harpocrationem. Et sanè Dialecticarum hujuscemodi captionum fuit amantissima Porticus. Cicero Academicarum qvarto, ubi de Sorite & Pseudomeno: *qvas plagas ipsi contra se Stoici texuerunt.* Cleanthes qvo-

 qve

qve & Chrysippus, Stoicorum Principes, de Inexplicabilibus istis scripserant, teste Laertio: sic enim τὰ ἄπορα Latinè non nimis incommodè dici posse putat Gellius: & Cicero ita vertit: sicqve hanc vocem Auctor Veteris Glossarii interpretatur. Stoicos propterea Cicero libro de Divinatione secundo, contra Stoicos pro Epicuro disserens, *Dialecticos* appellat. *Hoc vos*, inqvit, *Dialectici non facitis.* Sed tamen, nisi me mea conjectura fallit, Megaricos potiùs innuere voluit Africanus: Philosophos ita appellatos, qvòd ab Euclide Megarensi orti essent. Nam non modò captiosas istas argumentationes eos invenisse; qvæ inde Μεγαρικὰ ζητήματα dicuntur Plutarcho in libro de Repugnantiis Stoicorum; verùm & Dialecticos fuisse dictos, apertè scribit Laertius in Euclide. Verba Laertii, qvibus id scribit, hæc sunt: οὗτος καὶ τὰ Παρμενίδεια μετεχειρίζετο, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Μεγαρικοὶ προσηγορεύοντο, εἶτ' Ἐριστικοί, ὕστερον δὲ Διαλεκτικοί· οὓς οὕτως ὠνόμασε πρῶτος Διονύσιος ὁ Καρχηδόνιος, διὰ τὸ πρὸς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν τοὺς λόγους διατίθεσθαι. *Is & Parmenidea tractavit, & qvi ab eo profecti sunt,* Megarici, *deinde* Litigiosi, *postremò* Dialectici *sunt appellati: qvos primus Dionysius Carthaginiensis sic appellavit, qvòd eorum sermones interrogationibus, responsionibusqve continerentur.* Et postea: τῆς δ' Εὐκλείδου διαδοχῆς ἐστὶ καὶ Εὐβουλίδης ὁ Μιλήσιος, ὃς καὶ πολλοὺς ἐν διαλεκτικῇ λόγους ἠρώτησε· τόν τε Ψευδόμενον,

καὶ

καὶ τὸν Διαλανθάνοντα, καὶ Ηλέκτραν, καὶ Εγκεκαλυμμένον, καὶ Σωρείτην, καὶ Κερατίνην, καὶ Φαλακρόν. *Ceterùm ex eorum numero, qvi Euclidi successerunt, Eubulides exstitit Milesius, cujus multa sunt in Dialectica interrogationum genera: Mentiens, Fallens, Electra, Velata, Sorites, Ceratine, & Calva.* Plinius qvoqve in Procemio Historiæ Naturalis à Stoicis Dialecticos diversos facit. *Qvoniam audio,* inqvit, *& Stoicos, & Dialecticos, Epicureos qvoqve; nam de Grammaticis semper exspectavi; parturire adversùs Libellos, qvos de Grammatica edidi.* Item Priscianus lib. 2. *Partes Orationis sunt secundùm Dialecticos duæ, Nomen & Verbum: secundùm Stoicos verò, qvinqve sunt,* &c. & Tertullianus in libro de Præscriptione Hæreticorum: *Viderint qvi Stoicum, & Platonicum, & Dialecticum, Christianismum protulerunt.* Sed fortaſſe verius est, qvod nunc mihi venit in mentem, & Stoicos, & Megaricos, & qvoscumqve alios, qvi Dialecticis hujuscemodi Sophismatis utebantur, Dialecticorum nomine Africanum intellexiſſe.

Reſponſitare de Jure *non minus eſſe apud Ulpianum, qvàm* reſpondere.

CAPUT II.

QVI annos decem & ſeptem non in totum compleviſſet, prohibuit Prætor poſtulare: *qvia moderatam hanc ætatem ratus eſt ad procedendum in publicum: qva ætate, aut paulò majore, fertur Nerva filius & publicè de Jure reſponſitaſſe:* verba ſunt Ulpiani l. 1. D. de Poſtulando. Ad ea vir doctus, & de Juriſprudentia Romana bene meritus, Dionyſius Gothofredus obſervabat, *reſponſitare* minus eſſe qvàm *reſpondere.* Idem obſervatum Marano in Diſſertatione de Æqvitate, ſive Juſtitia. Qva in ſententia fuiſſe video Choartium & Mornacium, Patronos Pariſienſes celeberrimos. *Notandum*, inqvit Mornacius, *hoc verbum* reſponſitare. *Falluntur enim qvi putant ex hoc textu, Nervam ea ætate de Jure reſpondiſſe, qvaliter hodie fieri ſolet ab antiqvioribus & peritioribus Patronis. Sed* reſponſitavit de Jure, *id eſt, de certis partibus & regulis Juris antiqvi, forſan* XII. *Tabularum. Qvo more faciunt qvi in Scholis Juris Civilis Poſitiones, ſeu Theſes qvaſdam, prout è vaſto illo Jure Romano elegerint, propugnaturos, aſſerturoſqve ſe profitentur contra qvoſcumqve qvi oppugnare illas voluerint. Monuit me hoc Jacobus Choartius, Pa-*

Patronus fori consultissimus, cui, cùm sit octogenario major, singula certatim affundunt Musæ, ut pretiosiorem eum semper faciat & foro & literis viridissima senectus. Qvi alios falli putat Mornacius, ipse fallitur cum Choartio, Marano, & Gothofredo. *Responsitare de Jure* non minus est qvàm *respondere.* Gellius (ita enim vocandus, non Agellius) lib. XIII. cap. 10. ubi de Labeone Antistio, Principe Proculeianæ familiæ, &, ut eum Pomponius noster appellat, Jurisconsulto maximæ auctoritatis: *Juris qvidem Civilis disciplinam principali studio exercuit, & Consulentibus de Jure publicè responsitavit.* Cicero lib. I. de Legibus: *Summos fuisse in civitate nostra Viros, qvi id interpretari populo, & responsitare soliti sunt.* Ita legitur in plerisqve editionibus; etiam Gruterianâ, omnium emendatissimâ. Immo, si vocabuli proprietatem spectes, plus videtur esse *responsitare de Jure*, qvàm *respondere:* nam cùm *responsitare* sit verbum ex iis qvæ *freqventativa* Grammatici appellant, significat propriè *freqventer respondere:* cui contrarium; *raro respondere;* Jurisperitis minùs honestum. Hinc jocus Ciceronis in epistola ad L. Valerium Jurisconsultum: *Qvi istinc nunc veniunt, partim te superbum esse dicunt, qvòd nihil respondeas: partim contumeliosum, qvòd malè respondeas.* Et in alia, ad Trebatium, itidem Jurisconsultum: *Qvi istinc veniunt, superbiam tuam accusant, qvòd negent te percunctantibus respondere.* Nec mirum profe-

ctò videri debet Nervam filium anno ætatis decimo-ſeptimo publicè de Jure reſpondiſſe, cùm anno decimo-qvarto Joſephus à Pontificibus & Urbis Primoribus de penitiori Legum ſenſu conſuli fuerit ſolitus, ut libro de Vita ſua ipſe teſtatur. Et ineptè Ulpianus adnotaſſet, Nervam filium anno decimo-ſeptimo publicè de Jure reſpondiſſe, ſi propugnaſſe eum de Jure Theſes, aut Poſitiones, dicere voluiſſet: cùm id facere ea ætate non res nova aut inſolens videri debeat. Anno ætatis decimo-qvinto Julius Armandus Colbertus, Johannis Baptiſtæ, Gallici Mecænatis Filius, Luteciæ nuper de Jure Poſitiones propugnavit: & tanta cum laude, ut inter honorarios Anteceſſores ibidem adſcriptus fuerit. Scribit Plinius *lib. V. epiſtolâ 8.* ſe anno ætatis undeviceſimo cœpiſſe in foro dicere. Ipſe apud Andes cauſam oravi anno decimo-octavo. At Jacobus Corbinus, factus Licentiatus qvem vocant, anno duodecimo, Advocatus Pariſienſis anno decimo-tertio, cauſam oravit in Senatu Pariſienſi anno decimo-qvarto. Et qvidem eruditè atqve ornatè: ut immeritò in eum luſerit hoc carmine Martinettus, Patronus Pariſienſis doctiſſimus atqve eloqventiſſimus:

Vidimus attonito puerum garrire Senatu.
Bis pueri, puerum qvi ſtupere Senes.

Pe-

Peculium *Gallis Cisalpinis id erat*, *qvod Græcis* παράφερνα. Petoritum, dunum, & murcus, *voces sunt Latinæ*, *non Gallicæ.* Canthus & cuniculus, *voces sunt itidem Latinæ*, *non Hispanæ.*

CAPUT III.

SCRIPSIT Ulpianus l. 9. D. de Jure dotium: *Ceterùm si res dentur in ea qvæ Græci* παράφερνα *dicunt*, *qvæqve Galli* peculium *appellant.* Ad qvem locum notat Dionysius Gothofredus, *peculium* vocem esse Gallorum antiqvam, ut *combenno*, *petoritum*, *alauda*. Sed fallitur vir doctus: est enim pura puta Latina: & eam Papinianus in l. 31. de Donationibus, eadem notione, ut Latinam, usurpavit. Qvare Philippus Loialtæus nostras; vir etiam eruditus, & cui multum me debere profiteor; in Notis ad Augustinum contra Julianum, pro *Galli* legebat *alii.* Cave qvid mutandum cogites. Per *Gallos*, non veteres Gallos, qvi Galliam nostram incolebant, sed qvi Togatam; qvos *Cisalpinos* Romani vocitabant; Ulpianus intellexit. Hi Latinè loqvebantur: verùm plerasqve voces Romanas aliter ac Romani usurpabant. Ita vocabulum COMINUS; qvod etiam Latinum est; alio sensu qvàm qvo usurpari solet, usurpasse eosdem Gallos, di-

ſcimus ex Servio, ad hæc Virgilii, è primo Georgicorum:

Qvid dicam, jacto qvi ſemine comminus arva.

Servii verba ſunt: COMMINUS. *Id eſt*, ſtatim, ſine intermiſſione. *Non eſt ergo* ex propinqvo: *qvi ſignificatus freqventiſſimus eſt in Ciſalpina Gallia: vulgò enim dicunt*, VADO AD EUM, SED COMMINUS. De eorundem Gallorum Lingva accipiendum qvod ſcripſit idem Servius ad hæc 8. Æneidos, VIRGATIS LUCENT SAGULIS: *Qvæ habebant in virgarum modum deductas vias. Et bene alluſit ad Gallicam Lingvam, per qvam* virgæ *purpura dicitur.* Virgatis *ergo, ac ſi diceret* purpuratis. Et qvod ait Varro libro I. de Re Ruſtica cap. 32. *Ceteráqve, qvæ alii* legumina: *alii, ut Gallicani qvidam*, legaria *appellant: utráqve dicta à* legendo: *qvod ea non ſecantur, ſed vellendo leguntur.* Hanc noſtram de voce *peculii* apud Ulpianum interpretationem probavit; qvod permagni æſtimo; Carolus Annibal Fabrotus. *Ego potiùs accedo Ægidio Menagio, τῷ πάνυ: Gallos Ciſalpinos, qvi Latinè loqvebantur, ea qvæ extra dotem ſunt*, peculium *appellare:* inqvit ille vir magnus in Enarratione Paratitli Cujaciani ad Titulum Codicis de Pactis conventis.

Falſus eſt qvoqve Gothofredus; ut hoc obiter dicam; qvi PETORITUM vocabulum Gallicum antiqvum exiſtimavit. Qvem errorem erraſſe & Cujacium in dicto Paratitlo, diu eſt qvòd ob-

observabam. Sed veniâ dignus error: cùm & Varro, & Qvintilianus, & Gellius, & vetus Horatii Interpres, id ipsum existimârint. *Petoritum* Græcum est vocabulum, Æolicâ formâ dictum. Æoles, qvorum sermoni Latinus sermo simillimus fuit, πέτορα pro τέσσαρα dixerunt. Inde Osci, populi Campaniæ, qvorum lingva, ipsis deletis, diu viguit Romæ: nam Romæ, etiamnum Strabonis ætate, Oscâ lingvâ Comœdiæ agebantur: qvod ipse testatur Strabo. Inde, inqvam, *petoritum* Osci vocarunt πετρακύκλον (occurrit hæc vox apud Athenæum) hoc est, currum qvi qvatuor rotas haberet: ut Latini *birotum* & *birotam*, (occurrunt hæ voces in Codice Theodosiano) & Græci δίτροχον, qvi duas: Oscos enim *petora* pro *qvatuor* dixisse, auctor est Festus. Tamen à Massiliensibus τὸ *petoritum* Gallos habuisse volebat Bochartus Geographiæ Sacræ libro 1. cap. 42. qvorum dialectum Æolicam fuisse dicit, qvòd Phocæa, ex qva orti Massilienses, urbs Æolidis fuerit. At verò Phocæam illam, urbem fuisse Ioniæ scribunt Herodotus, Stephanus, & Thucydidis Scholiastes. A Bocharto stat Ptolemæus, qvi Phocæam, urbem Æolidis esse disertè scribit. Fuisse urbem Ioniæ ultimam, aut Æolidis primam, volebat Hadrianus Valesius in notitia Galliarum. Ionum legibus usos Massilienses dicit Strabo: ex qvò colligere licet ab Ionibus potiùs qvàm ab Æolibus oriundos.

Similiter τὸ CANTHUS, pro ferro qvo rotæ

vinciuntur, Græcum qvidem origine vocabulum, ab Hiſpanis uſurpatum, Hiſpanum falsò putavit Qvintilianus. Qva de re conſulendus Caſaubonus ad Perſium.

Τὸ CUNICULUS; qvod etiam Hiſpanum vocabulum dixerunt, Varro lib. III. de Re Ruſtica cap. 12. Plinius lib. VIII. cap. 55. Ælianus de Animalibus lib. XIII. cap. 15. & Galenus de Alimentorum facultatibus libro III. cap. 2. Græcum & ipſum eſt origine. *κύων, κυνὸς, κυνικὸς, cunicus,* CUNICULUS. Id eſt, *caniculus, κυνίδιον. κύων*, eſt qvivis fœtus animalis: ab inuſitato ὕω, qvod idem ac φύω, hoc eſt, *gigno, produco, edo, pario*: & à qvo ipſum φύω, præpoſito φ, ut in φοξὸς, ab ὀξύς. Τὸ ὕω in uſu ea notione fuiſſe, teſtantur voces, *ὑὸς, filius*, & *ὕλη, materia, ſilva, ligna*. Ab ὕω autem, præpoſito cappa, dixerunt *κύων* de cane: ut *σῦς* & *μῦς*, præpoſito ſigma & my, de ſue & mure. Ita præpoſito ξ, dixerunt *ξύλον*, pro ligno, ab *ὕλη*, voce ejuſdem ſignificationis. Atqve inde Latinis *materia*; id enim Græco *ὕλη* reſpondet; pro ligno ad ædificandum. Ulpianus lege 55. de Legatis 3. LIGNI *appellatio nomen generale eſt: ſed ſic ſeparatur, ut ſit aliqvid materia, aliqvid lignum. Materia eſt, qvæ ad ædificandum, fulciendum neceſſaria eſt. Lignum, qvidqvid comburendi cauſâ paratum eſt. Cuniculus* igitur, propriè & primariò eſt fœtus animalis. Tranſiit poſtea ad *λαγιδεῖς γεωρύχους, lepuſculos terram fodientes*: ita cuniculos Strabo eleganter ap-

appellat. Cumqve cuniculorum ferax esset Hispania, (unde *cuniculosam Celtiberiam* dixit Catullus) τὸ *cuniculus* vocem esse Hispanam falsò creditum est. Non igitur animal à subterraneis meatibus, ut scripsere Varro & Plinius dictis locis, nomen accepit: sed meatus subterranei ab animali dicti sunt, ut rectè Martialis:

Gaudet in effossis habitare cuniculus antris.
Monstravit tacitas hostibus ille vias.

Ineptè Isidorus lib. XII. cap. I. *cuniculos* dictos scripsit, qvasi *caniculos*, eo qvòd canum indagine capiantur, vel excludantur ab speluncis.

Falsò qvoqve τὸ DUNUM vocem esse antiqvam Gallicam scripsit ex Clitophonte Plutarchus libro de Fluminibus: est enim Plutarchi liber ille, teste Eustathio. Qvod ideo hîc observamus, qvia ejus libri editor Philippus Maussacus se Eustathii testimonium invenire non potuisse ait. Verba ejus adscripsi: *Liber de Fluviis qvi hodie superest, nullum alium qvàm Plutarchum qvemdam potest habere parentem. Testis Eustathius, qvi in verbosissimis ad Bœotiam Homeri, sive Navium, in Iliad. 2. Catalogum, Commentariis, fragmentum adducit ex eo, sub Plutarchi nomine. Ego non adhuc incidi in Eustathii verba, qvamvis admodum diligenter ejus integros Commentarios in Iliad. 2. pervolutarim, & percurrerim. Qvare fidem Claudii Salmazii, viri profectò maximi & literatissimi, hîc appello. Is dum unà in Christianissimi Regis aula versaremur, & de futura hujusce opellæ edi-*

editione confabularemur, indicavit mihi hanc Eustathii auctoritatem, sanctéqve juravit se olim hoc observasse, pro confirmanda hujus libelli epigraphe, qvam putaverat aliqvando rejiciendam. Locus Eustathii est ad Iliados gamma, paginâ 381. editionis Romanæ. περὶ Πλουτάρχῳ ἐν τῷ περὶ ποταμῶν. Similia habet & ad Odyss. T. pag. 1854. Sed Plutarchus, auctor libelli de Fluminibus, alius est à Chæronensi, ut recte Vossius ad Melam, contra Maussacum, pag. 46. *Dunum* autem factum est ex Græco δοῦνος: qvod pro βοῦνος, (id est, *collis, tumulus, clivus*) mutatione τοῦ Β in Δ, ut in ὀδελός, ex ὀβελός. Obiter hîc observamus, Eustathium dictâ paginâ 1854. observasse, βοῦνος vocem esse Libycam. Κεῖται ἢ καὶ ἐν Ἡροδότῳ βάρβαρος λέξις Ὁ ΒΟΥΝΟΣ· Λιβυκὴ γάρ.

Similiter MURCUS, qvod Gallicum vocabulum existimasse Ammianum vult Cælius Rhodiginus lib. XVIII. cap. 21. & Jacobus Gothofredus ad legem qvartam Codicis Theodosiani de Filiis militarium, Latinum est. Verba Ammiani hæc sunt: *Ad militandum omnis ætas aptissima:* loqvitur de Gallis: *& pari pectoris robore senex ad procinctum ducitur, & adultus; gelu duratis artubus, & labore assiduo multa contemplaturus, & formidanda. Nec eorum aliqvando qvisqvam; ut in Italia; munus Martium pertimescens, pollicem sibi præcidit: qvos localiter* murcos *appellant.* Ita ibi legendum ex editione Romana &

Re-

Regio codice manu ſcripto; non *jocaliter*, ut vulgò legitur; exiſtimabat Henricus Valeſius. *Qvos localiter* murcos *appellant : id eſt*, inqvit ille, *Qvos* murcos *more loci : qvos* murcos *patriâ lingvâ appellant*. Ipſe Ammianus alibi; qvæ eſt ejuſdem Valeſii obſervatio : *Hîc Beza Dei localiter appellati Oraculum qvondam futura pandebat*. Occurrit autem vocabulum *murcus*, eadem notione, apud Innocentium, Pontificem Maximum, eo nomine Primum, epiſtolâ ad Felicem, Nuceríanum Epiſcopum. Verba Innocentii infrà ponere non gravabor. *Scripſiſti ergo, qvòd fervore fidei qvo polles, & amore ſanctæ plebis, vel reparaveris Eccleſias Dei, vel novas qvaſdam conſtruxeris. Sed in his Clericos qvos conſtituas, non habere : aliqvos verò murcos, aliqvos bigamos eſſe. Ad qvod ſtupuimus, prudentem virum de his voluiſſe conſulere qvæ omnibus ſunt certa ratione comperta. Ergo non qvaſi ignoranti dicimus; ſed in aliis forſitan occupatos, iſtud oblitos vos eſſe dicimus. Qvi igitur partem cujuslibet digiti ſibi ipſi volens abſcidit, hunc ad Clerum Canones non admittunt : cui verò caſu aliqvo contigit, dum, aut operi ruſtico curam impendit, aut aliqvid faciens ſe non ſponte percuſſit, hos Canones præcipiunt & Clericos fieri, & ſi in Clero fuerint reperti, non abjici*. Ita hoc loco legi debere, non *mutilos*, vel *mancos*, vel *minutos*; ut habent aliqvi codices; teſtatur Auctor Hiſtoriæ Summorum Pontificum, qvæ Luithprando tribui ſolet. Sic enim ille in Vita Innocen-

centii Primi: *De indulgentia Clericorum querimoniam facienti, cùm aliqvos murcos, aliqvos digamos habere diceret, respondit, illum qvi volens partem digiti sui absciderit, juxta Canones non posse admitti ad Clerum.* Fuit porrò insertum hoc Innocentii Primi responsum in priori Decreti parte, capite 6. distinctione 55. Sed ad rem. Pleriqve Romanorum, cùm ad bellum cogerentur, pollices sibi præ ignavia truncabant, ne militarent: est enim pollex digitorum maximè pollens: unde & *pollicem* Latinis dictum volunt, & Græcis *ἀντίχειρα*. Isidorus in Originibus: *Primus digitus* pollex *vocatur, eo qvòd inter ceteros virtute polleat & potestate.* Atteius Capito apud Macrobium, Saturnalium lib. VII. cap. 13. ubi de gestatione anuli: *Electus autem in ipsa læva manu digito minimo proximus; qvasi aptior ceteris; cui commendaretur anuli pretiositas. Nam pollex, qvi nomen ab eo qvòd pollet, accepit, nec in sinistra cessat: nec minùs qvàm tota manus semper in officio est: unde apud Græcos ἀντίχειρ vocatur, qvasi manus altera.* Galenus in Isagoge: *δακτύλων ἤ, ὁ μὲν μέγιστος ANTIXEIP καλεῖται, διὰ τὸ ὅλῃ τῇ χειρὶ ἄκρα συνεργοῦντα, ἴσον αὐτῷ δύνασθαι.* Dubitari tamen possit, ut rectè Vossius in Etymologico, num ex eo dicatur qvòd qvasi pro manu sit & instar reliqvorum digitorum, an verò qvòd sit digitis oppositus & ex adverso situs. Ad *pollicis* vocabulum qvod attinet, ipse, ut hoc sine fraude dicam, non à Latino

pol-

polleo, ſed à Græco πολλὸς, dictum puto. πολλὸς, πολλὴ, πολλὰ, πόλλαξ, *pollex*. πολλὸς, eſt *magnus*, *amplus*, *ſpatioſus*; qvod pollici perbellè convenit; qvi propterea μέγιςος Galeno, & Julio Polluci μέγας δάκτυλος appellatur. Eſt & *præſtans*, *potens*, *excellens*: qvod & pollicis proprium ut ex ſupra dictis apparet. Qvi autem ut ad militiam inutiles eſſent, pollicem ſibi ſponte amputabant, Conſtantinus Imperator curiis civitatum addixit, lege 1. Cod. Theodoſ. de Filiis militarium Apparitorum & Veteranorum: nec non Valentinianus & Valens, lege 7. Codice & titulo eodem, & lege 4. dicto Codice, titulo de Tironibus. Curialium tanta fuerunt olim onera, ut qvi ſcelus aliqvod admiſiſſent, pœnæ loco cœperint Curialium collegio mancipari; & ut loqvitur Juſtinianus Novellâ 123. τῇ βουλῇ τῆς πόλεως παραδιδόναι. Sed & Gratianus, Valentinianus & Theodoſius de murcis illis, ad Eutropium, Præfectum Prætorio, in hæc verba reſcripſerunt, leg. 10. dicto titulo de Tironibus: *Qvi ſpurca amputatione digitûm declinat uſum armorum, non evadat illa qvæ vitat, ſed inſignitus maculâ, ferat impoſitum militiæ laborem, qvi declinaverit. Ipſis qvinetiam Provincialibus, qvi ex horum auſis Juniorum ſæpe patiuntur penuriam præbendorum, hæc optio immobilis decernatur, ut tempore delectus agitandi, ubi commune cœperint conveniri, Diſpoſitionibus offerant.* Etiam Arrius Menander lege 4. D. de Re militari, eum qvi filium debili-

bilitavit, dilectu per bellum indicto, ut inhabilis militiæ esset, Edictum Trajani deportasse ait. At Valentinianus & Valens lege 5. Cod. Theod. de Tironibus, statuerunt flammis ultricibus comburendum eum, qvi ad fugienda sacramenta militiæ, truncatione digitorum damnum corporis expetiisset; & dominum ejus, qvi non prohibuisset, gravi condemnatione feriendum: hoc enim utuntur verbo. Adde locum Svetonii in Aug. *Eqvitum Romanum, qvòd duobus filiis adolescentibus, causâ detrectandi sacramenti, pollices amputasset, ipsum, bonaq; subjecit hastæ*, Et Fortunatiani: *Decem milites tempore belli pollices sibi amputaverunt. rei sunt læsæ Reip.* Sed & Princeps noster, Ludovicus Magnus, nuper Legem tulit, qvâ suspendio damnantur, qvi damnati ad triremes, ne ad triremes ducerentur, digitos sibi amputassent. Ab ea pollicis truncatione Gallicum *poltron* dictum volunt, Savaro ad ep. 2. l. 1. Apollinaris, Burdelotus ad Petronium, Lindenbrogius ad Ammianum, Salmasius de Trapezitico Fœnore, & Vossius in Etymologico. Sed vox hæc nostra omnino est ab Italica *poltrone:* Italica autem à Latina *pullus. Pullus pulli, pullitrus, pultrus, poltrus, poltro: poltro poltronis*, POLTRONE. Occurrit vox *pullitrus* apud Varronem lib. 3. de R.R. c. 9. ubi de ovis gallinarum: *Ea, qvæ subjicias potiùs vetulis, qvàm pullitris.* Ita libri veteres teste Scaligero: qvam lectionem probat ipse Scaliger, ad hunc locum, & Salmasius ad Histo-

riam

riam Aug. pag. 227. Inde *pultras* eqvulas Galli vocant. *Pullus*, est qvivis animalium fœtus. Est & *puellus* : à qvo, per syncopen, ipsum *pullus* deductum, ut qvidam volunt : nam alii à πῶλος. A *pullus pulli*, *pullicius*, *pullicellus*, sunt *pulcellus* & *pulcella* : unde nostrum PUCEAU & PUCELLE. Τὸ *pullus* usurpatum postea de amasio. Festus: PULLUS JOVIS *dicebatur Q. Fabius, (cui* Eburno *cognomen erat, propter candorem) qvòd ejus natis fulmine icta erat. Antiqvi puerum qvem qvis amabat, pullum ejus dicebant.* Similiter πῶλος Ἀφροδίτης, *pullus Veneris*, de meretrice juvencula apud Athenæum. Ab eo *pulli* significatu, sunt *pullarius* in Glossis ; & *pullipremo* apud Lucillium ; & *pullaria feles* apud Ausonium ; pro puerorum compressore & corruptore : itemqve *pullaria manus* apud Plautum, de manu σκιμαλίσαι solita. Ut verò sunt pueri timidi & ignavi, vox *pullitrus* de timidis & ignavis tamdem usurpata. Dantes in purgatorio cap. 24.

Come fan bestie spaventate, e poltre.

POLTRE : id est, *timidæ, ignavæ. Poltrone* igitur, est timidus & ignavus ut juvenculus, ὃς οὐκ εἴδεν πολεμήϊα ἔργα, inqvit Homerus. Hæc est vera vocis *poltrone* originatio, qvam inseri velim Originibus nostris Gallicis & Italicis. Timidum & ignavum PULLAM, id est, *gallinam*, appellamus : sed alia de causa : nempe qvasi feminam, non virum Ἀχαΐδες, οὐκ ἔτ' Ἀχαιοί. *O verè Phrygiæ, neq; enim Phryges.*

Ad vocabulum *murcus* ut redeam, Latinum eſt, inqvam: qvod teſtatur diminutivum ejus *murcidus*, à Plauto in Epidico, actu 3. ſcenâ 1. pro ignavo & inerti, ut eam vocem Feſtus interpretatur, uſurpatum. *Væ tibi, homo murcide.* Ita ibi legendum; non *muricide*, qvod volebat Scaliger ad Feſtum; docet analogia: nam ut rectè Voſſius in Etymologico, à muribus cædendis, *muricida* diceretur, ut *homicida* & *parricida*, non *muricidus:* qvamqvam in Veteri Gloſſario, qvod Onomaſticum nuncupatur, legere eſt, *muricidus*, μυοκτόνος. Τὸ *murcus* igitur Latinum eſt, ſed Græca origine. Voſſius in Etymologico, à μαλακὸς veroſimiliter ſic deducit: μαλακὸς, μαλκὸς, (qvæ vox ab Heſychio recenſetur, & à qva *marcus* & *marcidus)* & Æolicè μυλκὸς, (ut γλάφω, γλύφω, *ſcalpo* & *ſculpo) mulcus*, MURCUS. Syracuſii μύρκος de mutuo uſurparunt, teſte Heſychio. Malim tamen τὸ *murcus* ab inuſitato μόλος; id eſt, *mollis*; ſic ἐτυμολογίζειν: μόλος, μολοκός, μόλκος, *mulcus*, MURCUS. Ab eadem origine eſt MURCIA, *ſegnium Dea*, ut eam vocat Arnobius; aut *Dea marcoris*, ut eam Tertullianus appellat. Qvam tamen Gvietus ad Plauti Epidicum ἀπὸ τοῦ ὀκνὸς, ſic deducebat: ὀκνὸς, ὀκρὸς, ὀκρία, μοκρία, μορκία, MURCIA: ut ab ὀκνὸς, ὀκνιδὸς, ὀκριδὸς, μοκριδὸς, μορκιδὸς, MURCIDUS. Fruſtra ſunt Varro, Plinius, & Plutarchus, qvi à murteto, qvod Deæ ſacello proximum fuit, *Murciam*, pro *Murtiam*, dictam volunt. ¶ μόλος in uſu fuiſſe,

fuiſſe, teſtatur Latinum *mollis*, qvod ex eo factum. μόλ⟨ος⟩, μόλλ⟨ος⟩, (ut πολὺς, πολλὸς) *mollus*, *mollis*. τὸ *mollus* uſurpatum olim fuiſſe, patet ex *molluſcus*. Macrobius Saturnalium lib. II. cap. 14. PERSICUM, molluſca nux *dicitur*, *qvòd ceteris omnibus nucibus mollior ſit.* Inde & genus qvoddam aceris, qvòd eſſet minùs criſpum & intortum; & ideo mollioris materiæ; *molluſcum* Veteres appellârunt. Dixere autem *mollus* & *mollis*: ut *hilarus* & *hilaris*; *exanimus* & *exanimis*; *imberbus* & *imberbis*, *imbecillus* & *imbecillis*. Fruſtra eſt & Julius Scaliger, qvi Exercitatione 134. contra Cardanum, τὸ *mollis* ab Aramæo *moim* deducere malebat. ¶ Ab eodem μόλ⟨ος⟩, eſt τὸ *morbus*. μόλ⟨ος⟩, μόλι⟨ος⟩, μόλιβ⟨ος⟩, μόλβ⟨ος⟩, *molbus*, MORBUS. Ita à μαλακὸς, μαλακίαν pro morbo dixerunt Græci: qva de voce infrà. Minùs rectè idem vir doctus Exercitatione 307. ſectione 32. παρὰ μοῖραν βίου: qvaſi dicas *fatum vitæ*: qvia ſit morbus via ad mortem. Qvantò meliùs Voſſius à μόρ⟨ος⟩, ſignificante apud Heſychium νόσος? ¶ Ab eodem μόλ⟨ος⟩, eſt qvoqve μολιβδὸς, id eſt, plumbum. μόλ⟨ος⟩, μόλι⟨ος⟩, μόλιβ⟨ος⟩, (qvæ vox in uſu, & à qva Latina *plumbum*, per metatheſim) ΜΟΛΙΒΔΟΣ: qvòd ſit plumbum metallorum mollisſimum. ¶ μόλ⟨ος⟩ autem factum ex μόλω, ſive μολόω: qvòd à μόω, ſive μάω, id eſt, *mollio*: nam μάω & μόω idem. Vocales in Lingvis ſignificationem non mutare ſolitas, norunt Etymologici. Ceterùm verbum μολόω in uſu

olim fuiſſe, teſtificatur ſubſtantivum μολόχη, qvod pro μαλάχη, id eſt, *malva*, non uno in Scriptore reperitur.

Hæc, ni fallor, liqvidò oſtendunt verbum μόω in ſignificatione *molliendi* à Græcis olim uſurpatum. Nunc de μάω, qvod idem eſt, videamus. Placet enim hoc loco, qvamqvam alieno, plurima ab hoc verbo derivata, &, ſi garrulus non videor, derivata à derivatis recenſere: tum ut ſpecimen aliqvod mearum Græcæ Lingvæ Radicum dem legentibus; (qvi liber alius à noſtro ejuſdem Lingvæ Etymologico) tum ut eos confutem, qvi nuper me hoc vocabulum in uſu fuiſſe affirmantem, jocum, luſumqve habuerunt.

A μάω igitur ſunt hæc: μάλω, μαλάω, μάλθω, μάσσω, μάττω.

Derivata à μάλω.

A μάω, μάλω, *mollio*, eſt μάλος, *albus:* qvia albi, molles, ut plurimùm, & inertes: unde ἀργὸς qvi *album* ſignat, ſignat & *pigrum*. μάλλος; qvod idem ac μάλος; ea *albi* notione legitur apud Heſychium. ¶ Ab eodem μάλω, eſt inuſitatum μάλος, pro morbo. Atqve inde Latinum *malum*, pro ἀῤῥωστία, ſive infirmitate: unde *malatus:* qvæ vox in Veteribus Gloſſis. Item à μάλω, eſt μαλιὴ, & μάλις, & μαλιασμὸς, & *malleus*, morbus jumentorum. Heſychius: μαλιή. τὸ περὶ τὰ ὑποζύγια πάθος, ὅτε βήττῃ. Abſyrtus in Hippiatricis lib. 1. cap. 2. ἔστι δὲ τὸ πάθος, ὃ καλοῦσιν οἱ

πολλοὶ

πολλοὶ ΜΑΛΙΝ· τινὲς δὲ, ΚΑΘΑΡΡΟΥΝ· Ῥωμαῖοι δὲ, ΣΟΥΜΠΕΡΙΟΝ. ἔστι δὲ τῇ ἀληθείᾳ, ὀρθεῖτις. Suidas: *μαλιασμός. νόσος περὶ τοὺς ὄνους γινομένη· ὅς ἐστι καθαρροῦς διὰ μυκτήρων, καὶ στρόφος περὶ τοὺς αὐτούς.* Fallitur Theomnestus, qvi *μάλιν* à voce *μάλος*, cùm *album* significat, dictam autumat. Verba ejus sunt, itidem in Hippiatricis: *Φέρεται διὰ μυκτήρων ἰχὼρ φλεγματώδης, εἰς τὸ λευκὸν χρῶμα μεταβεβλημένος. ὅθεν καὶ* ΜΑΛΙΝ *τὸ πάθος καλοῦσιν, ἀπὸ τῆς χρόας τὴν ὀνομασίαν ἐπιθέντες.* Fallitur & Vegetius Mulomedicinæ libro 1. cap. 2. qvi *malleum*, morbum jumentorum cùm tussiunt, appellatum putat à *malleo*, *τῇ σφύρᾳ*: qvòd is morbus mallei instar prosternit jumenti robur. *Morborum qvidem*, inqvit, *diversæ sunt species, sed uno generali vocabulo continentur, qvod ab Antiqvis* malleus *appellatur: ipsa appellatione vim cladis, periculumqve testante. Sunt autem mallei species numero septem: humidus, aridus, subtercutaneus, articularis, elephantiasis, subrenalis, farciminosus.* Pro *σουμπέριον*, legendum videtur apud Absyrtum ex hoc loco, *σουβτερκουτάνιον*. *Subtercutaneus* & *subtercutanius*, idem: ut *ætherius* & *æthereus*. Τὸ *malleus*, inqvam, hac notione, est à *μάλος*, *morbus*; sive *μάλλος*, qvod idem est. *μάλος*, *μάλις*, *μάλεως*, *μάλεος*, *μάλλεος*, MALLEUS. Ita à voce Latina *morbus* Galli dixerunt MORVE. *Morbus*, *morba*, *morva*, MORVE. Et MORFONDU, à *morbo* fun-

funduto. Funduere, pro *fundere* dixit infima Latinitas. ¶ Ab eodem μάλ⊕, eſt *malandria*, pro morbo eqvorum ſic dicto: unde *malandrioſus*, pro eqvo qvi eo morbo laborat: qvæ vocabula invenire eſt apud Marcellum Empiricum.

Derivata à μαλάω.

A μαλάω, eſt μάλαξ, *mollis*: qvæ vox apud Etymologum, in βλάξ. A μάλαξ τȣ̃ μάλακ⊕, eſt μαλακὸς, ὁ, *mollis*, *imbecillus*, *infirmus*: *unde* μαλακία pro morbo. Heſychius: μαλακία, νόσος. μαλακίζεσθαι, ἀσθενῶς διακεῖσθαι. ¶. Item à μαλάω, eſt μαλάσσω, ſeu μαλάττω, *mollio*. Inde μάλαγμα, pro eo qvod fingendo emollitum eſt. Inde & τὰ μαλάχια, ſive μαλάχεια, piſces cartilaginei, qvi oſſa non habent; ut ſepia; qvi & σελάχη, qvòd eorum cutis luceat, alio nomine dicuntur. Inde & μαλάχη, pro *malva*. Appuleius volumine de Plantis: Appuleii eſſe hoc volumen, teſtis Servius ad hæc Virgilii Georgicorum lib. 2. TARDUMQVE SAPOREM FELICIS MALI: *Malvam molliendi diſſolvendiqve naturam eſſe ſolitam, Græco vocabulo licet credas: nam* ἀπὸ τȣ̃ μαλάσσειν *nomen accepit.* Atqve inde malvæ *leves* dictæ Horatio, & *molles* Martiali. ¶ Item à μαλακὸς, eſt μαλάκι⊕; qvod vocabulum exſtat: & à μαλάκι⊕, μαλακίων: unde nomen *Trimalcionis* apud Petronium.

De-

Derivata à μάλθω.

A *μάλθω*, eſt *μάλθα*, pix mixta cum cera; cera mollis; cera ſubacta; *κηρὸς μεμαλαγμένος*; ut eam vocem Galenus, Heſychius, Harpocration & Suidas interpretantur. Inde limum ſtagni in urbe Commagenæ Samoſata, *maltham* appellarunt: qva de re Plinius lib. 2. cap. 104. Inde & *μάλθα* Julio Polluci, pro cera qvâ tabella Judicum illinebatur. A *maltha* autem, eſt *malthana*, qvod *πισσόκηρον* in Veteri Gloſſario exponitur. Inde & *μαλθώδεα* apud Hippocratem, pro *μαλακικὰ* & *κηρώδη*. ¶ Ab eodem *μάλθω*, eſt *maltha* & *μάλθων*, pro molli, & nebulone, aut tenebrione. Nonius Marcellus: MALTAS, *Veteres molles appellari voluerunt à Græco, qvaſi μαλθακός. Lucillius libro* XXVII. Inſanum vocant, qvem maltam ac feminam dici vides. Suidas: Μάλθων. ὁ γύνανδρός τε, καὶ Μάλθων τύραννος. ἀντὶ τοῦ ἔκλυτος. Veteres Gloſſæ Philoxeni: *Nebulo*. μάλθων. ὁ τὰ ἴδια λάθρα καταφαγών. εἰκαῖος. λάθρα ἄσωτος. Inde ignavum, qvi uſum armorum declinârat, *tenebrionem* dixit Varro apud Nonium Marcellum. NEBULONES & TENEBRIONES *dicti ſunt, qvi mendaciis & aſtutiis ſuis nebulam qvamdam & tenebras objiciant: aut qvibus ad fugam fugitivis & furta hæc erant accommodata, & utilia*, &c. *Varro* Γεροντοδιδασκάλῳ: Manius Curius, Conſul, Capitolio qvum de-

lectum haberet, nec citatus in tribu civis respondisset, vendidit tenebrionem. ¶ Ab eodem μάλθω, est *Malthinus*, nomen hominis mollis & effeminati apud Horatium. *Malthinus tunicis demissis ambulat.* Erat enim signum molliciei sic incedere. Seneca de Mecænate: *Non statim hæc cùm legeris, hoc tibi occurret, hunc esse qvi solutis tunicis in urbe semper incesserit.* ¶ A μάλθω, est qvoqve μαλθάω: unde μαλθακὸς, *mollis*; & Μαλθάκη, nomen meretricis, apud Athenæum libro XIII.

Derivata à μάσσω.

A μάσσω, *subigo, subigendo mollio*, est μάζα, *maza, pollenta.* Item *massa*; qvod primariò & propriè de farina subacta usurpatum. Glossæ Veteres: *massa.* μάζα, φύραμα. A similitudine, massam auri, argenti, ferri, &c. dixerunt postea. ¶ Ab eodem μάσσω, est μασσάω: unde μασσάλω; à qvo μασσάλιος; à qvo μασσαλιώτης. Atqve inde esse puto, qvòd Massilienses, gens severa & fortis, & cujus fortitudinem ac severitatem mirificè collaudant M. Tullius, Strabo, Valerius Maximus, alii, molles audierunt. Plautus in Casina, actu V. scenâ 4.

> *Ubi tu es, qvi coluisse mores Massilienses postulas?*

Ita ibi legendum, non *colere*, postulat metri ratio: est enim versus Trochaicus septenarius. Athenæus libro XII. Μασσαλιῶται ἠθηλύνθησαν,

ἀχι-

ἀσχημονοῦσι γοῦν διὰ τὴν ἐν ταῖς ψυχαῖς μαλακίαν· διὰ τρυφὴν γυναικοπαθοῦντες. ὅθεν καὶ παροιμία παρῆλθεν, Πλεύσαις εἰς Μασσαλίαν. *Massilienses imbelles sunt & effeminati: ob animorum molliciem turpibus vitiis se contaminantes; ut qvi præ voluptatibus studio, etiam muliebria patiantur. Unde hoc inolovit proverbium,* MASSILIAM NAVIGES. Suidas: ΕΚ ΜΑΣΣΑΛΙΑΣ ΗΚΕΙΣ. ἐπὶ τῶν θηλυδριῶν, καὶ τεθρυμμένων. παρόσον ἐκείνους φασὶ θηλύτερον στολίζεσθαι, μεμυρισμένους, καὶ τὰς τρίχας ἀναδουμένους, καὶ διὰ ταύτην τὴν μαλακίαν ἀσχημονεῖν. MASSILIA VENIS. *De effeminatis & delicatis. Massilienses enim ferunt muliebrem in morem vestiri, delibutos unguentis, & colligatis capillis, eaqve mollicie turpiter se gerere.* Etiam Apollinaris Sidonius Carmine 23. ubi de Petronio Arbitro:

> *Et te Massiliensium per hortos,*
> *Sacri stipitis,* ARBITER, *colonum,*
> *Hellespontiaco parem Priapo.*

Hæc enim figuratè dicta sunt, qvòd rectè Petrus Pithœus & Johannes Savaro observarunt: & cave accedas Jano Dousæ & Henrico Valesio, qvi ex hoc Sidonii loco Petronium natione Gallum fuisse contendunt. Ad hanc autem *Massiliæ* ἐτυμότητα respexit Florus Epitomes Rerum Romanarum lib. IV. cap. 2. cùm ait, *Massilia, Græcula civitas, non pro mollicie nominis, & vallum rumpere, & incendere machinas ausa, & congredi*

navibus: qvæ verba ſententiam noſtram mirè adſtruunt. *Maſſiliam* tamen à μάσσ@, id eſt, *magnus*, (qva de voce Heſychius & Galenus in ſuis Gloſſariis) dictam volebat vir Etymologiarum peritiſſimus Franciſcus Guietus, in Notis ad Stephanum: qvod non improbo. Neqve enim à mollicie Maſſiliam dictam fuiſſe contendo: qvamqvam urbem in Iberia Μαλάκην dictam invenio: ſed qvia μασσαλία mollitiem denotat, Maſſilienſes pro mollibus habitos fuiſſe arbitror. Ridiculè Stephanus, ex Timæo, Maſſiliam ab Æolico μᾶσαι, qvod eſt *ligare*, δῆσαι, & à voce ἁλιεὺς, qvod eſt, *piſcator*, dictam cenſuit. Eum vide.

Derivata à μάττω.

A μάττω, *ſubigo, ſubigendo mollio*, ſunt ματτύα, pro cibo delicato; & ματτυάζειν, pro delicatè vivere: ut Athenæus libro XIV. qvi ibi videndus.

Murcus igitur Græcos natales habet: & Latina vox eſt, non Gallica. Sed & Latinam qvoqve; qvæ eſt Henrici Valeſii obſervatio; eam dixit Ammianus. *Nec Gallorum aliqvando qviſqvam, ut in Italia, munus Martium pertimeſcens, pollicem ſibi præcidit, qvos jocaliter* (potior mihi videtur hæc lectio) murcos *appellant.* Hæc ſcilicet poſtrema verba ad Italos, non ad Gallos, referenda. *Murcos*

cos Itali jocaliter appellant, qvi munus Martium pertimescentes, pollicem sibi præciderint. Hæc est mens Ammiani. Qvid enim isto nomine, aliove, Galli eos appellent, apud qvos nemo umqvam sibi per ignaviam, & subterfugiendæ militiæ causâ, pollicem præcidit? In eadem qvâ Valesius, sententia, fuisse videtur & Isacius Pontanus, qvi in Glossario suo Prisco-Gallico, seu de Lingva Gallorum veteri, vocem *murcus* non retulerit.

Tentata olim emendatio in definitione Justitiæ. Achilles Tatius, & Suidas emendantur.

CAPUT IV.

JUSTITIAM Jurisconsulti constantem & perpetuam voluntatem jus suum cuiqve tribuendi verè appellarunt: qvi enim semel qvid iniqvè egit, licèt cetera justè, justus dici minimè potest. Ut verissimè dixerit Sophocles in Oedipo Tyranno, tempore solo virum justum demonstrari. Χρόνος δίκαιον ἄνδρα δείκνυσιν μόνος: κακὸν δὲ, κἂν ἐν ἡμέρᾳ, γνοίης μιᾷ. Id est, *Tempus enim virum bonum demonstrat solum: Malum verò, vel una die, cognoveris.* Rectè autem in Notis prioribus ad Theophilum Fabrotus observabat, Auctores Græcos legisse *tribuens*, non *tribuendi*, in definitione Justitiæ, qvam ex Ulpiano protulit Tribonianus in l. 10. D. de Justitia & Jure, & in

In-

Institutionibus, Titulo eodem. Verterunt enim, *δικαιοσύνη ἐστὶ σταθερὰ βούλησις καὶ διηνεκὴς, ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμουσα δίκαιον.* Cicero qvoqve in libro de Finibus v. *Justitia est animi affectio suum cuiqve tribuens.* Et Alcuinus in Arte Rhetorica: *Justitia est habitus unicuiqve tribuens propriam dignitatem.* Theophilum, apud qvē *νέμουσα* legitur, nihil moror: deest enim, qvod jam monuit Fabrotus, Titulus ille de Justitia & Jure in omnibus Theophili codicibus manu exaratis: estq; Græcè à Viglio redditus, ut ipse Viglius testatur in Epistola ad Carolum V. Imperatorem. Existimavi olim Ulpianum in dicta l. 10. & Tribonianum in Institutionibus, *tribuens* scripsisse: qvemadmodum legitur in dicta lege decima in libris vulgatis, teste Lud. Russardo. Existimavi, inqvam, olim, sic ibi legendum; & τὸ i, qvod utrobiqve seqvitur; denotans scilicet primum paragraphum, qvem vocant; coaluisse cum voce *tribuens*, qvæ præcedebat; ex qvo factum esset *tribuensi* primùm, deinde *tribuendi*. Ita apud Achillem Tatium libro 1. τὸ ν΄, nota numeri qvinqvagesimi, coaluit cum voce præcedenti ἐστὶ, in his verbis, *καὶ γὰρ εἰς τὴν προθεσμίαν τῶν γάμων χρόνος ἐστὶν ἡμερῶν. non enim nisi post dies nuptiæ fient.* Deest numerus dierum. Scripserat Achilles Tatius, χρόνος ἐστὶ ν΄ ἡμερῶν. id est, *post dies qvinqvaginta.* Qvam veram & ingeniosam emendationem acceptam refero Emerico Bigotio, homini probo & docto, & bonorum librorum apprime studioso: qvi & apud

apud Suidam, ubi de Origene, λέγεται ἢ ὅτι ςὰς βίβλους συνετάξατο, monuit me ſcribendum ex Manuſcripto Bibliothecæ Regiæ, ὅτι ϛ' τὰς βίβλους. Id eſt, 6000. *librorum.* Ineptè Interpres: *dicitur autem qvòd ſtans libros conſcripſerit:* qvamqvam, qvi ſtantes & ſcribant & legant, plurimos novi. Firmabat Bigotius emendationem ſuam auctoritate Epiphanii, qvi in Hæreſi LXIV. id ipſum de Origenis librorum numero teſtatur. εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὃ περὶ σοῦ ᾄδεται, ὅτι ἑξακισχιλίους βίβλους συνεγράψω. *Si enim verum eſt, qvod de te percrebuit, ſex librorum millia à te eſſe conſcripta.* Idem vir doctus apud eundem Lexicographum, in ἄρουρα, pro eo qvod vulgò legitur ὅτι ἡ ἄρουρα πόδας ἔχειν, ex eodem codice πόδας ἔχει ϛ' veriſſimè emendabat. Atqve hæc obiter. Sed cùm in laudata l. 10. *tribuendi* qvoqve agnoſcant Pandectæ Florentinæ, in qvibus nulla eſt per numeros diviſio ſectionum iſtarum, qvas Græci vocant θεμάτια; *paragraphos* vulgò appellamus; mutavi ſententiam: ut qvi, cum Cujacio, à ſcriptura horum librorum; qvos Juſtiniani ipſius autographum Politianus & Budæus exiſtimabant; & à qvibus cetera manaſſe exempla volebat Antonius Auguſtinus; non temere recedendum exiſtimem.

An

Institutionibus, Titulo eodem. Verterunt enim, δικαιοσύνη ἐστὶ σταθερὰ βούλησις καὶ διηνεκὴς, ἑκάστῳ τὸ ἴδιον ἀπονέμουσα δίκαιον. Cicero qvoqve in libro de Finibus v. *Justitia est animi affectio suum cuiqve tribuens*. Et Alcuinus in Arte Rhetorica: *Justitia est habitus unicuiqve tribuens propriam dignitatem*. Theophilum, apud qvē νέμουσα legitur, nihil moror: deest enim, qvod jam monuit Fabrotus, Titulus ille de Justitia & Jure in omnibus Theophili codicibus manu exaratis: estq; Græcè à Viglio redditus, ut ipse Viglius testatur in Epistola ad Carolum V. Imperatorem. Existimavi olim Ulpianum in dicta l. 10. & Tribonianum in Institutionibus, *tribuens* scripsisse: qvemadmodum legitur in dicta lege decima in libris vulgatis, teste Lud. Russardo. Existimavi, inqvam, olim, sic ibi legendum; & τὸ i, qvod utrobiqve seqvitur; denotans scilicet primum paragraphum, qvem vocant; coaluisse cum voce *tribuens*, qvæ præcedebat; ex qvo factum esset *tribuensi* primùm, deinde *tribuendi*. Ita apud Achillem Tatium libro 1. τὸ ν', nota numeri qvinqvagesimi, coaluit cum voce præcedenti ἐστὶ, in his verbis, καὶ γὰρ εἰς τὴν προθεσμίαν τῶν γάμων χρόνος ἐστὶν ἡμερῶν. *non enim nisi post dies nuptiæ fient*. Deest numerus dierum. Scripserat Achilles Tatius, χρόνος ἐστὶ ν' ἡμερῶν. id est, *post dies qvinqvaginta*. Qvam veram & ingeniosam emendationem acceptam refero Emerico Bigotio, homini probo & docto, & bonorum librorum apprime studioso: qvi & apud

apud Suidam, ubi de Origene, *λέγεται δὲ ὅτι ςὰς βίβλους συνετάξατο*, monuit me ſcribendum ex Manuſcripto Bibliothecæ Regiæ, *ὅτι ς' τὰς βίβλους*. Id eſt, 6000. *librorum*. Ineptè Interpres: *dicitur autem qvòd ſtans libros conſcripſerit:* qvamqvam, qvi ſtantes & ſcribant & legant, plurimos novi. Firmabat Bigotius emendationem ſuam auctoritate Epiphanii, qvi in Hæreſi LXIV. id ipſum de Origenis librorum numero teſtatur. *εἰ γάρ ἐστιν ἀληθὲς, ὃ περὶ σοῦ ᾄδεται, ὅτι ἑξακισχιλίους βίβλους συνεγράψω.* *Si enim verum eſt, qvod de te percrebuit, ſex librorum millia à te eſſe conſcripta.* Idem vir doctus apud eundem Lexicographum, in *ἄρουρα*, pro eo qvod vulgò legitur *ὅτι ἡ ἄρουρα πόδας ἔχειν*, ex eodem codice *πόδας ἔχει ν'* veriſſimè emendabat. Atqve hæc obiter. Sed cùm in laudata l. 10. *tribuendi* qvoqve agnoſcant Pandectæ Florentinæ, in qvibus nulla eſt per numeros diviſio ſectionum iſtarum, qvas Græci vocant *θεμάτια*; *paragraphos* vulgò appellamus; mutavi ſententiam: ut qvi, cum Cujacio, à ſcriptura horum librorum; qvos Juſtiniani ipſius autographum Politianus & Budæus exiſtimabant; & à qvibus cetera manaſſe exempla volebat Antonius Auguſtinus; non temerè recedendum exiſtimem.

An Jurisconsultus fuerit, nomine Tuscianus. De Maciano J. C. qvædam non vulgaria. Marcus Antonius emendatur. Notatur Bertrandus.

CAP. V.

QVis sit Tuscianus ille Jurisconsultus, de qvo Pomponius l. 2. de Origine Juris, nemo, puto, facilè dixerit. Tuscianum qvemdam commemorat Suidas, sed strictim. Τȣσκιανὸς, inqvit, ῥήτωρ δεινότατ☉. At nihil Rhetor ille ad Jurisconsultum. Nomen hoc apud Pomponium depravatum fuisse verosimile est. Bertrandus emendare tentabat *Tuscius Fuscianus*. Tuscius qvidam Fuscianus sub Hadriano vixit, & sub Pio Legatus Numidiæ fuit: & ad eum exstat ipsius Hadriani Constitutio, in l. 7. (qvæ est Tryphonini) D. de Legatis præstandis. Fuit & Seius Fuscianus, Senatorii vir ordinis; Marci Imperatoris condiscipulus; Consul iterum sub Commodo; & Præfectus Urbi sub Pertinace: de qvo Capitolinus in Marco, Lampridius in Commodo, & Tertullianus in Apologetico. Sed cùm, neqve is, neqve ille, inter Jurisconsultos reponantur: & præterea Seius Fuscianus Pomponio, (scripsit is sub Hadriano) junior videatur, qvàm ut ejus inter Jurisconsultos Pomponius meminerit; accedo lubens Antonii Augustini sententiæ, qvi libro de Pro-

Propriis Nominibus Pandectarum, scribendum putat *Macianus* in dicta l.2. Is est L.Volusius Mæcianus: de qvo statui hoc capite disserere. Eo usum Consiliario Antoninum Pium scribit Capitolinus in Pio: *Multa de Jure sanxit, ususqve est Juris peritis, Vinidio Vero, Salvio Valente, Volusio Mæciano*, &c. Et Pium ipse *suum* vocat, l. 42. de Fideicommissariis libertatibus: *Antoninus Augustus Pius noster*. Rectè igitur Antoninum illum Imperatorem de qvo Mæcianus in lege ἀξίωσις, sub titulo de Lege Rhodia de jactu, de Antonino Pio accipiendum conjiciebat Maranus ad hunc titulum. ¶ Fuit & M.Aurelii in Jurisprudentia præceptor, teste eodem Capitolino in Marco: *Studuit & Juri, audiens L. Volusium Mæcianum*. Qvare apud Marcum libro 1. τῶν εἰς ἑαυτὸν; ubi eos per qvos profecit, enumerat; pro παρὰ Μαρκιανοῦ, (cùm Marcianum inter Marci præceptores nemo recenseat) lego unâ mutatâ literulâ, ρ in ι, παρὰ Μαικιανοῦ. Lubricus sanè error, & qvi non raró in libris occurrit. Atqve etiam ea ipsa in voce à Librariis peccatum fuit non semel. Perperam qvippe, ut ad dictam legem ἀξίωσις de Lege Rhodia observat Jacobus Gothofredus, *Marcianus* pro *Mæcianus* scriptum est in Inscriptionibus legis XI. de Publicis Judiciis, & legis 45. de Religiosis: nec non in Inscriptione legis 14. de Senatusconsulto Silaniano, in qvibusdam exemplaribus. Idem error in nonnulla exemplaria irrepsit in Inscriptione legis 42.

de

de Fideicommissariis libertatibus. *Marcianus libro 7. Fideicommissorum.* Qvo loco Bertrandus; ubi de Marcello; legendum putabat, *Marcellus libro 7. Fideicommissorum:* qvia scilicet Marcianus sub Alexandro vixit: auctor verò dictæ legis Pium Imperatorem appellat *suum: Antoninus Augustus Pius noster.* Sed omnino ibi legendum, ut in Pandectis Florentinis legitur, *Mæcianus libro 7. Fideicommissorum.* Scripsit libros Fideicommissorum Mæcianus, non item Marcellus. De Mæciano dicere porrò ut pergam, exstat ad eum, apud Ulpianum lege 17. de Jure Patronatus, hoc Fratrum Imperatorum præclarissimum Rescriptum: *Volusius Mæcianus, amicus noster, & Juris Civilis præter veterem & bene fundatam peritiam anxiè diligens, religione Rescripti nostri ductus, sicut coram nobis affirmavit, non arbitratum se aliter respondere debere. Sed cùm & ipso Mæciano & aliis amicis nostris Juris peritis adhibitis pleniùs tractaremus, magis visum est,* &c. A Lampridio tamen inter Consiliarios Alexandri & Discipulos Papiniani ponitur. Verùm hoc nomen ibi νοθεύει, ut multis ad Lampridium docent Casaubonus atqve Salmasius: de qvo etiam monuerant antea, Antonius Augustinus in Notis ad librum, de Propriis Nominibus Pandectarum, & Jacobus Cujacius in Observationibus. Ceterùm, Cassianæ sectæ videtur fuisse Mæcianus, qvantùm ex scriptis ejus colligere licet. Certè, Julianum qvi Cassianus fuit, *suum* appellat in le-

lege 30. ad L. Falcidiam, & in 86. de Conditionibus & demonstrationibus. Atqve ejus sententiam probat in l. 1. ad SCum Trebellianum: *Et Julianus scribit: qvod & Mæcianus probat.* Ideoqve Juliano posteriorem existimamus. Et tamen à Pomponio; si vera est Antonii Augustini conjectura, *Mæcianus* pro *Tuscianus* legentis apud Pomponium l. 2. de Orig. Juris; ante Julianum recensetur. *Javoleno Prisco successit Aburnus Valens, & Mæcianus. item Salvius Julianus.* Qvæ Antonii Augustini conjectura minùs mihi propterea placeret, nisi similes in dicta lege occurrerent, pluribus in locis, Pomponii ἀπροσηγορίαι. Qvapropter Ludovicus Charondas Antiqvitatum Romanarum libro 1. cap. 12. hanc legem à Triboniano ex variis Juris Auctoribus sub Pomponii nomine magna ex parte concinnatam fuisse existimabat. Pergamus. Mæciani meminit honorificè Ulpianus l. 16. ad SCtum Trebellianum: *Nam, ut eleganter Mæcianus libro sexto Fideicommissorum ait. Suum* ipse vocat Vindium Jurisconsultum, l. 32. ad Legem Falcidiam. Præter Fideicommissorum libros XVI. scripsit & Publicorum, sive de Publicis Judiciis, libros XIV. qvorum in Indice Justinianeo mentio. Scripsit & Librum Singularem ad Legem Rhodiam: idqve Græcè, ut apparet ex dicta l. ἀξίωσις, qvæ ex eo libro desumpta est. Citatur Mæcianus *libro tertio Qvæstionum de Fideicommissis* apud Ulpianum in l. 72. de Usufructu, & qvemadmodum

C ser-

ſervitutes amittantur. Qvos libros à Fideicommiſſorum libris alios eſſe putabat Bertrandus. Ego non diverſos crediderim. Idem Antonio Auguſtino videbatur. Citatur & *libro Qvæſtionum* apud Papinianum in l. 86. De adqvirenda vel omittenda hereditate: ſed qvi non alius qvoqve à libris Qvæſtionum de Fideicommiſſis. Scripſit præterea Mæcianus ad qvemdam Cenſorem de Aſſis diſtributione Libellum, qvem ad calcem Codicis Theodoſiani edendum olim curavit Jacobus Cujacius, & nuper Fredericus Gronovius ad calcem doctiſſimi ſui de Seſtertiis Commentarii. Eum ante Inſtitutiones Juſtinianeas legendum ſuadet Jacobus Gothofredus in Bibliotheca Juris: qvod habuit â Cujacio. Ita enim Cujacius in Commentariis ad l. 21. §. 2. de Annuis legatis: *Voluſius Mæcianus, Juriſconſultus, in libro illo ſingulari & pulcherrimo de Aſſe, qvi Juris Studioſis priùs addiſcendus eſt, qvàm Inſtitutiones. Et meo judicio ſanè temere accedunt ad Juris diſciplinam, qvibus non bene nota eſt diſtributio aſſium.*

Emendatur Lex 13. D. de Statu Hominum.

CAPUT VI.

SCRIPTUM eſt à Marciano in l. 9. ſub titulo, Qvi, & à qvibus manumiſſi: *Nec ille liber fieri poteſt, qvi à Domino non eſt defenſus in capitali*

tali crimine, posteaqve absolutus est. Similia habet Hermogenianus in l. 13. De Statu Hominum: *Servus in causa capitali fortunæ judicio à Domino commissus, etsi fuerit absolutus, non fit liber.* Sed hîc legendum contendimus *fortunæ judicii:* non enim sermo est de Servo qvem sorti, sed de eo qvem aleæ judicii commisit Dominus. *Fortunam judicii* dixit Hermogenianus: item Qvintilianus libro x. capite 1. *Nec fortunâ modo Judicii, sed etiam ipsorum qvi orant, periculo afficimur.* qvo modo *fata causarum* Theodosius l. 3. C. de Legibus, & Leo atqve Anthemius l. 14. C. de Advocatis diversorum Judiciorum. Ita & *disceptationis fata* in Cod. Theod. Tit. de Appellationibus. Hæc adnotaveram, cùm incidi in Scholia Basilicorum ad dictam legem 13. in qvibus scriptum inveni, Οἰκέτης ἐπὶ κεφαλικῷ ἐγκλήματι κατηγορούμενος, καὶ τῇ τύχῃ τοῦ δικαστηρίου πρὸς ἐξέτασιν παρὰ τοῦ δεσπότου δοθείς, κἂν ἀπολυθῇ, μένει οὐδὲν ἧττον δοῦλος τοῦ πρώτου δεσπότου· καθὸ μὴ εἰς νόξαν, ἀλλ' εἰς ἐξέτασιν αὐτὸν δέδωκεν ὁ δεσπότης. *Servus rei capitalis accusatus & fortunæ judicii ad qvæstionem à Domino datus, etsi fuerit absolutus, manet nihilominus prioris Domini, qvia non in noxam eum dedit Dominus, sed ad qvæstionem.* Unde apparet *fortunæ judicii* Græcos qvoqve legisse in dicta lege. Vulgatam lectionem frustra Cujacius Observat. lib. XXVI. cap. 27. ex his Valerii verbis lib. VI. cap. 6. adstruebat: *Crediderim*

tunc ipsam Fidem, humana negotia speculantem, mæstum gessisse vultum; perseverantissimum sui cultum iniqvo fortunæ judicio tam acerbo exitu damnatum cernentem. Itemqve ex illis lib. IX. cap. XI. *Minor corporis viribus fretus, in amentia perstitit: initoqve certamine, pertinacior impietas fortunæ judicio morte multata est:* siqvidem Valerius de sorte, non de Judicum sententia, ibi sermonem habet.

De Licinio Rufino Jurisconsulto. Notantur Cujacius & Bertrandus.

CAPUT VII.

QUIBUS temporibus Jurisconsulti veteres vixerint, qvid scripserint, qvi fuerint, Juris Studiosus nosse debet. Vixit Licinius Rufinus Jurisconsultus Pauli Jurisconsulti temporibus: hoc est, sub Alexandro Severo Imperatore: siqvidem per epistolam consuluisse Paulum constat, ex his verbis, *Licinius Rufinus Julio Paulo;* qvæ legere est apud Paulum ipsum l. 4. Qvibus ad libertatem proclamare non licet. Scripsit Regularum libros, ex qvibus pleráqve monumenta in Digestis passim occurrunt. Hos numero XII. fuisse discimus ex Auctore Indicis qvi Pandectis præfixus est: Ρȣφίνȣ *Regularion* βιβλία δεκαδύο. Citatur tamen tertius decimus in inscriptione legis

gis 14. de Re Judicata: qvare alterutrum locum mendoſum eſſe neceſſe eſt. Chriſtianum fuiſſe, ait Cujacius Obſervat. lib. VII. c. 2. ſed nullo addito argumento. At in Recitationibus ad Paulum, hæc habet: *Licinius Rufinus in l. 4. D. Qvibus ad libert. proclamare non licet, conſulit Paulum Juriſconſultum peritiſſimum. Is verò eſt Licinius Rufinus, qvi contulit Leges Dei cum Legibus Populi Romani: fuit enim Chriſtianus: & illa Collatio, qvæ non ita dudum edita eſt, habet nomen Licinii Rufini.* Chriſtianum fuiſſe, ait qvoqve Bertrandus in ejus Vita: probátqve, qvòd Collationem Legum Moſaicarum & Romanarum ſcripſerit. At Licinium Rufinum, Scriptorem illius Collationis, alium eſſe ab hoc noſtro Licinio Rufino certiſſimum eſt. Illic enim referuntur Conſtitutiones ex tribus Codicibus; Gregoriano, Hermogeniano & Theodoſiano; qvas Licinius Rufinus, Julii Pauli Juriſconſulti æqvalis, legere per ætatem non potuit: qvod miror viros perſpicaciſſimos, Cujacium & Bertrandum, non vidiſſe. Adde, qvòd Licinium Rufinum dictæ Collationis Auctorem eſſe non ſatis conſtat: vel ipſo Petro Pithœo teſte, qvi illam publicavit. Ita enim ille in Notis ad hunc Scriptorem: *Inaudieram eqvidem fuiſſe ex priſcis Scriptoribus aliqvem, qvi cum Moyſis Legibus Romanas contuliſſet: ac memini Joh. Tilium, antiqvæ eruditionis hominem, cùm de veterum Juriſconſultorum reliqviis ſermo eſſet, narrare ſolitum, habuiſſe ali-*

qvando se ejus operis fragmenta pauca, qvibus ille Licinii Rufini nomen tribuebat. An ex conjectura, an potiùs ex veteris libri fide, non satis scio. Illud affirmare liqvet, qvæ nunc damus ex antiqvissima Seqvanorum, aut Mandubiorum potiùs, Bibliotheca, in qva per annos octingentos & ampliùs latuerunt, non esse Licinii Rufini, cujus nomine ad Julium Paulum in libris nostris Consultatio inscripta est. ac, ut, qvod sentio, dicam, non fuit tanti hæc Collectio, qvæ aut Licinii, aut Jurisconsulti alicujus paulò clarioris, ingenium & acumen desideraret. Ceterùm Cujacius, Licinii Rufini, ut Auctoris Collationis Legum Mosaicarum, præter locos memoratos, meminit & libro XIII. Observat. cap. 10. & 16. & lib. XIV. cap. 4. & lib. XXI. cap. XI. Etiam Casaubono, in Notis ad Spartianum, ejusdem Collationis Auctor dicitur in Hadriano idem Licinius.

Qvid sit Cascelii Liber Benedictorum. *Scipio Gentilis, Mornacius, & Cujacius refelluntur.*

CAPUT VIII.

QVÆRITUR qvid sit Cascelii, sive Cascellii, *Liber Benedictorum*, apud Pomponium l. 2. §. 45. de Origine Juris. Benedicta illa de dicteriis & salibus accipiebat Mornacius ad dictam legem. Mornacii interpretationem juvant hæc Ci-

Ciceronis lib. 2. de Oratore: *Dicere ajunt Ennium, flammam à Sapiente faciliùs ore in ardente opprimi, qvàm bona dicta teneat. Hæc scilicet bona dicta qvæ salsa sint: nam ea* dicta *appellantur proprio jam nomine.* Sed qvid dicteriis & salibus cum Jurisprudentia? Scipio autem Gentilis libro 1. Parergorum ad Pandectas cap.38. putabat eo Cascelii libro indicari acutas & argutas Cascelii de Jure responsiones atqve sententias; qvoniam fuerit is in loqvendo in primis argutus. Gentili assentitur Thomas Papilio in Commentariis ad legem 2. de Origine Juris. Cascelium autem argutum in loqvendo in primis fuisse, probabat Gentilis Macrobii auctoritate: cujus hæc sunt verba Saturnalium libro 2. *Cascellius Jurisconsultus, urbanitatis miræ libertatisqve habebatur. Præcipuè tamen is jocus ejus innotuit. Lapidatus à populo Vatinius, cùm Gladiatorium munus ederet, obtinuerat ut Ædiles edicerent, ne qvis in arenam nisi pomum misisse vellet. Fortè his diebus Cascellius consultus à qvodam, an nux pinea pomum esset, respondit,* SI IN VATINIUM MISSURUS ES, POMUM EST. Vatinium tanto odio habuit Populus Romanus, ut *Vatinianum odium* pro magno Catullus usurpârit. *Pomi* autem appellatione nuces contineri, qvorumdam fuit opinio. Plinius libro XV. cap. 22. ubi de nucibus: *Solum hoc pomum natura compactili operimento clausit.* Qvin & pomi appellatione nuces ipsas pineas contineri, ipse Plinius existimavit. Cùm

 enim;

enim; fuit id Salmasio observatum; hunc titulum capiti nono dicti libri decimi-qvinti dedisset, *Omnium pomorum genera & naturæ*, à nucibus pineis incipit. Qva in sententia fuit qvoqve Bilbilitanus ἐπιγραμματοποιός, eo qvo nuces pineas loqventes facit, disticho.

Poma sumus Cybeles. Procul hinc absiste, Viator,
Ne cadat in miserum nostra ruina caput.

Immo & *pomi* appellatione omnes arborum fructus δενδρίτας contineri, qvorumdā fuit opinio. Hesychius; Μῆλον, παντὸς δένδρου καρπός· ἐξαιρέτως ἢ, τ̃ μηλέας. Idem: Μῆλον. πᾶς καρπός. Canones Apostolorum sectione 4. ἡ ἄλλη πᾶσα ὀπώρα εἰς οἶκον ἀποστελλέσθω ἀπαρχὴ τῷ Επισκόπῳ, καὶ τοῖς Πρεσβυτέροις· ἀλλὰ μὴ πρὸς θυσιαστήριον. *Omnium aliorum pomorum primitiæ Episcopo & Presbyteris domum mittuntor: non super altare.* Ita rectè hunc locum vertit Haloander. Glossæ Veteres; ὀπώρα, *pomum*. At verò *pomi* appellatione nuces non contineri, putabat Paulus l. 205. titulo de Verborum significatione. *Qvi fundum vendidit, pomum recepit. Nuces, & ficos, & uvas duntaxat duracinas & purpureas, & qvæ ejus generis essent, qvas non vini causâ haberemus; qvas Græci τρωξίμους appellarent; recepta videri.* Pergit Scipio Gentilis: *Ejusdem Cascelii est illa arguta responsio, qvam Fabius narrat, his verbis libro* VI. *capite de Jocis:* Cui freqventissimam dat occasionem ambiguitas: ut Cascelio,

qvi Consultori dicenti, NAVEM DIVIDERE VOLO, PEDES, INQVIT, *Ambiguitas est in Consultoris verbis, & Cascelii. Nam vocabulum* navis, *non ignoramus adhiberi interdum ad significandas illas cavas partes, qvas qvi dividit, naufragium facere solet: non Arabicæ, aut Sabææ mercis*, &c. *Hinc intelligis ambiguitatem qvoqve in verbo* pedes. *Sed & verbum* dividere *proximum est verbo* visire, *qvod* pedere *significabat*. In vitiosos Fabii Codices incidit Gentilis. Scripserat Fabius; & ita disertè scriptum est in omnibus ejus qvos vidi codicibus; vidi autem qvamplurimos; *Navem dividere volo: Perdes, inqvit.* Qvæ lectio his Macrobii, loco laudato, confirmatur: *Mercatori qvemadmodum cum socio navim divideret, interroganti, respondisse traditur Cascellius*, NAVIM SI DIVIDIS, NEC TU, NEC SOCIUS HABEBITIS. Consultor intelligebat de dividenda navis æstimatione, Cascellius de dividendo navis corpore. Qvod Labeonem, qvi Antiochum bello superaverat, fecisse, auctor est Valerius libro VI. Is scilicet, icto fœdere, qvum dimidiam navium habere debuisset, dimidias omnes secuit, ut tota Antiochum classe privaret. Sed nec verosimile, Cascelium, virum Juris scientiâ clarum, ut eum Valerius appellat, qvæ jocosè & facetè Consultoribus respondisset, in volumen retulisse. Legebam olim *Liber Beneficiorum*. Ita Reipub. temporibus Liber dicebatur, in qvem qvi Provincias

administrassent, Romam reversi, referebant qvos ad munus aliqvod promoverant, ut alicubi Cicero, si bene memini, testatur. Fuit & Augusti temporibus *Liber Beneficiorum*, in qvo descripti, qvi agri, & qvibus Colonis essent divisi. Meminit Hygenus, Augusti Libertus, in libro de Limitibus constituendis. *Libros æris*, inqvit, *& typum totius perticæ linteis descriptum secundùm suas terminationes, adscriptis affinibus, tabulario Cæsaris inferemus: & si qva beneficio concessa aut assignata Coloniæ fuerint, sive in proximo, sive inter alias civitates, in Libro Beneficiorum adscribemus*. Augusti tempora Cascelius attigit. Potuit etiam à Cascelio inscribi *Liber Beneficiorum*, Liber qvi Cæsaris & Augusti beneficia contineret. De his beneficiis mentio in l. 191. de Regulis Juris; in l. 4 de His qvi notantur infamia; in dicta l. 2. §. ult. de Origine Juris; & in l. 1. de Censibus. Meminit & Frontinus lib. 2. de Aqvæductibus, & Lampridius in Alexandro Severo. Ita, inqvam, ipse olim legebam. Nunc nihil muto: & *Benedicta* simpliciter accipio de his qvæ bene, propriè, atqve accuratè dicta sunt. Jurisconsultos circa proprietatem vocum laborasse notat Qvintilianus. Ex hoc Cascelii Benedictorum libro desumptum fuisse, qvod in l. 158. de Verborum significatione ex Cascellio Celsus profert, bellissimè ergo conjiciebat Bertrandus. Celsi verba subjiciam: *In usu Juris freqventer uti nos Cascellius ait singulari appellatione, cùm plura generis ejusdem significare* vel-

vellemus: *nam* multum hominem venisse Romam, & piscem vilem esse *dicimus*, &c. Et qvod ex eodem Cascellio refert Ulpianus in l. 1. Qvod vi aut clam: ubi postqvam qvid sit *vi factum*, vel *clam factum*, interpretatus est, addit: *Sed & si contra testationem denuntiationemqve fecerit, idem esse Cascellius & Trebatius putant.* Verùm id conjicere non difficile fuit Bertrando; cùm Pomponius dicto loco testetur, Cascelii scripta non exstare, nisi unum Librum Benedictorum: sint autem Celsus atqve Ulpianus Pomponio ætate posteriores. Qvare minùs verè, meo qvidem judicio, de Aulo Cascelio Cujacius ad l. 2. de Origine Juris accipiebat qvod de Aulo dicitur ab Ulpiano in l. 17. de Heredibus instituendis: *Qvòd si qvis dupondium distribuit, & tertium sine parte instituit, hic non alium assem, sed in trientem venit, ut Labeo 4. Posteriorum scripsit: nec Aristo, vel Aulus, utpote probabile, notant.* Addo; qvæ est Bertrandi observatio; qvòd numqvam alibi Cascelius, Aulus tantùm nominatur. Deinde, Cascelium, Labeone antiqviorem, ad Labeonis scripta Notas scripsisse dici qvî potest? Bertrando igitur adsentior, pro *Aulus* ibi *Paulus* legenti, qvemadmodum in Codicibus Fradini scriptum fuit. Sic qvoqve in ceteris vulgatis. Qvin & Politianus Pandectas Florentinas exscribens, scripsit & ipse, *Nec Aristo, vel Paulus, utpote probabile, notant*: addidit autem in ora libri, *Aristo & Paulus scripta Labeonis notaverunt: proqve probabi-*

libus

libus accipit Ulpianus, qvæ ab eis notata non sunt. Ex qvibus verbis Bologninus, dum ea Ulpiani esse putat, ineptam qvamdam sententiam confecit. Ex qva tandem; ut Antonius Augustinus Emendationum libro & capite 3. observavit; hanc Haloander scripturam effecit, *Ut Labeo libro 4. Posteriorum scripsit. Sed & Aristo & Paulus scripta Labeonis probaverunt: proqve probabilibus accepit Ulpianus qvæ ab eis notata non sunt.* adscripsit verò de suo, hæc verba esse Triboniani. Item de suo *dupondium* pro *asse* scripsit. En correctorum audaciam! Ut verissimè Timon Nicensis, rogatus ab Arato, Homeri correctore, qva ratione qvis germanam Homeri poësim comparare posset, Arato responderit, si qvis in antiqva exemplaria, & nondum correcta, incidisset. Haloander autem, vir licèt undecumqve doctus, & qvi præclara multa de Jure scripsit, tot locos Pandectarum corrigendo corrupit, ut nescias plusne obfuerit qvàm profuerit Juris Scientiæ. Sed ad propositum. Hæc lectio *nec Aristo, vel Paulus, utpote probabile, notant,* ratione ipsa confirmatur: scripserat enim Paulus librum ad Labeonem, hoc titulo, *Labeonis Pithanon, à Paulo epitomatorum.* Qvare Bertrandus pro his verbis, *ut Labeo libro 4. Posteriorum scripsit,* legendum existimabat in dicta lege 17. de Heredibus instituendis, *ut Labeo libro 4. Pithanon scripsit.* Sed nihil opus hac emendatione: nam Paulus in libris Posteriorum; potuit qvoqve Labeonis notasse opinionem. Anto-

tonius Augustinus, acutissimi vir ingenii & doctrinæ singularis, in libro de Propriis nominibus Pandectarum, accedit & ipse eorum sententiæ, qvi in dicta lege 17. pro *vel Aulus,* legendum existimant *vel Paulus:* Sed meliùs, meo qvidem judicio, *nec Paulus,* qvàm *vel Paulus* in ea legeretur.

Ad Aristonem qvod attinet, videtur etiam ad Labeonem qvædam notasse, ut præter hunc locum; ex qvo Antonius Augustinus dicto libro de Propriis Nominibus Pandectarum, pag. 14. Notas Aristonis in Labeonem commemorat; conjicere est ex his Ulpiani in l. 5. sub titulo. Qvod vi aut clam, *Et hæc ita Labeonem probare Aristo ait.*

Qvòd si *Benedicta* in lege Pomponii, generaliter accipere qvis velit pro laudabiliter dictis; pro rectè effatis; cum hoc mihi non erit pugna. Nam & eo sensu *bene dicta* usurpasse videtur Qvintilianus libro 2. capite 8. *Accedit his & jucunda in sermone bene à qvoqve dictorum relatio, & in causis utilis. Nam & plus auctoritatis afferunt ea, qvæ non præsentis gratiâ litis sunt comparata, & laudem sæpe majorem, qvàm si nostra sint, conciliant.* Et Symmachus: *Qvodam pacto societatem laudis affectare creditur, qvi aliena bene dicta primus enuntiat.*

Vi-

Vinearum an vita longa. Arborum appellatione vineæ continentur.

CAPUT IX.

CUM de vetustate vinearum qvidam Colonus qvereretur, ob idqve remissionem postularet, non esse rationem ejus habendam rescripsit Antoninus Imperator, in hunc modum: *Novam rem desideras, ut propter vetustatem vinearum remissio tibi detur:* qvæ Papiniani sunt verba in l. 15. §. 4. D. Locati. Hispani qvoqve communi proverbio Domum paternam, Vineam avitam laudant: *Casa de padre, Vinna de abuelo.* Tamen Theophrastus, diligentissimus Scriptor, cap. 14. libri IV. Historiæ Plantarum; qvo loco de longitudine vitæ arborum disserit; inter arbores μακροβίους, vites ne nominat qvidem. Dicet aliqvis: de longitudine vitæ arborum hoc loco Theophrastus disserit; vineæ autem arbores non sunt, ut ait Columella, sed medium qvoddam genus inter arbores & frutices. Unde Virgilius arbori vitem opponit.

Forsitan & scrobibus qvæ sint fastigia qværas.
Ausim vel tenui vitem committere sulco.
Altior, ac penitus terræ defigitur arbos.

Immo Theophrastus vineas inter arbores recenset: qvas inter etiam recensendæ. Plinius lib. XIV. cap.

cap. I. *Vites jure apud Priscos magnitudine qvoqve inter arbores numerabantur*. Horatius:

Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem.

Et Alcæus; à qvo Horatius accepit:

Μηδὲν ἄλλο φυτεύσης πρότερον δένδρεον ἀμπέλω.

Ut verissimè scripserit Ulpianus l. I. D. de Arboribus cædendis, *Arboris appellatione etiam vites, continentur:* & Gaius l. 2. Arborum furtim cæsarum, *Eos qvi arbores, & maximè vites, ceciderint, etiam tamqvam latrones puniri.* At Theophrastus non solùm inter arbores μακρόβιος, vineas non recenset, sed etiam inter βραχυβίος, fertiliores recenset. βραχύβια ᾗ, inqvit, καὶ ἀμπέλων ἔνια γένη, καὶ μάλιστα τὰ πολύκαρπα. *Genera qvoqve vitium nonnulla vitæ brevis habentur: potissimùm qvæ fæcundissima sunt.* Idem legas apud Plinium lib. XVI. cap. 44. *Brevissima vita est, punicis, fico, malis: & ex his præcocibus brevior qvàm serotinis; dulcibus qvàm acutis; & dulciori in punicis. Item in vitibus, præcipuéqve fertilioribus.* Et apud Columellam lib. IV. cap. 2. *Nonnulli magna potiùs, qvàm culta vineta possidere pulcrum esse ducunt, Cognovi jam plurimos, qvi persvasum haberent agrum bonis ac malis rationibus colendum. At ego, cùm omne genus ruris, nisi diligenti cura, scitéqve exerceatur, fructuosum esse non posse judicem, tum vel maximè vineas: res enim est tenera, infirma,*

in-

injuriæ maximè impatiens, qvæ plerumq; nimio labore, & ubertate consumitur, peritqve, si modum non adhibeas, fœcunditate. Qvod mirum, cùm vineæ siccis locis, & collibus, præcipuè conserantur: sint autem longæviores, qvæ siccis locis proveniunt arbores, qvàm qvæ humidis aut aqvosis, ut Theophrastus dicto loco observabat. Addit Columella: *Cùm tamen aliqvatenus se confirmavit, & veluti juvenile robur accepit, negligentiam sustinet. Novella verò dum adolescit, nisi omnia justa perceperit, ad ultimam redigitur maciem; & sic intabescit, ut nullis deinde impensis recreari possit,* &c. Vineæ igitur arbores sunt teneræ atqve infirmæ; sed qvæ si feliciter adoleverint, contra æstus & frigora firmissimæ, annos tolerent. Græcinus (Is, Plinio teste, de Vineis scripserat, & Celsum transcripserat) auctor est, teste eodem Plinio, sexagenis annis durasse vites. Sed præter vinearum illam vitam, aliqvantò longiorem, aliæ qvoqve erant rationes; & potiores, meo qvidem judicio; propter qvas Colono de vetustate vinearum qverenti remissio fieri non debuit: vini bonitas scilicet, (vetustas enim vineæ qvàm novellæ generosius vinum ferunt) & propagines; qvarum beneficio vineæ omnium arborum maximè longævæ existimandæ; ut nonnulli, si fides Theophrasto, existimandas crediderunt. Verba Theophrasti, si qvis ea desideret, hæc sunt, loco laudato: ἐνίες φασι τὰς ἀμπέλες μακροβιωτάτες εἶναι, τῷ μὴ φύειν ἑτέρας, ἀλλ' ἐξ αὐ-

τῶν

τῶν ἀεὶ συναναπληρϐμένων. *Vites omnium maximè longævas qvidam putant, qvoniam non alias creent, sed ex se repleantur.* Immo & qvasi immortales habendæ. Ita Eustathius ad hunc versum Iliados Π, ubi de Pegaso eqvo,

> Ὅς καὶ θνητὸς ἐὼν ἕπεθ' ἵπποις ἀθανάτοισι,
>
> *Qvi & mortalis existens, seqvebatur eqvos immortales,*

eqvos *immortales* à Poëta dictos observabat, qvòd eorum proles seminis, successionisqve beneficio propagetur: δυνάμενϐς σπείρειν, καὶ τῇ διαδοχῇ ὥσπερ ἀθανατίζεσθαι. Etiam Aristoteles lib. 2. de Anima cap. 4. postqvam dixit, unumqvodqve aliud sibi simile procreare: animal qvidem, animal; plantam autem, plantam; addit, ἵνα τοῦ ἀεὶ καὶ θείϐ μετέχωσιν, ᾗ δύνανται. *Ut perpetuò existant, conditionemqve subeant, qvoad posſint, divinam.* Hanc immortalitatem, ἐπισκευαστὴν, hoc est, *acqvisitam*, Proclus appellat.

Sed qvod de propagatione vitium suprà diximus, admonet nos, ut obiter hoc loco Venuleii verba in lege ultima sub titulo Pandectarum. Qvod vi aut clam, emendemus. *Si vitem meam ex fundo meo in fundum tuum deprehenderis, eáqve in fundo tuo coaluerit, utile est interdictum qvod vi aut clam intra annum. Sed si annus præterierit, nullam remanere actionem: radices, qvæ in fundo meo sint, tuas fieri, qvia his accesſiones sint.*

D Qvid

Qvid est *vitem deprehendere ? Depresseris* legitur in Editione Haloandri : qvod rectè Glossa *propagâris* interpretatur. Et hanc lectionem; qvòd eadem voce in eamdem rem usus sit Cato capite 32. de Re Rustica; probat omnino Dionysius Gothofredus. Eam qvoqve potiorem ducunt Hieronymus Magius in Miscellaneis, & Janus à Costa ad Justiniani Institutiones. Catonis verba sunt: *Arbores facito uti bene maritæ sint, vitesqve uti satis multæ afferantur : & sicubi opus erit, de arbore dejiciantur, & in terram deprimantur.* Addo Columellam lib. III. cap. 18. *Qvare pangendi optima est ratio recti malleoli, cujus imum caput, cùm consertum est bifurco pastini, angustis faucibus ferramenti facilè continetur, ac deprimitur : idqve sarmentum sic depressum, citiùs coalescit.* Et Virgilium in Georgicis:

> *Qvod superest, qvæcumqve premes virgulta per agros,*
> *Sparge fimo pingui, & multâ memor occule terrâ.*

Nam ibi *premes*, est *infodies premendo :* Nonius Marcellus de Varia significatione sermonum, voce *pressum :* PREMERE. deponere. Virgilius Georgicorum libro 2. *Qvod superest, qvæcumqve premes virgulta per agros.* Seneca epistolâ 86. *Ad olivetum revertor; qvod vidi duobus modis dispositum. Magnarum arborum truncos circumcisis ramis, & ad unum redactis pedem, cum scapo suo transtulit; amputatis radicibus, relicto*

licto tantùm capite ipso, & qvo illæ pependerant. Hoc fimo tinctum, in scrobem dimisit: deinde terram non aggessit tantùm, sed calcavit, & pressit. Negat qvidqvam esse hac, ut ait, Spissatione efficacius: videlicet frigus excludit, & ventum. Addo & Gaium l. 7. §. 13. de Acqvirendo rerum dominio: *Si alienam plantam in meo solo posuero, mea erit. Ex diverso, si meam plantam in alieno solo posuero, illius erit: si modò utroq; casu radices egerit. Anteqvam enim radices ageret, illius permanet, cujus & fuit. His conveniens est, qvòd si vicini arborem ita terra presserim, ut in meum fundum radices egerit, meam effici arborem.* Gaii verba non intellexit Tribonianus, qvi ea in Institutionibus Justiniani sub titulo de Rerum divisione, §. 31. exscribens, scripsit: *Adeo autem ex eo tempore qvo radices agit planta, proprietas ejus commutatur, ut si vicini arbor ita terram Titii presserit, ut in ejus fundum radices egerit, Titii effici arborem dicamus.* Sed fortasse; qvæ est Hieronymi Magii libro Miscellaneorum IV. cap. 7. opinio; scripserat Tribonianus, *Ut si vicini arborem ita terra Titius presserit, ut in ejus fundum radices egerit:* qvam qvidem scripturam Scriptor Librarius eo qvo nunc leguntur modo, mutasse videtur propter *τὸ ejus*, qvod ignorabat positum ibi pro *suum.* Has voces promiscuè usurpatas, disces ex Budæi Commentariis de Lingva Græca. Budæi testimoniis innumeris innumera alia addere cùm possem, unicum addam ex Ul-

piano l. 23. §. 2. de Acqvirendo rerum dominio: *Generaliter dicendum est, qvod ex re sua, hoc est, ejus, cui bona fide qvis servit, ei adqvirere non potest, sibi eum adqvisiturum. qvod autem non ex re ejus sibi adqvirere non potest, ei adqvisiturum cui bona fide servit.*

De Mariti lenocinio, Adulterarum viros ordinare non potuisse.

CAPUT X.

MARITI *lenocinium lex coërcuit, qvi deprehensam uxorem in adulterio retinuit, adulterumq́ dimisit*, ait Ulpianus l. 29. ad L. Juliam de adulteriis. *Debuit enim uxori qvoq́ irasci, qvæ matrimonium ejus violavit. Tunc autem puniendus est maritus, cùm excusare ignorantiam suam non potest, vel adumbrare patientiam prætextu incredibilitatis.* Et deinde: *Qvi qvæstum ex adulterio uxoris suæ fecerit, plectitur: nec enim mediocriter delinqvit, qvi lenocinium in uxore exercuit. Qvæstum autem ex adulterio uxoris facere videtur, qvi qvid accepit, ut adulteretur uxor. Sive enim sæpius, sive semel accepit, non est eximendus: qvæstum enim de adulterio uxoris facere propriè ille existimandus est, qvi aliqvid accepit, ut uxorem pateretur adulterari meretricio qvodam genere. Qvòd si patiatur uxorem delinqvere, non ob qvæstum, sed negligentiam, vel culpam, vel qvandam*

dam patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem positus videtur. Proferam hîc speciem ex Sancto Augustino, in qva maritus qvi ob qvæstùm passus fuerat uxorem adulterari, non solùm contra leges humanas non deliqvit, sed ne contra divinas qvidem, si stamus sancti Doctoris judicio. Verba Augustini sunt lib. 1. de Sermone Domini in Monte cap. 16. *Rursum qværitur, utrum si uxoris permissu, sive sterilis, sive qvæ concubitum pati non vult, adhibuerit sibi alteram vir, non alienam, neq; à viro sejunctam, possit esse sine crimine fornicationis. Et in historia qvidem Veteris Testamenti invenitur exemplum.* (Innuit historias Abrahami & Jacobi, qui uxorum consensu cum ancillis rem habuerunt) Pergit Augustinus: *Sed nunc præcepta majora sunt, in qvæ per illum gradum generatio humana pervenit. Tractanda illa sunt ad distingvendas ætates dispensationis divinæ providentiæ, qvæ humano generi ordinatissimè subvenit, non autem ad vivendi regulas usurpandas. Sed tamen, utrum qvod ait Apostolus,* Mulier non habet potestatem corporis sui, sed Vir. Similiter & Vir non habet potestatem corporis sui, sed Mulier, *possit in tantum valere, ut permittente Uxore, qvæ maritalis corporis potestatem habet, possit Vir cum altera, qvæ nec aliena uxor sit, nec à viro disjuncta, concumbere. Sed non ita est existimandum, ne hoc etiam femina, viro permittente, facere posse videatur: qvod omnium sensus excludit. Qvamqvam nonnullæ*

causæ possint existere, ubi & Uxor, Mariti consensu, pro ipso Marito hoc facere debere videatur: sicut Antiochiæ factum esse perhibetur ante qvinqvaginta ferme annos, Constantii temporibus. Nam Acindynus, tunc Præfectus, qvi etiam Consul fuit, cùm qvemdam libræ auri debitorem Fisci exigeret; nescio unde commotus; qvod plerumq; in istis potestatibus pernitiosum est, qvibus qvod libet, licet, aut potiùs putatur licere; comminatus est, jurans & vehementer affirmans, qvòd si certo die qvem constituerat, memoratum aurum non exsolveret, occideretur. Itaq; cùm ille teneretur immani custodia, nec se posset debito illo expedire, dies metuendus imminere & propinqvare cœpit. Et fortè habebat uxorem pulcherrimam, sed nullius pecuniæ, qvâ subvenire posset viro: cujus mulieris pulchritudine cùm qvidam Dives esset accensus, & cognovisset Maritum ejus in illo discrimine constitutum, misit ad eam, pollicens pro una nocte, si ei misceri vellet, se auri libram daturum. Tum illa, qvæ se sciret non habere sui corporis potestatem, sed virum suum, pertulit ad eum, dicens, paratam se esse pro marito id facere, si tamen ipse conjugalis corporis dominus, cui tota illa castitas deberetur, tamqvam de re sua pro vita sua vellet id fieri. Egit ille gratias, & ut id fieret imperavit; nullomodo judicans adulterinum esse concubitum, qvod & libido nulla, & magna mariti charitas, se jubente & volente, flagitaret. Venit mulier ad villam illius divitis: fecit qvod voluit impudicus.

Sed

Sed illa corpus non nisi marito dedit, non concumbere, ut solet, sed vivere cupienti. accepit aurum. Sed ille, qvi dedit, fraude subtraxit qvod dederat, & supposuit simile ligamentum cum terra. (Id est, similem saccum ligatum: similem δέσιν) *Qvod ubi mulier, jam domi suæ posita, invenit, prosiluit in publicum, eadem mariti charitate clamatura, qvod fecerat, qvâ facere coacta est. Interpellat Præfectum: fatetur omnia: qvam fraudem passa esset, ostendit. Tum verò Præfectus primò se reum; qvòd suis minis ad idventum esset; pronuntiat; tamqvam in alium sententiam diceret, de Acindyni bonis auri librum Fisco inferendam; illam verò mulierem dominam in eam terram, unde pro auro terram accepisset, induci. Nihil hîc in alteram partem disputo: liceat cuiqve æstimare qvod velit: non enim de divinis auctoritatibus deprompta historia est: sed tamen narrato hoc facto, non ita respuit hoc sensus humanus, qvod in illa muliere viro jubente commissum est, qvemadmodum antea, cùm sine ullo exemplo res ipsa poneretur, horruimus.* Acindynus ille; ut hoc obiter dicam; Septimius Acindynus dicebatur. Consul fuit sub Constantino, Constantio & Constante, cum Valerio Proculo. Atqve his Consulibus occisus est Constantinus junior, ut testantur Fasti Consulares, qvi Idatio Episcopo tribuuntur. Porrò in specie à S. Augustino proposita, adhibenda distinctio, qvam ad caput *Discretionem*, titulo Decretalium de Eo qvi cognovit consangvineam

uxoris suæ, profert Nicolaus Tudiscus, Cataneus; *Panormitanum* vulgò appellant. Verba ejus sunt: *Dominus Antoninus dixit, qvòd si vir est occasio delicti mulieris invitæ, non imputatur mulieri, ut hîc. Si verò fuit occasio mulieris non invitæ, tunc, qvoad Deum, non sit excusata, ex qvo non compellatur. Sed, qvoad virum, fuit excusata, & contra eum potuit replicari. Et hæc distinctio videtur de mente Johannis Andreæ, & Hostiensis: qvi referunt qvæstionem Bartholomæi Brixiensis de qvodam ægrotante, ad cujus preces uxor concubuit cum Medico, numqvid possit adulterium objicere. Concluditur qvòd non: ex qvo ipse fuit causa. Et vide Gloss. 32. qvæst. 7.* CONCUBUISTI. Notandum autem, qvod ait Ulpianus, qvæstum de adulterio uxoris facere propriè illum existimandum, qvi aliqvid accepit, ut uxorem pateretur adulterari meretricio qvodam genere: non enim meretricio genere id passus est maritus in dicta specie. Qvod addit Ulpianus, maritum si patiatur uxorem delinqvere, non ob qvæstum, verùm ob negligentiam, vel culpam, vel qvamdam patientiam, vel nimiam credulitatem, extra legem positum videri, consideratione aliqva eget. Id sanè Legibus tam Atticis qvàm Romanis minimè prohibitum olim fuisse, innuere videtur qvod de Socrate & Catone Minore, sive Uticensi, scribit Tertullianus: qvamqvam de Socrate non satis constat: certè id alibi non memini me legere, qvi in Vitam Socratis à Diogene Laërtio scriptam

ptam Commentarios scripsi. Tertulliani verba sunt in Apologetico: *Omnia indiscreta sunt apud nos, præter uxores. In isto solo consortium solvimus, in qvo solo ceteri homines consortium exercent, qvi non amicorum solummodo matrimonia usurpant, sed & sua amicis patientissimè subministrant: ex illa, credo, majorum & sapientissimorum disciplina, Græci Socratis & Romani Catonis, qvi uxores suas amicis communicaverunt, qvas in matrimonium duxerant, liberorum causâ & alibi creandorum, nescio qvidem an invitas. qvid enim de castitate curarent, qvam mariti tam facilè donaverant? O sapientiæ Atticæ, ô Romanæ gravitatis exemplum! lenones, Philosophus & Censor.* Non enim verosimile est Legibus prohibentibus tam sanctos viros uxores suas amicis communicasse. Ad Catonem qvod attinet, id ipsum disertè tradit gravissimus auctor Strabo, libro XI. ubi de Tapyris; apud qvos etiam lege, sive consvetudine, receptum fuisse ait, ut uxores suas viris aliis elocarent, postqvam ipsi ex iis duos, tresve sustulissent liberos. *ἱστοροῦσι δὲ περὶ τῶν Ταπύρων, ὅτι αὐτοῖς εἴη νόμιμον τὰς γυναῖκας τὰς γαμετὰς ἐκδιδόναι ἑτέροις ἀνδράσιν, ἐπειδὰν ἐξ αὐτῶν ἀνέλωνται δύο, ἢ τρία τέκνα· καθάπερ καὶ Κάτων Ὁρτησίῳ δεηθέντι ἐξέδωκε τὴν Μαρκίαν ἐφ' ἡμῶν, κατὰ παλαιὸν Ῥωμαίων ἔθος.* Ad qvem Strabonis locum notat Casaubonus, Plutarchum de Catone rem ita narrare, ut de ea dubitasse significet: qvod qvidem falsum est, ut ex ipsis Plutar-

D 5 chi

chi verbis, qvæ infrà ex interpretatione Xylandri ſubjeci, apparet. *Q. Hortenſius geſtiens, non familiaris modò & amicus Catonis eſſe, ſed omnem ſemel neceſſitudine & conſortio familiam, & genus ſuum cum eo conſociare, non dubitavit, cum eo agere, ut filiam Porciam, Bibulo nuptam, cui partus duos ediderat, ſibi invicem, velut frugiferum agrum, collocaret, ad ferendam ſtirpem. Nam eſſe hominum qvidem illud opinione novum; naturâ pulchrum tamen & civile; mulierem in ætatis flore non vacare, vel fœcunditatem exſtinguere, neqve majore qvàm neceſſe eſſet, progenita ſobole onerare, & obruere domum non reqvirentem: communicationem autem inter probatos viros, invicem mulierum tum virtutem prorogare & dilatare ſtirpibus, tum civitatem mutuis neceſſitudinibus conglutinare. Qvòd ſi retinere Bibulus omnino vellet conjugem, ſimul atqve peperiſſet, ubi arctiore communium liberorum eſſet vinculo cum Bibulo & Catone conglutinatus, reſtituturum ſe eam. Cùm reſpondiſſet Cato, Hortenſium ſe carum habere; probareqve neceſſitudinis ſocium, verùm alienum arbitrari ipſum de filiæ nuptiis verba facere alteri collocatæ: mutato ille ſermone, non dubitavit ei aperire ipſius Catonis ſe petere uxorem, qvòd juvenis etiamnum eſſet, & Catoni ſatis magna eſſet proles. Neqve hîc dicas, illum eò progreſſum, qvòd alieniorem à Marcia conjuge cognoviſſet Catonem. Qvippe ferunt prægnantem tunc fuiſſe. Animadvertens ergo Cato Hortenſii deſiderium & ſtudium,*

non

non præscidit ei, sed oportere respondit Philippum qvoqve hoc probare, Marciæ parentem. Ut igitur appellatus Philippus concedere id cognovit Catonem, non aliter despondit ei Marciam, qvàm præsente illo, & sponsalia comprobante. Id ipsum & Lacedæmoniorum legibus concessum, discimus ex Plutarcho in Lycurgo: ἐξῆν μὲν γὰρ ἀνδρὶ πρεσβυτέρῳ νέας γυναικὸς, εἰ δή τινα τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἀσπάσαιτο νέων, καὶ δοκιμάσειεν, εἰσαγαγεῖν παρ' αὐτὴν, καὶ πλήσαντα γενναίου σπέρματος, ἴδιον αὐτῆς ποιήσασθαι τὸ γεννηθέν. ἐξῆν δὲ πάλιν ἀνδρὶ χρηστῷ, τῶν εὐτέκνων τινὰ καὶ σωφρόνων θαυμάσαντι γυναικῶν ἑτέρῳ γεγαμημένην, πεῖσαι τὸν ἄνδρα συνελθεῖν, ὥσπερ ἐν χώρᾳ καλλικάρπῳ, φυτεύοντα καὶ ποιούμενον παῖδας ἀγαθοὺς, ἀγαθῶν ὁμαίμους καὶ συγγενεῖς ἐπομένους. *Nam viro natu grandiori, cui florens ætate erat conjunx, si qvem probum & prudentem adolescentem carum haberet, probaret, ejus erat eam huic jungere, & cùm impleta esset egregio semine, sibi vendicare partum. E diverso liberum erat, si qvæ casta mulier, qvæ elegantes pueros ederet, alteri nupta ei cordi esset, agere cum viro, ut copiam sibi ejus faceret, atq; ita, tamqvam in frugifero arvo, conserere & gignere liberos probos, qvi proborum futuri consangvinei & propinqvi essent.* Id tamen postea Legibus Romanis prohibitum, & maritum qvi talem ignominiam patiebatur, verberatum relegandum constat ex Ecloga Basilicorum, Tit. 60. cap. 28.

εἰ δὲ

εἰ ἢ πλημμελεῖν αὐτὴν ἀνέχεται, ἐ διὰ πόρον, ἀλλὰ διὰ ῥαθυμίαν, ἢ ἀμέλειαν, ἢ ἀνεξικακίαν, ἢ ὠμότητα, ἐχ ὑποπίπτει τῷ νόμῳ, ἀλλὰ τυπτόμενος ἐξορίζεται. *Qvòd ſi eam delinqvere patiatur, non ob qvæſtum, ſed negligentiam, vel incuriam, vel patientiam, vel ſævitiam, non incidit in legem, ſed verberatus relegatur.* Ubi nota obiter, Græcos apud Ulpianum legiſſe, non *credulitatem*, ut Libri noſtri habent, ſed *crudelitatem:* verterunt enim ὠμότητα. Latinorum veram eſſe lectionem nemo non videt. Sed ad propoſitum. Johannes Bodinus in Methodo Hiſtoriæ cap. 4. adduci non poteſt, ut credat, Catonem uxorem ſuam Hortenſio conceſſiſſe: præſertim cum Romuli leges de adulteriis, & more Veterum, qvem Tiberius revocavit, agnati adulteras uxores pro ſuo arbitratu coercerent. *Et qvidem*, inqvit, *ſatis audacter Cujacius, qvi Paulum Manutium fabrilia tractare jubet, qvòd lege Romiliâ de adulteriis capitalem pœnam uxori à marito & propinqvis infligi licuiſſe putet: Ea tamen lex à Gellio his verbis concepta eſt:* In adulterio uxorem tuam ſi deprehendisſes, impunè ſine judicio necares: Illa te, ſi adulterares, digito non auderet contingere, neqve jus eſt. *Et in Oratione Catonis de veteri mulierum victu & moribus:* In adulterio uxores deprehenſas, jus fuiſſe maritis necare. *Neqve enim* ζημιῶν, multare *ſignificat; ut voluit Cujacius, ſed* qvoqvo modo punire. *Hoc verò planiùs intelligitur ex ipſo Halicarnaſſeo, qvi* ma-

maritum τῦ μεγέθȣς τῆς ἡμωρίας κύριος fuisse scribit adulterii & ebrietatis causâ: Qvibus verbis jus vitæ ac necis tribuitur. Qvamqvam mitiùs agi, & à propinqvis ultra ducentesimum lapidem relegari adulteras consvevisse, scribit Tacitus libro secundo. Idem Plutarchus & Strabo Parthos atqve Lacedæmonios mutuas amicis uxores dare consvevisse ajunt. Sed eam morem non tulit, opinor, severitas Romanorum. Neqve Appiano, idem qvoqve de Romanis sentienti, assentior, cum in eorum antiqvitate sæpissimè offendat. Ego verò & Straboni, & Plutarcho, & Appiano, qvàm Bodino, ad antiqvitates Romanas qvod attinet, potiorem habeo fidem.

Addimus hoc loco, vice corollarii, adulterarum maritos legibus Ecclesiasticis prohibitos ordinari. *Si cujus uxorem adulterium commisisse, cùm esset Laicus, fuerit comprobatum, hic ad ministerium Ecclesiasticum admitti non potest. Qvòd si in Clericatu jam constituto eo, adulteravit, dato repudio dimittere eam debet. Si verò retinere ejus consortium velit, non potest ministerium qvod suscepit, exercere.* Verba sunt Concilii Neocæsariensis, canone 8. Ad qvæ Balsamon: *Qvæ enim adulterium commisit, polluta est: qviqve cum ea se miscet, corpus unum cum ipsa fit, pollutionisqve in posterum fit particeps. Qvi verò pollutus, qva ratione divinum suscipiet ministerium?* Videsis Hieronymum ad caput XIX. Matthæi, Concilium Eliberitanum, cano-

ne

ne LXV. & Concilium Tarraconenſe, habitum anno Chriſti 516. canone IX.

De Hermogeniano Juriſconſulto. Explicatur lex 60. de Donat. inter vir. & uxor.

CAPUT XI.

QVA ætate vixerit Hermogenianus Juriſconſultus, cujus monumenta exſtant in Digeſtis; qvi fuerit, qvidve ſcripſerit, videamus. Budæus lib. v. de Aſſe, Cujacius Obſervationum lib. 2. cap. 27. Ant. Auguſtinus libro de Propriis Nominibus Pandectarum, & Caſaubonus & Lampridium, in Alexandro, putant eumdem eſſe ac Hermogenem illum, qvi à Lampridio inter Conſiliarios Alexandri ad Diſcipulos Papiniani ponitur. Sed cùm nomen *Hermogenis* in loco Lampridii additum ſit à librariis, ut ex vetuſtis Membranis veriſſimè docuit Salmaſius, etiamſi Hermogenes atqve Hermogenianus iidem eſſent; qvod ſanè veroſimile eſt, & verum arbitror; fruſtra tamen inde Hermogeniani noſtri ætas adſtrueretur. Vixiſſe conſtat poſt Salvium Julianum, qvi vixit ſub Hadriano: nam in l. 2. de Statu Hominum, *Edicti Perpetui*, cujus conditor Salvius Julianus, *ordinem ſe ſeqvutum* profitetur. Jacobus Gothofredus in Prolegomenis ad Codicem Theod. ſub Conſtantini Magni liberis Hermogenianum ſcripſiſſe, veroſimiliter exiſtimabat his

his potissimùm argumentis: qvia meminerit: Præfectorum Prætorio, à qvibus appellari non liceret; qvod Constantini Magni sanxerunt liberi in lege 16. Cod.Theodos.de Appellationibus: qvia in l. 10. de Officio Præsidis meminerit Correctorum; qvi tunc per Italiam instituti: & in l. 25. de Manumissis vindicta, Juris novi, qvod à Constantino M. vel ejus liberis, invectum fuit. Guidus Pancirolus libro de Vitis Jurisconsultorum, putabat Hermogenianum Jurisconsultum esse Eusebium illum Hermogenianum, qvi Diocletiano & Maximiano imperantibus Præfectus Prætorio fuit, & in Senatu de persecutione in Christianos decernenda retulit. Christianum contrà eum fuisse asseverat Bertrandus in ejus Vita: qvia scilicet in l.60. de Donat. inter virum & uxorem, scripserit, *Divortii causâ donationes inter virum & uxorem concessæ sunt. Sæpè enim evenit, uti propter sacerdotium, vel etiam sterilitatem, satis commodè retineri matrimonium non possit.* Putatqve eumdem esse ac Hermogenem illum, de qvo Paulus l. ult. de Jure Patronatus: *Camelia Pia ab Hermogene appellaverat.* Sed minùs rectè, meo qvidem judicio, ex dictis verbis id asseverabat. Falsum est enim omnes divortisse ab uxoribus, qvi uxorem habentes, ad sacerdotium vocabantur. Certè Sacerdotibus Græcis atqve Diaconis licuit uxores retinere. Sed sit ut hoc verum, id temporibus Hermogeniani Legibus Romanis statutum neqvaqvam fuit. Qvare earum

Inter-

Interpres Hermogenianus; licèt Christianus; Legibus Paganorum, non Religioni Christianorum, consentanea scribere debuit. Ita Tribonianus; vir à Christiana Religione, si fides Suidæ, alienus; ex Justiniani Imperatoris sententia, de Christo, deqve Christiana Religione, in Codice & in Novellis, præclara multa scripsit. Sed Suidæ fidem adhibeas cave. Qvin & gentilem fuisse Hermogenianum Jurisconsultum existimabat Jacobus Gothofredus, qvem vide dicto loco. Igitur, aut vox *Sacerdotium* in dicta l. 60. est à manu Triboniani; qvi multa ex Jurisconsultorum Paganorum libris ad Christianam Religionem, qvam & ipse & Imperator Justinianus profitebantur, accommodavit: aut, si est Hermogeniani; qvod magis puto; de Sacerdotio Paganorum accipienda videtur. Paganorum qvosdam Sacerdotes, non solùm à venere ante sacrificium abstinuisse; qvemadmodum ἐν ταῖς Θεσμοφοριαζούσαις fieri solebat, qvod ἁγνεύειν dicebatur; verùm etiam matrimonium in totum abdicasse, constat ex Tertulliano. Tertulliani verba sunt in libro de Exhortatione Castitatis extremo: *Novimus Virgines Vestæ & Junonis apud Achaïæ opidum, & Apollinis apud Ephesos, & Minervæ qvibusdam locis. Novimus & continentes viros; & qvidem Tauri illius Ægypti Antistites: Feminas verò Cereris Africanæ; cui etiam, spontè abdicato matrimonio, adsenescunt; aversantes exinde contractum masculorum, usq; ad oscula filiorum.* Similia legas

gas in libro de Monogamia, itidem extremo: *Pontifex maximus & Flaminica nubunt semel. Cereris Sacerdotes viventibus etiam viris & consentientibus, amica separatione viduantur. Sunt & qvæ de tota continentia judicent nos Virgines Vestæ, & Junonis Achaicæ, & Dianæ Scythicæ, & Apollinis Pythii.* Redeo ad Hermogenianum Jurisconsultum. Scripsit *Epitomarum Juris libros VI.* qvorum mentio in Indice qvi Pandectis præfixus est. In his; qvod suprà observabamus; ordinem Edicti Perpetui se secutum profitetur, l. 2. de Statu Hominum, his verbis: *Cùm igitur hominum causâ omne jus constitutum sit, primò de personarum statu, ac pòst de ceteris, ordinem Edicti Perpetui secuti, & his proximos atqve conjunctos applicantes Titulos, ut res patitur, dicemus.* Eoqve factum, ut hos Libros, Librorum Juliani, qvi Edictum Perpetuum ordinaverat, Epitomas esse nonnulli existimarint: qvorum errorem Cujacius Observat. lib. 2. cap. 27. egregiè refutavit. Scripsit qvoqve *Fideicommissorum libros*, si non mendosa est inscriptio legis 14. ad Trebell. *Hermogenianus libro 4. Fideicommissorum.* Sed eam mendosam esse Cujacius ibidem censet. Juris Interpretum recentiorum præstantissimi, & cum veteribus illis Jurisconsultis comparandi, verba infrà ponere non gravabor: *Possint qvidem hæc legis verba,* Nam qvod ad jus publicum attinet, non seqvitur jus potestatis, *Hermogeniani esse, aliqvo ex* Ἐπιτομῶν *libro. At,*

quæ sequuntur, Ulpiani sunt, ex lib. 4. Fideicommissorum; ex quo & præcedentes & sequentes Leges complures desumptæ sunt. Atque ita eam Legem in duas esse dividendam & scimus, & affirmamus. Ceterùm, Ant. Augustinus, libro de Propriis Nominibus Pandectarum, itidem existimabat, Constitutionum librum ab hoc nostro Hermogeniano collectum, atque inde *Hermogenianum* fuisse appellatum. Idem & mihi & Jacobo Gothofredo videbatur. Utut est; nam Cujacius in Præfatione ad Paratitla Codicis aliter sentire videtur, harum Constitutionum Collectorem, Hermogenianum nudè appellando. Utut est, inquam, Hermogeniani, harum Constitutionum Collectoris, meminit in Præfatione Operis Paschalis ad Macedonium Cælius Sedulius Presbyter; ubi eum doctissimum Juris latorem vocat, & tres editiones Operis sui confecisse scribit.

De Tertulliano Jurisconsulto, & an idem ac Q. Septimius Florens.

CAPUT XII.

QUOD capite proximo tractavimus, an scilicet Hermogenianus Jurisconsultus Religioni Christianæ nomen dederit, admonet nos ut de Tertulliano Jurisconsulto similem hoc capite quæstionem agitemus. Q. Septimius Florens Tertullianus, Scriptor ille inter Christianos Scripto-

ptores Latinos celeberrimus, ab Eusebio Ecclesiasticæ Historiæ libro & capite secundo, dicitur vir *Legum Romanarum peritissimus: τὺς Ῥωμαίων νόμυς ἠκριβωκὼς ἀνήρ.* Qvare Bernardinus Rutilius & Johannes Fichardus in Vita Tertulliani Jurisconsulti, Ant. Augustinus libro de Propriis Nominibus Pandectarum, & Radulfus Fornerius, Guilielmi filius, Rerum Qvotidianarum lib. VI. c. 5. Septimium Florentem Tertullianum non alium à Jurisconsulto existimârunt. Idem videtur & Cujacius existimasse. Ita enim ille Observationum lib. VII. c. 2. *Tertullianum Jurisconsultum fuisse sub Severo & Antonino constat: siqvidem is est, qvi de Religione Christiana complures libros scripsit. Cujus rei iidem illi libri indices clari sunt, translationibus ex Jure sumptis confertissimi: & testis Eusebius lib. 2. c. 2. qvi eum fuisse Jurisconsultum scribit.* Certè tempora qvibus vixit Florens Tertullianus, huic sententiæ non valde repugnant, contrà qvàm Bertrando videbatur. Is Tertullianum Jurisconsultum Scriptore Ecclesiastico posteriorem inde concludebat, qvòd in l. 30. D. de acqvirenda vel omittenda hereditate, Pomponii Jurisconsulti meminerit, qvi inter Papiniani Discipulos à Lampridio in Vita Alexandri Severi numeretur. Sed in loco Lampridii, Pomponii nomen additum constat à librario, ut verissimè Salmasius ex veteribus membranis ad Lampridium observavit: qva de re nos infrà pluribus cap. XXIII. Qvin & aliunde con-

ſtat vixiſſe Pomponium ſub Hadriano: nam in l. 2. de Origine Juris, ad Julianum uſqve, neqve ultra, Juriſconſultorum ſeriem proſeqvutus eſt: vixit autem ſub Hadriano Julianus. Addit ad confirmandam ſententiam ſuam Bertrandus, Tertulliani Juriſconſulti auctoritate Ulpianum uti, & veriſimile non eſſe, Ulpianum qvi Chriſtianos oderat, Chriſtiani Scriptoris auctoritate opinionem ſuam confirmare voluiſſe. Tanto odio Chriſtianos proſeqvutum Ulpianum dicit Bertrandus in Vita Ulpiani, ut de iis torqvendis ſeptem collegerit Reſcripta Principum. Septem libros ſcripſiſſe, dicit Bodinus noſtras, in Methodo Hiſtoriæ capite 4. Viros doctos decepit mendoſa Lactantii editio, in qva libro v. de Juſtitia, capite 10. legitur, *Domitius de Officio Proconſulis libris ſeptem Reſcripta Principum nefaria collegit: ut doceret qvibus affici oporteret eos qvi ſe cultores Dei confiterentur:* ſed ubi legendum, *Domitius de Officio Proconſulis libro ſeptimo Reſcripta Principum nefaria collegit,* &c. belliſſimè obſervârunt, Thomaſius ad Lactantii locum memoratum; Pithœus ad Collationem Legum Moſaicarum, titulo xv. & Cujacius Obſervationum libro x. cap. 34. De Officio Proconſulis libris decem ſcripſerat Domitius Ulpianus: qvod diſcimus ex Indice Juſtinianeo. Citantur non ſemel hi libri in Veteribus Gloſſis Philoxeni; qvas eſſe, ut hoc obiter dicam, Digeſtorum compilatione antiqviores, volebat Carrio Antiqvarum Lectio-

num

num libro 3.capite 4. & Salmasius in libro de Modo Usurarum. In eo autem de Officio Proconsulis Tractatu, de variis criminibus tractaverat Ulpianus libro septimo, atqve inter cetera, de his qvæ ad religionem pertinent. Simili errore, ut hoc in transcursu dicam, apud Theophanem Chronologiæ pagina qvinta, edidit Jacobus Goarus, *τὴν ὀκτάβιβλον τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας Εὐσεβίου τοῦ παμφίλου*, pro *τὴν ὀγδόην βίβλον*, qvòd rectè observatum Francisco Combefisio in notis posterioribus ad dictum Theophanem. Sed ad propositum. Pammelius in Vita Q. Septimii Florentis Tertulliani, Tertullianum Jurisconsultum sub Alexandro vixisse itidem ait: sed nullo argumento. Æqvalem Papiniani, qvi sub eodem Imperatore vixit, eum facit Antonius Augustinus. Ita enim ille in libro de Propriis Nominibus Pandectarum; ubi de qvarta Classe Jurisconsultorum: *L. Æmilius Papinianus: Q. Septimius Florens Tertullianus: Ælius Marcianus: Domitius Ulpianus: Julius Paulus*, &c. Bernardinus autem Rutilius Hadriani eum & Antonini Pii vixisse dicit temporibus: sed nullo qvoqve addito argumento. Etiam Emarus Rivalius, Delphinas, Historiæ Civilis libro qvinto; ubi de Tertulliano Jurisconsulto; hæc habet: *Qvatuor libros Qvæstionum, & singularem de Castrensi Peculio composuit. Consul fuit: & ab eo Senatusconsultum Tertullianum; qvod Hadriani temporibus factum est; nisi fallor; nomen habuit.* Falsum

 est

est omnino, Tertullianum Jurisconsultum Consulem fuisse. Nec verius, *Tertullianum Senatusconsultum* ab eo nuncupatum. Nomen habuit à Tertullo, qvi Consul Antonini Pii temporibus, ut infrà ostendetur. Cùm verò Tertullianus Jurisconsultus ab Ulpiano in testimonium adducatur; (adducitur in lege 30. de Acqvirenda vel omittenda hereditate, & in lege 2. ad Senatusconsultum Tertullianum) videtur eo antiqvior. Sed cùm ejus non meminerit qvi Jurisconsultos qvamplurimos sub Hadriano, sub Pio, sub Marco, recenset Capitolinus; nec eum qvoqve in dicta lege 2. de Origine Juris, memoraverit Pomponius, qvi vixit sub Hadriano; etiam Hadriano, & Pio, & Marco, posteriorem fuisse, adfirmare non dubitamus. Vixerit ergo à Severi & Antonini temporibus ad Alexandri Severi imperium. Tertullianum autem Scriptorem Ecclesiasticum vixisse sub Severo & Antonino, non ambigitur.

Sed an iidem sint Scriptor ille Ecclesiasticus & Tertullianus Jurisconsultus, videamus. Diversos esse dicit Bertrandus, qvòd libri Quæstionum Tertulliani Jurisconsulti, & liber ejus de Castrensi Peculio ab Hieronymo in Catalogo Scriptorum non recenseantur. At cùm Hieronymi institutum fuerit, scripta dumtaxat Ecclesiastica, non cetera, inibi recensere, Bertrandi sententia nihil hoc juvatur argumento. Eosdem esse Fornerius, dicto loco, conjiciebat ex

Ec-

Ecclesiastici Scriptoris obscuro sermone, qvo eum scripsisse & Hieronymus & Lactantius testantur, & scripta ejus clamant. Scilicet Tertullianum Jurisconsultum obscuritate qvoqve laborasse, existimabat Fornerius, ex his Justiniani verbis, in lege ultima Cod. de Curatore furiosi: *Licet Tertullianus, Juris antiqvi Interpres, libro singulari, qvem de Castrensi Peculio condidit, tali tractatu proposito, videatur obscurè eamdem attingere sententiam; nos tamen hoc apertissimè introduximus*, &c. Sed hæc sententiam & mentem Jurisconsulti, non stylum spectant, aut orationem. Certius qvid de stylo conjicere liceret, si scripta ejus integriora exstarent. Scripserat de Castrensi Peculio librum singularem, & Qvæstionum libros octo. Falsus est omnino; quod Pammelio observatum; Conradus Gesnerus, qui ipsi præterea adscribit Legum Rescripta ex libris de Senatusconsultis, atqve ad Senatusconsultum Libonianum & Orphitianum. Ex his autem de Castrensi Peculio & Qvæstionum libris, pauca capitula hodie in Pandectis supersunt; qvæ collegit Pammelius; sed ex qvibus tamen diversum illum esse à Septimio non dubitamus adfirmare. Utriusqve Tertulliani dissimilem qvoqve esse orationem, pronuntiavit Franciscus Balduinus, ipso Pammelio teste. Tertullianum verò Jurisconsultum, diversum esse à Scriptore Ecclesiastico confidentius asserimus, qvod idem sentit, vir κριτικώτατος, Hugo Grotius. Ejus hæc sunt

verba ad caput 3. Epiſtolæ Pauli ad Titum: *Jus Romanum etiam Græci didicere, ut Tryphonius, Calliſtratus, Menander, Arcadius. Neqve dubito, qvin multi ex Juris Sacerdotibus, Chriſti Sacerdotes facti ſint: qvòd in ea Religione omnia Juris præcepta viderent eminenter contineri. Inter eos fuit Tertullianus, plenus locutionum Juris Romani: qvamqvam non is eſt, cujus qvædam in Digeſtis habemus.* Grotii ſententiæ accedit Henricus Valeſius ad Euſebii dictum locum, vir & ipſe judicii recti. *Ex hoc loco qvidam,* inqvit, *ſuſpicati ſunt, Tertullianum illum qvi inter Eccleſiaſticos Scriptores celebris habetur, Juriſconſultum fuiſſe. Certè in Indice Pandectarum, inter Juris Auctores, ex qvibus Opus illud collectum eſt, recenſetur Tertullianus, qvi libros octo Qvæſtionum ſcripſit, & de Caſtrenſi Peculio librum ſingularem. Sed non dubito qvin hîc diverſus ſit ab illo Presbytero Charthaginienſi. Neqve verò Euſebius illum Jurisconſultum fuiſſe dicit: ſed tantùm ait, eum Leges Romanas accuratiſſimè calluiſſe: qvod qvidem vel ex uno ejus Apologetico licet cognoſcere, in qvo Legum Romanarum ſæpiſſime meminit.* Cum Grotio & Valeſio conveniunt Pammelius & Priorius: hic, in Diſſertatione de Vita & ſcriptis Tertulliani: ille, in Diſſertatione de Vita, opinionibus, & erroribus Tertulliani. Qvâ in ſententiâ video eſſe & Alyſium, nuperum editorem diſſertationis de Tertulliani vitâ & ſcriptis. Ceterùm, non locutionum ſolùm Juris plenus eſt Septimius

mius Florens Tertullianus, ut post Cujacium & Grotium, Merillius observabat, Observationum libro IV. cap. 27. ubi & Libros ad Nationes, qvòd Jurisconsultorum locutionibus (qvas ipse profert) refertissimi sint, Tertulliani esse concludit. Non solùm, inqvam, locutionum Juris Romani plenus est Septimius Florens Tertullianus, sed Jus Romanum citat. *Invenitur etiam in Jure Civili Græca qvædam qvinionem enixa filiorum, semel omnium mater, unici fœtus parens multiplex, unici uteri puerpera numerosa, qvæ tot stipata corporibus; pæne dixerim populo; sextum ipsa corpus fuit,* inqvit ille in libro de Anima, capite sexto. Ad qvem locum videndus Nicolaus Rigaltius in Observationibus ad Tertullianum, & Carolus Annibal Fabrotus in Disqvisitione de Numero Puerperii; qvam, qvæ ejus fuit humanitas, in nomine meo apparere voluit.

Ad Tertulliannm Jurisconsultum ut redeam, eum esse qvo referente factum est Senatusconsultum Tertullianum, supino sanè errore Rivalius existimavit. Nomen habuit Senatusconsultum Tertullianum à Tertullo, qvi cum Sacerdote sive Maximo, Consul fuit sub Pio: non sub Hadriano, ut qvidam putant; decepti his Justiniani verbis, titulo Institutionum de Senatusconsulto Tertylliano, *Postea autem Senatusconsulto Tertylliano, qvod Divi Hadriani temporibus factum est.* Ibi enim *Hadrianus*, est *Pius:* qvam

appellationem sortitus est adoptionis jure: ut recte Cujacius & Contius ad hunc locum. Qvare non recte in Pandectis Florentinis scriptum est *Tertyllianum:* est enim Latina vox *Tertullus.* Julius Capitolinus in Marco Antonino: *Crimini ei datum est, qvòd adulteros uxoris promoverit: Tertullum, & Utilium, & Orphitum, & Moderatum, ad varios honores: qvum Tertullum etiam prandentem cum uxore deprehenderit. De qvo Mimus in scena, præsente Antonino, dixit. Qvum stupidus nomen adulteri qværeret, & ille diceret ter,* Tullus; *& adhuc stupidus qværeret; respondit ille,* JAM DIXI TER: TULLUS DICITUR. Sed librarii pro *Tertullianus, Tertyllianus* scripserunt: ut *Centyrio, gyla,* & *oscyla,* pro *Centurio, gula,* & *oscula:* qvod Salmasius ad Spartiani Hadrianum observavit. *Tertyllianus* igitur & *Tertullianus* idem nomen. Et frustra post Pamelium doctissimus Priorius Septimium Tertullianum à Jurisconsulto diversum facit; qvòd ille, *Tertullianus,* hic, *Tertyllianus* vocitetur. Error librariorum inde natus, qvòd Græci Τερτυλλὸς dixerunt & Τερτυλλιανός. Ex qva scriptura, qvi in Græcia Pandectas Florentinas descripserunt; nam eas ibi descriptas vult Antonius Augustinus; fecerunt postea *Tertyllus* & *Tertyllianus. Ovinius Tertullus* recte scriptum est in iisdem Pandectis, leg. 9. D. de Captivis & postliminio reversis.

De

De Citiensibus, de qvibus in l. 1. D. de Pollicitat. Zeno, Stoicorum Princeps, Citieus dictus è Citio Cypri, non Macedoniæ, opido, contrà qvàm Cujacius existimavit.

CAPUT XIII.

CUM *columnas qvidam promisisset, Imperator noster cum Divo patre suo ita rescripsit: Qvi non ex causa pecuniam Reipublicæ pollicentur, liberalitatem perficere non coguntur. Sed si columnas Citiensibus promisisti, & opus ea ratione sumptibus civitatis, vel privatorum inchoatum est, deseri qvod gestum est, non oportet.* Hæc Ulpianus lege 1. §. penultimo, D. de Pollicitationibus. Qvo loco, pro *Citiensibus*, ut scriptum exhibent Pandectæ Florentinæ, vulgò olim legebatur *Circensibus*: qvod ad columnas Circi Alciatus retulit. Postremam illam lectionem, ut & Alciati interpretationem, probare videtur ad dictam legem Dionysius Gothofredus. Lectionem Florentinam verè Cujacius Observationum libro 3. capite 38. genuinam esse existimavit: qvi & fortean non falsò Citienses illos de civibus Citii, opidi Macedoniæ, de qvo Livius libro 42. interpretatur. Sed qvod addit, ex eo Macedoniæ opido Zenonem *Citiensem* dici à Gellio libro XVI. capite ultimo, id verò perqvàm falsum est. Zeno,

no, *Citienſis* dictus eſt Gellio, (*Citieus* aliis dicitur,) non à Citio, Macedoniæ, ſed â Citio, Cypri opido. Clarè id teſtatur Strabo libro XIV. εἶτα κολπώδης καὶ τραχὺς παράπλους ὁ πλείων εἰς Κίτιον· ἔχει δ' λιμένα κλειστόν. ἐντεῦθέν ἐστι Ζήνων τε ὁ τῆς Στωϊκῆς αἱρέσεως ἀρχηγέτης, καὶ Ἀπολλώνιος ἰατρός. *Inde navigatio ſinuoſa fere & aſpera eſt Citium uſqve. Urbs ea portum habet qvi claudi poteſt. Hæc patria fuit Zenonis, Stoicorum Principis, & Apollonii, Medici.* Item Diogenes Laërtius in Zenone Citieo, ſtatim initio: Ζήνων, Μνασέου, ἢ Δημέου, Κιτιεὺς, ἀπὸ Κύπρου, πολίσματος Ἑλληνικοῦ, Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος. *Zeno, Mnaſeæ, ſive Demei, filius; Citieus, è Cypro, parvo qvodam Græciæ opido, qvod Phœnices koloni incoluerunt.* Et Suidas in Ζήνων: Ζήνων, Μνασέου, ἢ Δημίου, Κιτιεύς· πόλις δέ ἐστι Κύπρου τὸ Κίτιον. *Zenon, Mnaſeæ, ſive Demii, filius, Citieus. Eſt autem Citium urbs Cypri.* Id ipſum apertè teſtatur & Cicero IV. de Finibus: *Poſtea tuus ille Pœnulus;* loqvitur de Zenone; *ſcis enim Citieos, clientes tuos, è Phœnicia profectos.* Et Themiſtius Orat. XIV. ἀλλὰ καὶ Ζήνων μὲν ὁ τῆς Στοᾶς ἀρχηγέτης, καίπερ τὰ ἄλλα σεμνὸς ὢν καὶ ὑψηλολόγος, ὅμως, ἐγαννύσκετο, καὶ ἐλαμπρύνετο, ἐπειδὴ αὐτὸν Ἀθηναῖοι ξένον ὄντα καὶ Φοίνικα, ἐπὶ τοῖς λόγοις δημοποίητον ἐποιήσαντο. *At Zeno ille Stoicorum Princeps, vir alioqvi gravis & magniloqvus, gloriabatur tamen, atqve efferebat ſeſe, qvòd cùm peregrinus, atqve è Phœ-*

è Phœnicia oriundus esset, ob insignem eruditionem atqve scientiam, civis esset ab Atheniensibus factus. Et Crates apud Laërtium: τί φεύγεις, Φοινικίδιον; *Qvid fugis, Pœnule?* Citienses enim è Cypro, Phœnicum coloni fuere, non verò Citienses è Macedonia, ut ex superioribus constat. Magnus homo fuit Cujacius, homo fuit tamen.

De Trebatio nonnulla. Familiam ducere *qvid sit, & unde hoc loqvendi genus.*

CAPUT XIV.

FUIT qvidem Trebatius Vir doctus, ut eum Horatius in Satiris appellat: *Nisi qvid tu, docte Trebati, Dissentis.* & *peritior Cascelio*, ut scribit Pomponius in lege 2. de Origine Juris: & *maximæ auctoritatis*, ut ait Justinianus in Institutionibus, Titulo de Codicillis: & *singulari in Jure civili memoriâ, summâqve scientiâ*, ut testatur Cicero in Epistola ad Cæsarem. Sed qvod Bertrandus, in ejus Vita, eum ait veluti Sectæ Principem fuisse, qvia de eo scripserit Cicero dicto loco, *accedit etiam; qvod familiam ducit; in Jure civili singularis memoria, summa scientia,* immane qvantum à vero aberrat. *Qvod familiam ducit,* proverbialis est loqvendi modus, significans *qvod præcipuum est.* Qvo usus & Cicero libro de

de Finibus qvarto: *Sed primum illud vide, gravissimam illam sententiam, qvæ familiam ducit.* Et Philippicâ IV. *Lucius qvidem frater ejus, utpote qvi peregre depugnavit, familiam ducit.* Traductus verò est is loqvendi modus; qvod bellissimè Turnebus observavit; à venalium servorum familiis, in qvibus pulcriora mancipia reliqvum ducebant gregem, uti vendibiliorem redderent. Qvò respexisse videtur Horatius in Epistolâ ad Augustum, his versibus:

Inter qvæ verbum emicuit si fortè decorum, &
Si versus paulò concinnior unus & alter;
Injustè totum ducit, venditqve Poëma.

Similiter & *classem ducere* videtur dixisse Fabius libro I. cap. 2. *Ducere verò classem longè pulcherrimum.* Paulò aliter Salmasius. *In familia, qvi servus, ætatis, vel fidei ceteris antistabat, ac familiam gubernabat,* Major domus *appellatus. Hic familiam; hoc est οἰκετίαν; servorum ceterorum multitudinem; ducebat: & omnium qvasi dux & caput erat. Hinc &* familiam ducere, *locutio optimis Auctoribus familiaris, de his qvi in qvacumqve re excellunt,* inqvit ille in Tractatu de Primatu Papæ. Igitur hæc Ciceronis, *Accedit etiam; qvod familiam ducit; in Jure Civili singularis memoria, summa scientia,* nihil aliud significant, qvàm in Jure Civili summam scientiam & singularem memoriam, primam & præcipuam Trebatii esse laudem: ceteras ei cum multis esse commu-

munes: hoc esse ipsius pæne proprium bonum: ut rectè Muretus. Eodem tamen qvo Bertrandus modo, Ciceronis verba, *Et qvod familiam ducit*, cepit Torrentius in Commentario ad Horatii dictam Satiram: ubi ait, *Trebatium Juris Interpretum familiam duxisse.* Immo & doctissimus Priorius: cujus hæc sunt verba in Dissertatione de Tertulliani Vita: *Etsi verò in Jure Civili familiam duxerit Septimius, non is est tamen, qvi Jureconsultus.* Longè ab ea opinione aberrat Heinsius, qvi in Dissertatione de Satira Horatiana scripsit Trebatii sententiam in Pandectis plerumqve rejici. Id Vir doctus, adductis locis aliqvot ex Pandectarum libris, confirmare conabatur: qvibus & nos alia nonnulla addere possemus. Sed tamen longè plura sunt, in qvibus Trebatii sententiam seqvuntur ceteri Juris Interpretes: & omnino falsa est Heinsiana observatio.

Sed qvando de Trebatio sermo est, de eo qvædam non vulgaria hîc adnotabimus. *Cajus Trebatius* dicitur Ciceroni eâ epistolâ qvâ illum Cæsari commendat. *Vide qvàm mihi persvaserim te me esse alterum, non modò in iis rebus qvæ ad me ipsum, sed etiam in iis qvæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram qvocumqve exirem, mecum ducere.* Eidem *Testa* dicitur lib. 7. ep. 21. ad ipsummet Trebatium: *Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio qvisqvam est, te tamen excepto.* *Cajus* igitur illius prænomen; *Testa*,

co-

cognomen. Fallitur Horatii vetus Interpres, qvi eum *Aulum* appellat. Studiosus fuit natandi, teste Cicerone epist. 10. ejusdem libri ad eumdem. *Sed tu in re militari multò es cautior, qvàm in advocationibus: qvi neqve in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi.* Qvò Flaccus respexit in Satira ad Trebatium:

—— Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno qvibus est opus alto.

Seqvitur apud Venusinum:

Irriguumqve mero sub noctem corpus habento:

qvibus verbis & ad mores Trebatii respexit: de qvo Cicero epist. 12. dicti libri ad ipsum Trebatium: *Indicavit mihi Pansa meus Epicurum te esse factum.* Et epist. 20. *Ego à Sexto Fabio, Niconis discipulo, librum abstuli,* Νίκωνος περὶ πολυφαγίας. *O Medicum svavem, meqve docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit: te qvidem, non videtur.* Et epist. 22. *Illuseras heri inter scyphos,* &c. *Itaqve etsi domum bene potus, seróqve redieram,* &c.

Qvid sint Paratitla.

CAPUT XV.

NON qvivis intelligit qvid sint *Paratitla*, de qvibus Justinianus Imperator in Præfatione de

de Conceptione Digestorum: *Sufficiat per indices tantummodo, & Titulorum subtilitatem, quæ* Παράτιτλα *nuncupantur, quædam admonitoria ejus facere.* Et in Præfatione altera, itidem de Confirmatione Digestorum: *Hoc autem quod & ab initio nobis visum est, cùm hoc Opus fieri Deo adjuvante mandabamus, tempestivum nobis videtur, & in præsenti sancire, ut nemo neque eorum, qui in præsenti Juris peritiam habent, neque qui postea fierent, audeat Commentarios iisdem legibus adnectere: nisi tantùm si velit eas in Græcam vocem transformare, sub eodem ordine, eademque consequentiâ, sub qua & voce Romana positæ sunt: hoc quod Græci* κατὰ πόδα *dicunt: & si quid forsitan, per Titulorum subtilitatem adnotare maluerint; & ea quæ* Paratitla *nuncupantur, componere.* Id hoc capite, ex Leunclavio & Jano à Costa, aperiam. Sic igitur ille in Prologo de prisco Paratitlorum usu, qui Latinæ Græcorum Paratitlorum Interpretationi præfixus est: ita Balsamonis Collectionem Constitutionum Ecclesiasticarum minùs rectè appellavit Leunclavius: *Cujacius hæc Paratitla viderit, necne, dubito: quippe sequutus est diversam in Paratitlis exponendis rationem. Nam oratione perpetua suis in Paratitlis explicuit, quæ pertinere singulos ad Pandectarum Titulos putavit: cùm longè alium apud Priscos usum Paratitlorum fuisse, de Justiniani verbis accuratè consideratis intelligatur. Vetat enim ne quis Commentarios in editum abs se Jus scribat, tamquam*

 æquo

æqvo longiores, & per qvos ad pristinam librorum Juris immensitatem ne redeatur, periculum sit. In Græcam verò lingvam transfundi sua non prohibet: modò fiat interpretatio κτ̀ πόδα: qvæ legum scilicet ipsarum vestigiis inhæreat. Deinde permittit, ut Titulis secundùm Paratitlorum usum aliqvid adscribatur. Hæc igitur de modo Juris explicandi posteriore per Paratitla mens Justiniani fuit, ut liceat qvemvis ad Titulum Pandectarum adnotare, qvæ aliis in Titulis ac locis illum ad Titulum pertinentia reperiantur. Hic priscus scilicet, germanusqve Paratitlorum usus. At verò qvid his simile traditum à nostris Paratitlorum hoc ævo Scriptoribus? Jani verò à Costa verba hæc sunt, in Præfatione ad Summaria ad IX. priores Titulos lib. I. Decretalium, qvæ Franciscus Florens, tanto Præceptore dignus Discipulus, edenda curavit: *Hujus autem Gregorianæ Compilationis Titulos, vel Rubricas, Summariis, vel Summis, illustrare decrevi. Sic enim veteres Interpretes rectè appellarunt Commentarios in angustum redactos, qvibus continetur brevis enarratio eorum, qvæ in singulis Titulis observatione digna sunt, cum Rubricarum interpretatione. Et ita breves Commentarios priscam Latinitatem appellasse* Summaria, *nominatim Seneca ait* ep. 39. *Præstantissimus Cujacius maluit vocare* Παράτιτλα. *Sed hoc genus scripti non esse Paratitla docet Collectio Græca Constitutionum Ecclesiasticarum, ex Titulis lib. I. Codicis Justinianei: cujus auctor Theodorus Diaconus.*

nus. Hanc vidi manuſcriptam longè meliorem & ampliorem editione Latina Jo. Leunclavii: qvi malè univerſum Opus inſcripſit Παράπιτλα; *cùm ab Auctore, cujus nomen ignoraſſe videtur, dicatur* Συλλογὴ, *additis Paratitlis in ſingulos Titulos, cum hac inſcriptione*, ὅσα Παράτιτλα: *qvibus ex reliqvis Titulis ſupplentur ea qvæ ad Titulum pertinere videntur. Ut rectè dixerit Matthæus Monachus in Fragmento edito ab Antonio Auguſtino,* Παράτιτλα *eſſe Repletiones Titulorum,* καθ' ἕκαστον τίτλον ἀναπληρώσεις ἔχοντα τῶν παραλελειμμένων χρησίμων. *Ergo* Paratitla *non ſunt explicationes Titulorum, ſed ex ceteris Titulis Titulorum repletiones, id eſt, indices Legum, qvæ ex ceteris Titulis ad Titulum ſubtiliter revocari poſſunt: vel, ut Juſtinianus loqvitur*, per ſubtilitatem Titulorum Admonitoria. Hactenus Vir magnus, & ſolo Cujacio minor. Idem legas apud Fabrotum in Notis mox memorandis: ubi & ipſe Cujacium qvid ſint Paratitla ignoraſſe ait: qvod ipſum de Veſenbecio, de Marano, de Colombetto, deqve ceteris omnibus, qvi Paratitla ſcripſere, dici poſſet. Sunt igitur Παράπιτλα, ad verbum, *Ad Titulos: qvaſi Appendices Titulorum:* ut παράφερνα, *Dotis appendices:* unde recentioribus Græcis ἐξώπροικα: qvaſi *extra dotem.* Ita παρήπορος in lege 4. C. de Curſu publico dicitur eqvus ille ſingularis, qvi præter duos qvibus vehiculum trahitur, tertius adhibetur; ut rectè Petavius ad Juliani Epiſtolam 20. qvam-

qvam aliter Cujacius ad dictam legem. Ita eqvus παρήορος is erat, qvi duobus ad jugum revinctis ad latus jungebatur. Id porro qvod de Paratitlorum definitione diximus, manifestius fiet suprà memoratam Constitutionum Ecclesiasticarum Collectionem legentibus: qvam Græcam, & Latinâ Leunclavii meliorem atqve auctiorem, cum Notis amici nostri Caroli Annibalis Fabroti τοῦ μακαρίτου, publicarunt nuper in Bibliotheca Juris Canonici, Viri eruditi, Guilelmus Voëlius & Henricus Justellus, Christophori Filius. Sic autem in manu exarato codice, qvem à Peiresco Fabrotus habuit, inscribitur: Θεοδώρου Διακόνου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας Νομοφύλακος καὶ Χαρτοφύλακος, καὶ πρώτου τῶν Βλαχερνῶν, τοῦ μετὰ χρόνους τινὰς γεγονότος Πατριάρχου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας. Cujacius, ad legem 5. C. de Jure Fisci, hujus Collectionis meminit, his verbis: *Cæsariani, sunt Officiales Procuratoris Cæsaris, qvi & Catholiciani dicuntur ab Auctore Paratitli, qvem librum habet P. Faber, vir divinarum largitionum dote locupletissimus.* Illam igitur viderat, de qvo dubitabat Leunclavius. Immo, anteqvam Paratitla scriberet in Digesta & Codicem, eam viderat Cujacius. Scripsit qvippe in tres postremos Codicis libros anno 1562. Paratitla verò in Digesta, anno 1569. & in Codicem, anno 1579.

Est autem Titulus de Jure Fisci, primus Titulus libri decimi Codicis Justinianei.

ὁ περί

ὁ κράτιστος, de iis qvi in dignitate constituti.

CAPUT XVI.

CUJACIUS Observationum libro XXVII. capite 23. Ulpianum à Modestino κράτιστον τῆς τέχνης, καὶ σοφώτερον appellari ait. Unde hæc sumpserit Cujacius diu qvæsivi, necdum inveni: & puto memoriâ lapsum Virum judicii singularis. Utut est, obiter hîc observamus, Cujacium tres posteriores Observationum libros; qvos inter vicesimus septimus, ubi ista Cujacius; non publicasse; sed publicandos Francisco Pithœo extremo elogio mandâsse. κράτιστος qvidem; sed simpliciter; dicitur aliqvoties Ulpianus Modestino: scilicet in lege 2. §. ult. D. de Excusationibus Tutorum. λέγει δὲ ὁ κράτιστος Οὐλπιανὸς περὶ τῶν τριῶν ἐπιτροπῶν ταῦτα. & in lege 4. §. 1. eodem Titulo: γράφει δὲ καὶ Οὐλπιανὸς κράτιστος ταῦτα. & in lege 2. §. 3. D. Qvi petant Tutores: καὶ *Ulpianos* ὁ κράτιστος οὕτως γράφει. Non autem propter artis præstantiam, aut qvia unus ex Juris coryphæis esset, ut eum idem Modestinus leg. 13. de Excusationibus appellat; ibi ita appellatur: sed qvoniam inter Proceres & principes Viros; qvod testantur Lampridius & Xiphilinus in Alexandro Imperatore; apud Alexandrum Imperatorem sedit, & Præfectus Prætorio fuit. Hæc qvippe eorum compellatio, qvi erant, aut fue-

no, *Citienſis* dictus eſt Gellio, (*Citieus* aliis dicitur,) non à Citio, Macedoniæ, ſed â Citio, Cypri opido. Clarè id teſtatur Strabo libro XIV. εἶτα κολπώδης καὶ τραχὺς παράπλους ὁ πλείων εἰς Κίτιον· ἔχει δ' λιμένα κλειστόν. ἐντεῦθέν ἐστι Ζήνων τε ὁ τῆς Στωϊκῆς αἱρέσεως ἀρχηγέτης, καὶ Ἀπολλώνιος ἰατρός. *Inde navigatio ſinuoſa fere & aſpera eſt Citium uſqve. Urbs ea portum habet qvi claudi poteſt. Hæc patria fuit Zenonis, Stoicorum Principis, & Apollonii, Medici.* Item Diogenes Laërtius in Zenone Citieo, ſtatim initio: Ζήνων, Μνασέου, ἢ Δημέου, Κιτιεὺς, ἀπὸ Κύπρου, πολίσματος Ἑλληνικοῦ, Φοίνικας ἐποίκους ἐσχηκότος. *Zeno, Mnaſeæ, ſive Demei, filius; Citieus, è Cypro, parvo qvodam Græciæ opido, qvod Phœnices coloni incoluerunt.* Et Suidas in Ζήνων: Ζήνων, Μνασέου, ἢ Δημέου, Κιτιεὺς· πόλις δέ ἐστι Κύπρου τὸ Κίτιον. *Zenon, Mnaſeæ, ſive Demii, filius, Citieus. Eſt autem Citium urbs Cypri.* Id ipſum apertè teſtatur & Cicero IV. de Finibus: *Poſtea tuus ille Pœnulus;* loqvitur de Zenone; *ſcis enim Citieos, clientes tuos, è Phœnicia profectos.* Et Themiſtius Orat. XIV. ἀλλὰ καὶ Ζήνων μὲν ὁ τῆς Στοᾶς ἀρχηγέτης, καίπερ τὰ ἄλλα σεμνὸς ὢν καὶ ὑψηλολόγος, ὅμως, ἐγαννύσκετο, καὶ ἐλαμπρύνετο, ἐπειδὴ αὐτὸν Ἀθηναῖοι ξένον ὄντα καὶ Φοίνικα, ἐπὶ τοῖς λόγοις δημοποίητον ἐποιήσαντο. *At Zeno ille Stoicorum Princeps, vir alioqvi gravis & magniloqvus, gloriabatur tamen, atqve efferebat ſeſe, qvòd cùm peregrinus, atqve è Phœ-*

è Phœnicia oriundus esset, ob insignem eruditionem atqve scientiam, civis esset ab Atheniensibus factus. Et Crates apud Laërtium: τί φεύγεις, Φοινικίδιον; *Qvid fugis, Pœnule?* Citienses enim è Cypro, Phœnicum coloni fuere, non verò Citienses è Macedonia, ut ex superioribus constat. Magnus homo fuit Cujacius, homo fuit tamen.

De Trebatio nonnulla. Familiam ducere *qvid sit, & unde hoc loqvendi genus.*

CAPUT XIV.

FUIT qvidem Trebatius Vir doctus, ut eum Horatius in Satiris appellat: *Nisi qvid tu, docte Trebati, Dissentis.* & *peritior Cascelio*, ut scribit Pomponius in lege 2. de Origine Juris: & *maximæ auctoritatis*, ut ait Justinianus in Institutionibus, Titulo de Codicillis: & *singulari in Jure civili memoriâ, summâqve scientiâ*, ut testatur Cicero in Epistola ad Cæsarem. Sed qvod Bertrandus, in ejus Vita, cum ait veluti Sectæ Principem fuisse, qvia de eo scripserit Cicero dicto loco, *accedit etiam; qvod familiam ducit; in Jure civili singularis memoria, summa scientia*, immane qvantum à vero aberrat. *Qvod familiam ducit*, proverbialis est loqvendi modus, significans *qvod præcipuum est.* Qvo usus & Cicero libro

de

de Finibus qvarto: *Sed primum illud vide, gravissimam illam sententiam, qvæ familiam ducit.* Et Philippicâ IV. *Lucius qvidem frater ejus, utpote qvi peregre depugnavit, familiam ducit.* Traductus verò est is loqvendi modus; qvod bellissimè Turnebus observavit; à venalium servorum familiis, in qvibus pulcriora mancipia reliqvum ducebant gregem, uti vendibiliorem redderent. Qvò respexisse videtur Horatius in Epistola ad Augustum, his versibus:

Inter qvæ verbum emicuit si fortè decorum, &
Si versus paulò concinnior unus & alter;
Injustè totum ducit, venditqve Poëma.

Similiter & *classem ducere* videtur dixisse Fabius libro I. cap. 2. *Ducere verò classem longè pulcherrimum.* Paulò aliter Salmasius. *In familia, qvi servus, ætatis, vel fidei ceteris antistabat, ac familiam gubernabat,* Major domus *appellatus. Hic familiam; hoc est οἰκετίαν; servorum ceterorum multitudinem; ducebat: & omnium qvasi dux & caput erat. Hinc &* familiam ducere, *locutio optimis Auctoribus familiaris, de his qvi in qvacumqve re excellunt,* inqvit ille in Tractatu de Primatu Papæ. Igitur hæc Ciceronis, *Accedit etiam; qvod familiam ducit; in Jure Civili singularis memoria, summa scientia,* nihil aliud significant, qvàm in Jure Civili summam scientiam & singularem memoriam, primam & præcipuam Trebatii esse laudem: ceteras ei cum multis esse commu-

mu-

munes: hoc esse ipsius pæne proprium bonum: ut rectè Muretus. Eodem tamen qvo Bertrandus modo, Ciceronis verba, *Et qvod familiam ducit*, cepit Torrentius in Commentario ad Horatii dictam Satiram: ubi ait; *Trebatium Juris Interpretum familiam duxisse.* Immo & doctissimus Priorius: cujus hæc sunt verba in Dissertatione de Tertulliani Vita: *Etsi verò in Jure Civili familiam duxerit Septimius, non is est tamen, qvi Jureconsultus.* Longè ab ea opinione aberrat Heinsius, qvi in Dissertatione de Satira Horatiana scripsit Trebatii sententiam in Pandectis plerumqve rejici. Id Vir doctus, adductis locis aliqvot ex Pandectarum libris, confirmare conabatur: qvibus & nos alia nonnulla addere possemus. Sed tamen longè plura sunt, in qvibus Trebatii sententiam seqvuntur ceteri Juris Interpretes: & omnino falsa est Heinsiana observatio.

Sed qvando de Trebatio sermo est, de eo qvædam non vulgaria hîc adnotabimus. *Cajus Trebatius* dicitur Ciceroni eâ epistolâ qvâ illum Cæsari commendat. *Vide qvàm mihi persvaserim te me esse alterum, non modò in iis rebus qvæ ad me ipsum, sed etiam in iis qvæ ad meos pertinent. C. Trebatium cogitaram qvocumqve exirem, mecum ducere.* Eidem *Testa* dicitur lib. 7. ep. 21. ad ipsummet Trebatium: *Nec vir melior, mi Testa, nec mihi amicior P. Silio qvisqvam est, te tamen excepto.* *Cajus* igitur illius prænomen; *Testa*, co-

cognomen. Fallitur Horatii vetus Interpres, qvi eum *Aulum* appellat. Studiosus fuit natandi, teste Cicerone epist. 10. ejusdem libri ad eundem. *Sed tu in re militari multò es cautior, qvàm in advocationibus: qvi neqve in Oceano natare volueris, studiosissimus homo natandi.* Qvò Flaccus respexit in Satira ad Trebatium:

—— Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno qvibus est opus alto.

Seqvitur apud Venusinum:

Irriguumqve mero sub noctem corpus habento:

qvibus verbis & ad mores Trebatii respexit: de qvo Cicero epist. 12. dicti libri ad ipsum Trebatium: *Indicavit mihi Pansa meus Epicurum te esse factum.* Et epist. 20. *Ego à Sexto Fabio, Niconis discipulo, librum abstuli,* Νίκωνος περὶ πολυφαγίας. *O Medicum svavem, neqve docilem ad hanc disciplinam! Sed Bassus noster me de hoc libro celavit: te qvidem, non videtur.* Et epist. 22. *Illuseras heri inter scyphos,* &c. *Itaqve etsi domum bene potus, seróqve redieram,* &c.

Qvid sint Paratitla.

CAPUT XV.

NON qvivis intelligit qvid sint *Paratitla,* de qvibus Justinianus Imperator in Præfatione de

de Conceptione Digestorum: *Sufficiat per indices tantummodo, & Titulorum subtilitatem, quæ Παράτιτλα nuncupantur, quædam admonitoria ejus facere.* Et in Præfatione altera, itidem de Confirmatione Digestorum: *Hoc autem quod & ab initio nobis visum est, cùm hoc Opus fieri Deo adjuvante mandabamus, tempestivùm nobis videtur, & in præsenti sancire, ut nemo neque eorum, qui in præsenti Juris peritiam habent, neque qui postea fierent, audeat Commentarios iisdem legibus adnectere: nisi tantùm si velit eas in Græcam vocem transformare, sub eodem ordine, eademque consequentiâ, sub qua & voce Romana positæ sunt: hoc quod Græci κατὰ πόδα dicunt: & si quid forsitan, per Titulorum subtilitatem adnotare maluerint; & ea quæ* Paratitla *nuncupantur, componere.* Id hoc capite, ex Leunclavio & Jano à Costa, aperiam. Sic igitur ille in Prologo de prisco Paratitlorum usu, qui Latinæ Græcorum Paratitlorum Interpretationi præfixus est: ita Balsamonis Collectionem Constitutionum Ecclesiasticarum minùs rectè appellavit Leunclavius: *Cujacius hæc Paratitla viderit, necne, dubito: quippe sequutus est diversam in Paratitlis exponendis rationem. Nam oratione perpetua suis in Paratitlis explicuit, quæ pertinere singulos ad Pandectarum Titulos putavit: cùm longè alium apud Priscos usum Paratitlorum fuisse, de Justiniani verbis accuratè consideratis intelligatur. Vetat enim ne quis Commentarios in editum abs se Jus scribat, tamquam*

æqvo longiores, & per qvos ad pristinam librorum Juris immensitatem ne redeatur, periculum sit. In Græcam verò lingvam transfundi sua non prohibet: modò fiat interpretatio κατὰ πόδα: qvæ legum scilicet ipsarum vestigiis inhæreat. Deinde permittit, ut Titulis secundùm Paratitlorum usum aliqvid adscribatur. Hæc igitur de modo Juris explicandi posteriore per Paratitla mens Justiniani fuit, ut liceat qvemvis ad Titulum Pandectarum adnotare, qvæ aliis in Titulis ac locis illum ad Titulum pertinentia reperiantur. Hic priscus scilicet, germanusqve Paratitlorum usus. At verò qvid his simile traditum à nostris Paratitlorum hoc ævo Scriptoribus? Jani verò à Costa verba hæc sunt, in Præfatione ad Summaria ad IX. priores Titulos lib. 1. Decretalium, qvæ Franciscus Florens, tanto Præceptore dignus Discipulus, edenda curavit: *Hujus autem Gregorianæ Compilationis Titulos, vel Rubricas, Summariis, vel Summis, illustrare decrevi. Sic enim veteres Interpretes rectè appellarunt Commentarios in angustum redactos, qvibus continetur brevis enarratio eorum, qvæ in singulis Titulis observatione digna sunt, cum Rubricarum interpretatione. Et ita breves Commentarios priscam Latinitatem appellasse* Summaria, *nominatim Seneca ait* ep. 39. *Præstantissimus Cujacius maluit vocare* Παράτιτλα. *Sed hoc genus scripti non esse Paratitla docet Collectio Græca Constitutionum Ecclesiasticarum, ex Titulis lib. 1. Codicis Justinianei: cujus auctor Theodorus Diaconus.*

nus. Hanc vidi manuſcriptam longè meliorem & ampliorem editione Latina Jo. Leunclavii: qvi malè univerſum Opus inſcripſit Παράτιτλα; *cùm ab Auctore, cujus nomen ignoraſſe videtur, dicatur* Συλλογή, *additis Paratitlis in ſingulos Titulos, cum hac inſcriptione*, ὅσα Παράτιτλα: *qvibus ex reliqvis Titulis ſupplentur ea qvæ ad Titulum pertinere videntur. Ut rectè dixerit Matthæus Monachus in Fragmento edito ab Antonio Auguſtino,* Παράτιτλα *eſſe Repletiones Titulorum,* καθ' ἕκαστον τίτλον ἀναπληρώσεις ἔχοντα τῶν παραλελειμμένων χρησίμων. *Ergo* Paratitla *non ſunt explicationes Titulorum, ſed ex ceteris Titulis Titulorum repletiones, id eſt, indices Legum, qvæ ex ceteris Titulis ad Titulum ſubtiliter revocari poſſunt: vel, ut Juſtinianus loqvitur*, per ſubtilitatem Titulorum Admonitoria. Hactenus Vir magnus, & ſolo Cujacio minor. Idem legas apud Fabrotum in Notis mox memorandis: ubi & ipſe Cujacium qvid ſint Paratitla ignoraſſe ait: qvod ipſum de Veſenbecio, de Marano, de Colombetto, deqve ceteris omnibus, qvi Paratitla ſcripſere, dici poſſet. Sunt igitur Παράτιτλα, ad verbum, *Ad Titulos: qvaſi Appendices Titulorum:* ut παράφερνα, *Dotis appendices:* unde recentioribus Græcis ἐξώπροικα: qvaſi *extra dotem.* Ita πάριππος in lege 4. C. de Curſu publico dicitur eqvus ille ſingularis, qvi præter duos qvibus vehiculum trahitur, tertius adhibetur; ut rectè Petavius ad Juliani Epiſtolam 20. qvam-

qvam aliter Cujacius ad dictam legem. Ita eqvus παρήορος is erat, qvi duobus ad jugum revinctis ad latus jungebatur. Id porro qvod de Paratitlorum definitione diximus, manifestius fiet suprà memoratam Constitutionum Ecclesiasticarum Collectionem legentibus: qvam Græcam, & Latinâ Leunclavii meliorem atqve auctiorem, cum Notis amici nostri Caroli Annibalis Fabroti τοῦ μακαρίτου, publicarunt nuper in Bibliotheca Juris Canonici, Viri eruditi, Guilelmus Voëlius & Henricus Justellus, Christophori Filius. Sic autem in manu exarato codice, qvem à Peiresco Fabrotus habuit, inscribitur: Θεοδώρου Διακόνου τῆς ἁγιωτάτης τοῦ θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας Νομοφύλακος καὶ Χαρτοφύλακος, καὶ πρώτου τῶν Βλαχερνῶν, τοῦ Βαλσαμῶνος, τοῦ μετὰ χρόνους τινὰς γεγονότος Πατριάρχου Θεουπόλεως μεγάλης Ἀντιοχείας. Cujacius, ad legem 5. C. de Jure Fisci, hujus Collectionis meminit, his verbis: *Cæsariani, sunt Officiales Procuratoris Cæsaris, qvi & Catholiciani dicuntur ab Auctore Paratitli, qvem librum habet P. Faber, vir divinarum largitionum dote locupletissimus.* Illam igitur viderat, de qvo dubitabat Leunclavius. Immo, anteqvam Paratitla scriberet in Digesta & Codicem, eam viderat Cujacius. Scripsit qvippe in tres postremos Codicis libros anno 1562. Paratitla verò in Digesta, anno 1569. & in Codicem, anno 1579. Est autem Titulus de Jure Fisci, primus Titulus libri decimi Codicis Justinianei.

Ὁ κράτ-

ὁ κράτιστος, *de iis qvi in dignitate constituti.*

CAPUT XVI.

CUJACIUS Observationum libro XXVII. capite 23. Ulpianum à Modestino κράτιστον τ̃ τέχνην, καὶ σοφώτερον appellari ait. Unde hæc sumpserit Cujacius diu qvæsivi, necdum inveni: & puto memoriâ lapsum Virum judicii singularis. Utut est, obiter hîc observamus, Cujacium tres posteriores Observationum libros; qvos inter vicesimus septimus, ubi ista Cujacius; non publicasse; sed publicandos Francisco Pithœo extremo elogio mandâsse. κράτιστος qvidem; sed simpliciter; dicitur aliqvoties Ulpianus Modestino: scilicet in lege 2. §. ult. D. de Excusationibus Tutorum. λέγει ᾗ ὁ κράτιστος Οὐλπιανὸς περὶ τῶν τριῶν ἐπιτρόπων ταῦτα. & in lege 4. §. 1. eodem Titulo: γράφει ᾗ καὶ Οὐλπιανὸς κράτιστος ταῦτα. & in lege 2. §. 3. D. Qvi petant Tutores: καὶ *Ulpianos* ὁ κράτιστος οὕτως γράφει. Non autem propter artis præstantiam, aut qvia unus ex Juris coryphæis esset, ut eum idem Modestinus leg. 13. de Excusationibus appellat; ibi ita appellatur: sed qvoniam inter Proceres & principes Viros; qvod testantur Lampridius & Xiphilinus in Alexandro Imperatore; apud Alexandrum Imperatorem sedit, & Præfectus Prætorio fuit. Hæc qvippe eorum compellatio, qvi erant, aut fue-

rant, in dignitate constituti. Lexicon Græco-Latinum Vetus: *κράτιστοι. Optimates.* Similiter Julianus Jurisconsultus; qvi Consul, qvi Urbi Præfectus; dicitur ὁ κράτιστος Imperatori Justiniano in Præfatione Digestorum ad Magnum Senatum §. 18. Ita Festus & Felix propter eorum dignitatem in Actibus Apostolorum κράτιστοι appellantur: qvod rectè Hugo Grotius noster observabat. Minùs rectè Janssenius ille ὁ περιβόητος, capite 21. libri cui Titulus *Mars Gallicus;* nam Cornelii Janssenii, Episcopi Iprensis, esse hunc fœtum certò scimus; sic vocatos ab Apostolo existimavit, ut potiùs qvid esse deberent, qvàm qvid essent, elogii splendore monerentur. Nam & ita Theophilum Lucas, Fundanum Plutarchus, Josephus Epaphroditum, Diognetum Justinus appellant. Ut fortasse; qvæ est Bertrandi observatio; non malè Vetus Interpres Modestini in suprà citatis capitibus, Tit. de Excusationibus tutorum, κράτιστον, *nobilem*, & *nobilissimum* fuerit interpretatus: qvamqvam eum eo nomine ab Antonio Augustino video reprehendi.

De Pegaso Jurisconsulto, & unde ei hoc nomen.

CAPUT XVII.

PEGASUS Jurisconsultus, cui hoc caput destinavimus, sub Vespasiano Imperatore fuit Præ-

Præfectus Urbi. Pomponius lege 2. §. ultimo D. de Origine Juris: *Cassio Cælius Sabinus successit, qvi plurimum temporibus Vespasiani potuit: Proculo Pegasus, qvi temporibus Vespasiani Præfectus Urbi fuit.* Idem testificatur Juvenalis Satirâ 4. ubi Pegasum laudat à vitæ integritate:

—— raptâ properabat abollâ
Pegasus, attonitæ positus modò Villicus Urbi.
Anne aliud tunc Præfecti? qvorum optimus, atqve
Interpres Legum sanctissimus, omnia qvamqvam
Temporibus diris tractanda putabat inermi
Justitiâ.

Villicus Urbi. id est, *Urbi Præpositus.* τὸ *Villicus*, primariò dictum de villæ Præposito. Varro libro I. de Re Rustica: *Villicus, agri colendi causâ constitutus: atqve appellatus à* villa: *qvòd ab eo in eam convehuntur fructus* & *evehuntur, cùm veneunt.* Sed & postea qvemvis præpositum, aut procuratorem, dispensatoremqve, ita vocarunt. Inde VILLICUS ALIMENTORUM, & VILLICUS AB ALIMENTIS, & VILLICUS A PLUMBO, in antiqvis Lapidibus. Et VILLICUS ÆRARI, apud Tibullum:

Villicus ÆrarI qvondam, nunc cultor agelli:

si modò Tibulli est hoc epigramma; qvod legitur in Lapide Patavino. Qvare Claudius Salmasius,

ſius, verè & propriè, non ſatiricè, Villicum Urbi à Poëta vocatum Pegaſum, exiſtimabat in Notis ad Lampridium. Sed fruſtra id exiſtimabat vir ille undecumqve doctiſſimus. Satiricè ita dictum Pegaſum à Juvenale, patet ex his verbis, *attonitæ poſitus modò Villicus Urbi. Anne aliud tunc Præfecti?* Id eſt, *anne aliud tunc erant Romæ Præfecti, qvàm Villici: qvàm Procuratores, aut Diſpenſatores?* Fuit & Conſul Pegaſus: eoqve Conſule factum Senatusconſultum, qvod de ejus nomine *Pegaſianum* vocatum. Juſtinianus in Inſtitutionibus, titulo de Fideicommiſſariis hereditatibus: *Poſtea Veſpaſiani Auguſti temporibus, Pegaſo & Pugione Conſulibus, Senatus cenſuit, ut ei qvi rogatus eſſet hereditatem reſtituere, perinde liceret qvartam partem retinere, atqve ex Lege Falcidia ex legatis retinere conceditur.* Adde Scholiaſtem Juvenalis ad ſuprà memoratos verſus; ubi & ejus natales, & nominis cauſam nos docet. *Pegaſus*, inqvit, *Trierarchi filius; ex cujus liburnæ paraſemo nomen accepit; Juris ſtudio gloriam memoriæ meruit: ut* liber *vulgò, non* homo *diceretur. Hinc functus omni honore, cùm provinciis pluribus præfuiſſet, Urbis curam adminiſtravit. Hinc eſt Pegaſianum: ſcilicet Jus, qvòd Juriſperitus fuerat.* Obiter hîc obſervandum, *Jus Pegaſianum* dixiſſe Juvenalis Scholiaſtem, qvo modo *Jus Papinianum* dixit Paulus lege 144. de Verborum ſignificatione, & *Jus Flaminianum* ac *Jus Papirianum* Pomponius, lege 2. de

de Origine Juris. Ceterùm, de Senatusconsulto Pegasiano videndus Contius lib. 2. Lectionum, cap. 4. τριήραρχος autem, sive *Trierarchus*; qvod postremum vocabulum legitur in lege 46. D. ad Senatusconsultum Trebellianum, & in lege unica D. de Bonorum possessione; propriè est, qvi navi triremi præpositus est: sed & de eo qvi qvadriremi, vel qvinqveremi; & generaliter de Navarcho qvolibet usurpatur, ut verissimè magnus magister Observationum libro 26. capite 2. adnotabat. Est verò παράσημον, insigne navis, à qvo navibus nomen imponi solitum, ut, præter ceteros, testatur Naso:

Est mihi, sitqve precor flavæ tutela Minervæ
Navis, & à picta casside nomen habet.

Qva de re qvi plura volet, adeat Josephum Scaligerum in Castigationibus ad Festum pag. 59. & lib. VII. contra Robertum Titium cap. 5. & in Animadversionibus ad Eusebii Chronicum: item Seldenum libro 2. de Diis Syris cap. 16. Igitur cùm liburnæ Trierarchi illius scalptus, aut pictus esset Pegasus, *Pegasus* liburna illa appellabatur, à qvo & Trierarchi filius postea *Pegasus* appellari cœpit. Hæc est mens Scholiastæ Juvenalis. A *Pegaso* factum est *Pegasius*: qvod nomen legitur apud Apollinarem Sidonium libro 2. Epistolarum, epist. 6. *A Pegasius*; *Pegasianus*.

Pro Advocati facundia honorarium æstimari debere.

CAPUT XVIII.

IN honorariis Advocatorum ita Judicem versari debere, ut pro modo litis, proqve Advocati facundia æstimationem adhibeat: licitam autem qvantitatem intelligi pro singulis causis usqve ad centum aureos; scripsit Ulpianus in lege 1. de Extraordinariis cognitionibus. Scilicet inter Advocatos longa est differentia, & ingenii, & naturæ, & doctrinæ, & institutionis: qvod de artificibus scripsit Ulpianus leg. 31. de Solutionibus. Huc facit historia, qvam ad Regulas Cancellariæ de Verisimili Notitia numero 58. de Marescallo, Advocato Parisiensi, recitat Carolus Molinæus, vir cùm Usus, tum Juris peritissimus. Eam; qvia lepida est; hîc referre non pigebit: referam autem verbis Molinæi, ut major mihi habeatur fides: qvamqvam Molinæi oratio & salebrosa est & incondita nimis, ut de ea verè Cujacius lib. Observationum XVI. cap. 18. pronuntiavit: *Cæterùm, ut obiter, velut ab inferis, memoriam & honorem veri Auctoris Glossarum dictæ Pragmaticæ vindicem, non fuit, ut vulgò putant,* Cosmas Guimier, *sed præstantior alius, cognomine* Maréchal, *doctissimus & experientissimus Advocatus in hoc Senatu, tempore Caroli VII. Ludovici XI. & Caroli VIII. qvi ob breves qvasdam, sed eruditas,* Ra-

Rationes Juris, qvas Salvationes *vocant, cùm imperitus Clientulus impar ſalarium offerret, honeſtè renuit: dicens, ſe tantùm id accepturum, qvod ob id in caſum victoriæ taxaretur. Cùm autem Clientulus victoriam obtinuiſſet, & in taxandis expenſis litis de hoc articulo ad Senatum referretur, taxatæ ſunt ei* L X. *libræ Pariſienſes; habita ratione, non ad brevem, ſed ad doctam & reſolutoriam ſcripturam, modumqve litis, & eminentem ſcientiam Advocati. Et fuit ſplendidum, & pro conſvetudine rariſſimum honorarium.* Sed harum Gloſſarum, ut hoc dicam ἐν παρόδῳ, Guimerium auctorem fuiſſe, pluribus oſtendit contra Molinæum Franciſcus Pinſonus, Patronus Pariſienſis in Notis ad Pragmaticam Sanctionem, doctis, Jupiter! & laborioſis.

Meminit hujus Obſervationis Fridericus Brummerus, Lipſienſis, magno Juriſprudentiæ damno, dum Galliâ Italiam petebat, aqvis ſubmerſus. *Qvòd ſi tamen Advocatus petere malit honorarium, faciat id per officium Judicis, qvod ei à legibus in hoc datum eſt. Sic enim & fructum bonæ mentis, omnium jucundiſſimum, & proximum huic honeſtæ exiſtimationis, cui probi & boni viri ſtudent: immo & operæ ſuæ multò uberiorem aliqvando feret, qvàm forſitan à Cliente tuliſſet. Judex enim æqvus & bonus Advocati facundiam & eruditionem longè alia qvàm imperitus Cliens æſtimatione metitur. Qvò pertinet hiſtoria lepida, qvam è Carolo Molinæo, Advocato Pariſienſi, de*

Ma-

Marescallo, Advocato quoque Parisiensi, verbis Molinæi refert doctrinæ juxtà ac morum elegantiâ præstantissimus Vir, Ægidius Menagius, in Amœnitatibus Juris, capite 18. inqvit ille in Commentario ad Legem Cinciam, capite undecimo.

Contra Hugonem Grotium defensa lectio legis 77. D. de legatis 2.

CAPUT XIX.

SCRIPTUM est apud Papinianum in l. 77. §. 4. D. de legatis 2. *Hereditatem filius cùm moreretur, filiis suis, vel cui ex his voluisset, restituere fuerat rogatus.* Magnus ille Grotius, in Sparsione Florum, ad legem *ex facto* D. ad Senatusconsultum Trebellianum, legendum existimabat, *Hereditatem Ofilius cùm moreretur.* Similiter in his Valerii Maximi verbis, libro VII. cap. 8. *Qvàm certæ, qvàm etiam notæ insaniæ Tuditanus! utpote qvi Populo nummos sparserit; togamqve, velut tragicam vestem, in foro trahens, maxime cum hominum risu conspectus fuerit, ac multa his consentanea fecerit. Testamento is filium instituit heredem: qvod Ti. Longus, sangvine proximus, hastæ judicio subvertere frustra conatus est. Magis enim Centumviri qvid scriptum esset in tabulis, qvàm qvis eas scripsisset, considerandum existima-*

ve-

verunt: pro *testamento is filium*, legebat Lipsius *testamento Ofilium.* An ita ibi legendum, Marqvardo Gudio, qvi Valerio castigatissimo cum Notis eruditis brevi nos beabit, examinandum relinqvo. Interea hîc observo, nihil omnino mutandum in loco Papiniani. Filius; id est, heres; fuerat rogatus, &c. à patre scilicet, vel à matre. Similem speciem, & fortè eamdem, refert Ulpianus l. 17. §. 5. Ad Senatusconsultum Trebellianum. *Ex facto*, inqvit, *tractatum memini. Rogaverat qvædam mulier filium suum, ut si sine liberis decessisset, restitueret hereditatem fratri suo*, &c. Et suprà: *Ex facto tractatum est, an per fideicommissum rogari qvis possit, ut aliqvem heredem faciat. Et Senatus censuit, rogari qvidem qvem, ut aliqvem heredem faciat, non posse: verùm videri per hoc rogasse, ut hereditatem suam ei restituat: id est, qvicqvid ex hereditate sua conseqvutus est, ut ei restitueret. Julianus qvoqve libro qvadragesimo Digestorum fideicommissum tale valere ait: Fidei committo, ut hereditatem Titii restituas: cùm esset is, qvi rogatus est, à Titio heres institutus.* Sed levia hæc sunt.

Con-

Contra Cujacium defensa lectio in l. Rerum mixtura 30. *D. de Usurpationibus. Bertrandi sententia rejecta. Alia nonnulla.*

CAPUT XX.

LABEO *libris Epistolarum ait: Si is, cui ad tegulorum vel columnarum usuçapionem decem dies superessent, in ædificium eas conjecisset, nihilominus eum usucapturum, si ædificium possedisset.* Ita scriptum est apud Pomponium Jurisconsultum lib. 30. ad Sabinum, in leg. 30. sub titulo de Usurpationibus & usucapionibus. In qvibus verbis Cujacius, Commentario ad dictum Titulum, pro *Labeo* legabat *Jabolenus:* qvia Labeo in libris nostris est Antistius Labeo, Princeps Proculeianæ sectæ; qvem libros Epistolarum scripsisse, nusqvam se legisse ait. Bertrandus, in Vita Juventii Celsi, nihil mutandum existimabat: sed Labeonem de Domitio interpretabatur: qvem & Jurisconsultum fuisse, & libros Epistolarum scripsisse contendebat, ex his verbis legis 28. D. Qvi testamenta facere possunt: *Domitius Labeo Celso suo salutem: Qværo an testium numero habendus sit is, qvi, cùm rogatus est ad testamentum scribendum, idem qvoqve cùm tabulas scripsisset, signaverit. JuBentius Celsus Labeoni suo salutem: Aut non intelligo qvid sit de qvo me consulueris; aut*

aut validè stulta est consultatio tua : plus enim qvàm ridiculum est dubitare, an aliqvis jure testis adhibitus sit, qvoniam idem & tabulas testamenti scripserit. Ego qvoqve nihil mutandum existimo : sed longè alia de causa : scilicet, qvoniam adduci non possum ut credam, Domitium illum Labeonem fuisse Jurisconsultum, cujus, ut Jurisconsulti, meminit nemo veterum Scriptorum : nam à recentioribus ; Angelo Politiano, Cotta, Rivalio, Rutilio, Eberlino, aliis ; inter Jurisconsultos recensetur. Qvin & ejus esse, qvæ Labeonis nomine, Tribonianus Digestis inseruit, volebat Angelus Politianus, teste Rutilio : nam in locum Politiani necdum incidi. Certè, qvòd Juventium Celsum consuluerit, non inde seqvitur, eum protinus Juris Auctoribus annumerandum : qvamqvam Juris Auctores sese invicem consulebant : ut Proculum Atilicinus, leg. XI. de Pactis Dotalibus : & Paulum Rufinus, leg. 4. Qvibus ad libertatem proclamare non licet. Sed alii etiam eos consulebant. Ita idem Celsus à Flavio Respecto, Prætore ; qvem Juris Auctorem nemo dixerit ; consultus fuit, ut patet ex lege 3. de Minoribus. Ita Papinianus, à Favio Januario, leg. 94. de Solutionibus & liberationibus : & Paulus, à Numphidio, leg. 81. de Conditionibus & demonstrationibus : itemqve à Nesennio Apollinari, l. 34. de Negotiis gestis ; & Proculus, à Licinnio Lucusta, l. 45. de legat. 2. & à Firmo, leg. 38. de Actionibus empti : & Aristo, à Neratio Appiano, leg.

leg. 46. de Manumiſſis teſtamento. Neqve enim audiendus Bertrandus, qvi pro *Appiano* reſcribendum ibi vult *Priſco:* qva de re nos alibi. Bertrandum interim videſis in Vita Ariſtonis. Qvin & à femina conſultus fuit Celſus, leg. 18. de Jure codicillorum: cujus legis verba, qvia verbis dictæ legis 28. diſſimilia non ſunt, infrà ponere non gravabor: *Plotiana Celſo ſuo ſalutem*, &c. *Juventius Celſus Plotianæ ſalutem*, &c. Etiam Juriſconſultum non fuiſſe Labeonem illum apparet ex ſtulta & plus qvàm ridicula qvæſtione qvam Celſo propoſuit. Nec eum qvoqve Ant. Auguſtinus, vir ſingulari ſcientia, ſummo ingenio & ſummo judicio præditus, inter Juris Auctores repoſuit, ſed inter cives Romanos, qvos vocat. Eum vide in libro de Propriis nominibus Pandectarum, pag. 378. Sed ponamus Juriſconſultum fuiſſe, ſuppar fuerit omponio, aut etiam eo junior, ut mox oſtendemus. Veriſimile autem non eſt, Pomponium, ſummum Juris auctorem, tam levis Juriſconſulti, tamqve ignobilis, ſibiqve συγχρόνȣ, aut etiam ſe junioris, auctoritate uti voluiſſe. Domitium Labeonem æqvalem fuiſſe Pomponii, aut etiam eo juniorem, qvod promiſimus, nunc oſtendendum. Celſus filius, (de eo enim accipienda videtur dicta lex 28. nam qvæ in pandectis Juventio Celſo tribuuntur fragmenta, ea omnia ad filium ab Antonio Auguſtino & à Pancirolo, non ad patrem, referuntur.) Celſus, inqvam, filius vixit ſub Hadriano. Pomponius leg. 2. de Origine Ju-

Juris: *Caſſio Cælius Sabinus ſucceſſit, qvi plurimum temporibus Veſpaſiani potuit. Proculo, Pegaſus, qvi temporibus Veſpaſiani Præfectus Urbi fuit. Cælio Sabino ſucceſſit Priſcus JaVolenus; Pegaſo Celſus; patri Celſo Celſus filius, & Priſcus Neratius; qvi utriqve Conſules fuerunt: Celſus qvidem & iterum.* Spartianus in Hadriano: *Cùm judicaret, in conſilio habuit non amicos ſuos, aut comites ſolùm, ſed Juriſconſultos, & præcipuè Juventium Celſum, Salvium Julianum, Neratium Priſcum, aliosqve: qvos tamen omnis Senatus probaſſet.* Ita enim ibi legendum, qvemadmodum Cuſpinianus, Caſaubonus & Pancirolus emendârunt: non, ut vulgò legitur, *Julium Celſum.* Sed & tempora Antonini Pii attigit, ſub qvo Promagiſter Scrinii fuit, ut diſcimus ex ſubſcriptione libelli, apud Alberinos Romæ reperti; qvem, præter Parrhaſium, Rutilium, Briſſonium, profert Fabritius lib. 1. Antiqvitatum, & Bertrandus in Vita Celſi. At verò temporibus Celſi vixiſſe Domitium Labeonem apparet ex eorum *ἀμοιβαίαις* Epiſtolis. Sed poſito qvòd Juriſconſultus fuerit; junior Celſo, qvandoqvidem eum conſulebat, veroſimiliter fuit. Jam Pomponium floruiſſe ſaltem ſub Pio, conſtat ex eo qvòd in lege 2. de Origine Juris; ubi de ſucceſſione Juriſconſultorum agit; Julianum ultimum recenſet: item ex eo qvòd legitur in lege 64. §. 9. D. Pro ſocio: *& ait Julianus Sextum Pomponium referre, Sabinum reſpondentem:* Julianus enim, qvem ultimum re-

censet Pomponius, & qvi Pomponium testem adducit, Edictum Perpetuum condidit sub Hadriano. Scio amplissimum Bertrandum, in Vita Pomponii, in superioribus verbis legendum existimare; *& ait Pomponius Sextus Julianum referre, Sabinum,* &c. At verò, in Vita Pedii, (nam sibi ipse non constat) legendum ait, *& ait Julianus Sextum Pedium.* Sed frustra sic ibi legendum existimat Vir ille amplissimus, ut pluribus, in Vita Pomponii, ostendemus: nunc monuisse contenti, libros XXXV. ad Sabinum scripsisse Pomponium: ut verisimilius sit, qvod in dicta lege 64. dicitur de Sabino, id Pomponium retulisse, qvàm Julianum, qvi ad Sabinum nullos libros scripsit. Nec sum nescius Ant. Augustinum in libro de Propriis Nominibus Pandectarum duos fuisse Pomponios Jurisconsultos existimasse, qvoniam in lege 41. de Hered. instituendis, qvæ desumpta est ex libro XII. Variarum Lectionum Pomponii, testis laudatur ipse Pomponius. Sed in eo fallitur vir doctus; qvod alibi ostendimus.

Ad Labeonem ut redeam, pluribus argumentis probasse mihi videor contra Bertrandum, Labeonem, cujus meminit Pomponius in lege 30. de Usurpationibus & usucapionibus, non esse Domitium Labeonem, qvi Juventium Cellum consuluit. An esse non possit Antistius Labeo, qvemadmodum putat Cujacius, videamus. Ego ipsissimum esse non crediderim solùm, sed etiam conten-

tenderim. Primùm, Labeo in libris noſtris; ut rectè id Cujacius; eſt Antiſtius Labeo, Princeps Proculeianæ familiæ. Deinde, ab eodem Pomponio in iisdem libris ad Sabinum, in qvæſtione non omnino abſimili, citatur idem Antiſtius, l.32. §. 2. D. eodem Tit. de Uſurpationibus & uſucapionibus. Citatur & à Paulo; nec ſemel; l. 4. D. eodem. Citatur & l. 3. §. 5. & 17. de Acqvirenda vel omittenda hereditate, ab eodem Paulo. Item à Javoleno l. 51. eodem Titulo, & ab Ulpiano l. 6. §. 1. etiam eodem Tit. & l. 3. §. 1. de Bonorum poſſeſſionibus: in qvibus locis, cùm de acqvirenda vel omittenda poſſeſſione agatur, inde apparet qvæſtiones de Poſſeſſione tractaſſe Labeonem Antiſtium. Præterea, hæc Pomponii verba, *Labeo libris Epiſtularum ait*, deſumpta ſunt; qvod jam monuimus; ex ejus Libris ad Sabinum; in qvibus cùm Pomponius Notas ad Sabinum, Principem Sabinianorum, ſcriberet, veriſimile eſt in his qvoqve qvid ſentirent Proculeiani, qvorum Princeps Labeo, non omiſiſſe. Addo; qvod ſuprà obſervatum; Antonium Auguſtinum, libro de Propriis Nominibus Pandectarum, Domitium Labeonem inter cives Romanos, non inter Juriſperitos, retuliſſe. Verùm, inqvit Cujacius, Epiſtolarum libros Antiſtium Labeonem ſcripſiſſe, nuſqvam legi. An non, qvæſo, ſatis eſt hoc loci id ſcriptum fuiſſe à Pomponio? Multa eſſe in libris Juris, ut libros ceteros taceam, ſingularia, atqve ut Grammatici Græci loqvi amant, *μονήρη*,

G 2 ſive

five ἅπαξ εἰρημένα, (qvo titulo librum audio ſcripſiſſe Samuelem Bochartum) qvis neſcit? Num ipſe Cujacius libro Obſervationum XI. cap. 38. multos Inſtitutionum Juſtiniani locos ſingulares collegit? Pauli librum ſingularem de Injuriis, ſolus Licinius Rufinus, auctor Collationis Legum Moſaicarum, memoravit: Ofilii librum ad Atticum, ſolus Gaius, l. 234. de Verborum ſignificatione: in Edicto Prætoris Urbani titulum fuiſſe de Prædiatoribus, ſolus idem Gaius teſtatur, l. 54. de Jure Dotium. Sed ut de ſolo Antiſtio Labeone verba faciam, ejus librorum de Diis Animalibus, unus Servius meminit: ejus librorum de Diſciplinis Etruſcis, unus Fulgentius: ejus Reſponſorum, unus Ulpianus: ejus Commentariorum Juris Pontificii, ſolus Feſtus: ejus Commentariorum ad XII. Tabulas, ſolus Gellius. Obiter hîc obſervandum, duos fuiſſe Antiſtios Labeones Juriſconſultos; patrem & filium; & incertum eſſe, ad qvem hi libri referri debeant. Locus autem Servii, ſi qvis id ſcire velit, eſt in 3. Æneidos; ad τὸ QVO PRINCIPE, verſu 168. locus Fulgentii, in verbo *manuales:* locus Ulpiani, in Collatione Legum Moſaicarum & Romanarum, Tit. de Incendiariis: locus Feſti, in voce *ſiſtere:* ubi eorum librum decimum qvintum citat: locus Gellii, libro I. cap. 12. An verò propterea Antiſtium Labeonem de Diis Animalibus, de Diſciplinis Etruſcis, Reſponſorum Libros, Commentarios Juris Pontificii, Commentarios ad XII. Tabu-

las

las ſcripſiſſe, dubitabimus? Sed & illum Epiſtolarum libros ſcripſiſſe, niſi vehementer fallor, ex aliis Auctorum noſtrorum locis non obſcurè colligi poteſt. Ulpiani verba hæc ſunt in dicta lege 3. de Bonorum poſſeſſione: *Hereditatis autem, bonorumve poſſeſſio, ut Labeo reſcribit, non uti rerum poſſesſio accipienda eſt.* Hoc verbum *reſcribit*, id per Epiſtolam conſulenti Labeonem reſcripſiſſe, ſignificat. Præterea, Labeo libro XV. Reſponſorum citatur ab Ulpiano apud Auctorem Collationis Legum Moſaicarum & Romanarum, dicto loco: qvi Libri Reſponſorum, etiam Libri Epiſtolarum vocari non incommodè poſſint: qvemadmodum Reſponſa Summorum Pontificum Epiſtolæ Decretales appellantur. *Neratius libro qvarto epiſtolarum Marcello fratri ſuo reſpondit;* verba ſunt Ulpiani in l. 12. de Inſtructo vel Inſtrumento legato. Ante Auguſtum qvidem, ut veriſſimè Maranus in Commentario 2. de Æqvitate, ſive Juſtitia, obſervabat, Juris Auctores Reſponſa verbo potiùs qvàm ſcripto edebant. Atqve hinc eſt, qvòd *ſcriptum* & *reſponſa* opponuntur à Pomponio in lege 2. §. 38. D. de Origine Juris. *Poſt hos*, inqvit, *fuit Tiberius Coruncanius, ut dixi, qvi primus profiteri cœpit: cujus tamen Scriptum nullum exſtat, ſed Reſponſa complura, & Memorabilia ejus fuerunt.* Hinc eſſe etiam idem Maranus obſervabat, qvòd Conſultores ſoliti eſſent teſtes adhibere, & in teſtationem redigere qvod ſibi à Juriſconſultis reſponſum

ſum fuiſſet, ut de eo conſtaret. Qvem morem indicant hæc Pomponii verba in dicta lege 2. §. 47. *Et, ut obiter ſciamus, ante tempora Auguſti publicè reſpondendi jus non à Principibus dabatur: ſed qvi fiduciam ſuorum ſtudiorum habebant, Conſulentibus reſpondebant. Neqve reſponſa utiqve ſignata dabant: ſed plerumqve Judicibus ipſi ſcribebant, aut teſtabantur, qvi illos conſulebant.* At poſt Auguſtum, ſcripto fere ſemper Reſponſa dabant: atqve adeo ſignata, id eſt, anulo obſignata. Inde *reſcribere* de Juriſconſultis paſſim in libris noſtris: (qvod etiam Cujacius ad legem 2. de Origine Juris annotavit) ut in lege 44. D. de Re judicata: *Scævola lib. 5. Reſponſorum*, &c. *reſcripſit.* Item, in Inſtitutionibus Juſtiniani, Tit. de Excuſationibus Tutorum, §. 3. *ut Papinianus libro qvinto Reſponſorum reſcripſit.* Et §. 10. Tit. de Rerum diviſione: *ut & Papinianus reſcripſit.* Vice verſa, cùm per Epiſtolam reſcribebant Juriſconſulti, *reſpondere* etiam dicebantur. Ita in lege XI. qvæ eſt Proculi, ex libro Epiſtolarum ejus undecimo, D. de Pactis dotalibus: *Atilicinus Proculo ſuo ſalutem. Cùm inter virum & uxorem*, &c. *Proculus reſpondit.* Ut Reſponſorum libri Labeonis non diverſi videantur ab ejus libris Epiſtolarum. Poſſint & Qvæſtionum libri, *libri Epiſtolarum*, ſive *Qvæſita per Epiſtolas*, nuncupari: qvâ de re nos qvoqve infra cap. XXIII. Juriſconſulti enim ad qvæſita reſpondebant per epiſtolas. Paulus libro 21. Qvæſtionum, leg. 81. de Conditionibus

bus & demonstrationibus: *Julius Paulus Numphidio. Qvæsisti*, &c. His qvoqve argumentis probasse mihi videor adversùs Cujacium, Labeonis nomen in dicta lege 30. titulo de Usurpationibus & usucapionibus, & retineri posse, & de Labeone Antistio accipi debere.

Superest, ut Bernardino Rutilio respondeam, qvi duos Labeones Jurisconsultos; Antistium scilicet & Domitium; fuisse dicit; qvia in lege 39. & in lege 40. de Conditionibus & demonstrationibus, à Labeone citatur Labeo. Rutilii verba hæc sunt, in Vita Domitii Labeonis: *Domitius Labeo Hadriani temporibus floruisse dicitur; & libros Epitomarum unum, Epistolarum complures, ab eo relictos: unde ea sint omnia qvæ Tribunianus suis Digestis inseruit; non ab Antistio. Qvem Politiani errorem; repetitum, ut pleráqve, à Cotta; Rivalius, Allobrox, non absurdè coarguit. Cujus sententiam ut probem, facit à Labeone citata sæpe Labeonis in legibus auctoritas: l. 39. & 40. de Conditionibus & demonstrationibus: sic enim malo accipi, qvàm ut mihi qvoqve ipsi aliqvando placuit, patrem à filio laudari: qvos ambos suprà memoravimus.* Falsum est omnino in dictis legibus Labeonem à Labeone in testimonium adduci. Sunt hæ leges Jaboleni, ex libris Posteriorum Labeonis: scripserat autem Jabolenus Notas in libros Posteriorum Antistii Labeonis. Constat tamen; qvod jam monuimus; duos fuisse Labeones Jurisconsultos; Antistium Labeonem, de qvo

passim in Digestis; & ejus patrem, de qvo Pomponius in lege 2. de Origine Juris.

De Prægnantis, capitali judicio damnatæ, pœna differenda.

CAPUT XXI.

LEGIBUS Romanis, prægnantis mulieris, qvæ capitali judicio damnata erat, pœna differebatur, qvoad peperisset. Paulus lib. 1. Sententiarum Tit. XII. 5. *Prægnantes neqve torqveri, neqve damnari, nisi post editum partum, possunt.* Ulpianus l. 18. de Statu Hominum: *Imperator Hadrianus Publicio Marcello rescripsit, liberam, qvæ prægnas ultimo supplicio damnata est, liberum parere: sed solitum esse servari eam dum partum ederet.* Et l. 3. de Pœnis: *Prægnatis mulieris consumenda damnatæ* (meliùs legeretur *damnatæ consumendæ*) *pœna differtur qvoad pariat. Ego qvidem, & ne qvæstio de ea habeatur, scio observari, qvamdiu prægnas est.* Clemens Alexandrinus στρωματέων libro secundo: ἐντεῦθεν καὶ Ῥωμαῖοι, εἰ καί τις ἔγκυος καταδικασθείη τὴν ἐπὶ θανάτῳ, οὐ πρότερον ἐῶσιν ὑπέχειν τὴν τιμωρίαν, πρὶν ἢ ἐκτεκεῖν. *Hinc etiam Romani, si qva mulier prægnans fuerit damnata capitis, non priùs permittunt ut supplicium subeat, qvàm pepererit.* Johannes Chrysostomus Tom. 1. Homil. v. de Pœnitentia: καὶ γὰρ, ὥς φασιν οἱ τῶν

νό-

νόμων τῶν κοινῶν ἔμπειροι, καὶ ὡς οἱ Ρωμαίων παρακελεύονται νόμοι, τὴν κυοφοροῦσαν, εἴ ποτε περιπέσοι πτώματι θανάτου δίκην ἐπάγοντι, μὴ πρότερον ἀναιρεῖσθαι, πρὶν ἂν τέκῃ τὸ κυοφορούμενον. καὶ μάλα εἰκότως· οὐ γὰρ ἐδικαίωσαν οἱ καλῶς τεθεικότες τοὺς νόμους, συναναφανισθῆναι τὸ ἀναμάρτητον τῇ ἁμαρτησάσῃ. *Nam adstruunt, & qvi de legibus publicis disputant, atque Romanorum mandant leges, prægnantem; si qvando contigerit mortis pœna damnari; non priùs qvàm pepererit, necari: & probè qvidem. Neqve enim justè Legumlatores judicassent, cum peccatrice innoxium simul fœtum tolli.* Qvintilianus Declamatione 277. cui titulus, *Prægnans adultera: Supplicia prægnantium Lex differri in diem partus jubet.* Acta Passionis Sanctarum Perpetuæ & Felicitatis: *Circa Felicitatem verò & illi gratia Domini ejusmodi contigit. Cùm octo jam menses suum ventrem haberet; nam prægnans fuerat apprehensa; instante spectaculi die in magno erat luctu, ne propter ventrem differretur: qvia non licet prægnantes pœnæ repræsentari.* Idem statutum fuit & Legibus Atticis. Ælianus Variæ Histor. libro v. cap. 18. ἡ ἐξ Ἀρείου πάγου βουλή, ἐπεὶ γυναῖκα φαρμακίδα συνέλαβον, καὶ ἔμελλον θανατώσειν, οὐ πρῶτον αὐτὴν ἀπέκτειναν, πρὶν ἢ ἀπεκύησεν. ὅτε δὲ τὸ συλληφθὲν ἔκυε, τὸ ἀναίτιον οὖν βρέφος ἀναλύοντες τῆς καταδίκης, τὴν αἰτίαν μόνην ἐδικαίωσαν τοῦ θανάτου. *Judices Areopagitæ, cùm veneficam mulierem*

deprehendissent, & eam morti tradere vellent; non priùs ipsam interemerunt, qvàm partu liberaretur. postqvam verò peperit quod conceperat, solventes à damnatione innocentem infantem, eam qvæ commeruerat supplicium, solam morte multarunt. Et legibus Ægyptiorum, à qvibus id Græcos accepisse testatur Plutarchus in libro de His qvi serò à Numine puniuntur: τὸν δ' ἐν Αἰγύπτῳ νόμον ἆρ' οὐκ εἰκότως ὑμῖν ἀπογράψασθαι δοκοῦσιν ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων, ὃς κελεύει τὴν ἔγκυον, ἂν ἁλῷ θανάτου, μέχρι τέκῃ, φυλάττειν. *Legem autem Ægyptiam, nonne videntur rectè qvidam Græcorum descripsisse, qvæ jubet gravidam, si morti fuerit damnata, asservari donec pariat.* Et Diodorus Siculus lib. I. ubi de Ægyptiis. τῶν δὲ γυναικῶν τῶν καταδικασθεισῶν θανάτῳ, τὰς ἐγκύους μὴ θανατοῦσθαι, πρὶν ἂν τέκωσι. καὶ τοῦτο τὸ νόμιμον πολλοὶ καὶ τῶν Ἑλλήνων κατεδέξαντο, ἡγούμενοι παντελῶς ἄδικον εἶναι, τὸ μηδὲν ἀδικῆσαν τῷ ἀδικήσαντι τῆς αὐτῆς μετέχειν τιμωρίας, καὶ παρανομήματος ἑνὸς γενομένου, παρὰ δυοῖν λαμβάνειν τὸ πρόστιμον. πρὸς δὲ τούτοις, κατὰ προαίρεσιν πονηρὰν ἐκτελεσθέντος τοῦ ἀδικήματος, τὸ μηδεμίαν πως σύνεσιν ἔχον, ὑπὸ τὴν ὁμοίαν ἄγειν κόλασιν. τὸ δὲ πάντων μέγιστον, ὅτι ταῖς κυούσαις ἰδίᾳ τῆς αἰτίας ἐπενηνεγμένης, οὐδαμῶς προσήκει τὸ κοινὸν πατρὸς καὶ μητρὸς τέκνον ἀναιρεῖσθαι. ἐπίσης γὰρ ἄν τις φαύλους διαλάβοι κριτὰς τούς τε τὸν ἔνοχον τοῦ φόνου σώζοντας, καὶ τοὺς μηδὲν ὅλως ἀδικήσαντας ἀναιροῦν-

ῥῦνται. Prægnantes ad mortem condemnatas ante partum non interimebant. Qvam legem multi Græcorum receperunt, iniqvum existimantes, qvod nihil deliqvisset, idem cum malefico supplicium perpeti; & ob unius facinus à duobus pœnam exigi. Ad hæc, cùm maligno scelus consilio peractum esset, eidem supplicio non intelligentem nondum subjici: &, qvod omnium maximùm, neqvaqvam convenire, ut cùm gravida tantùm rea peragatur, fœtus tam patri qvàm matri communis, vitâ mulctetur: qvandoqvidem non magis improbentur Judices qvi cædis reum servant, qvàm qvi insontes è medio tollunt. Qvin & servari debet mulier prægnans damnata, etiam si prægnans sit unius diei. Immo & si prægnans in ipso carcere facta sit, ut ad dictam legem 3. notat Dionysius Gothofredus: qvod sua ætate accidisse, à Guillelmo Menagio, patre meo, audivi. Memini sapientissimum & eruditissimum senem, dum mihi adolescenti Pauli & Ulpiani suprà citatos locos exponeret, narrare, prægnantem mulierem ultimo supplicio damnatam apud Andes nostros, servatam fuisse qvoad peperisset: post editum partum, iterum gravidam factam in carcere, iterumqve servatam qvoad secundum partum edidisset. Sed neqve prægnans defuncta antè humanda, qvàm ei partus excidatur. Marcellus leg. 2. de Mortuo inferendo: *Negat Lex Regia mulierem, qvæ prægnans mortua sit, humari, anteqvam partus ei excidatur: qvi contrà fecerit, spem animantis*

eum

cum gravida peremisse videtur. Post hæc, qvis morem Ebræorum non abhorreat, apud qvos prægnantes adulteræ, statim atqve damnatæ erant, supplicio afficiebantur: infante priùs in ventre matris occiso: nisi fortè sederent super sellam Parturientis, ut loqvuntur Ebræi. hoc est, nisi, cùm damnabantur, in ipsis essent partus doloribus. Id legere est in Talmude, Cod. Heracin cap. I. Sed hunc morem in usu apud Ebræos non fuisse Philonis Judæi temporibus, colligere est ex eo, qvod in libello περὶ φιλανθρωπίας ipse ait, legem Mosis fœta animantia à Templo arcere; neqve ea mactari permittere, priusqvam pepererint. ἀλλ' ὅγε νόμος ἔξω περιρραντηρίων ἐλαύνει· καὶ ὅσα τῶν ζώων κυοφορεῖ, μὴ ἐπιτρέπων, ἄχρις ἂν ἀποτέκῃ, σφαγιάζεσθαι, τὰ κατὰ γαστρὸς ἐν ἴσῳ τοῖς ἀποκυηθεῖσι λογιζόμενος. & ex eo qvod subjungit: συνιέν δέ μοι ὁρμηθέντες ἔνιοι τῶν νομοθετῶν, καὶ τὸν ἐπὶ κατακρίτοις γυναιξὶν εἰσηγήσασθαι λόγον, ὃς κελεύει τὰς ἐγκυούσας, αἳ ἄξια θανάτου δρῶσι, μὴ θανεῖν, μέχρις ἂν ἀποτέκωσι· ἵνα μὴ ἀναιρουμένων συναπόληται τὸ κατὰ γαστρός. *Unde etiam qvidam Legumlatores de mulieribus capite damnatis legem constituisse videntur, qvæ vetat, prægnantes, si capitale crimen admiserint, morte affici priusqvam partum ediderint; ne cum illis fœtus eorum intereat:* illius enim moris hoc loci meminisset. His similia habet Clemens Alexandrinus, loco laudato, ubi de Lege Mosis. ἄντικρυς γοῦν καὶ

ὅσα

ὅσα τῶν ζώων κυοφορεῖ, ὁ νόμος οὐκ ἐπιτρέπει, ἄχρις αὖ ἀποτέκῃ, σφαγιάζεσθαι, μακρόθεν ἐπισχὼν τὴν εὐχέρειαν τῶν εἰς ἄνθρωπον ἀδικούντων. οὕτω ἄχρι καὶ τῶν ἀλόγων ζώων τὸ ἐπιεικὲς ἀπέτεινεν· ἵνα ἐν τοῖς ἀνομογενέσι ἀσκήσαντες, πολλῇ τινὶ περιουσίᾳ φιλανθρωπίας ἐν τοῖς ὁμογενέσι χρησώμεθα. οἱ δὲ περιλακτίζοντες τὰς γαστέρας πρὸ τῆς ἀποτέξεως ζώων τινῶν, ἵνα δὴ γάλακτι ἀνακεκραμμένην σάρκα θοινάζωνται, τάφον τῶν κυοφορουμένων, τὴν εἰς γένεσιν κτισθεῖσαν μήτραν πεποιήκασι· διαρρήδην τοῦ νομοθέτου κελεύοντος, Ἀλλ' οὐδὲ ἑψήσεις ἄρνα ἐν γάλακτι μητρὸς αὐτοῦ. μὴ γὰρ γινέσθω ἡ τοῦ ζῶντος τροφὴ ἥδυσμα τοῦ ἀναιρεθέντος ζώου, φησίν, ἡ σάρξ· μηδὲ τὸ τῆς ζωῆς αἴτιον, συνεργὸν τῇ τοῦ σώματος καταναλώσει γινέσθω. *Apertè itaqve, qvæcumqve uterum gerunt animalia, ea lex non priùs mactari permittit, qvàm pepererint: eminus retardans hominum ad injuriam faciendam propensionem. Ita vel usqve ad bruta animantia extendit benignitatem, ut cùm eam in his qvæ sunt diversi generis, exercuerimus, longè majori humanitate utamur in his qvæ sunt ejusdem generis. Qvi autem in aliqvorum animantium ventres ante partum calces impingunt, ut contemperata lacte carne vescantur, matricem, qvæ est creata ad generationem, faciunt sepulcrum fœtus qvi gestatur in utero, cùm lex apertè jubeat.* Sed neqve coqves agnum in lacte matris suæ. Non fiat enim, *inqvit*, id qvod est viventis nutrimentum,

tum, intercempti animalis condimentum: Neqve qvod est vitæ causa, opem ferat ad consumptionem corporis.

Mæcilius *pro* Cæcilius, *vel* Cæcilius *pro* Mæcilius. Cælius *pro* Cæcilius. Cæcilius *pro* Ælius, Cælius, *&* Cœlius. *Lex. 14. de Ædil. Edicto, & Gellius emendantur. Tentata emendatio in lege 64. de Donat. inter virum & ux.*

CAPUT XXII.

MÆCILIUS, pro *Cæcilius* scriptum videtur apud Callistratum leg. 15. titulo de Qvæstionibus: vel *Cæcilius* pro *Mæcilius* apud Arcadium leg. 10 titulo eodem. *De minore qvattuordecim annis qvæstio habenda non est, ut & Divus Pius Cæcilio Jubentiano rescripsit*, inqvit Callistratus. At verò Arcadius: *De minore qvoqve qvattuordecim annis in caput alterius qvæstionem habendam non esse, Divus Pius Mæcilio rescripsit.* τὸ *Cæcilio* utrobiqve magis placet.

Contrà, apud Tranqvillum, in Vita Terentii, *Cæcilio* pro *Acilio* perperam legitur. *Scripsit Comœdias sex: ex qvibus primam Andriam cùm Ædilibus daret, jussus antè Cæcilio recitare. Ad cœnantem cùm venisset, dictus est, initium qvidem*

Fa-

Fabulæ; qvòd erat contemptiore vestitu; subsellio juxta lectulum residens, legisse: post paucos verò versus invitatus ut accumberet, cœnasse unà; deinde cetera percurrisse, non sine magna Cæcilii admiratione. Et apud Hieronymum in Chronico Eusebiano: Olymp. CLV. anno 3. *Publius Terentius Afer, Comœdiarum Scriptor, ob ingenium, formam, libertate donatus, in Arcadia moritur: qvi primam Andriam anteqvam Ædilibus venderet, Cæcilio multùm se mirranti legit.* Anno Urbis 588. C. Sulpitio Gallo & M. Claudio Marcello Coss. Andria est acta, M. Fulvio, & M. Acilio Glabrione Ædilibus Curulibus: qvod rectè monuit Vossius in libello de Poëtis Latinis, ubi de Terentio.

In Basilicis libro 48. titulo 4. cap. 27. pag. 369. pro *Æmilio* scriptum fuisse *Mamilius*, rectè qvoqve Antonius Augustinus libro de Propriis Nominibus Pandectarum observabat. *γέγονε δόγμα συγκλήτου ἐπὶ Μαμιλίου Ἰούγκου, καὶ Ἰουλίου Σεβήρου, ὑπάτων.* Locus Pandectarum est in lege 28. de Fideicommissariis libertatibus.

Idem, ibidem, rectè etiam emendabat *Cælius* pro *Cæcilius* in his Ulpiani, l. 14. de Ædilitio Edicto: *Si nominatim morbus exceptus sit, talis tamen morbus sit, qvi omnibus potuit apparere: ut puta cæcus homo veniebat, aut qvi cicatricem evidentem & periculosam habebat, vel in capite, vel in alia parte corporis, ejus nomine non teneri Cæcilius ait.* Cælius Sabinus librum de Edicto Ædilium

lium compoſuerat: atqve hinc eſt, qvòd Juris Auctores tam freqventer in titulo de Ædilitio Edicto Cælii auctoritate utuntur. Simili errore apud Gellium libro IV. cap. 2. pro *Cælius* legitur *Cæcilius. Cæcilius Sabinus in libro, qvem de Edicto Ædilium Curulium compoſuit, Labeonem refert,* &c.

Apud eumdem libro XVI. cap. 5. & apud Macrobium libro VI. capite 8. pro *Cæcilius Gallus* legendum qvoqve *Ælius Gallus.*

Similiter apud Athenæum libro ſexto extremo, pro Καικίλιος Τουβέρων, legi debere καὶ Αἴλιος Τουβέρων, rectè poſt Caſaubonum vidit Voſſius in Hiſtoricis Latinis, ubi de Tuberone. Locum Athenæi, qvia in eo Legis Fanniæ fit mentio, proferre non pigebit. Μούκιος γοῦν Σκευόλας, τρίτος ἐν Ῥώμῃ τὸν Φάνιον ἐτήρει νόμον, Ναύτιος Καικίλιος Τουβέρων, καὶ Ῥουτίλιος Ῥοῦφος, ὁ τὴν πάτριον ἱστορίαν γεγραφώς. ἐκέλευε δ' ὁ νόμος, τριῶν μὲν πλείονας τῶν ἔξω τῆς οἰκίας μὴ ὑποδέχεσθαι· κατ' ἀγορὰν δὲ, τῶν πέντε. τοῦτο δὲ, τρὶς τοῦ μηνὸς ἐγίνετο. *Romæ igitur Fannia lege Mutius Scævola, tertius, Nautius Cæcilius Tubero, & Rutilius Rufus qvi patriam hiſtoriam ſcripſit, adſtringi ſe voluerunt. Ea autem lege cautum erat, ne præter domeſticos, convivæ plures tribus exciperentur; diebus autem nundinarum qvinqve: & id ſingulis menſibus ter tantummodo fieret.* Etiam olim apud Spartianum in Hadriano, *Cæcilius* pro *Cælius* perperam legebatur: *Ciceroni Catonem,*

nem, Virgilio Ennium, Salluſtio Cæcilium prætulit. At verò pro Κεκιλίου legendum Κοιλίου apud Plutarchum in Ciceronis Vita: Κεκιλίου τοῦ Ῥήτορος δεομένου παρδάλεις αὐτῷ πρός ἵνα θέαν εἰς Ῥώμην ἐκ Κιλικίας ἀποστεῖλαι: ut ex his Ciceronis in epiſtola ad Cœlium, qvæ eſt undecima libri ſecundi, manifeſtò apparet: *De pantheris, per eos qvi venari ſolent, agitur mandato meo diligenter: ſed mira paucitas eſt: & eas qvæ ſunt, valde ajunt qveri, qvòd nihil cuiqvam inſidiarum in mea provincia, niſi ſibi fiat.* Similiter pro *Cæcilius* legendum videtur *Cælius* apud Jabolenum l. 64. de Donationibus inter virum & uxorem. *Sed verum eſt qvod & Proculus & Cæcilius putant, tunc verum eſſe divortium, & valere donationem divortii cauſâ factam, ſi aliæ nuptiæ inſecutæ ſunt.* Si enim verum eſt qvod exiſtimavit Cujacius Tractatu I. ad Africanum, ſtatim initio, & Obſervationum lib. VII. cap. 2. Cæcilium Juriſconſultum eumdem eſſe ac Africanum, mendoſus ſit is locus neceſſe eſt. Nam cùm hæc lex ſit Jaboleni, qvi ſub Trajano vixit, & præceptor fuit Juliani, ut pluribus infrà oſtendemus, certè in ea Africani mentio fieri non potuit, qvi ſcripſit Notas ad Julianum, qvem ejus præceptorem faciunt Cujacius, Antonius Auguſtinus, alii. His argumentis exiſtimabam olim legendum in dicta lege 64. vel *Caſſius*, vel *Caſcelius*: ſive potiùs *Cælius*. Sed an Cæcilius Juriſconſultus idem ſit ac Africanus, videamus.

De Sexto Cæcilio Jurisconsulto nonnulla. Alius videtur ab Africano, contrà qvàm Cujacio placuit. Bertrandus laudatur. Idem improbatur.

CAPUT XXIII.

VERBA Gellii hæc sunt Noctium Atticarum libro XX. capite I. *Sextus Cæcilius in disciplina Juris atqve Legibus Populi Romani noscendis, interpretandisqve scientiâ, usu, auctoritateqve illustri fuit.* Hujus Sexti Cæcilii Jurisconsulti plurima mentio in Digestorum libris. Jacobus Cujacius, vir acerrimi judicii & doctrinæ singularis, Tractatu I. ad Africanum, statim initio, & Observationum lib. VII. cap. 2. eumdem, ut superiori capite dicebamus, esse existimabat Sextum illum Cæcilium ac Africanum Jurisconsultum. Idem Guidoni Pancirolo videbatur. Atqve id ipsum, sed dubitanter, scripsit Ant. Augustinus libro de Propriis Nominibus Pandectarum, vir & ipse doctissimus, & judicii limatuli. Ut ita existimaret Cujacius, movebatur lege 3. D. de Agnoscendis liberis: ubi dicitur Julianum Sexto Cæcilio Africano respondisse, locum esse præjudicio, si qværatur an uxor sit. Putabat scilicet vir summus, aut certè summo proximus, hæc de Africano Jurisconsulto accipienda: cùm, inqvit, & in lege 39. de Legatis primo, dicatur Africanus Julianum per Epistolam consuluisse. At pace tanti Vi-

Viri liceat dixisse, id non dicitur in dicta lege: sed hoc tantùm, *Africanus libro XX. Epistolarum apud Julianum qværit.* Qvæ verba (qvod jam pridem Bertrandus in Vita Africani observavit) non eum habent sensum, ut Julianum Africanus per Epistolam consuluerit: verùm, ut Africanus hoc ipso in libro qvæstionem à Juliano agitatam retulerit, & in ejus disceptatione judicium adhibuerit suum. Nec displicet conjectura Bertrandi, existimantis scriptum fuisse, *Africanus libro IX. Qvæstionum apud Julianum qværit:* nisi potiùs dicamus, libros Qvæstionum Africani & libros ejus Epistolarum, eosdem fuisse qvod suprà cap. xx. de libris Qvæstionum Labeonis, ejusqve Epistolarum libris observabamus: tum qvòd alibi librorum Epistolarum Africani, at cujus viri? mentio nulla exstet, (qvos numero saltem viginti fuisse oportuit; siqvidem vicesimus ibi laudatur) tum qvia libri Qvæstionum Africani ad Juliani scripta maximè spectasse videantur. Certè illius auctoritate in his utitur freqventer: adeo ut, cùm ita simpliciter scribit, (scribit autem sæpissime) *ait, existimavit, negavit, putavit, inqvit, respondit, placet, notat,* non de se, sed de Juliano intelligere, verissimè præstantissimus Cujacius existimârit. Idem existimasse observo & Græcos ad legem 15. de Statu liberis, in his Africani verbis: *mortuo herede, si statu liber locupletiorem hereditatem tantâ pecuniâ, qvantam dare sit jussus, fecerit, statim eum ad libertatem esse*

venturum EXISTIMAVIT: nam ad hoc postremum verbum *existimavit*, scripsit Græcus Scholiastes lib. 48. Basilicorum Tit. v. 12. καὶ λέγει Ἰυλιανὸς, ὡς ἀναφέρει αὐτὸν ὁ Ἀφρικανὸς, παραχρῆμα ἐλευθερῶσαι τ̀ οἰκέτlw. Ita ad legem 22. de Manumissis testamento, ubi simpliciter Africanus scripserat *respondit*, eodem libro 48. Basilicorum Tit. III. 23. Scholia habent, ἀπεκρίνατο Ἰυλιανός. Paulus qvoqve leg. 45. de Actionibus empti & vend. Juliani sententiam referre scripsit Africanum: *idqve*, inqvit, *& Julianum agitasse Africanus refert.* Qvod addit amplissimus Bertrandus, hæc verba in dicta lege 39. *Africanus lib. 20. Epistolarum apud Julianum qværit, putatqve sumptum præstandum,* apertè significare Africanum per Epistolam de specie proposita Julianum non consuluisse, qvando ipse suam sententiam exponat, nihil moror: cùm qvi alios de re aliqva consulunt, soleant & ipsi qvid sentiant, priores dicere. Cujus rei exempla suppeditat lex 28. de Rebus auctoritate Judicis possidendis: *Me illud maximè movet, qvod præceptoribus tuis placet* &c. Item lex 26. de Usufructu legato: *Movet enim me, qvòd dies legati* &c. & lex 4. Qvibus ad libertatem proclamare non licet: *Movet me exemplum cujusvis liberi hominis.* Adde legem 39. de Actionibus empti & venditi. Putabat autem vir ille amplissimus, contrà qvàm Cujacius, & Pancirolus putarunt, Africanum rectè à Lampridio sub Alexandro reponi; atqve alium

esse,

esse, & à Sexto illo Cæcilio Africano, qvi Julianum consuluisse dicitur, & à Sexto Cæcilio, de qvo passim in Digestis,& de qvo Gellius dicto loco. Ad ætatem Africani qvod attinet, fallitur procul dubio: nam Africanum inter Consiliarios Alexandri non sedisse, & Discipulum Papiniani non fuisse, nulla dubitatio est. Ante tempora Imperatorum Severi & Antonini, qvibus vixit Papinianus, vixisse Africanum, patet ex lege 109. de Legatis primo, qvæ desumpta est ex libro Qvæstionum ejus sexto, & cujus hæc sunt verba: *Si qvando qvis uxori suæ ea qvæ vivus donaverat, volgari modo leget, non de aliis donationibus videri eum sentire ait, qvàm de his qvæ jure valituræ non sunt. alioqvin & frustra legaturus sit. atqve si ita exprimat,* qvæ uxori jure donavero: *vel ita,* qvæ uxori manumissionis causâ donavero, ea ei lego: *nam inutile legatum futurum est.* Inde patet, temporibus Africani res uxori à marito donatas,non aliter uxoris factas,nisi à marito legatæ fuissent; nec morte donatoris donationem silentio confirmatam: qvod post dictum Antoninum frustra scripsisset,ut ad dictam legem acutè Cujacius observabat: cùm ex ejus Oratione, qvam ante excessum patris sui Severi in Senatu habuit, non fuerit necesse uxori res ipsi donatas legare. Scilicet constituit,ut donationes inter virum & uxorem silentio confirmarentur; & morte Donatoris, si non mutaverit voluntatem, leg. 32. D. de Donat. inter virum & uxorem. Ad-

de, qvòd Papiniani Africanus nusqvam meminit: cujus, qvâ erat in scientia Juris Civilis auctoritate, profectò meminisset; non modò si discipulus ejus, sed si ei, aut ætate posterior, aut etiam suppar exstitisset. Qvamqvam enim rariùs aliorum testimoniis utitur, utitur tamen, non Juliani solùm, de qvo suprà diximus, sed etiam Servii, Melæ, Atilicini, atqve Fufidii. Ad locum Lampridii qvod spectat, omnino mendosus est: ut jam suprà monuimus: siqvidem præter Africanum, multi alii Jurisperiti inter Consiliarios Alexandri inibi numerantur, qvi ætate Alexandrum antecesserunt: qvales sunt, Pomponius, Alphenus, Mæcianus, Tryphonius, Celsus, Proculus. Neqve etiam hæc nomina in vetustis Membranis comparent: qvarum ope Claud. Salmasius locum integrum sic verissimè constituebat: *Et ut scias, qvi viri in ejus consilio fuerint: Fabius Sabinus, Sabini, insignis viri, filius, Cato temporis sui: Domitius Ulpianus, Juris peritissimus: Antoninus Gordianus, Gordiani Imperatoris filius, & ipse Imperator, vir insignis: Julius Paulus, Juris peritissimus: Claudius Venatus, Orator amplissimus: Catilius Severus, cognatus ejus, vir omnium doctissimus: Ælius Serenianus, omnium vir sanctissimus: Qvintilius Marcellus, qvo meliorem ne Historiæ qvidem continent.* Antea legebatur: *Et ut scias, qvi viri in consilio ejus fuerunt: Fabius Sabinus, Sabini, insignis viri, filius. Cato temporis sui: Domitius Ulpianus, Juris peritissimus: Æli-*

Ælius Gordianus, Gordiani Imperatoris pater, & ipse revera vir insignis: Julius Paulus, Juris peritissimus: Claudius Venatus, Orator amplissimus: Pomponius, Legum peritissimus: Alphenus: Africanus: Florentinus: Martianus: Callistratus: Hermogenes: Venuleius: Tryphonius: Metianus: Celsus: Proculus: Modestinus: Hi omnes Juris Professores, discipuli fuere splendidissimi Papiniani, & Alexandri Imperatoris familiares, & socii, ut scribit Acholius, & Marius Maximus: Catilius Severus, cognatus ejus, vir omnium doctissimus: Ælius Serenianus, omnium vir sanctissimus: Qvintilius Marcellus, qvo meliorem ne Historiæ qvidem continent. Qvi locus vitiosus, mirum in qvantos errores Bertrandum induxit, dum sanum esse contendit. Errandi occasionem dedit & Paulo Thomæ Giracio, viro alioqvin doctissimo, qvi in Replicatione ad Petrum Costardum, Alphenum & Africanum Jurisconsultos Longino Critico æqvales facit. Ad Cæcilium redeo. Verebatur Antonius Augustinus, (nam, ut dixi, dubitanter eumdem illum esse ac Africanum pronuntiavit) an Africano paulò antiqvior esset: qvia apud Gellium, dicto loco, Sexti Cæcilii dissertatio super Legibus XII. Tabularum cum Favorino, qvi temporibus Hadriani floruit, referatur. Addo, saltem sub Pio, ac primis imperii ejus temporibus, Sextum Cæcilium diem suum obiisse: ejus qvippe, ut fato functi, meminit Gellius: *Sextus Cæcilius*, inqvit, *in disciplina Juris atqve Le-*

Legibus Populi Romani noscendis, interpretandisqve, scientiâ, usu, auctoritateqve illustri fuit. At Gellium sub Hadriano Noctes Atticas inchoasse, sub Antonino Pio perfecisse, certò scimus. Non minorem difficultatem habet, qvod subjungit idem Augustinus, Cæcilii mentionem facere Jabolenum in lege 64. de Donationibus inter virum & uxorem, cujus verba superiori capite retulimus. Nam vixit Jabolenus sub Trajano, ut ex Plinii Epistola colligere licet: fuitqve Juliani præceptor, vel ipso Juliano teste in lege 5. de Manumissis vindicta. Julianum autem sub Hadriano Edictum Perpetuum condidisse constat. Non igitur potuerit Jabolenus Africani auctoritate uti: qvem scilicet Juliani discipulum faciunt, & Cujacius, & Augustinus, & Pancirolus, & Eberlinus, (nam & de eo ambigitur) sed qvem certè Jaboleno posteriorem multò fuisse, in dubium revocari non potest. Jaboleno qvippe in tradenda Juris disciplina Julianus succesfit, ut est apud Pomponium in lege 2. de Origine Juris: Juliano Africanus, ut ex superioribus constat. Putabat igitur Antonius Augustinus, hæc verba, *qvod Proculus & Cæcilius putant,* in dicta lege 64. non Jaboleni, sed Pauli, aut Triboniani esse. Qvomodo Pauli esse possint, eqvidem non video. Existimabam aliqvando; qvod superiori capite monui; *Cæcilii* nomen fuisse corruptum, & pro *Cæcilius* scribi debere, vel *Cassius,* vel *Cascelius:* sive potiùs *Cælius:* ita Sabinus vocabatur. Sed forte

tè nihil mutandum; & de Sexto Cæcilio intelligendus Jabolenus: qvem qvidem Sextum Cæcilium diversum fuisse ab Africano, ex his qvæ suprà memoravimus, verosimile est. Qvibus adde, qvòd licèt plurimis in locis & Sexti Cæcilii & Africani mentio fiat in libris nostris, nusqvam tamen, præterqvam in dicta lege 3. de Agnoscendis liberis, conjunctim legitur *Sextus Cæcilius Africanus*. Potuit verò Jabolenus Sexti Cæcilii testimonio uti: nam & temporibus Antonini Pii floruisse Jabolenum discimus ex Capitolino in Pio. *Multa*, inqvit, *de jure sanxit, usûsqve est Juris peritis, Vinidio Vero, Salvio Valente, Volusio Metiano, Ulpio Marcello, & Jaboleno.* Sed lege tertia de Agnoscendis liberis qvid faciemus, ubi Sextus Cæcilius *Africanus* appellatur? *Julianus Sexto Cæcilio Africano respondit.* An duos Africanos Jurisconsultos fuisse dicemus; Sextum Cæcilium Africanum, qvi vulgò *Sextus Cæcilius*; & Africanum, qvi simpliciter *Africanus* fuerit appellatus? An potiùs dicemus, Sextum illum Cæcilium Africanum cui Juliauus respondit, Consultorem aliqvem qvi Julianum consuluerit, non Jurisconsultum, fuisse? Ita sanè videtur.

Similiter in lege 6. de Legatis præstandis, hæc verba Juliani, *Salvius Aristo Juliano salutem,* non de Aristone Jurisconsulto, sed de alio Aristone, qvi Julianum consuluerat, accipienda contendimus. Amplissimus Bertrandus in Vita Juliani, & in Vita Aristonis, legendum volebat in dicta lege,

Ariſtoni Salvius Julianus ſalutem : tum qvia ab Ariſtone, ætate provectior cùm eſſet, conſultum Julianum non eſt veriſimile: tum qvia Ariſto, non *Salvius*, ſed *Titus* dicebatur: qvod nomen fuit Juliani. *Ariſtoni Salvius Julianus ſalutem*, inepta eſſet inſcriptio: nam in Epiſtolarum titulis nomen ſcribentis præponi debet. Πλάτων Διονυσίῳ. Ἀριστοτέλης βασιλεῖ Ἀλεξάνδρῳ. *Marcus Cicero Conſulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui, Populoqve Romano. Cajus Plinius Secundus Veſpaſiano ſuo ſalutem. Cajus Plinius Trajano Imperatori ſalutem dicit.* Qvod adeo fieri conſvetum, ut Auſonius, qvi nomen ſuum, ad Paulinum ſcribens, poſtpoſuerat, ejus rei, velut ruſticæ, excuſationem ab eo petat; dicens, ſe metro coactum, ut Paulini nomen prius apponeret.

PAULINO AUSONIUS. *Metrum*
ſic ſvaſit, ut eſſes
Tu prior; & nomen prægrederere meum;
Qvamqvam & faſtorum titulo prior, & tua Romæ
Præceſſit noſtrum Sella Curulis ebur.

Martialis tamen hæc eſt epiſtolæ ad Domitianum inſcriptio: *Imperatori Domitiano Cæſari Auguſto, Germanico, Dacico, Valerius Martialis ſalutem.* Sed ut veriſſimè Vinetus ad Auſonii recitatum locum, hæc paraſitica ſunt, non Græca, aut Latina. Qvæcumqve autem ſunt in Digeſtis inſcriptiones epiſtolarum, in his ſcribentis nomen præpo-

ponitur. *Domitius Labeo Celso suo salutem: Jubentius Celsus Labeoni suo salutem*, l. 28. Qvi testamenta facere possunt. *Plotiana Celso suo salutem: Juventius Celsus Plotianæ salutem*, l. 18. de Jure Codicillorum. *Proculus Nepoti suo salutem*, l. 67. de Jure Dotium: & alibi passim, locis innumeris: qvos, si tanti est, vide apud Johannem Raymundum in Epistolis Legalibus.

De Salvio Juliano. Auctor fuit Edicti Perpetui, non, qvod Hugo Grotius existimavit, Didius Julianus Imperator. Videtur & auctor fuisse Salviani Interdicti. Aurelius Victor emendatur. Lectio legis 1. D. ad L. Falcidiam contra Cujacium adstruitur. Theæteti Epigramma exponitur. Johannes Brodæus notatur. De Juliano Antecessore Constantinopolitano. Alia plura.

CAPUT XXIV.

LUBET hoc capite de Salvio Juliano Jurisconsulto pluribus disserere. Patriâ Mediolanensem fuisse volunt. Puto, qvia Didius Julianus, Imperator, ejus pronepos, ortu fuerit Mediolanensis: sed nihil hæc ad Salvii Juliani Jurisconsulti patriam. Casaubonum vide ad Spartiani Didium Julianum. Jaboleno successit, ut est

est apud Pomponium in l. 2. §. ult. de Origine Juris: ab eoqve eruditus est, ut ipsemet profitetur lege 5. de Manumissis vindictâ. *An apud se,* inqvit, *manumittere possit is qvi consilium præbeat, sæpe qvæsitum est. Ego, cùm meminissem Javolenum, præceptorem meum, & in Africa & in Syria servos suos manumisisse, cùm consilium præberet, exemplum ejus secutus, & in Prætura & in Consulatu meo qvosdam ex servis meis vindictâ liberavi; & qvibusdam Prætoribus consulentibus me idem svasi.* Floruit sub Hadriano. Testatur Spartianus in Hadriano: *Qvum judicaret, in consilio habuit non amicos suos aut comites solùm, sed Jurisconsultos: & præcipuè Julium Celsum, Salvium Julianum, Neratium Priscum, aliosqve: qvos tamen Senatus omnis probasset.* Et jussu Hadriani Edicta Prætorum in ordinem redegit. Justinianus Imperator in Præfatione Digestorum ad Magnum Senatum, §. 18. *καὶ πρός γε, Ἀδριανὸς ὁ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως, ὅτε τὰ παρὰ τῶν Πραιτώρων κατ' ἔτος ἕκαστον νομοθετούμενα, ἐν βραχεῖ τινι συνῆγε βιβλίῳ, τὸν κράτιστον Ἰουλιανὸν πρὸς τοῦτο παραλαβὼν,* &c. Id est, Contio Interprete, *Sed & Divus Hadrianus piæ memoriæ, qvando ea qvæ à Prætoribus qvotannis edicta fuerant, brevi complexus est libello, adsumpto ad id optimo Juliano.* Qvod ait hoc loco Justinianus; id obiter ut moneam; Imperatorem Hadrianum brevi libello complexum fuisse Prætorum Edicta, minùs convenit cum eo qvod in Præfatio-

ſatione Paratitlorum ſcripſit Claudius Colombettus, Senator Pariſienſis, vir Juris & Juſtitiæ conſultiſſimus; Salvium ſcilicet Julianum centum digeſtorum Edictorum libros ediviſſe. Unde hæc habuerit Colombettus, diu qvæſivi, ſed fruſtra. In Indice Juſtinianeo, qvi Pandectis Florentinis præfixus eſt, Salvio Juliano Digeſtorum libri nonaginta tribuuntur: qvi libri non alii videntur eſſe à libris Edictorum: ſi enim diverſi eſſent, librorum Juliani ad Prætorum Edicta non meminiſſet auctor illius Indicis: qvorum non meminiſſe, qvâ erant auctoritate; piaculum fuiſſet. Sed plures Digeſtorum libros ſcripſiſſe Julianum, diſcimus ex inſcriptione legis 32. ſub titulo de Legibus: in qva nonageſimus qvartus memoratur. Et forſan Colombettus hos eſſe numero centum dixit, numero rotundiore: qvemadmodum ſeptuaginta Bibliorum Interpretes, pro ſeptuaginta duobus, appellitamus. Sed nonaginta tantùm ut fuerint libri illi Juliani, qvomodo eos *brevem libellum* vocavit Juſtinianus? Exiſtimabat Bertrandus, in Vita Juliani, Julianum qvæ brevi libello complexus primùm fuerat Prætorum Edicta, ea poſtea in his Digeſtorum nonaginta libris latisſimè explicaſſe: qvæ ſententia probabilis videtur. Ita Epiphanius, qvæ ſummatim priùs de Hæreſibus ſcripſerat, fuſiùs deinde tractavit. Sed ad propoſitum. Juſſu, inqvam, Hadriani Edicta Prætorum redegit Salvius Julianus. Idem Juſtinianus, in Præfatione alia Digeſto-

ſtorum; qvæ eſt ad Senatum & omnes Populos; §. itidem 18. *Sed & Divus Hadrianus in compoſitione Edicti, & Senatuſconſulto qvod eam ſecutum eſt, hoc apertisſimè definivit, ut ſi qvid in Edicto poſitum non invenitur, hoc ad ejus regulas, ejuſqve conjecturas & imitationes posſit nova inſtruere auctoritas.* Et deinde: *Et hoc non primùm à nobis dictum eſt, ſed ab antiqva deſcendit proſapia, cùm & ipſe Julianus, Legum & Edicti Perpetui ſubtilisſimus conditor, in ſuis Libris hoc retulit, ut ſi qvid imperfectum inveniatur, ab Imperiali ſanctione hoc repleatur.* Et in lege penult. Cod. de Condictione indebiti: *Et hujus ſententiæ ſublimisſimum teſtem adducit* (de Papiniano loqvitur) *Salvium Julianum, ſummæ auctoritatis hominem, & Prætorii Edicti Perpetui ordinatorem.* Hieronymus in Chronico Euſebiano, anno Hadriani xv. Domini 132. *Salvius Julianus Perpetuum compoſuit Edictum.* Poſt hæc, Hugonis Grotii (at cujus viri?) incogitantiam qvis non miretur? qvi in Sparſione Florum ad legem 2. de Origine Juris, Didium Julianum, Imperatorem, Edicti Perpetui auctorem facit; eumdemqve eſſe putat ac Salvium Julianum Juriſconſultum. Virum magnum Aurelii Victoris locus ille, in Cæſaribus, decepit: *At Didius (an Salvius?) Julianus, fretus Prætorianis, qvos in ſocietatem promisſis magnificentioribus perpulerat, ex Præfectura Vigilum ad inſignia dominatus procesſit. Genus ei pernobile, Juriſqve urbani*

bani præstans scientiâ: qvippe qvi primus Edictum qvod variè inconditéqve à Prætoribus promebatur, in ordinem composuerit. Hæc verba, *an Salvius?* addititia esse nemo non videt. Sed & illa, *qvippe qvi primus Edictum,* &c. interpretamentum videntur, qvod ad τὸ *Juris urbani præstans scientiâ* Sciolus qvidam adnotaverat. Constat tamen Didium Julianum peritum fuisse Juris. Hieronymus in Chronico Eusebiano: *Pertinax occiditur, in Palatio, Juliani Jurisperiti scelere: qvem postea Severus apud Mulvium pontem interfecit.* Aurelius Victor in Epitome: *Didius Julianus, ortu Mediolanensis, imperavit mensibus septem. Vir nobilis; Jureperitissimus; factiosus; præceps; regni avidus.* Paulus Diaconus: *Didius Salvius Julianus, ortu Mediolanensis, nonusdecimus ab Augusto Rempublicam invasit. Vir nobilis, & Jure peritissimus: nepos Salvii Juliani, qvi sub Divo Antonino Perpetuum composuit Edictum.* Etiam Casaubonus ad hæc Spartiani, *Didio Juliano, qvi post Pertinacem, imperium adeptus est, proavus fuit Salvius Julianus, bis Consul, Præfectus Urbi, & Jurisconsultus: qvod magis eum nobilem fecit,* hæc habet: *Adeo qvidem, ut Græci Scriptores nonnulli ipsum* (Didium) *qvoqve appellent* τὸν νομοθέτην: *qvasi fuerit hic ille celeberrimus Jurisconsultus, qvi Edictum Perpetuum composuit: qvod Aurelius Victor falsò putavit.* ¶ Ad Julianum JCum ut redeam, non hîc tacendum, qvod de se ipse testatum reli-

qvit

qvit apud Pomponium l. 20. de Fideic. libertat. *Nam ego discendi cupiditate, qvam solam vivendi rationem in octavum & septuagesimum annum ætatis duxi, memor sum ejus sententiæ qvi dixisse fertur,* Κἂν τὸν ἕτερον πόδα ἐν τῇ σορῷ ἔχω, προσμαθεῖν ἂν βουλοίμην. *Etsi alterum pedem in tumulo haberem, non pigeret aliqvid addiscere.* ¶ Postqvam Prætorum Edicta in unum corpus collegit, iis Prætores usi sunt, desieruntqve, ipsi nova proponere. ¶ Aqvitaniam eum rexisse scribit Pancirolus in ejus Vita: itemqve Altaserra libro 4. Rerum Aqvitanicarum capite XI. De Salvio Juliano Jurisconsulto accipiunt scilicet hæc Callistrati in l. 12. de Custodia & exhibit. reorum: *Salvio qvoqve Legato Aqvitaniæ idem Princeps scripsit, in eum qvi custodiam dimisit, aut ita sciens habuit, ut possit custodiâ evadere, animadvertendum.* Sed qvæ de alio Salvio accipienda, ut visum Ant. Augustino libro de Propriis Nominibus Pandectarum. Addit Pancirolus, Belgicam qvoqve, Dalmatiam, Germaniam, atqve Bæticam administrasse. Sed hoc addit sine ullo testimonio: nec argumenta, qvibus in hanc adductus est sententiam, divinare possum. Constat eum in Ægypto fuisse; vel ipso teste, l. 36. de Solut. *Nam & Aristoteles scripsit, qvinqve nasci posse, qvia vulvæ mulierum totidem receptacula habere possunt: & esse mulierem Romæ Alexandrinam ab Ægypto, qvæ qvinqve simul pepererit: & tum habebat incolumes: & hoc in Ægypto adfirmatum est mibi.*

Sed

Sed an privatus, an cum imperio, incertum eſt. *Amicum ſuum, & clariſſimum virum* eum vocant Divi Fratres l. 17. de Jure Patronatus. Bis Conſulem fuiſſe, fuiſſe & Præfectum Urbi ſcribit Spartianus in Juliano Imperatore: *Didio Juliano, qvi poſt Pertinacem imperium adeptus eſt, proavus fuit Salvius Julianus, bis Conſul, Præfectus Urbi, & Juriſconſultus.* Obiter obſervandum, falſum fuiſſe Politianum, qvi in erudita illa de veteribus Juriſconſultis ad Jacobum Modeſtum epiſtola, Didium Julianum Imperatorem Salvii Juliani Juriſconſulti avunculum appellat. ¶ Conſulatus ſui meminit ipſe lege 5. de Manumiſſis vindicta: ubi ſuæ qvoqve Præturæ mentionem facit. Locum ſuprà retulimus. Cùm Prætor eſſet, Salviani Interdicti auctor fuiſſe creditur. Fuiſſe illius auctorem, adfirmat Colombettus in Paratitlo ad titulum de Salviano Interdicto. Certè hoc Interdictum ab illo inventum, ſuſpicari ſe dicit Cujacius in Paratitlo ad Titulum de Salviano Interdicto: ubi eidem Juliano accepto ferri ſcribit Edictum Novum de conjungendis cum emancipato liberis. ¶ O πάντων τῶν ἐν νομοθέταις ηὐδοκιμηκότων σοφώτατος, *omnium Juris Conditorum qvi olim claruerunt, prudentiſſimus*, dicitur Juſtiniano in Præfatione Digeſtorum ad Magnum Senatum. Ejuſqve auctoritate utitur idem Juſtinianus leg. 1. §. 10. de Vetere Jure enucleando: *Secundum Salvii Juliani ſcripturam, qvæ indicat debere omnes civitates conſvetudinem*

I Ro-

Romæ seqvi & leges; qvæ caput est orbis terrarum; non ipsam alias civitates. ¶ Eum Mæcianus *suum* appellat, leg. 86. de Condicionibus & demonstrationibus. ¶ A Celso dissentire solitum, observat Cujacius Observationum libro XXVII. cap. 13. & libro VIII. cap. 35. ¶ Cassianus fuit, ut videre est ex serie Cassianorum apud Pomponium in dicta lege 2. de Origine Juris. Qvare Vir magnus Observationum XXV. 23. in his verbis legis 1. §. 14. ad L. Falcidiam, *Si coheredis mei portio exhausta sit, mea integra, & illam vindicavero; Cassius confundendas esse partes existimat: Proculus contrà: in qva specie & Julianus Proculo adsensit;* pro *Proculo* legendum putabat *Cassio.* Sed nihil mutandum. Julianus enim, licèt Cassianus, à Cassio nonnumqvam dissentit: ut in lege XI. §. 12. Qvod vi aut clam: *Nam inter Cassium & Julianum, de illo qvod medio tempore accidit, qvæstio est.* Qvin & seqvitur aliqvando Proculi sententiam: ut in lege 6. D. de Liberis & postumis. *Si castratus sit, Julianus, Proculi opinionem seqvutus, non putat postumum heredem posse instituere.* Adde, qvòd hæc verba, *in qva specie,* innuere videntur Julianum, qvamvis non Proculeianum, Proculo tamen in ea specie adsentire: qvasi in aliis non adsentiret. Similiter Marcellus, acerrimus Juliani reprehensor, cum Juliano aliqvando idem sentiebat: de qvo videndus magnus magister Observationum lib. XIV. cap. 35. Videndus & Merillius, Juris &

ipse

ipse peritissimus, Observationum lib. I. cap. 4. atqve etiam lib. V. cap. 38. ubi vocem *omnes*, in his Ulpiani verbis leg. I. D. de Usufructu adcrescendo, *omnes enim auctores apud Plautium de hoc consenserunt*, tam Sabinianos, qvàm Proculeianos; qvi ad Plautium scripserant, rectè interpretatur. Fuit verò Marcellus adeo magnus Juliani reprehensor; qvod bellissimè Cujacius libro Observationum XIV. cap. 35. observavit; ut alii Juris auctores, cùm qvid verissimum esse significare volunt, & Julianum id dicant scribere, & verissimum esse cùm & Marcellus consentiat.

Exstat lib. 4. Anthologiæ Titulo I. qvi est in Statuas Virorum illustrium, Theæteti cujusdam in Julianum Jurisconsultum Epigramma; in qvo *Jurisprudentiæ lumen, & ingens Naturæ miraculum* appellatur:

Τοῦτον Ἰουλιανὸν, Νομικῆς φάος, εἴπον ἰδοῦσαι
Ῥώμη καὶ Βερόη· πάντα Φύσις δύναται.

πάντα Θεὸς δύναται edidit Bertrandus, loco mox memorando. Johannes Brodæus, vir supra qvod vulgus Eruditorum putat, eruditus, in Notis ad hoc Epigramma, Julianum illum accipit de Salvio Juliano. Similiter Bertrandus in Vitis Jurisconsultorum; vir & ipse doctissimus. Sed omnino accipiendus de Juliano Antecessore, qvod rectè vidit Fabrotus in Notis Prioribus ad Theophilum: qvod & ante ipsum viderat Franciscus Pithœus, qvi illud Epigramma in capite Epitomes Novellarum edendum curavit. Id ve-

rò vel ipsa vox Βερόη, qvæ Berytiensium civitatem hoc loco significat, manifestum facit. & omnino fallitur Bertrandus, qvi pro Ρώμη καὶ Βερόη; qvia scilicet Beryti, non Beroæ, Jurisprudentiæ Schola fuerit; Ρώμη, Βηρυτὸς emendare conatur. Berytus, *Beroë* dicta fuit: qvod jampridem ad Eusebii Chronicon vir maximus ex hoc Nonni loco animadvertit:

Πρωτόφανὴς Βερόη πέλε σύγχρονος ἥλικι κόσμω
Νύμφης ὀψιγόνοιο φερώνυμος, ἣν μεταναστα
Τίεες Αὐσονίων ὑπατήια φέγγεα Ρώμης
Βηρυτὸν καλέουσιν, ἐπεὶ Λιβάνω πέσε γείτων.

Nec non ex Johannis Barbucalli epigrammate in incendium Beryti: ubi, postqvam de Beryto dixisset,

Αἱ Βερόης πολλαὶ κείμεθα χιλιάδες,

subjungit; de eadem urbe sermonem faciens;

Βηρυτὸς γοερὴ κεῖται ὑπὲρ δαπέδων.

Qvibus locis addo hunc Nonni locum ex Dionysiacorum tertio:

Ρώμη μὲν ζαθέη δωρήσεται Αὐσόνιος Ζεὺς
Κοιρανίην· Βερόη δὲ χαρίζεται ἔνδια θεσμῶν.

Tres tantùm in orbe Romano fuisse Scholas, in qvibus Leges docuisse licitum; Romanam, Constantinopolitanam, Berytiensem; etiam Dupondiis, sive Justinianis novis, notum. Et, qvod no-

notatu dignum, duo tantùm Romæ; totidem Conſtantinopoli; fuere Juris Profeſſores; ut colligere eſt ex titulo de Studiis Liberalibus urbis Romæ & Conſtantinopolitanæ, in Codice Theodoſiano & in Codice Juſtinianeo; qvatuor verò Beryti, qvod conjicere eſt ex conſtitutione Juſtiniani de Juris docendi ratione, ſcripta ad octo Anteceſſores. Cum enim duos duntaxat Romæ, totidem Conſtantinopoli conſtet fuiſſe Anteceſſores, conſeqvens eſt qvatuor reliqvos fuiſſe Berytienſes. Qvis Imperatorum primus id de tribus illis Scholis ſtatuerit, haud comperi. Certè non Juſtinianus: vel ipſo teſte. Sic enim ille Præfatione in Digeſta de Juris docendi ratione: *Hæc autem tria Volumina à nobis compoſita tradi eis, tam in Regiis Urbibus*, (ita vocat Romam & Conſtantinopolim) *qvàm in Berytienſium, pulcherrima civitate*) *qvam & Legum Nutricem bene qvis appellet*) *tantummodo volumus: qvod jam & à retro Principibus conſtitutum eſt, & non in aliis locis, qvæ à Majoribus tale non meruerint privilegium*, &c. Sed ante Hadrianum, ſub qvo Salvius Julianus, id ſtatutum fuiſſe, non eſt veriſimile; cùm ejus rei tot Scriptorum, qvi eo vixerunt tempore, meminerit nemo. Berytienſis Scholæ primus, qvod ſciam, meminit, qvi temporibus Alexandri Severi claruit, Gregorius Thaumaturgus, in Oratione Panegyrica ad Originem. De noſtro Salvio Juliano accipi igitur ſuperius Epigramma non poteſt. Accedit, qvòd Epi-

grammata cetera, qvæ hoc primo titulo libri qvarti Anthologiæ leguntur, scripta sunt in Statuas Virorum illustrium, qvi omnes sub Justiniano, aut post Justinianum vixerunt. Deinde, videtur illud Epigramma in Juliani statuam scriptum fuisse vivo Juliano. Qvamvis autem ætatem Theæteti, qvi illud scripsit, certò dicere non possumus: eam frustra in Libro Græcorum Poëtarum Vossii qvæsivimus; fugit enim hoc Poëtæ nomen Vossii diligentiam; illum tamen longè post Hadrianum vixisse, certissimis conjecturis adfirmare non dubitamus. In eadem Anthologia alia sunt Epigrammata Theæteti Scholiastici, qvi non alius videtur ab hoc nostro. Verùm ampliùs cogitandum, an Julianus ille Antecessor, de qvo Theæteti accipiendum putamus Epigramma, idem sit ac Julianus ille Antecessor, cujus extat Græcarum Novellarum Constitutionum Latina Interpretatio, tantis laudibus à Cujacio in libris Observationum celebrata: qvem circa tempora Justini junioris, Tiberii & Mauricii vixisse putat earum secundus Editor, Miræus; qvemqve Patricium & Exconsulem; qvo argumento nescio; Alciatus in Parergis lib. 2. cap. 46. atqve alibi appellat. Movet dubitationem, qvòd Julianus ille Antecessor, Constantinopolitanus Professor fuerit: qvare si de eo locutus esset Theætetus, Romæ & Beryti addere debuisset Constantinopolim. Sed Romæ ac Beryti potuit docuisse; aut certè innotuisse; anteqvam Constantinopo-

li

li doceret. Et omnino mihi non diversi videntur. Nec obstat, qvòd temporibus Justiniani, post qvem vixisse Julianus ille Constantinopolitanus existimatur, terræ motu Berytus diruta fuerit,ut præter Agathiam, loco notissimo, testatur Beatus Antoninus in Itinerario, non ita pridem edito Andegavis ex Bibliotheca Claud. Menardi, popularis mei, viri clarissimi & doctissimi, & qvem honoris causâ nomino; Sed qvod *Iter* inscribi debuit: *Deinde venimus in civitatem splendidissimam Beryton, in qva nuper fuit Studium Literarum: qvæ & ipsa subversa fuit: dicente nobis Episcopo civitatis, cui cognitæ fuerant personæ, exceptis peregrinis, qvi ibi perierant.* Nam & ipse Agathias testatur, Berytum paulò pòst reædificatam fuisse; & Legum Romanarum Scholam, qvæ Sidonem, urbem vicinam, translata fuerat, illuc revocatam. Exstant in Anthologia nonnulla *Ἰουλιανοῦ ἀντικένσορος* Epigrammata, qvem non alium qvoqve arbitramur à Constantinopolitano Professore: *Antecessor* enim idem ac *Professor:* & minùs verè Hesychius; qvod alicubi Cujacius observabat; *ἀντικένσωρ*, *ὁ τοὺς νόμους μεμαθηκώς* interpretatur. *διδάσκων* debuit dicere. ¶ Ceterùm Juliani illius Antecessoris locus ex Novella 123. cap. 59. adducitur à Gratiano in secunda Decreti parte, Causâ 19. Qvæstione 3. capite ultimo: qva de re videndus Alciatus lib. 4. *παρέργων* cap. 23. & Cujacius Observat. lib. XII. cap. 25. Sed & pleraqve

qve ex ejus Interpretatione in Epistolis suis refert Gregorius.

Mulieres dominæ *appellatæ. De vocabulo* domini *plura.*

CAPUT XXV.

NOTAT alicubi H. Stephanus: puto in Tractatu de Affinitate Lingvæ Gallicæ cum Græca: nam mihi hanc Observationum Silvam in ipsa præli festinatione exaranti, locum inspicere non vacat. Notat, inqvam, H. Stephanus, veteres Græcos Amasias suas numqvam *Dominas*, sed *Mulieres* tantùm, aut *Puellas*, aut *Amicas* appellasse. Eas hodie, & *Reginas*, & *Heroidas*, & *Angelos*, & *Deas* etiam, si Diis placet, appellamus. Tamen apud Thessalos qvælibet mulieres *Dominæ* vocitabantur. δεσποίνας, γυναῖκας Θέσσαλοι, inqvit Lexicographorum doctissimus, Hesychius. At verò apud Latinos *Dominas* ab Amatoribus suis dictas Amasias, etiam primis temporibus, nulla dubitatio est. Ovidius:

Hei mihi! qvòd Dominam, nec vir, nec femina, servas.

Neqve solæ Amasiæ ab suis Amatoribus, verùm & à Maritis Uxores ita olim dictæ. Cervidius Scævola lege 19. de Annuis legatis: *Qvi Marco, homini docto, certa annua præstabat, testamento cavit: Domina sanctissima, scio te de amicis meis cu-*

curaturam ne qvid his desit: verumtamen & Marco dari octingenta volo. Et l. 41. de Legatis 3. *Peto à te, Domina Uxor, ne ex fundo Titiano partem vindices.* Et lege ult. de Auro, argento, &c. *Uxori suæ testamento ita legatum est: Semproniæ meæ, Dominæ meæ, hoc ampliùs argentum balneare.* Martialis de hortis Marcellæ uxoris:

Hoc nemus, hi fontes, &c.
Munera sunt dominæ. post septima lustra reverso
Has Marcella domos, parváqve regna dedit.

Ovidius Trist. IV. 8.

Inqve sinu Dominæ, carisqve nepotibus, &c.

Et alibi:

Nunciet huc aliqvis Dominam venisse, resurgam.

Adde hanc apud Gruterum Inscriptionem: DOMINÆ, ET CONJUGI KARISSIMÆ, OB EXIMIAM ERGA SE PUDICITIAM. Aliter apud Athenienses, qvi Uxorem, τὴν κτητὴν, id est, *famulam*; Maritum, τὸ κύριον, id est, *dominum*, appellabant, si virum eruditum Danielem Heinsium audimus: ita enim ille ad Hesiodi Ἔργα καὶ Ἡμέρας: *Notarunt jam olim Viri docti Philosophum, in OEconomicis, etiam τὴν κτητὴν pro Conjuge sumere. In Jure certè Attico, etiam Conjux inter τὰ κτήματα numerabatur, & Maritus ὁ κύριος appellatur. Unde cùm lis inten-*

taretur Uxori, Præco clamabat, Ἡ ΔΕΙΝΑ, ΚΑῚ Ὁ ΚΎΡΙΟΣ. *id est,* Ejusmodi mulier accusatur cum domino suo. *Quâ occasione Comicus Smicythen perstringens, parumqve virilem ostendens, κύριον illi dat;*

χρυσᾶ διώξεις Σμικύθην, καὶ κύριον.

Etiam Petitus, in Commentario ad Leges Atticas, *κύριον* passim ponit pro marito. Sed hanc vocem non ita accipiendam pluribus docet Salmasius in libro de Modo Usurarum cap. 4. Mulieres Athenis in perpetua erant tutela. Earum tutores fiebant, hoc ordine: pater, avus paternus, frater ex eodem patre, liberi qvi ex ephebis excessissent. Si horum nullus esset, uxorum tutores erant ipsi mariti, qvi qvidem tutores, *κύριοι* vocabantur. Sed hæc vox nomen auctoritatis fuit, non dignitatis, aut honoris. Atqve ita intelligendus Auctor libelli, Περὶ ὁμοίων καὶ διαφόρων λέξεων, cùm ait, Κύριος καὶ Δεσπότης διαφέρει· Κύριος γὰρ, τῆς γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, καὶ τῶν υἱῶν ὁ πατήρ· Δεσπότης δὲ, ἀργυρωνήτων τινῶν ἄλλων. Qvin & apud Græcos, uxores dominæ qvoqve vocitatæ. Id nos docuit Servius ad hæc Virgilii, è sexto Æneidos, HI DOMINAM DITIS THALAMO DEDUCERE ADORTI. *Aut de Græco tractum est,* inqvit, *qvia uxorem δέσποιναν dicunt: aut* DITIS THALAMO, *ut Dominam Charon ad se retulerit.* Verùm hæc sunt alterius loci. Ad Romanos ut redeam, apud eos qvælibet mulieres, non solùm à maritis, sed etiam

iam

iam à necessariis suis & affinibus, *Dominæ* vocitabantur. Cassiodorus Var. lib. 3. epist. 2. *Dominam, sororem nostram.* Acta Martyrii Sanctarum Perpetuæ & Felicitatis; *Tunc dixit mihi frater meus, Domina soror.* Immo & ab omnibus sic vocabantur Imperatorum conjuges, filiæ, sorores: cujus rei plura exempla Inscriptiones Gruterianæ tibi suppeditabunt. Immo & qvælibet puellæ, post annum 14. Discimus ex Arriano: cujus hæc sunt verba in Enchiridio Epicteti capite 62. (nam, ut Simplicius observavit, etiam Enchiridii auctor est Arrianus) αἱ γυναῖκες εὐθὺς ἀπὸ τεσσαρεσκαίδεκα ἐτῶν ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν κυρίαι καλοῦνται. Qvod de iis qvi ipsas puellas coram compellabant, accipiendum videtur. Cæterùm in hanc rem minùs ad rem Ritterhusius; vir tamen doctus; hunc Oppiani versum ex Κυνηγετικῶν primo, in Commentariis ad Oppianum adducebat,

Τὸν μεγάλη μεγάλῳ φυτήσατο Δόμνα Σεβήρῳ.

Δόμνα enim hoc loci, non est *domina*, δέσποινα, ut vult qvoqve Scipio Gentilis libro 2. Parergorum Juris cap. 22. sed nomen, sive potiùs cognomen Juliæ Augustæ, Severi uxoris, Caracallæ (cui Oppianus Opus suum nuncupavit) matris; qvod jampridem ex veteribus Nummis docuit Josephus Scaliger in Animadversionibus ad Eusebii Chronicon, & post eum Claudius Salmasius in Notis ad Spartianum. Etiam qvaslibet mulieres, non re-

respectu maritorum, sed per se, *Dominas* appellatas volebat magnus Cujacius Observat. lib. 3. cap. 18. qvia apud toties memoratum Scævolam in lege *Pater* 38. §. 4. de Legatis tertio, scriptum est: *Julius Agrippa, Primipilaris, testamento suo cavit, ne ullo modo reliqvias ejus, & prædium suburbanum, aut domum majorem heres ejus pigneraret, aut ullo modo alienaret. Filia ejus heres scripta, heredem reliqvit filiam suam, neptem Primipilaris, qvæ easdem res diu possedit, & decedens extraneos heredes instituit. Qvæsitum est, an ea prædia extraneus heres haberet: an verò ad Juliam dominam, qvæ habuit patruum majorem Julium Agrippam pertinerent.* Nisi dicamus, inqvit idem vir magnus, τὸ *dominam* παρέλκειν: qvia scilicet in l. *Lucius Titius* 93. qvæ est ejusdem Scævolæ; & ubi eadem qvæstio, atqve iisdem fere verbis proponitur; id verbi non reperitur. Verba dictæ legis operæ pretium est hîc exscribere. *Lucius Titius testamento suo cavit, ne ullo modo prædium suburbanum, aut domum heres alienaret. Filia ejus heres scripta, reliqvit filiam suam, qvæ easdem res diu possedit, & decedens, extraneos heredes instituit. Qvæsitum est, an prædia pertinerent ad Juliam, qvæ Lucium Titium testatorem patruum majorem habuit.* Cujacii sententiæ neutra ex parte accedo: neqve enim adduci possum ut credam, τὸ *dominam* in dicta lege *Pater* esse additamentum, sive glossema, ut vocant: nam unde hoc additamentum in textum

tum irrepsisset? Præterea, nomen proprium esse puto, non appellativum. *Julia Domina* mulier illa dicta videtur, qvemadmodum *Julia Domna* mater Caracallæ, de qva suprà. *Dominus* & *Domina*, & per contractionem *Domnus* & *Domna*, nomina fuere cùm apud Græcos, tum apud Latinos, Syros, & Ægyptios, Cervidii Scævolæ temporibus usurpata; ut Salmasius dicto loco observabat. Exempla ejus rei Græca & Latina profert Salmasius: qvibus addenda hæc vetus apud Gruterum Inscriptio pag. 1050.

M. M.
AURELIÆ. PUM. VITALIÆ. MATRI.
PIISSIMÆ. QUÆ. VIXIT. ANNIS. XX.
JULIANÆ. CONJUGI. SANCTISSIMÆ. QUÆ.
VIXIT. ANNIS. XX. ET. DOMINÆ.
SORORI. &c.

Nam ibi τὸ DOMINÆ nomen proprium est: atqve ita existimasse Scaligerum patet ex ejus Indice. Addenda & hæc legis 3. C. de Primipilo inscriptio: *Impp. Dioclet. & Maxim. AA. Domnæ.* Notandum porro dictam legem 38. desumptam esse ex Scævolæ libris Digestorum: legem verò 93. ex ejus Responsorum libris. In libris Responsorum, falsis sub nominibus, ut fieri solet qvando Jurisconsulti consuluntur, Scævolæ species proposita fuit: hoc est, sub nominibus Lucii Titii & Juliæ. In libris verò Digestorum ipse qvæstionem tractavit sub veris nominibus, hoc est, sub nominibus Julii Agrippæ Primipilaris, & Juliæ Dominæ:

næ: itidem ut fieri ſolet à Juriſconſultis, qvando ſententias ſuas rerum judicatarum auctoritate in propriis libris confirmant. Qvod ideò obſervamus, ne qvis cum Cujacio miretur, in eadem facti ſpecie eamdem mulierem modò *Juliam*, modò *Juliam Dominam* ab eodem Juriſconſulto appellari. Conſtat tamen; qvod Cujacius obſervabat; qvaslibet mulieres non reſpectu maritorum dumtaxat, ſed & per ſe *Dominas* nuncupatas. Certè Olympiadem δέσποιναν vocat Chryſoſtomus: κυρίας uxorem Arabii, ſorores Pergamii, Epiſcopi Sabiniani & Pentadiam Diaconiſſas, Adoliam, Aſyncritiam, Baſſianam, Euthaliam, Carteriam, Chalcidiam. Qvemadmodum autem uxores à maritis *dominæ*, ita mariti ab uxoribus *domini* vocabantur. Inſcriptiones Gruteriæ, pag. 946. IX.

D. M.
HAVIA. FORTUNATA.
DOMIN. ET. CONJUGI.
BENEMERENTI, FECIT.

Sed hæc omnia poſterioribus temporibus: prioribus enim nemo *dominus* vocabatur. Narrat Svetonius, Auguſtum *domini* appellationem, ut maledictum & opprobrium, ſemper exhorruiſſe: & cùm, ſpectante eo ludos, pronuntiatum eſſet in Mimo, *ô dominum æqvum & bonum!* atqve univerſi qvaſi de ipſo dictum exſultantes, comprobaſſent, ſtatim manu, vultuqve, indecoras adulationes repreſſiſſe; & inſeqventi die graviſſi-

mo

mo corripuisse Edicto; *dominum*qve se posthac appellari, ne à liberis qvidem aut nepotibus suis, vel seriò, vel joco, passum esse. Cujus rei meminit & Tertullianus in Apologetico, his verbis: *Augustus, Imperii formator, ne dominum qvidem dici se volebat.* Adde locum Servii, ad hæc Virgilii Æneidos sexto, DOMINORUM FALLERE DEXTRAS.: *Fecit præterea injuriam Augusto, vel Cæsari, si eos* Dominos *dixit: qvod apud Majores invidiosum fuit. Nam Patres Patriæ dicebantur, non Domini.* Etiam de Tiberio refert Tacitus, acerbè increpuisse eos, qvi ipsum *dominum* dixerant: qvomodo tamen à Phædro libro 2. Fabularum appellatur. Utriusqve modestiam imitatus est Julianus Imperator: qvo nomine, qvasi arroganti modestia id fecisset, se derisum ab hominibus ipse fatetur. At Domitianus, non *Dominum* solùm, sed & *Deum* se nuncupari; & primus qvidem; jussit, ut est apud Eutropium: atqve ita eum passim Martialis appellat. Etiam Trajanus *Dominus* dicitur à Plinio Juniore in Epistolis. Et Antoninus Pius, κύριος, ab Eudæmone, in lege ἀξίωσις, sub titulo de lege Rhodia de jactu. Obiter hic observandum, rem rusticam non fuisse apud Veteres; hodie apud nos rus merum esset; proprio nomine obvios salutare. Imò res fuit subrustica, qvibus occurrebas, proprio nomine non compellare. Hinc munus Nomenclatorum, sive Ονοματολόγων, ut eos Plutarchus in Catone Uticensi appellat.

lat. Exſtat in hanc rem locus inſignis in Epiſtola ad Damagetum, qvæ ſub Hippocratis nomine circumfertur; qvem hîc non referre ſcelus crediderim: ὁ δὲ, (loqvitur de Democrito) μετὰ μικρὸν τῆς φορῆς, λήξας τοῦ γραφίου, ἀνέβλεψέ τε εἰς ἐμὲ προσιόντα· καί φησι· χαῖρε, ξένε· κἀγὼ, πολλὰ καὶ σὺ, Δημόκριτε, ἀνδρῶν σοφώτατε. ὁ δὲ αἰδεσθεὶς, (οἶμαι, ὅτι οὐκ ὀνόματι προσεῖπέ με) σὲ δὲ, ἔφη, τί καλέομεν; ἄγνοια γὰρ τοῦ σοῦ ὀνόματος ἦν πρόφασις τῆς τοῦ ξένου προσηγορίας. *At ille, non multò pòſt, depoſito impetu, & ſtilo ſcriptorio, me accedentem adſpexit: &, Salve, inqvit, Hoſpes. Et ego, Tu qvoqve plurimùm, inqvam, Democrite, hominum ſapientisſime. Ille verò pudore ſuffuſus, (opinor, qvòd me nomine meo non compellaſſet) Te verò, inqvit, qvonam nomine vocavero? tui enim nominis ignoratio, occaſio fuit, cur te Hoſpitem appellarem.* Qvin & proprio nomine ſalutare, non ſuperiorum modò fuit & æqvalium, ſed etiam inferiorum. Ita Mercurius apud Plautum in Amphitruone, Soſiam ſervum ſimulans, Jovem qvi Amphitruonem Soſiæ herum ſimulabat, Amphitruonis nomine compellat. Tamen apud Græcos, non multò poſt Hippocratis tempora, dignitate inferiores, qvi ſuperioribus adulari volebant, τιμίους eos in congresſionibus appellabant, ſi fides Caſaubono: cujus hæc ſunt verba ad Theophraſti Characteres capite de Impudentia: Ε'ΤΩΚΟΤ ΤΙ'ΜΙΕ. Τίμιε, *hoc eſt,* Domine: *nam ut*

ut olim apud Romanos superiores dignitate ab inferioribus Domini *in congressionibus salutabantur: sic apud veteres Atticos* τίμιοι. *Declarat manifestò Theophrasti hic locus: sed & Euripides qvoqve Supplicibus:*

—— πρός τε γὰρ τοὺς δυστυχεῖς
Ὃς εὐτυχήσει τίμιος γεραίρεται.

Et in Hecuba ait idem Poëta, plerosqve homines insolescere; alium propter opes; alium ἐν πολίταις τίμιον κεκλημένον. *Hoc est, qvod* Dominus *vulgò salutetur. Postea Romanos imitati sunt Græci, & sese invicem salutarunt* δεσπότας καὶ κυρίους: *qvæ vox deinde in* κύριος *degeneravit: nam ita citimæ ætatis Scriptores.* Sed ea de re ampliùs cogitandum. Certè Euripidis loci minùs probare videntur qvod vult Vir doctus. Ad Theophrasti verba qvod attinet, qvæ Casauboni opinionem apertiùs adstruunt, mendosa sunt: atqve in his legendum, ἐυωχοῦ Τίβιε, ut verissimè ad Solinum Salmasius paginâ 47. emendabat. Τίβιος autem nomen est servi, ut discimus ex Hermolao, Stephani Abbreviatore, in Τίβιον; ex Strabone libro VII. ex Luciano in Timone, & ex Scholiaste Aristophanis ad Acharnenses. Utut est apud Græcos, constat apud Romanos aliqvamdiu post Tiberii principatum, non Proceres solùm, sed, ut ait Seneca epist. 3. obvios qvosqve, qvando nomen eorum non succurrebat, *dominos* fuisse à salutatoribus appellatos. Hinc jocus Martialis

Cùm te non nossem, dominum, regemqve vocabam:
Cùm bene te novi, jam mihi Priscus eris.

Sed & Svetonius de Claudio ſcribit, hortando, rogandoqve, ad hilaritatem homines provocantem, *dominos* identidem appellaſſe. Hinc factum paulatim, ut qvi inferiores dignitate eſſent, ſuperiores, qvibus placere ſtudebant, proprio nomine non compellarent. Atqve hunc morem circa Martialis tempora cœpiſſe, colligi poteſt ex hoc epigrammate:

Manè ſalutavi vero te nomine caſu:
Nec dixi dominum, Cæciliane, meum.
Qvanti libertas conſtet mihi tanta, reqviris.
Centum qvadrantes abſtullit illa mihi.

Item ex illo:

Cùm voco te dominum, noli tibi, Cinna, placere.
Sæpe etiam ſervum ſic reſaluto meum.

Sed de his ſatis: immo nimis multa: qvare Palladis Epigramma, qvod in hanc rem exſtat in Anthologia, deditâ operâ prætermittimus.

Tem-

Tempore Quadragesimæ veteres Christiani reos non damnabant: immo nec litigabant.

CAPUT XXVI.

QVADRAGINTA diebus, qvi auſpicio ceremoniarum Paſchale tempus anticipant, omnem cognitionem criminalium qvæſtionum inhibendam reſcripſere Imperatores Valentinianus, Valens, & Gratianus, l. 6. C. de Feriis. Item Imperatores Gratianus, Valentinianus & Theodoſius, lege 5. Cod. Theodoſiano de Qvæſtionibus: *Sacratis Qvadrageſimæ diebus, nulla ſupplicia ſint corporis, qvibus abſolutio expectatur animarum.* Atqve ad hanc per id tempus reos non damnandi conſvetudinem reſpexiſſe volunt Viri docti doctiſſimum Syneſium epiſt. 14. ad Anyſium. ποῦ γὰρ ἱερέως εἰς ἰδίαν ὑπόθεσιν περιϊδεῖν ἀγώγιμον ἄνθρωπον ἐν νηστίμοις ἡμέραις; *Qvi enim ſacerdotis eſt, judicatum, ac prehenſum hominem, præſertim ſuâ causâ, pati jejunii tempore?* Utut eſt, eam hodie Turci, magni eorum Ramadzani tempore; ita ſuas eſuriales ferias ipſi appellant; religioſè obſervant. Id eos à ſuprà memoratis Imperatoribus accepiſſe, dicere non auſim: qvamqvam Codicem Juſtinianeum in lingvam Turcicam translatum non ſim neſcius. Id nos docuit Leunclavius in Præfatione ad libros Paratitlorum. *Hoc jamdudum*, inqvit,

qvit, *Mundus universus clamitat, & barbaram Turcorum gentem beatam prædicat, qvæ sine fori strepitu, deqve simplici & plano, qvod dici solet, suis jus reddat, & exclusis dilationum qvibusvis effugiis, exeqvutionem mox adhibeat: licèt illis ne Justinianeus qvidam Codex in lingva sua desit. Qvod ipsi, tam αὐτόπται regionum illarum, qvàm αὐτήκοοι rerum nostris ignotarum hominibus, idoneè testari possumus: qvantumvis diversum aliqvid Vigelio, & aliis, ex opinione vulgari, temere persvasum sit.* Etiam ex Ismaële Bullialdo,

Qvi mores Hominum multorum vidit, & urbes, sæpius audivi, se Constantinopoli ex Viris rerum Turcicarum peritissimis sæpius audivisse, Turcos pleraqve ex Legibus Romanorum in suas transfudisse; & præcipuè qvæ ad materiam Servitutium spectant. Non solùm autem veteres Christiani tempore Qvadragesimæ reos non judicabant, sed ne litigabant qvidem: aut qvi litigabant, ab Ecclesia damnabantur. Qvi tunc temporis litigarent, ab Ecclesia damnatos testatur locus ille Theodulphi, Aurelianensis Episcopi, in Capitulis ad Presbyteros parochiæ suæ cap. 42. *In his jejuniorum diebus nullæ lites, nullæ contentiones esse debent: sed in Dei laudibus, & in opere necessario persistendum: arguit enim eos qvi contentiones & lites Qvadragesimæ tempore exercent, & qvi debita à debitoribus exigunt, Dominus, per Prophetam dicens,* Ecce in die jejunii

vo-

vestri inveniuntur voluntates vestræ, & omnes debitores vestros repetitis. Ecce ad lites & contentiones jejunatis, & percutitis pugno impiè. Item locus iste Sancti Maximi in Homilia 3. de Qvadragesima: *Qvid enim prodest observatione 40. dierum jejunandi nos tempora custodire, & legem non tenere jejunii? Qvid prodest vobis vacare à conviviis, & diem litibus occupare?* Christianos verò Qvadragesimæ tempore ne litigasse qvidem, declarat Concilium Meldense, habitum sub Carolo Calvo anno 845. *Ut Regia Majestas observare præcipiat omnibus Reipublicæ Ministris, qvòd à divina auctoritate, & Sanctorum Patrum constitutione cautum esse dignoscitur: videlicet, ut nemo Comitum, aut qvisqvam ex Judiciaria potestate, post qvartam feriam, qvæ* Caput Jejunii *nominatur, in qva omnes Pœnitentes manus impositionem ad vacandum solummodo pœnitentiæ, & divinis officiis accipiunt, Placitum, aut Mallum, tenere præsumant.* Locus est in Canone 76. Sed & multò ante Caroli Calvi tempora à litibus cessari septenis ante Pascha & totidem post Pascha diebus, præceperant Imperatores Valentinus, Theodosius, & Arcadius. Constitutio, qvâ id præceperunt, est in lege 2. C. Theodos. de Feriis: *Sanctos qvoqve Paschæ dies, qvi septeno vel præcedunt numero, vel seqvuntur, in eadem* (feriarum) *observatione numeramus.* Et in lege 8. Cod. Justinianeo, sub eodem titulo. *Actus omnes, sive publici, sive privati, diebus qvindecim Pascalibus*

libus conqviescant. Qvò respexit Augustinus in Sermone de Dominica in Albis, qvi inter eos habetur qvos edidit Sirmondus: *Peracti sunt,* inqvit, *dies feriati. Succedent jam illi conventionum, litigiorum. Videte qvomodo in his vivatis, Fratres mei. De vacatione dierum istorum mansvetudinem debetis concipere, non jurgiorum consilia meditari. Sunt enim homines, qvi propterea vacaverunt per dies istos, ut cogitarent malitias, qvas exercerent post dies festos. Petimus vos, ut ita vivatis, tamqvam qvi Deo rationem reddituros vos sciatis de tota vita, non de solis istis qvindecim diebus.* Huc spectat, qvod de Præjecto, Episcopo Claromontano, scribit, qvi ejus Vitam scripsit: eum scilicet anno 673. in judicio coram Childerico II. Austrasiæ Rege, sistere noluisse feriâ sanctæ Paschæ. *Ipse cœpit renuere, & rationem veram reddere juxta statuta Canonum, vel lege qvæ dicitur* Romana; *qvia magnus Sabbati dies erat, qvo vigiliæ sanctæ Paschæ celebrari solent; se nullo modo de hac causa respondere posse.* Qvod & Concilio apud Erphersfurt habito in Decretum transtulit suum Gratianus, causa v. qvæstione 4. can. 2. *Placita sæcularia dominicis diebus, vel aliis præcipuè festis, in qvibus legitima jejunia celebrantur, secundum Canonicam constitutionem minime fieri decernimus. Insuper etiam sancta synodus decernit, ut nulla judiciaria potestas licentiam habeat suâ auctoritate Christianos ad placitum bannire in supra dictis diebus: id est,* Do-

Domini, usqve in octavas Epiphaniæ, & à Qvinqvagesimâ usqve in octavas Paschæ, & septem dies ante nativitatem Sancti Johannis Baptistæ: qvatenus adeundi Ecclesiam, orationibusqve vacandi liberi res habeatur facultas. Cum autem diebus litigare non liceret, conseqvens fuit ut neqve jusjurandum præstare licuerit. Idem Gratianus ibidem canone 17. & Concilio apud Sanctum Medardum habito: *Decrevit sancta Synodus, ut à Septuagesimâ usqve in Octavam Paschæ, & ab Adventu Domini in octavam Epiphaniæ, nec non & in jejuniis qvatuor temporum, & in Litaniis majoribus, & in diebus Dominicis, in diebus Rogationum (nisi de concordia & pacificatione) nullus supra sacra Evangelia jurare præsumat.* Similiter hodie in Senatu Parisiensi qvatuor ante, & octo post Pascha diebus causæ non orantur. Sed consvetudinem illam alteram reos non damnandi, neqve litigandi Qvadragesimali tempore, insuperhabeamus. Immo in Senatu Parisiensi nullo alio tempore plures, cùm civiles, tum criminales, expediuntur lites: tunc enim Judices ad horam usqve undecimam matutinam litibus judicandis vacant, qvi alio tempore horâ decimâ matutinâ tribunali dimittuntur. Atqve, ut hoc obiter dicam, hujus moris hanc causam esse accepi, qvòd Qvadragesimali tempore Concionem olim audiebant Judices in æde Sancti Bartholomæi ab octava mututina ad nonam. Unde unâ horâ tardiùs tunc foro exibant. Verùm hebdomadâ, qvæ

Paſchatis feſtum anticipat, carceres Senatus adit, reos interrogat, & cuſtodiâ liberat, qvos liberandos exiſtimat. Qvod ipſum ab Imperatoribus Romanis conſtitutum olim fuerat, ut ſcribit Chryſoſtomus Homiliâ in Magnam Hebdomadam. Viri ſanctisſimi juxta atqve eloqventisſimi verba ſubjiciam: οὐχ ἡμεῖς δὲ μόνον ταύτην τιμῶμεν τὴν ἑβδομάδα, ἀλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης, οὐχ ὡς ἔτυχεν, αὐτὴν τετιμήκασιν, ἐκεχειρίαν πᾶσι δόντες τοῖς τὰ κοινὰ τῶν πόλεων πράττουσι πράγματα, ἵνα τῆς ἐκεῖθεν ἀπολαύσαντες σχολῆς, τὰς ἡμέρας ταύτας ἁπάσας τῇ πνευματικῇ προσέχωσι θεραπείᾳ. διὰ τοῦτο καὶ τῶν δικαστηρίων τὰς θύρας ἀπέκλεισαν. ἀργείτω, φησὶ, πᾶσα ἀμφισβήτησις, καὶ μάχης εἶδος, καὶ τιμωρίας· ἀναπαυσάσθωσαν μικρὸν τῶν δημίων αἱ χεῖρες. *Non nos ſolùm hanc hebdomadam veneramur: ſed & Imperatores noſtri orbis; neqve id leviter & perfunctoriè; vacationem civitatum Magiſtratibus concedunt, ut liberi iis curis, omnes iſtos dies in ſpirituali cultu abſumant. Ideo & Tribunalium januas occluſerunt. Ceſſet, inqviunt, omnis controverſia, & contentionis & pœnæ ſpecies: ferientur aliqvantiſper carnificum manus.* Et poſtea: βασιλικὰ καταπέμπονται γράμματα, λέγοντα, τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφίεσθαι τῶν δεσμῶν, &c. *Imperatoriæ literæ emittuntur, qvibus edicitur, ut incolæ carceris catenis exſolvantur.* Idem legas apud eumdem Homiliâ XXX. in Geneſim.

nesim. Id ipsum testificatur & Leo Magnus in Sermone 2. de Qvadragesima. *Qvod & Romani orbis piissimi Imperatores sanctâ antiqvitus observatione custodiunt, qvi, in honorem Dominicæ Passionis, altitudinem suæ potestatis inclinant, & Constitutionum suarum severitate mollitâ, multarum culparum reos præcipiunt relaxari: in diebus qvibus Mundus salvatur miseratione divinâ, etiam ipsorum supernæ bonitatis imitatrix sit æmulanda clementia.* Imperatores autem qvi id constituerunt, fuere suprà memorati, Valentinus, Theodosius, & Arcadius, ut videre est in Appendice Codicis Theodosiani titulis VII. & VIII. Sed reos excepêre, qvibus pro magnitudine scelerum non decet subveniri: qvales sunt, homicidæ, adulteri, venefici, magi, raptores Virginum, adulteratores monetæ, violatores sepulcrorum, latrones, perduelles. Præter memoratos titulos dictæ Appendicis, videsis titulum IV. libri primi Collectionis Constitutionum Ecclesiasticarum, qvam Balsamoni debemus: & titulum 25. libri IX. Nomocanonis Photii: & Eustathium, libro singulari de Præscriptionibus, capite de Qvadraginta diebus. Non omittendum hoc loco, qvod suprà omissum, cùm tempore Qvadragesimæ criminalium qvæstionum cognitioni supersessum fuisse observabam: Tribunos videlicet, & Centuriones, & Qvinqvagenarios, & Decanos, qvos populi Israël Principes constituerat Moses, judicasse plebem omni tempore, ut scriptum est in Exodo XVIII. 25.

Exceptis tamen Sabbatis, & aliis festis diebus, qvibus ab omni civili negotio abstinendum Judæi probant ex Levitico XXIII. 7. 8.

Surdus exaudiens.

CAPUT XXVII.

SUPERIUS caput scripsi Theologis: hoc Medicorum filiis. Testatum reliqvit Celsus Jurisconsultus, teste Justiniano in lege 10. C. Qvi testamenta facere possunt, nullum esse adeo surdum, qvi non exaudiat, si qvis supra cerebrum illius loqvatur. Ipsa Justiniani verba, qvia res fidem excedit, infrà ponam: *Scimus qvosdam Jurisperitos, & hoc subtilius cogitasse, & nullum esse exposuisse, qvi penitus non exaudiat, si qvis supra cerebrum illius loqvatur, secundùm qvod Jubentio Celso placuit.* Juventii Celsi (sic enim potiùs scribendum, qvàm *Jubentii*) duo fuere: pater; & filius, qvi *Celsus adulescens* dicitur Paulo l. 91. de Verborum obligationibus. Cujus sit hoc Medicinæ effatum, incertum est. Ad patrem retulit Pancirolus, Bertrandus ad filium. Sed de auctore parum refert, modò de veritate constet. Id ego qvi Historiam Medicam scripsi, confidenter affirmare possum, veterum Medicorum neminem illius meminisse: ut vel eo nomine suspectum videri meritò possit. At novi Leonorium Labardium, Canonicum Ecclesiæ Parisiensis; qvi sur-

ſurdaſter cùm ſit, minùs tardè audit, qvando ei ſic loqvuntur, qvi cum eo colloqvuntur. Immò & olim vidi non dubiæ fidei hominem, affirmantem, ſe ſurdum noſſe, qvi penitus, niſi hoc ei modo loqverentur qvi cum eo ſermonem habebant, non exaudiret: qvod etiam de Claudio Lotharingo, Caproſiæ Duce, narratur. Et vel hominis illius ἀξιοπίςυ causâ; ut Imperatorem maximum, Juriſconſultumqve taceam celeberrimum; placet ea de re non prorſus dubitare: cùm & mihi contuenti ſe perſvaſerit rerum natura, ut Plinii vêrbis utar, nihil incredibile exiſtimare de ea. De auditu res miras placet hîc recenſere. Applicatis humo auribus, etiam leviſſimos ſtrepitus è longinqvo audimus. Aure ad caput trabis, qvamlibet prælongæ, admotâ, ictus; vel graphii; ab altero capite ſentitur; penetrante rectis meatibus ſono: unde deprehenditur, an torta ſit materies, nodiſqve conciſa. Si qvis lanceæ caput dentibus teneat, cujus alterum caput lyram tangat, tunc, tamqvam auditus ſit in dentibus, verba & voces procul audiet, qvæ ſecus non audiret. Qvi ſub aqvis ſunt, non exaudiunt. Concluſus cubiculo, qvod feneſtram unicam laminâ vitreâ probè obductam habeat, loqventem non audit qvi prope extrà eſt, neqve ab eo, loqvens, auditur. Sed earum rerum cauſſæ Philoſophos non latent. Qva de re Plinius libro XVI. capite 38. Scaliger in Exercitationibus, & Gaſſendus in Phyſicis. At omnino difficile eſt Celſi ſententiæ ratio-

tionem explicare. Cui sententiæ etiam ipsius vocis natura adversatur: cùm enim vox sit ἀνωφερὴς, ut qvæ ex aëre constet; id rectè Aristoteles, loco mox afferendo, observabat; faciliùs profectò surdus audire deberet, si qvis infra cerebrum illius, qvàm si qvis supra loqveretur. Sed fortasse in voce aliud præter naturam aëris spectandum est: nempe humor ex pulmonibus aut ore aëri permistus: qvi humor, cùm sit gravis, vocem alioqvi sursùm exituram, deorsùm premit: ut necesse sit eam ab iis qvi inferiùs sedent, faciliùs excipi. Possit etiam fieri, ut difficiliùs aër superior à voce vincatur, qvàm inferior, utpote cumulatior. Id nos docuit suprà memoratus Aristoteles XI. 45. Problematum, (si tamen hæc Problemata sunt Aristotelis) ubi postqvam hoc dubium proposuit, Cur vox, cùm apta suâ naturâ sit in sublime efferri, ut qvæ aër qvidem sit, non inferiùs sursùm, sed superiùs deorsùm meliùs audiri potest, ita illud solvere conatur: *An qvia vox, aër qvidam est cum humido, qvod deorsum fertur, & non sursum? Humidum enim naturâ suâ deorsum fertur. Itaqve ab iis qvi infrà sunt, vox meliùs auditur. An hoc voci animalis solummodo accidit? hæc enim cum humido. Hoc verò accidit & aliis sonis. Sicut enim visus, si è loco superiori prociderit, sursum versùs reflectitur; ex inferiori verò procidens, sursum reflectitur: eodem modo vox naturâ suâ sursum tendens, aëri occurrens, qvi multus sit & gravis, cum superare*

non

non potest. reflexus autem aër in contrarium motus, deorsum fertur. Ideo ad ima fusus, meliùs infrà auditur. Similis qvædam & Echo accidit vocis reflexio in contrarium. Dici qvoqve possit, sonum, per suturarum parietalium meatus, ad cerebri partem, qvâ auditio fit, conjunctam, deferri: qvi qvidem obstructo aurium meatu ad eam deferri minimè potest. Qvæ ratio potior videtur.

Judices habita ratione temporis, qvo magistratum adepti sunt, sedere debent.

CAPUT XXVIII.

ELOQVENTIAM fortunâ non discerni, præclarè Tiberius apud Tacitum pronuntiavit, cùm ei in funere Germanici clypeus auro & magnitudine super ceteros insignis inter Auctores Eloqventiæ deferretur. Id ipsum de Magistratibus in eodem dignitatis gradu constitutis dici potest, qvi nullâ habitâ ratione, aut generis, aut ætatis, aut doctrinæ, sed solius temporis, qvo magistratum adepti sunt, sedere debent. *Inter Duumvirales, antiqvissimus qvisqve, prior is,* inqvit Ulpianus, l. 1. de Albo scribendo. *Principatum adipiscatur, matriculâ decurrente,* inqvit Constantinus ad Agentes in rebus, l. 1. C. de Officio Magistri Officiorum. Exstat in hanc rem, in le-

lege 2. C. de Præfectis Prætorio, Gratiani, Valentis, & Theodosii Rescriptum, in hæc verba: *Sit sedes prior antè provectis, locus conspectior, decernendi, loqvendiqve facultas antiqvior, cui est splendor adepti magistratus vetustior.* Idem legere est in lege 1. C. de Consulibus, qvæ est Imperatorum Theodosii & Valentiniani: *Qvis enim,* inqviunt, *in uno eodemqve genere dignitatis prior esse debuerat, nisi qvi prior meruit dignitatem? cùm posterior, etiamsi ejusdem dignitatis prætendat auspicia, cedere tamen illius temporis Consuli debeat, qvo ipse non fuerit.* Similiter de Medicis Archiatris Imperatores Valentinianus & Valens, l. 10. C. de Professoribus & Medicis: *Ita tamen, ut qvicumqve fuerit admissus, non in priorum numerum statim veniat, sed eum ordinem conseqvatur, qvi ceteris ad priora subvectis ultimus poterit inveniri.* Qva de lege Symmachus epistolâ 40. Igitur valde notandum, qvod de Paulo Foxio, in ejus Oratione Funebri, narrat Muretus: ei scilicet in Senatu Parisiensi jus inter primos Senatores assidendi, dicendæqve sententiæ statim à principio tributum esse, cùm tamen in Senatu Parisiensi plura sint inter se distincta Auditoria, qvorum ad supremum non nisi gradatim pervenitur. Nihil tale in Actis Senatus legitur: qvare id omne qvod de Foxio retulit Muretus, falsi suspectum est: immo falsum esse, sæpe ex Petro Puteano, talium rerum non incurioso, audivi. Et profectò, si res ita se haberet, rem adeo insolentem non tacuis-

cuisset Thuanus, qvi Foxio in Italiam eunti adfuit, qviqve de eo multa, cùm in libris de Vita sua, tum in libris Historiarum retulit. Id ipsum tamen de Tiraqvello narrat non uno loco Mornacius.

Tiraqvellus orbem nomine implevit suo,
Libris ab ipso, mole variata, editis.
Sed (qvod virum beavit, atqve seculum)
Lectus Senator est, legente Principe,
Qvi antepofuit malo aureo patrium decus.
Immo & , sine exemplo priore qvod fuit,
Hoc, ut praeiret Junioribus, dedit.
Qvae clarior Seni umqvam inempta gloria?

Ita ille in Feriis Forensibus. Qvod ipsum testatur & ad l. 2. C. de Officio Magistri Officiorum, his verbis: *Soli Andreae Tiraqvello indultum est singulari Francisci I. beneficio, qvi eum per famam nominis, cùm doctissimos jam de Utroqve Retractu libros edidisset, in Senatum Parisiensem ex Fontenacensi tribunali Pictonum allegerat, ut, qvia provectae jam aetatis erat Judex, anteiret, jure Matriculae insuperhabito, natu minores Senatores ceteros. Confirmarunt istud mihi saepius ejus liberi circa annum* 1579. *&* 1580. *qvibus annis in Foro Acroamaticus versari coepi.* Sed id falsum qvoqve existimo: qvia neqve hujus rei mentio ulla exstat in Actis Senatus Parisiensis. Certum est tamen, Nicolaum de Baia, V. Cl. & qvem honorificè Clemengius in Epistolis appellat, ejusdem Senatus sub Carolo VI. primarium Scribam,
cùm

cùm ætate provectior, in Senatorem electus esset, statim ut electus est, in Magna Camera, qvam vocant, sedisse, & sententiam dixisse. Id testantur Acta Senatus Parisiensis anni 1416. die 12. Novembris. Non igitur soli Andreæ Tiraqvello id indultum: qvod volebat Mornacius. Certum est qvoqve, Guillelmum Bekium, à Carolo VII. Senatorem Tolosanum factum, ante alios Senatores, jussu Ludovici XI. sedisse. Id testantur Acta Senatus Tolosani anni 1462. die 24. Aprilis. Ipsa Actorum utriusqve Senatus verba si qvis reqvirat, ea ad calcem hujus Observationis reperiet. Sed cùm id contra rationem Juris receptum sit, non est producendum ad conseqventias. Et profectò si eximiæ dotes, tale privilegium mereri possent, cui potiùs, qvæso, qvàm Hieronymo Bignonio, Advocato Regio, indultum id fuisset? Hieronymo Bignonio, qvi τῆς φύσεως μέγα θαῦμα, παλαιά τε, καινά τε εἰδώς, ut de eo nos olim in Poëmatibus nostris Græcis. Hieronymo, inqvam, Bignonio, de qvo, dum viveret, hæc Plinii junioris de Aristone Jurisconsulto verba meritò usurpari poterant; & nos sæpe usurpavimus: *Nihil est illo gravius, sanctius, doctius: ut mihi non unus homo, sed Literæ ipsæ, omnesqve bonæ Artes in uno homine summum periculum adire videantur. Qvàm peritus ille & privati Juris & publici! Qvantum rerum, qvantum exemplorum, qvantum Antiqvitatis tenet! Nihil est qvod discere velis, qvod ille docere non possit.* *Mi-*

Mihi certè qvoties aliquid abditum qværo, ille thesaurus est. Jam qvanta sermonibus ejus fides! qvanta auctoritas! qvàm pressa & decora cunctatio! Qvid est qvod non statim sciat; Et tamen plerumq; hæsitat, dubitat, diversitate rationum, qvas acri, magnoq; judicio ab origine, causisqve primis repetit, discernit, expendit. Ad hæc, qvàm parcus in victu! qvàm modicus in cultu! Soleo ipsum cubiculum illius, ipsumqve lectum, ut imaginem qvamdam priscæ frugalitatis aspicere. Ornat hæc magnitudo animi, qvæ nihil ad ostentationem, omnia ad conscientiam refert, rectéqve facti, non ex populi sermone mercedem, sed ex facto petit. Eum tamen, postqvam è supremo Regis Consilio in Senatum Parisiensem rediit, post Odomarum Talonium, Advocatum itidem Regium, & stantem & sedentem vidimus, qvem ante eum per plures annos; utpote antiqviorem Regis Advocatum; & stantem videramus, & sedentem.

¶ Ceterùm, de Ivone de Cæpellis, sive Scepeausso, nostrate, rem non tacendam narrat Renatus Chopinus; & ipse nostras; Commentario ad Leges Parisienses extremo, ubi de Senatus Parisiensis Principibus: illum videlicet, qvi Senatus Parisiensis Princeps factus fuerat anno 1457. qvarto pòst anno supremum hunc Curiæ magistratum Eliæ Toreto cedere jussum à Ludovico XI. ac in secundis consistere.

Acta Senatus Parisiensis, qvorum mentio in superiori Observatione: qvæ mecum communicavit Ludovicus Nublæus, Advocatus Parisiensis, Vir plenus officii, & multis nominibus de me bene meritus.

DU VENDREDI XIX. DE NOVEMBRE M. CCCC.

Ce jour a esté faite élection, par voye de scrutin, d'un Greffier. Et est venu le sort sur moy, Nicolas de Baye, Sieur du Gyé.

PARLEMENT, COMMENCEANT AU MOIS DE NOVEMBRE M. CCCC. XVI.

Domino Deo præinvocato, qvi consilia dissipat Impiorum. Incipit Registrum Consiliorum Curiæ Parlamenti, incœpti XII. die mensis Novembris anni Domini ejusdem millesimi qvadragentesimi decimi sexti, & officii mei Nicolai de Baia, Cathalaunensis diœcesis, Protonotarii, Regii Secretarii, & ejusdem Curiæ Grapharii decimi septimi.

DU XII. NOVEMBRE M. CCCC. XVI.

M. Henri de Marle, Chancelier, tenant le Parlement, &c.

Les Maistres des trois Chambres de Parlement, juf-

jusqves au nombre de cinqvanteqvatre, ou environ, &c.

Ce jour fut éleu Maistre Adam de Cambray,&c.

Et ce mesme jour je reqvis à Messeigneurs dessus nommez, qve comme par la grace de Dieu, du Roy, & de sa Cour, eusse servi céans, & exercé l'Office de Greffier par l'espace de seiz' ans tous entiers & continuels, (Car par lesdits seize ans oncqves n'y avois failly : exceptez huit jours ; ores avoit onze ou douze ans ; qve j'avois esté malade au lit, & tellement qve je cuiday mourir ;) & exercé mondit Office le plus loyaument, & le plus diligemment qve j'eusse pû, selon ma fragilité ; & plus loyaument, qve sagement ou gracieusement, (Car en office si public qv'est ledit Office, n'estoit pas bien possible faire à la grace d'un chacun, si comme mieux le sçavoient : (& il me deût suffire d'avoir servi audit Office si longuement : Car aussi estois-je aucunement debilité de ma veuë ; & ne pouvois-je pas bien enregistrer, sans avoir lunettes ; combien qve je me sentois encore sain & entier, & n'estois ne rompu , ne froissé, mais seulement ployé. Si pouvois-je bien encore servir audit Office. Mais avant qve pis me veinst, & tandis qve j'estois en santé, me sembloit bon issir dudit Office ; & il vacast un lieu de Clerc en la Chambre des Enqvestes : Il plust à la Cour moy décharger de l'honneur & charge dudit Office, & moy pourvoir dudit Office de Clerc ; pourveu qve iceluy

Office exerceasse en la Grand' Chambre. Car attendu ledit temps qve j' avois servi ledit Seigneur en sa Cour en ladite Grand' Chambre, moins mal le devrois-je servir en icelle Chambre, qv'en ladite Chambre des Enqvestes.

Ce fait, M. le Chancelier me fit retraire: & fait sur ce Conseil, fus appellé, & me fut répondu, qve la Cour m' octroyoit mareqveste.

Ce jour 27. Janviex 1416. est venu en la Chambre M. le Chancelier pour élire Greffier. & assemblées les deux Chambres, a esté éleu audit Office de Greffier, aprés qve ledit M. Chancelier m' a demandé, se plus vouloie faire ledit Office, & qve j' ay dit qve non, Maistre Clement de Franqvenberge, qvi estoit Conseiller du Roy nostre Sire en la Chambre des Enqvestes: & a fait le serment accoustumé: & j' ay fait le serment de l' Office de Conseiller, auqvel j' avois esté éleu le premier jour de ce présent Parlement. Deo gratias, à qvo principium & finis; qviqve omnium fuit & erit spes certa laborum. Detqve facilem cursum feliciter, & annuat cœptis per me Clementem de Franqvenberge, in utroqve jure Licentiatum, Illustrissimi Principis Regis Francorum Protonotarium, & Curiæ Parlamenti antedictum Grapharium; qvi intermisso Jus dicentis officio, juxta illud Virgilii,

Malui & mutas agitare inglorius artes.

Acta

Acta Senatus Tolosani, quæ mecum communicavit Guillelmus Masnavius, Senator Tolosanus, Vir omnibus virtutibus politus.

REGISTRE DU PARLEMENT DE TOULOUSE, DU XXIV. AVRIL M. CCCC. LXII.

VEUES *par la Cour les Lettres du Roy, nostre Sire, par lesquelles ledit Sire a ordonné le premier lieu de Conseiller Clerc en icelle Cour, aprês les Présidens, à Messire Guillaume Bêc. Ladite Cour a ordonné, que ledit Messire Guillaume Bêc sera aprés Messire Gilles Lasseur, Président des Enquestes: du consentement dudit Bêc.*

OUVERTURE DU PARLEMENT DE TOULOUSE DU VII. NOVEMBRE, CCCCLXII.

ADAM *Cousinot, segond Président.*
Charles d' Armagnac, Comte de Fesensaguet.
L'Evesque de Basas.

Conseillers Lais.	Conseillers Clercs.
Guibert Roux.	*Gilles Lasseur, Président des Enquestes.*
Guillaume Dabus.	*Guillaume Bêc.*
Nicole Berthelot.	*Pierre de la Treille.*
Pierre Damian.	

Pierre de Bruiéres. *Pierre Benqvet.*
Jan Rossignol. *Louis Luillier.*
Guillaume Bardin.

EXCERPTA EX ADVERSARIIS GUILLELMI BARDINI, SENATORIS TOLOSANI.

DIE 15. *mensis Novembris*, 1456. *seclusis à Camera Dominis*, *Protonotario de Albreto*, & *Episcopis Mirapicensi*, & *Sancti Papuli: per Curiam ordinatum fuit, qvòd dictus Dominus Protonotarius sederet pro tribunali ante dictos Episcopos. Et hæc sedes illi data fuit, qvia vir erat magnæ nobilitatis, & altæ propaginis: sed præcipuè, qvia olim Legatus fuerat Domini Papæ versùs Curiam.*

OUVERTURE DU PARLEMENT DE TOULOUSE DU XV. NOVEMBRE M. CCCCLVI.

Ægidius Laqveator, *Præsidens Inqvestarum*, fit l'Ouverture.
Dominus Protonotarius de Albreto.
Episcopus Mirapicensis.
Episcopus Sancti Papuli.
Johannes Gentian.
Barthol Artigalupa.
Guillelmus Bardini.
Antonius Mauron.

Gi-

Gibertus Rubai.
Nicolaus Bertbelot.
Jacobus Gentian.
Les Grands Présidens, & les autres Conseillers estoit absens.

Explicatur Lex XV. de Servitutibus.

CAPUT XXIX.

TOLLERE *ædificium* apud Ulpianum l. 17. de Servitutibus prædiorum urbanorum, est *diruere*, non verò *extollere, erigere. Interdum dici potest*, inqvit, *eum qvoqve qvi tollit ædificium vel deprimit, luminibus officere, si fortè κτ᾽ ἀνταναλλαγήν, vel pressurâ qvadam, lumen in eas ædes devolvatur.* Eadem notione usurpatur & l. 2. Ne qvid in loco publico, & l. 27. §. ult. & l. 30. de Rei vindicatione. At contrà, *viridia tollere* in his Pomponii verbis, l. 15. de Servitutibus, *Servitutium non ea natura est, ut aliqvid faciat qvis, (veluti viridia tollat, aut amœniorem prospectum præstet, aut in hoc, ut in suo pingat) sed ut aliqvid patiatur, aut non faciat,* est *erigere, extollere,* si magnum illum Juris Interpretem, Cujacium, audimus: qvi & legendum putat in verbis Pomponii, *ut amœniorem prospectum præstet.* Eum vide ad Titulum de Servitutibus. Janus à Costa, magnus & ipse Juris Interpres, in

Prælectionibus ad dictum Titulum, qvas manu ſcriptas mecum communicavit Germanus Nivartius, noſtras, Vir Juris & ſtudioſus & peritus, Cujacii interpretationem damnat, & emendationem. Scilicet, diſtinguendo inter liberum proſpectum & amœnum, *viridia tollere* accipit de eo qvi *viridia*, ſeu *viridaria*, (his vocibus promiſcuè utuntur Auctores noſtri) hoc eſt, *ſilvas* aufert, ſive deponit: qvæ qvamvis amœnum aſpectum præſtent, poſſunt tamen obſtare proſpectui, ut eſt apud Javolenum, lege 12. de Servitutibus prædiorum urbanorum. *Ædificia, qvæ ſervitutem patiantur, ne qvid altiùs tollatur, viridia ſuper altitudinem habere poſſunt. at, ſi de proſpectu eſt, eaqve obſtatura ſunt, non poſſunt.* Et apud Senecam Controverſ. v. 5. *Arbor, qvæ obſtabat proſpectui Divitis, amœnum proſpectum præſtabat Pauperi.* Hæc autem verba, *aut amœniorem proſpectum præſtet*, ſuperiori exemplo, qvod eſt de libero proſpectu, opponi ipſe exiſtimat; & de poſitis viridariis, ſive plantata ſilva, qvibus amœnior ſit proſpectus, interpretatur. Jani à Coſta ſententiæ favent Græci Interpretes, qvi ſuperiora Pomponii verba reddidere: οὐ συνίσταται δουλεία ἐπὶ τῷ ποιῆσαί τι· οἷον, ἵνα δένδρα ἐκκόψης, ἢ τόπον ἐπιτερπῆ ποιήσης· ἀλλὰ ἵνα μὴ ποιήσης τι, ἢ ἵνα ἀνέχῃ γίνεσθαι. *Servitus in eo non conſiſtit, ut qvis aliqvid faciat: puta, ut arbores excidas, ut locum amœnum reddas: ſed ne facias qvid, aut ut fieri patiaris.* Tamen, ve-

verè ut dicam, potior videtur Cujaciana interpretatio. Si enim hæc verba, *veluti viridia tollat*, ita accipias, ut ſignificent, *viridia auferat, ſilvas deponat*, id non erit contra naturam Servitutum, ut acutè Merillius Obſervationum lib. 1. cap. 34. animadvertit. Qvod etiam in mentem veniſſe video Nicolao Catharinotto, Regio apud Bituriges Advocato, Viro docto, & magno patriæ ſuæ ornamento: qvi videndus libro 2. Obſervationum. Et tamen id contra naturam Servitutum eſſe, Pomponius ajebat: *Servitutum non ea natura eſt, ut aliqvid faciat qvis, veluti viridia tollat, ſed ut aliqvid patiatur, aut non faciat.* Ad Cujacii emendationem qvod attinet, *ut amœniorem proſpectum*, pro *aut amœniorem* reponentis, qvamqvam & Merillio diſplicet, (nam in eo in Jani à Coſta ſententia eſt) mihi tamen receptâ lectione potior qvoqve videbatur. Si enim legas *aut amœniorem proſpectum præſtet*, hoc exemplum diverſum non erit à primo, *veluti viridia tollat*: qvocumqve modo ea verba accipias: ſiqvidem & ſublatis & poſitis viridariis proſpectus amœnior fieri poteſt. Nec diverſum erit à tertio: qvod eſt, *ut in ſuo pingat*: poſitis enim picturis amœniorem proſpectum fieri qvis neget? Sed qvod ait Cujacius, hæc verba, *ut in ſuo pingat*, de eo intelligenda, cui hoc jus ceditur, cùm pictori lumen ſit neceſſarium, fateor cum Jano à Coſta nugatorium eſſe: & miror tanto viro tantum errorem excidiſſe. Qvis enim non videt

horum verborum hunc eſſe ſenſum? cogi non poſſe qvemqvam in ſuo pingere: id eſt, in parietibus ædium ſuarum collocare picturas, ut amœnum proſpectum præſtet vicino. *Tectoria* eas picturas vocat lex 3. Uti poſſidetis: qvæ vox reponenda apud Ulpianum in Fragmentis, titulo VI.

Ægyptii & Carthaginienſes magiſtratum gerere legibus prohibiti. Non licuit Ægyptiis alienæ civitatis civibus fieri.

CAPUT XXX.

HAS inter Juris Amœnitates locum habere meretur qvod ſcribit Iſidorus Peluſiota, Auctor graviſſimus, Ægyptios & Carthaginienſes magiſtratum gerere prohibitos fuiſſe: & qvidem Lege. De Carthaginienſibus verba ejus hæc ſunt, Epiſtolarum libro I. epiſtolâ 485. ad qvemdam Iſidorum: Καρχηδονίους νόμους κωλύει διέπειν ἀρχήν, ἥττονας κακούς· Καππάδοκας δὲ, τοὺς μεγάλους πονηρούς, (teſtatur parœmia, Καππάδοκες, Κρῆτες, Κίλικες, τρία κάππα κάκιστα) οὐκ εἴργει νόμος ἀρχῆς. ἐπειδὴ τοίνυν καὶ βούλει πάντας εὐεργετεῖν, καὶ σύνδρομον ἔχεις τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν, ἢ τὸν νόμον ἀντάλλαξον, μᾶλλον Καππάδοκας Καρχηδονίων κωλύων, ἢ σύναψον καὶ του-

τέτες ἐκείνοις. *Carthaginienses, homines minùs malos, Lex magistratum gerere prohibet: Cappadoces autem, qvorum ingens est improbitas, nulla lex à magistratu removet. Qvoniam igitur & de omnibus bene mereri cupis, & voluntati parem potentiam habes; aut legem immuta; Cappadoces potiùs qvàm Carthaginienses à gerendo magistratu arcens; aut cum his illos qvoqve copula.* De Ægyptiis locus est in Epistola ad Rufinum, Præfectum Prætorio, qvæ est 489. ejusdem libri primi: Αἰγυπτίες μὲν δὶ ἀπλυΐαν νόμ⊚ εἴργει ἀρχῆς· Καππάδοκας δὲ, τὲς χείρες ἐκείνων, ὲκ ἔτι. ἐπειδὴ τοίνυν ἡμεῖς μὲν ἄρχοντι Καππαδόκῃ χρησάμενοι, πολλὴν πεῖραν τῆ διαβόλε ἔθνες ἐσχήκαμεν· ὑμεῖς δὲ, τ̃ βασιλέως γνώμην, πρὸς ὃ βέλεσθε, ἔχετε, ἑνώσατε Αἰγυπτίες καὶ τέτες, μήποτε καὶ ἄλλης ἄρξῃ χώρας Καππαδόκης. *Ægyptios qvidem ob morum immanitatem Lex ab imperio & præfectura arcet: Cappadoces autem, qvi eos improbitate superant, non item. Qvoniam igitur nos. Cappadocem Præfectum nacti, nationis, ad calumnias adstruendas propensæ, periculum freqventer fecimus; vos autem Imperatoris voluntatem, qvibus in rebus vultis, habetis, hos qvoqve illis copulate: ut ne cuiqvam alii regioni Cappadox præsit.* ¶ Sed neqve Ægyptiis licuit alienæ civitatis civibus fieri. Auctor Josephus libro de Antiqvitate Judæorum secundo: ubi de perversis moribus Ægyptiorum. Verba ejus Latinè sic sonant: Græca enim desiderantur:

tur: *Ægyptiis neqve Regum qvisqvam videtur jus civitatis fuisse largitus: neqve nunc qvilibet Imperatorum.* Ægyptii scilicet, vana gens, & novandis qvàm gerendis aptior rebus, ait Curtius. Sed & gens prava: unde *αἰγυπτιάζειν* pro *decipere.* δεινοὶ πλέκειν τοί μηχανὰς Αἰγύπτιοι. *Ad nectendum dolos idonei in primis Ægyptii:* inqvit Æschylus Et Theocritus:

——— ὐδεὶς κακοεργὸς
Δαλεῖται τὸν ἰόντα, παρέρπων Αἰγυπτιστί.

Nemo maleficus lædit ampliùs viatorem; dolosè subiens more Ægyptio.

De qvibusdam nominibus propriis Pandectarum.

CAPUT XXXI.

NOMINUM restituendorum inanis forsitan est labor, inqvit Cujacius in Observatione 18. libri XII. Ut non immeritò Galenus primo Commentario in tertium Epidemiorum Hippocratis, Medicos inanis operæ arguerit; qvi anxiè qværebant, an Silenus, de qvo Hippocrates dicto loco, Platamone habitaret, vel Platanone. Sed qvando & ipse Cujacius, & Antonius Augustinus, & Jacobus Gothofredus, & Thomas Reinesius, aliiqve Viri magni, in nominibus restituendis operam posuerunt suam, meam non malè collocatam putabo, si nonnulla nomina qvæ in

in Digestorum libris aut corruptè leguntur, aut minùs intelliguntur, hoc capite emendavero, aut illustravero.

MISSENIUS FRONTO.

Caput 52. Tituli De Manumissis testamento; qvod desumptum est ex libro XII. Qvæstionum Pauli; ita incipit: *Imperatores Missenio Frontoni: Testamento militis his verbis adscriptâ libertate*, Stephanum, servum meum, liberum esse volo, *vel* jubeo, *adita hereditate libertas competit.* ¶ Johannes Bertrandus, in Vita Frontonis Jurisconsulti, *Emiseno Frontoni* hoc loco emendabat. Emisenus, sive Emissenus Fronto, Rhetor fuit sub Severo. Suidas: Φρόντων Ἐμισηνὸς, Ῥήτωρ γεγονὼς ἐπὶ Σεβήρου τοῦ βασιλέως ἐν Ῥώμῃ· ἐν δὲ Ἀθήναις ἀντεπαίδευσε Φιλοστράτῳ τῷ πρώτῳ, καὶ Ἀψίνῃ τῷ Γαδαρεῖ. ἐτελεύτησε ἐν Ἀθήναις περὶ ξ' ἔτη γεγονώς. καὶ ἀδελφῆς Φροντωνίδος παῖδα ὄντα Λογγῖνον, τὸν Κριτικὸν, κληρονόμον κατέλιπεν. Bertrandi emendationem nonnihil juvant Basilica, in qvibus lib. 48. tit. 38. βασιλεὺς, non βασιλεῖς, scriptum est: διαθεμένου στρατιώτου, οὕτως ἐγέγραπτο· Στέφανον, τὸν δοῦλόν μου, ἐλεύθερον εἶναι βούλομαι, ἤτοι κελεύω· καὶ ἀντέγραψεν ὁ βασιλεὺς Mesenio Frontoni ἅμα τῇ ἀδιτίονι τοῦ τελευτήσαντος ἁρμόζειν τὴν ἐλευθερίαν. Scilicet ex *Imperator*

Emis-

Emiſſeno, ſive *Emeſeno*, factum eſſe primùm videtur *Imperatore Miſſeno*; qvod poſtea mutaſſe videntur Librarii in *Imperatores Miſſenio*, ſive *Meſenio*. Emiſa, ſive Emiſſa, ſive Emeſſa, aut Emeſa, (namqve omnibus his modis urbis hujus nomen à Scriptoribus effertur) Phœniciæ urbs fuit, de qva Ulpianus l. 1. de Cenſibus, & l. 8. Titulo eodem. Sed cùm nomen patriæ nominibus propriis adjungi in epiſtolis non ſoleat, nihil mutandum exiſtimamus: aut ſi qvid mutandum, legendum fortè *Meſſieno Frontoni*. *Meſſienus* qvidem *Zoilus* memoratur in Inſcriptionibus Gruterianis pag. 438.

SCAPULA TERTYLLUS.

Macer l. 14. de Officio Præſidis: *Divus Marcus, & Commodus, Scapulæ Tertyllo reſcripſerunt in hæc verba: Si tibi liqvidò compertum eſt, Ælium Priſcum in eo furore eſſe, ut continuâ mentis alienatione omni intellectu careat: nec ſubeſt ulla ſuſpicio, matrem ab eo ſimulatione dementiæ occiſam, potes de modo pœnæ ejus diſſimulare, cùm ſatis furore ipſo puniatur.* ¶ Hoc Marci & Commodi Reſcriptum, nullâ Scapulæ Tertylli factâ mentione, tribuitur Divis Fratribus in l. 13. §. ult. eodem Tit. & in l. penultima ad Legem Pompeiam de Parricidiis. Qvare Petrus Pithœus in Notis ad Collationem Legum Moſaicarum tit. IV. Com-

Commodum hoc loci de Vero, Marci fratre, accipiebat: nam & Verus, inqvit, Commodus dicebatur. Cujacius verò in Notis Solemnibus qvas vocant, pro *Commodus*, legendum *Verus* existimabat. Ego nihil mutandum censeo: & Commodum de Commodo, Marci filio, accipiendum contendo: nusqvàm enim Verum in Libris nostris dictum Commodum reperire est: immo nec alibi. Qvod autem Marcus cum fratre Vero rescripsit, potuit & id ipsum cum filio Commodo rescribere. Certè novum non est diversos Imperatores eamdem rem diversis personis rescripsisse. Immo & idem diversis Senatusconsultis statutum legimus: qva de re videndus Merillius lib. IV. Observationum cap. 16. Qvis autem Scapula ille Tertyllus, cui Marcus & Commodus rescripserunt, videamus. De qvodam Scapula Tertyllo mentionem facit Ulpianus l. I. de Reb. eorum qvi sub tutela: his verbis: *Imperatoris Severi Oratione prohibiti sunt Tutores & Curatores prædia rustica, vel suburbana, distrahere. Qvæ Oratio in Senatu recitata est Tertyllo & Clemente Consulibus, Idibus Juniis.* nam de Scapula Tertyllo Ulpianum intelligendum, perspicuum est ex eo qvod in basi marmorea Farnesiani Palatii Romæ legitur: DEDICATA III. ID. APRIL. SCAPULA TERTULLO ET TINEIO CLEMENTE COSS. Ubi obiter observamus *Tertullo* rectiùs scribi, qvàm in Pandectis Florentinis *Tertyllo*, & *Tertyllianum*: est enim

Ter-

Tertullus nomen Latinum, ut & *Tertullianus:* qva de re suprà capite 12. Ceterùm his Consulibus data est Constitutio prima de His qvi accusare non possunt, qvæ posita est libro LX. Basil. Tit. 34. cap. 25. Scripsit Tertullianus ad Scapulam: qvi fortè non alius est à Consule. Sed alium esse Consulem ab eo cui Marcus & Commodus rescripserunt, non dubitamus. Fuit ille fortè Consulis pater.

QVINTUS MUCIUS.

Pomponius l. 33. de Auro & argento legato: *Nam & Qvintus Titius ait se scire qvemdam Senatorem muliebribus cœnatoriis uti solitum, qvi, si legaret muliebrem vestem, non videretur de ea sensisse, qvâ ipse, qvasi virili, utebatur.* ¶ Legendum procul dubio *Qvintus Mucius:* qvod vel ipsa legis inscriptio manifestò probat: *Pomponius libro 4. ad Qvintum Mucium.* Id clarè ostendunt & hæc legis proximè seqventis verba, qvæ similiter desumpta est ex libris Pomponii ad Qvintum Mucium: *Scribit Qvintus Mucius,* &c. Et postea: *Item scribit Qvintus Mucius.*

LARGIUS EURIPIANUS.

Scævola l. 21. de Annuis legatis: *Largius Euripianus consuluit,* &c. ¶ Lartii Euripiani mentio

tio fit à Lampridio in Commodo: ſed ubi Codex Regius *Larcius* habet: qvod non diſplicet. *Larcius* nomen fuit Romanum. Teſtis Vetus Inſcriptio, qvam profert Cujacius Obſervationum x. 37. M. LARCIUS L. F. POMPTINA ARBITERIO LARCIÆ FORTUNATÆ UXORIS.

EPITYNCHANUS.

Ulpianus l. 41. §. 7. de Legatis I. *Sed & Divorum Fratrum eſt Reſcriptum ad Libellum Procliani & Epitynchani.* ¶ Epitynchanus ille, videtur eſſe idem ac is de qvo Marcus Antonius, τῶν εἰς ἑαυτὸν lib. VIII. Ἀκύιλλα Οὐῆρον, εἶτα Ἀκύιλλα. Ἐπιτύγχανος Διότιμον, εἶτα Ἐπιτύγχανος. Epitynchani cujuſdam mentio fit in Inſcriptionibus Gruterianis pag. 681. 8. & alius Epitynchani, ſervi, pag. 951. 1. & L. Antonii Epitynchani, Lictoris Dec. Curiatiæ, in antiqva Inſcriptione, qvam in Notis, ad Sidonium pag. 259. primæ editionis, profert Sirmondus.

PRIMITIVUS.

Servi cujuſdam, nomine *Primitivi,* mentio fit in Epiſtola Divorum Fratrum ad Voconium Saxam, apud Ulpianum, l. 1. §. ult. de Qvæſtionibus. Servi, cui idem nomen, meminit & Doſi-

theus in libro qvi Hadriani Imperatoris sententias & epistolas complectitur. Dosithei verba hæc sunt: Οὐρβικοῦ λέγοντος Πριμιτιβὸν ἐλευθερῶσαι θέλοντα δοῦλον ἴδιον, κεκωλυσμένον εἶναι ἀπὸ Ῥεςούτης, (corrige Ῥεσιτούτης) μητρὸς ὀρφανῆς· (εἰς ἀδικίαν γὰρ τῆς ὀρφανῆς τοῦτο γίνεσθαι· εἶναι γὰρ αὐτὸν πραγματευτὴν αὐτῆς, καὶ δι' αὐτοῦ τὰ πράγματα τῆς ὀρφανῆς διοικοῦμενα) Ἀδριανὸς ἐζήτησεν ποίας ἡλικίας ἡ ὀρφανὴ εἴη· λέγοντος τοῦ συνηγόρου δέκα εἶναι ἐτῶν, Ἀδριανὸς εἶπεν, πεῖσον τοὺς κριτὰς, μὴ ὀφείλειν τοῦτον περὶ ταύτην προσηγορίαν ἐλευθεροῦσθαι. *Urbico dicente, Primitivum, servum suum, manumittere volentem, vetitum esse à Restituta, matre pupillæ: in fraudem enim pupillæ hoc fieri: esse enim eum actorem ejus, & per eum res omnes pupillæ administratas. Hadrianus inqvisivit cujus ætatis pupilla esset. dicente advocato, decem esse annorum, Hadrianus dixit, Suade Judices, non debere eum circa hanc appellationem manumitti.* Occurrunt in Inscriptionibus Gruterianis, paginâ 85. Primitivi duo, temporibus Marci Imperatoris. Meminit cujusdam, nomine Primitivi, & Ammianus Marcellinus libro XXV.

SACCUS THYLACUS.

Modestinus l. 44. D. de Manumissis testam. *Mævia decedens, servis suis nomine Sacco, & Eytychia*

tychiæ, & Hirene, sub condicione libertatem reliqvit, his verbis: Saccys, servus meus, &c. *Cùm adsiduò monumento Mæviæ, Saccus, & Eytychia, & Hirene non adsint.* ¶ *Saccus,* & *Thylacus,* qvod idem est, nomen fuit servi apud Veteres. Donatus in Andriam Act. I. Sc. 3. *Nomina Comicorum servorum aut à nationibus sunt indita, ut* Mysis, Syrus: *aut ex accidentibus, ut* Lesbia, *velut* ebriosa: *à Lesbo insula, qvæ est ferax svavissimi, candidissimiqve vini: aut à moribus & vernilitate, ut* Pseudolus: *aut ex negotio, ut* Chrysalus: *aut ex qvalitate corporis, ut* Thylacus: *aut ex specie formæ, ut* Pinacium. *Thylaci* autem & *Sacci* nomine, ventriosi, & *doliares,* ut loqvitur Plautus, potissimùm vocabantur. Σάκχυς vitiosè scriptum est in Basilicis: ut & *Saccys* in dicta lege 44. in Pandectis Florentinis.

EROS.

Paulus l. 32. §. 2. D. de Testamentaria tutela: *Lucius Titius heredes instituit filios suos pupillaris ætatis, eisqve tutores his verbis dedit:* Filiis meis tutores sunto Gaius Mævius, & Lucius Eros. *Cui Eroti libertatem non dedit: fuit autem* Ἔρως *intra viginti qvinqve annos ætatis.* ¶ *Eros,* nomen servi apud Veteres. Adde legem XI. de Optione vel electione legata: *Si Eros Seio legatus sit, & Eroti fundus, deinde optio servi Mævio data*

M 2 *fuerit,*

fuerit, iſqve Erotem optaverit. Et legem XII. de Liberatione legata: *Lucius Titius, cùm Erotem actorem haberet, codicillis ita cavit:* Erotem liberum eſſe volo, &c. Item legem 5. de Rei vindicatione: *Si plures ſint ejuſdem nominis ſervi, puta plures Erotes.* Mentio fit Erotis, ut ſervi, & in lege 9. Qvi potiores in pignore: & in 38. & 41. de Legatis tertio: & in 14. & 56. de Fidei commiſſariis libertatibus. Memoratur & Aurelius Eros, unctor, & plures alii ſervi, hoc nomine, apud Gruterum in Inſcriptionibus. Etiam Cicero ſervum habuit nomine Erotem, cujus meminit ipſe in Epiſtolis ad Atticum. Meminit & Plutarchus in Apophthegmatibus: ubi narrat Ciceronem tanto in metu agendæ cujuſdam cauſæ tempus exſpectaſſe, ut ſervum ſuum Erotem libertate donarit, qvòd cauſam qvam acturus erat, in poſterum diem dilatam nunciaſſet. Idem Plutarchus in Antonio Erotem memorat, Cleopatræ ſervum. Vitiosè igitur *Herotem* ſcriptum eſt in lege 13. de Adimendis vel transferendis legatis: *Stichum, & Damam, & Herotem,* &c. Item in lege 122. de Verborum obligationibus. *Et cùm ante Idus ſupraſcriptas ſecundùm conventionem mercibus in navem impoſitis, cum Herote, conſervo Stichi, qvaſi in provinciam Suriam perventurus enavigavit: qvæſitum eſt, nave ſubmerſa, cùm ſecundùm cautionem Callimachus merces debito perferendas* (Antonius Auguſtinus, pro *debito*, rectè *Beryto* emendabat) *in navem miſiſſet, ſet* (Et ita rectè Cu-

Cujacius Observat. lib. 2. cap. xi.) *eo tempore qvo jam pecuniam Brentesio reddere Romæ perferendam deberet; an nihil prosit Herotis consensus, qvi cum eo missus erat.* Idem error in codices Horatianos videtur irrepsisse: ubi scriptum est,

Intererit multùm, Davusne loqvatur, an Heros.

Lambino enim, omnium, qvi in Horatium scripserunt, κρ/ιλικωζάτω, assentior, rescribenti *Davusne loqvatur, Erosne.* Cujus emendationis meminit & Antonius Augustinus. Cùm ita scripsisset Venusinus, scripsere postea Librarii *Davusne loqvatur, Herosne:* plurima enim vocabula contra etymologiam Latini aspirarunt; ut *Herodotus, Herodicus.* Qvæ lectio, cùm eam προσωδία non admitteret, mutata fuisse videtur in vulgatam. Davus, servi versuti, & fallacis nomen: Eros, fidelis, ac frugi.

ONESIPHORUS.

Scævola lege 59. de Manumissis testamento: *Onesiphorus, nisi diligenter rationem excusseris, liber ne esto.* ¶. *Onesiphorus* qvoqve, hoc est, *qvi utilitatem adfert*, ὠφέλειαν φέρων, servile nomen: qvod exstat in Epistola secunda ad Timotheum. Similiter *Onesimus*, hoc est, *Dominis utilis*, nomen est servi, apud Suetonium in Galba: sed ex emendatione Mureti, qvem vide Variarum

Lectionum libro xv. capite undecimo. Nomen *Utilius*; qvod idem ac *Onesiphorus*, & *Onesimus*; occurrit apud Capitolinum in Marco. Vide suprà pag. 77. Ita Χρηστὴ, & Χρησίμη, nomina ancillarum. Theocritus in epigrammate de Clita, Medei nutrice: ἔτιμαν ἔτι χρησίμα καλεῖται. Id est, *Præterqvam qvòd* Κλεῖτα *nomine dicta erat, adhuc* χρησίμα; id est, *Utilis; vocatur.* Hæc autem nomina, ominis causâ, servis imponebant.

FABIUS CILO.

Ulpianus libro singulari de Officio Præfecti Urbi, l. 1. de Officio Præfecti Urbi: *Omnia omnino crimina Præfectura Urbis sibi vindicavit: nec tantùm ea qvæ intra Urbem admittuntur, verùm ea qvoqve qvæ extra Urbem, intra Italiam, Epistolâ Divi Severi ad Favium Cilonem Præfectum missâ declaratur.* Et libro eodem l. ult. de Officio Præfecti Vigilum: *Imperatores Severus & Antoninus Junio Rufino, Præfecto Vigilum, ita rescripserunt: Insularios, & eos qvi negligenter ignes apud se habuerint, potes fustibus vel flagellis cædi jubere: eos autem qvi dolo fecisse incendium convincentur, ad FaVium Cilonem, Præfectum Urbi, amicum nostrum, remittes; fugitivos conqvirere, eosqve dominis reddere.* Et libro IX. de Officio Proconsulis, lege 8. §. de Pœnis: *Præfecto planè Urbi specialiter*

liter competere jus in metallum damnandi, ex Epistola Divi Severi ad FaVium Cilonem exprimitur. Ita rectè in Pandectis Florentinis scriptum est: minùs rectè *Chilonem* in qvibusdam aliis exemplaribus. Græci qvoqve Κίλωνα reddiderunt. Sed & vetus Inscriptio apud Gruterum, p. 406. 10. qvæ Romæ exstat in atrio domus Cæsianæ:

Λ. Φ Α Β Ι Ο Ν
ΚΕΙΛΩΝΑ
ΤΟΝ. ΛΑΜΠΡΟΤΑΤΟΝ
ΕΠΑΡΧΟΝ ΡΩΜΗΣ
ΤΠΑΤΟΝ. ΤΟ. Β.
Η. ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ
ΤΗϹ. ΓΑΛΑΤΙΑΣ
ΑΝΚΤΡΑ
ΤΟΝ. ΕΑΤΤΗΣ
ΠΡΟϹΤΑΤΗΝ.

Alia vetus Inscriptio apud eumdem Gruterum pag. 407. 1. L. FABIO. M. F. GAL. CILONI, &c. Et pag. eadem, 2. L. FABIO, M. F. GAL. CILONI SEPTIMIO, &c. *Cilo*, sine aspiratione, dicitur, cui frons est eminentior: *Chilo* verò, cum aspiratione cui magna labia; ut rectè Pompeius in libro de Verborum significatione. Videndus Cujacius libro x. Observationum cap. 26. ubi in variis Imperatorum qvæ in Codice Justinianeo leguntur, Constitutionibus, etiam *Favium Chilo-*

 nem,

tur Plinio epistolarum libro primo & secundo.

CINCTI HORATII.

Paulus l. 3. Si pars hereditatis petatur: *Sed & tergeminos Senatores cinctos vidimus Horatios.* ¶. Locus corruptissimus; qvem emendare nemo Interpretum non tentavit. Omissis aliorum emendationibus, qvas omnes recitat Fabrotus noster in Tractatu illo erudito de Numero Puerperii, qvem mihi nuncupavit; accedo sententiæ præstantissimi Cujacii, qvi τὸ *Horatios* additamentum esse existimat; (non enim tergeminos Horatios Paulus videre potuit) & τὸ *cinctos* depravatum putat; pro qvo *Cincios* reponit. Ego *Cinctos* scriptum fuisse conjiciebam olim, pro *Quinctos*; qvod postea in *cinctos* abiisset. Post literam Q, literam U omissam fuisse, notius est qvàm ut probari debeat: *Qvinctus* autem, & *Qvinctius*, & *Qvinctilis*, & *Qvinctilianus*, Veteres scripserunt: ut testantur, præter veteres denarios, Fasti Capitolini. Literis C & Q indiscretè Librarii usi sunt, cùm similiter pronuntiarentur; qvod indicat jocus Ciceronis ad candidatum, qvi filius Coqvi habebatur: *Ego qvoqve tibi jure favebo. Tu qvoqve aderas huic causæ.* Ita passim in libris veteribus *cùm*, pro *qvum*; *ecus*, pro *eqvus*; *cotidianus*, pro *qvotidianus*. Et inde errores

CÆCIDIANUS.

Ulpianus l. 7. §. 10. D. de Dolo malo: *Idem Pomponius refert, Cæcidianum Prætorem,* &c. ¶. A *cæcus*, sive *cæco*, est *Cæcidus*: à *Cæcidus*, *Cæcidianus*. Nihil igitur mutandum in eo nomine: qvod etiam legitur apud Martialem libro x. epigram. 32.

Hæc mihi qvæ colitur violis pictura, rosisqve,
Qvos referat vultus, Cæcidiane, rogas.

Ita rectè editio Juniana. Legi tamen posset & *Cecidiane*: à Κηκίδιος. Sic vocabatur Poëta qvidam Dithyrambicus: de qvo Suidas. Κηκίδιος. διθυράμβων ποιητής· πάνυ ἀρχαῖος. Μέμνηται αὐτοῦ Κρατῖνος καὶ Ἀριστοφάνης, &c. Ita rectè Codex Regius. Vulgati perperam, Κηκείδιος.

REGIO NIPHANA.

Scævola l. 35. §. 2. de Legatis tertio: *Libertis qvos nominaverat, ita legavit:* (patronus) *Fundum Trebatianum, qvi est in regione Atellata: item fundum Satrianum, qvi est in regione Niphana, cum taberna dari volo. Qvæsitum est, cùm inter fundos qvos suprà legavit, sit qvidem fundus, vocabulo Satrianus, in regione tamen Niphana non sit, an ex causa fideicommissi libertis debeatur. Respondit: Si nullus esset Satrianus in regione Niphana, & de eo sensisse testatorem, certum sit,*

sit, qvi alibi esset; non idcirco minus deberi, qvia in regione designanda lapsus esset. ¶. Pro *Niphana*; qvod regionis nomen alibi non occurrit; legendum puto *Aliphana*, *Alipha*, aut *Aliphæ*, locus est vicinus Atellæ. Qvi locus, dictus & *Allifa.* Vetus Lapis apud Aldum in Orthographia: FABIO MAXIMO, V. C. CONDITORI MOENIUM: PUBLICORUM VINDICI OMNIUM PECCATORUM: ORDO ET POPULUS ALLIFANORUM, PATRONO.

PHILARGYRUS.

Paulus l. 28. de Condicionibus & demonstrationibus: *Attia, uxor mea, Optato Philargyrum puerum, Agatheam ancillam, qvi mei erunt, cùm moriar.* ¶. *Phylargyrum*, hoc est, argenti custodem, malebat Antonius Augustinus, libro de Propriis nominibus Pandectarum. Cave qvid mutes, παρὰ τὸ φυλάττειν τὸ ἀργύριον, *Phylargyrus* formari non potest, dicendum esset, ἀργυροφύλαξ. Ut verè forsan scripserit Antonius Augustinus libro singulari ad Modestinum, se civilibus studiis impeditum, in Lingua Græca non magnos progressus fecisse.

QVINTILII.

Ulpianus l. 16. §. 4. de Bonis libertorum: *Si patroni*

troni filius sit, vel exheredatus, vel si in servitutem libertum paternum petiit, vel capitis accusaverit libertum, non nocet hoc liberis ejus qvi in potestate non sunt. Et hoc Divi fratres Qvintilii rescripserunt. ¶. Hi sunt Qvintilii, par Fratrum nobilissimorum, Condianus & Maximus: de qvibus sic Dio in Commodo: ἐφόνευσε καὶ τοὺς Κυϊντιλίους, τόν τε Κονδιανὸν, καὶ τὸν Μάξιμον· μεγάλην γὰρ εἶχον δόξαν ἐπὶ παιδείᾳ, καὶ στρατηγίᾳ, καὶ ὁμοφροσύνῃ, καὶ πλούτῳ. Ita enim legendum videtur apud Dionem, ex Casauboni emendatione, non Καρδιανόν. Id est, *Insuper occidi jussit Condianum, & Maximum, Qvintilios, qvi & doctrinâ, & scientiâ rei militaris, concordiâqve, & opibus percelebres erant.* ¶. *Fuerunt Qvintilii, & provinciæ, vel fortasse provinciarum Præsides: sed simul ambo:* verba sunt Casauboni ad Lampridium in Marco; ubi & Lampridius horum fratrum meminit. Pergit Casaubonus: *Auctor Dio in Vita Marci: ubi fortitudinem ipsorum prædicat. Ac Xiphilini qvidem ex verbis, Pannoniæ eos præfuisse conjiciebamus: collocat enim in provincia, qvam undiqve barbari conarentur invadere. Philostratus tamen ait Achaiæ* τὼ ἄνδρε τούτω ἄμφω τῆς Ἑλλάδος ἠρχέτην. *Eruditio qvam Dio tribuit Qvintiliis, utcumqve apparet hodieqve in fragmentis librorum de Re Rustica, qvos sub Qvintiliorum nomine toties laudatos videmus in Eclogis Rei Rusticæ, sive Geoponicorum libro. Multa enim in id corpus relata è libris*

bris Qvintiliorum Fratrum. De his accipienda verba Athenæi libro XIV. οἱ τὰ γεωργικὰ συγγράψαντες ἀδελφὼ, ἐν τῷ τούτῳ γράφουσιν οὕτως. *Opes verò hujus domus magnas fuisse, etiam illa historia docet, qvam narrat Dio de illo plano, qvi Pertinace imperante, in Sexti Condiani nomen invasit, fortunis inhians, qvæ illius fuerant. At concordia horum Fratrum, qvam ait Dio, planè æterna laude dignissima. Putes unum fuisse, non duos: ita semper conjunctim Qvintilii nominantur à Veteribus: immo, ita conjuncti semper illi vixerunt. Consulatum simul gesserunt: provincias simul rexerunt: libros simul scripserunt: simul ediderunt: ad Marcum Imperatorem simul literas dederunt: Marcus qvoqve ambobus simul rescripsit, ut est in lege 16. de Bonis libertorum. Postremò, qvi ita conjuncti longam egerant vitam, unà simul jussu latronis hujus perierunt.*

Fugitivi pedum amputatione multati.

CAPUT XXXII.

FUGITIVOS pedum amputatione coërcendos rescripsit Constantinus Impertor in l. 3. C. de Servis Fugitivis. *Si Fugitivi*, inqvit, *deprehendantur ad Barbaros transeuntes, aut pede amputato debilitentur, aut metallo dentur, aut qvalibet alia pœna afficiantur.* Solebant scilicet qvâ parte

te peccassent malefici, eadem puniri. Hinc jocus Martialis:

Qvis tibi persuasit nares abscindere mœcho?
Non hac peccatum est parte, marite, tibi.

Plura in hanc rem congessit diligentissimus Cujacius Observationum lib. VII. cap. 13. qvibus addo Diodori iocum eximium ex libro Historiæ primo, ubi de Ægyptiorum legibus: Καὶ τῶν μὲν τὰ ἀπόρρητα τοῖς πολεμίοις ἀπαγγειλάντων ἐπέταττεν ὁ νόμος ἐκτέμνεσθαι τὴν γλῶτταν· τῶν δὲ νόμισμα παρακοπτόντων, ἢ ἕτερα καινὰ σταθμὰ παραποιούντων, ἢ τῶν παραγλυφόντων τὰς σφραγίδας, ἔτι δὲ τῶν γραμματέων, τῶν ψευδεῖς χρηματισμοὺς γραφόντων, ἢ ἀφαιρούντων τι τῶν ἐγγεγραμμένων, καὶ τῶν τὰς ψευδεῖς συγγραφὰς ἐπιφερόντων, ἀμφοτέρας ἐκέλευσεν ἀποκόπτεσθαι τὰς χεῖρας· ὅπως ἕκαστος οἷς μέρεσι τοῦ σώματος παρηνόμησεν, εἰς ταῦτα κολαζόμενος, αὐτὸς μὲν μέχρι τελευτῆς ἀνίατον ἔχῃ τὴν συμφοράν, τοὺς δ᾽ ἄλλους διὰ τῆς ἰδίας τιμωρίας νουθετῶν, ἀποτρέπῃ τῶν ὁμοίων τι πράττειν. Πικροὶ δὲ καὶ περὶ τῶν γυναικῶν νόμοι παρ᾽ αὐτοῖς ὑπῆρχον· τοῦ μὲν γὰρ βιαζομένου γυναῖκα ἐλευθέραν προσέταξαν ἀποκόπτεσθαι τὰ αἰδοῖα· νομίσαντες τὸν τοιοῦτον μιᾷ πράξει παρανόμῳ τρία τὰ μέγιστα τῶν κακῶν ἐνηργηκέναι, τὴν ὕβριν, καὶ τὴν φθοράν, καὶ τὴν τῶν τέκνων σύγχυσιν. εἰ δέ τις πείσας μοιχεύσαι, τὸν μὲν ἄνδρα, ῥάβδοις χιλίας πληγὰς λαμβάνειν ἐκέλευον, τῆς δὲ γυναικός, τὴν ῥῖνα κολοβοῦσθαι. ὑπολαμβάνοντες δεῖν τὴν πρὸς ἀσελ-

bris Qvintiliorum Fratrum. De his accipienda verba Athenæi libro XIV. *οἱ τὰ γεωργικὰ συγγράψαντες ἀδελφῶ, ἐν τῷ τούτῳ γράφουσιν ὅτως. Opes verò hujus domus magnas fuisse, etiam illa historia docet, qvam narrat Dio de illo plano, qvi Pertinace imperante, in Sexti Condiani nomen invasit, fortunis inhians, qvæ illius fuerant. At concordia horum Fratrum, qvam ait Dio, planè æternâ laude dignissima. Putes unum fuisse, non duos: ita semper conjunctim Qvintilii nominantur à Veteribus: immo, ita conjuncti semper illi vixerunt. Consulatum simul gesserunt: provincias simul rexerunt: libros simul scripserunt: simul ediderunt: ad Marcum Imperatorem simul literas dederunt: Marcus qvoqve ambobus simul rescripsit, ut est in lege 16. de Bonis libertorum. Postremò, qvi ita conjuncti longam egerant vitam, unà simul jussu latronis hujus perierunt.*

Fugitivi pedum amputatione multati.

CAPUT XXXII.

FUGITIVOS pedum amputatione coërcendos rescripsit Constantinus Impertor in l. 3. C. de Servis Fugitivis. *Si Fugitivi,* inqvit, *deprehendantur ad Barbaros transeuntes, aut pede amputato debilitentur, aut metallo dentur, aut qvalibet alia pœna afficiantur.* Solebant scilicet qvâ parte

te peccassent malefici, eadem puniri. Hinc jocus Martialis:

Qvis tibi persuasit nares abscindere mœcho?
Non hac peccatum est parte, marite, tibi.

Plura in hanc rem congessit diligentissimus Cujacius Observationum lib. VII. cap. 13. qvibus addo Diodori iocum eximium ex libro Historiæ primo, ubi de Ægyptiorum legibus: Καὶ τῶν μὲν τὰ ἀπόρρητα τοῖς πολεμίοις ἀπαγγειλάντων ἐπέταττεν ὁ νόμος ἐκτέμνεσθαι τὴν γλῶτταν· τῶν δὲ νόμισμα παρακοπτόντων, ἢ ἕτερα καινὰ σταθμὰ παραποιούντων, ἢ τῶν παραγλυφόντων τὰς σφραγῖδας, ἔτι δὲ τῶν γραμματέων, τῶν ψευδεῖς χρηματισμοὺς γραφόντων, ἢ ἀφαιρούντων τι τῶν ἐγγεγραμμένων, καὶ τῶν τὰς ψευδεῖς συγγραφὰς ἐπιφερόντων, ἀμφοτέρας ἐκέλευσεν ἀποκόπτεσθαι τὰς χεῖρας· ὅπως ἕκαστος οἷς μέρεσι τοῦ σώματος παρηνόμησεν, εἰς ταῦτα κολαζόμενος, αὐτὸς μὲν μέχρι τελευτῆς ἀνίατον ἔχῃ τὴν συμφορὰν, τοὺς δ' ἄλλους διὰ τῆς ἰδίας τιμωρίας νουθετῶν, ἀποτρέπῃ τῶν ὁμοίων τι πράττειν. Πικροὶ δὲ καὶ περὶ τῶν γυναικῶν νόμοι παρ' αὐτοῖς ὑπῆρχον· τοῦ μὲν γὰρ βιαζομένου γυναῖκα ἐλευθέραν προσέταξαν ἀποκόπτεσθαι τὰ αἰδοῖα· νομίσαντες τὸν τοιοῦτον μιᾷ πράξει παρανόμῳ τρία τὰ μέγιστα τῶν κακῶν ἐνηργηκέναι, τὴν ὕβριν, καὶ τὴν φθορὰν, καὶ τὴν τῶν τέκνων σύγχυσιν. εἰ δέ τις πείσας μοιχεύσαι, τὸν μὲν ἄνδρα, ῥάβδοις χιλίας πληγὰς λαμβάνειν ἐκέλευον, τῆς δὲ γυναικὸς, τὴν ῥῖνα κολοβοῦσθαι· ὑπολαμβάνοντες δεῖν τὴν πρὸς αἰσχ-

ἀσυγχώρητον ἀκρασίαν καλλωπιζομένης ἀφαιρεθῆναι τὰ μάλιστα κοσμοῦντα τὴν εὐπρέπειαν. *Qui hostibus secreta enuntiarent, his linguam exsecari Lex mandabat. Illis qui monetam adulterarent, aut nova substituerent pondera, aut sigilla transculperent: Scribis etiam qui tabulas falsas concinnarent, vel de relatis in tabulas publicas qvidpiam demerent, aut syngraphas ementitas obtruderent, Lex utramqve manum præcidi jussit: ut qvâ qvisqve corporis parte in Legem peccasset, hac ad finem usqve irreparabili cum damno, & ipse culpam lueret, & alios pœnâ hac sua commonefactos ab eo genere facinoris deterreret. De sexu muliebri acerbas habebant leges: nam qvi vim ingenuæ attulisset, huic genitalia præcidi jubebant: unius enim facinoris enormitate tria maxima flagitia, injuriam, corruptelam, liberorum confusionem, perpetrari judicabant. Si persuasu adulterium esset commissum, viro mille plagæ fustium, mulieri narium detruncatio irrogabatur: nam mulieri ad vetitas libidines sese exornanti, præcipua venustatis lenocinia adimenda censebant.* Sed & fures pedum discissione: ποδῶν διατομῇ; punitos scripsit Agathias lib. IV. Puto, qvia qvi sunt fugitivi, plerumqve sunt & fures: & ut rectè Martialis,

A pedibus didicere manus peccare protervæ.
Non miror furem, qvi fugitivus erat.

Inde *fugitivus* & *fur* sæpius conjunguntur: ut apud Horatium lib. I. Epist. 16.

Nec

Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat Servus, &c.

Σφάλματα qvædam ejus, qvi, qvæ in Pandectis Græcè leguntur, Latina fecit.

CAPUT XXXIII.

QVis Latinè vertit, qvæ in Pandectis Græcè leguntur, non satis constat. Sunt qvi interpretationes illas adscribant Burgundidas, sive Burgundio, Judici & civi Pisano, qvi fato functus est anno 1194. Hos inter, Odofredus ad Legem XI. D. de Legibus, Pancirolus in vitâ Bulgari, & Pignorius Symbolarum Epistolicarum epistolâ 39. Alii; qvos inter Accursius, Antonius Augustinus, Contius, Cujacius; earum auctorem faciunt Bulgarum, Irnerii discipulum: qvem tamen Græcarum literarum expertem omninò fuisse Pancirolus vult dicto loco. Fuit verò Burgundio Græcis literis apprimè eruditus: qvod testatur *Liber Vindemiarum*, ab eo ex Geoponicis excerptus. Id ipsum testantur qvæ ex Sancto Gregorio Nysseno Latinè vertit: qvæ ex Sancto Johanne Chrysostomo in Genesin: qvæ ex eodem in Evangelium Sancti Johannis. Exstat Burgundionis postremus ille liber manuscriptus in Bibliotheca Vaticana, cum hac præfatione: *PROLOGUS. Omnibus in Christo fidelibus Fratribus Burgundio Judex Salutem. Cum Constantinopoli pro nego-*

tiis publicis, patriæ meæ à civibus meis ad Imperatorem Manuelem missus, Legati munere fungerer, & qvendam filium meum, Hugolinum, *nomine, qvem mecum adduxi, morbo arreptum amiserim; pro redemptione animæ ejus, Explanationem Sancti Johannis Evangelistæ Evangelii, à Beato Johanne Chrysostomo, Constantinopoleos Patriarcha, mirabile editam, de Græco in Latinum statui vertere sermonem.* Vertit autem anno 1178. qvod notavit scriptor librarius in fine ipsius Versionis. Exstant in XIII. Volumine Spicilegii Dacheriani, Anselmi, Havelbergensis Episcopi, dialogi tres, in qvorum altero mentio fit Sermonis habiti Constantinopoli de processione Spiritus Sancti, ipsum inter Anselmum & Viros aliqvot eruditos, natione Græcos, coram Burgundione illo nostro. Verba Anselmi infra ponam: *Cum essem constitutus in urbe regiâ, & crebrò varias à Græcis qvæstiones susciperem, & itidem alias illis proponerem, placuit Imperatori Calo-Johanni: placuit etiam Patriarchæ civitatis, Viro religioso, ut publicus conventus fieret: & statuta est dies: ut in audientiâ omnium ea sonarent, qvæ hinc & inde dicerentur. Convenientibus itaqve qvamplurimis sapientibus, in vico qvi dicitur* Pisanorum, *juxta ecclesiam Agiæ Irenæ, qvæ lingva Latina* Sanctæ Pacis *nuncupatur mense Aprili, positisq; Silentiariis, qvi omnia qvi hinc inde dicerent fideliter exciperent, & scripto mandarent: universa multitudo qvæ ad audiendum avida convenerat, conticuit. Aderant qvoqve*

qve non pauci Latini. Inter qvos fuerunt tres viri sapientes, in utraqve lingvâ periti, & literarum doctissimi. Jacobus *nomine, Veneticus natione:* Burgundio *nomine, Pisanus natione: tertius inter alios præcipuus, Græcarum & Latinarum literarum doctrinâ apud utramqve gentem clarissimus,* Moyses *nomine, Italus natione: ex civitate Bergamo. Iste ab universis electus est, ut utrimqve fidus Interpres esset.* De Burgundione plura qvi volet, adeat Pignorium dicto loco. Qvisqvis verò tandem ille fuit, qvi Latinè vertit, qvæ in Pandectis Græca habentur, certum est pleraq; secus fuisse interpretatum: qvod locorum aliqvot recensione faciam hîc manifestum:

ΑΚΡΙΒΟΛΟΓΕΙΝ.

Modestinus l. 6. §. 7. de Excusationibus Tutorum: ubi de Philosophis: εἰ δὲ *ἀκριβολογοῖντο περὶ τῆς οὐσίας, αὐτόθεν ἤδη φανεροὶ γενήσονται μὴ φιλοσοφοῦντες.* Vertit vetus Interpres: *Si autem propriè loqvantur de substantia, inde jam manifesti fient non philosophantes.* Qvid esset *ἀκριβολογεῖσθαι περὶ τῆς οὐσίας* non intellexit. Est autem *avarè de re familiari contendere*: ut jam pridem monuit Antonius Augustinus. *ἀκριβὴς*, est *parcus, sordidus, avarus.* Hesychius: *μικρολόγος. ἀκριβὴς, φειδωλὸς, φειδωλόφιλος.* Nam & *μικρολόγος*, *parcum* significat, *sordidum,*

N 2 ava-

avarum. Glossæ Veteres: μικρολογία, *parsimonia.* Theophrastus in Characteribus, capite περὶ μικρολογίας: ἡ δὲ μικρολογία, ἐστὶ φειδωλία τοῦ διαφόρου ὑπὲρ τὸν καιρόν. *Sordida parsimonia, est studium parcendi sumptibus ultra modum.* Lucianus in Nigrino: ἢ διαβάλλοντες τὸ δεῖπνον, ἢ ὕβριν, ἢ μικρολογίαν ἐγκαλοῦντες. *Vel cœnam criminantes, vel contumeliam, & sorditiem accusantes.* Laërtius noster in Bione: πρὸς τὸν πλούσιον μικρολόγον· Οὐχ οὗτος, ἔφη, τὴν οὐσίαν κέκτηται, ἀλλ' ἡ οὐσία τοῦτον. *Diviti sordido: Non iste, inqvit, rem habet, sed habetur à re.* Et deinde: ἔλεγε, τοὺς μικρολόγους, τῶν μὲν ὑπαρχόντων, ὡς ἰδίων ἐπιμελεῖσθαι· ὡς δὲ ἀλλοτρίων, μηδὲν ὠφελεῖσθαι. *Ajebat, sordidos bona qvidem sua, tamqvam propria curare: ex iis verò, velut alienis, nullam utilitatem percipere.* Aristophanis Scholiastes ad Pacem: ὅτι δὲ αἰσχροκερδεῖς καὶ σμικρολόγοι οἱ Λάκωνες, δῆλον ἐκ τοῦ χρησμοῦ.

Α φιλοχρηματία Σπάρταν ὀλεῖ, ἄλλο δὲ οὐδέν. Julianus Imperator in Cæsaribus, ubi de Antonino Pio: βαβαὶ τῆς μικρολογίας· εἷς εἶναί μοι δοκεῖ τῶν διαπριόντων τὸ κύμινον ὁ πρεσβύτης οὗτος. Qvæ verba non cepit qvoqve, Juliani Interpres, Cunæus; vir alioqvi doctissimus; qvi ea sic est interpretatus: *qvanta minutiarum rimatio! hunc ego senem, unum esse de istis puto, qvi cuminum secant.* μικρολογίαν, hoc loci, parsimoniam nimiam significare, vel qvod seqvitur, διαπριόν-

πειόντων τὸ κύμινον, manifestò evincit: sunt enim *κυμινοπρίσται*, ut rectè Hesychius, *φειδωλοὶ ὁμοίως καὶ καρδαμογλύφοι*. Sed ad Modestinum ut redeam: hoc voluit; pecuniæ avidos Philosophos, non revera esse Philosophos, qvorum est pecuniam spernere. Qvæ sententia & aliis in locis librorum Juris occurrit. Papinianus l. 8. §. 4. D. de Vacationibus & excusationibus munerum. *Philosophis, qvi se freqventes atqve utiles per eamdem studiorum sectam contendentibus præbent, tutelas, item munera sordida corporalia remitti placuit: non ea qvæ sumptibus expediuntur. etenim verè philosophantes pecuniam contemnunt: cujus retinendæ cupidine fictam adseverationem detegunt.* Imperatores Diocletianus & Maximianus, l. 6. C. de Muneribus patrimoniorum; *Professio & desiderium tuum inter se discrepant: nam cùm Philosophum te esse proponas, vinceris avaritiâ, rapacitate: & onera, qvæ patrimonio tuo injunguntur, solus recusare conaris.* Imperatores Valentinianus & Valens, l. 8. C. de Professoribus: *Reddatur unusqvisqve patriæ suæ, qvi habitum Philosophiæ indebitè & insolenter usurpare cognoscitur: exceptis his, qvi à probatissimis approbati, ab hac debent colluvione secerni: turpe enim est, ut patriæ functiones ferre non possit, qvi etiam fortunæ vim se ferre profitetur.* Eadem legere est apud Senecam in libro de Beneficiis, cap. 17. *Res est intolerabilis, poscere nummos, & contemnere, indixisti pecuniæ odium, hoc professus es,*

hanc personam induisti: agenda est, &c. Atqve hinc est, qvòd Crates Cynicus apud qvemdam Mensarium pecuniam deposuisse traditur, hoc pacto, ut eam filiis, si idiotæ evasissent, redderet; si Philosophi, populo distribueret: nihil enim ipsis opus fore philosophantibus, auctor Laërtius.

ἈΚΡΟΔΡΥΑ.

Gaius l. 236. de Verborum significatione. *Glandis appellatione omnis fructus continetur, ut Javolenus ait: exemplo Græci sermonis, apud qvos omnes arborum species* (meliùs *fructuum*) *ἀκρόδρυα appellantur*. ἀκρόδρυα hoc loco, sunt fructus ipsi, poma, nuces, glandes, è ramo pendentes. Xenophon in OEconomico: ἦ καὶ συκῆν (ἔφην ἐγὼ) οὕτω δεῖ φυτεύειν; οἶμαι δ' (ἔφη ὁ Ἰσχόμαχος) καὶ τ' ἄλλα ἀκρόδρυα πάντα. Epiphanius libro 3. extremo: ἤδη δὲ καὶ ἄλλοι ἄρτου ἀπέχονται· ἕτεροι δὲ, καὶ ἀκροδρύων, καὶ ἑψημάτων. Hesychius: ἀκρόδρυα. ἀρχὴ καρπῶν. καρποί. Suidas: ἀκρόδρυα. καρποὶ δενδρικοὶ πάντες οἱ τῶν δένδρων καρποί. Propriè tamen ἀκρόδρυα fructus dicuntur, qvi foris τὸ ξυλῶδες, hoc est, lignum, habent; qviqve aliter κάρυα appellantur. Athenæus lib. 2. οἱ Ἀττικοὶ, καὶ οἱ ἄλλοι συγγραφεῖς, κοινῶς πάντα τὰ ἀκρόδρυα ΚΑΡΥΑ λέγουσι. *Extremitates arborum* in dicta lege 236. pessimè vetus interpres reddidit: qvod

qvod tamen hæc vox significat aliqvando. Glossæ Veteres: *ἀκρόδρυον, cacumen rami.* Eas porro frondium summitates ἀκρίδας simpliciter dici in Evangelio, ubi de Johannis Baptistæ austeriori vita agitur, existimavit Isidorus Pelusiota. Verba ejus sunt in lib. I. epist. 132. *αἱ ἀκρίδες, ἃς Ἰωάννης ἐτρέφετο, οὐ ζῶά εἰσιν, ὥς τινες οἴονται ἀμαθῶς, κανθάρεις ἀπεοικότα· μὴ γένοιτο. ἀλλ' ἀκρεμόνες βοτανῶν, ἢ φυτῶν. Illæ* acrides, *qvibus vescebatur Johannes, non sunt animalia scarabæis similia, ut imperitè qvidam existimant, absit: sed extremitates herbarum, aut plantarum.* Sed qvi alios graviter falli putat, graviùs ipse fallitur. Qva de re videndus Casaubonus in Exercitatione XIII. ad Annales Ecclesiasticos Baronii, & Radulfus Fornerius Rerum Qvotidian. lib. V. cap. 27.

ΑἹΜΑΣΙΑ.

Solon apud Gaium lege ultima D. Finium Regundorum: Ἐάν τις αἱμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολιπεῖν. Vertit vetus Interpres: *Si qvis sepem ad alienum prædium fixerit, infoderitqve, terminum ne excedito: si maceriam, pedem relinqvito.* Scilicet αἱμασιᾶς vocabulo Solonem *sepem* intellexisse existimavit. Qva in sententia video esse & ceteros Juris Interpretes: Leunclavium

in Basilicorum Synopsi, pag. 490. Labbæum ad dictum Gaii locum; Gothofredum ad Harmenopulum; Petitum ad Leges Atticas; Heraldum Observationum & Emendationum Juris capite 41. & in Animadversionibus in Salmasii Observationes ad Jus Atticum & Romanum lib. v. cap. 41. Omnes à vero aberrarunt. αἱμασιὰ hoc loco, est maceria, sive murus ex sicco lapide, & temere collecto, compositus: de qvo Sicubus Flaccus de Conditionibus agrorum; *Maceriæ qvoqve, & qvæ ex congestione lapidum fiunt, & qvæ manu instruuntur, non semper, aut terrarum excipiendarum causâ, aut repurgandi agri, aut finem præstandi, fiunt: aliqvando etiam per magnum spatium, aut vinaria, aut pomaria, aut vineas, aut oliveta, aut arbusta, maceriis suprà dictis includunt, & ab incursionibus bestiarum defendunt.* Id verissimè Salmasius Observationum ad Jus Atticum & Romanum cap. 13. observabat. Eâ notione verbum αἱμασιὰ à Veteribus perpetuò accipitur. At pro *sepe*, nisi apud recentiores Grammaticos, nusqvam reperias. Homerus Odyss. Σ. 358.

Αἱμασιάς τε λέγων, καὶ δένδρεα μακρὰ φυτεύων. Ad qvem versum vetus Scholiastes, qvi sub Didymi nomine editus est: ΑΙΜΑΣΙΑΣ. τοὺς περιβόλους τῶν τοίχων· τοὺς χάλικας. ΛΕΓΩΝ. οἰκοδομῶν ἐκ συλλέκτων λίθων Herodotus lib. I. αἱμασιὴ πλινθέων ὀπτέων. Qvem Herodoti locum respexit Suidas, cùm ait, αἱμασιά. τὸ ἐκ χαλίκων ᾠκοδομημένον τειχίον ἄνευ πηλοῦ, παρ' Ηρο-

Ἡροδότῳ. τὴν τινες ἄρπεζον. Ita legendum, non ἥρπαζον. Demosthenes Oratione contra Calliclem: διὸ δὴ ταῦθ' ὁ πατὴρ ὁρῶν, τὴν αἱμασιὰν περιῳκοδόμησε ταύτην. Et postea: καὶ γὰρ τὰ δένδρα πεφύτευται πρότερον, ἢ τὸν πατέρα περιοικοδομῆσαι τὴν αἱμασιάν. Qvibus in locis Demosthenis, malè qvoqve *sepem* reddidit Interpres Hieronymus Wolfius. Etiam Nicander eam vocem eâ notione usurpavit, teste Etymologo, in αἱμασιά: τοὺς σωροὺς τῶν λίθων, ὡς παρὰ Νικάνδρῳ, Τρόχμαλα θ' αἱμασιά τε, καὶ ἰλύος ἐρέοντες. Legendum apud Etymologum, ex Nicandro ipso in Theriacis, versu 142.

Τρόχμαλα θ' αἱμασιάς τε, καὶ εἰλυοὺς ἐρέοντες. Scholiastes ad hunc locum: Τρόχμαλα· οἱ τραχεῖς τόποι, καὶ πετρώδεις, ἢ αἱ τρίβοι, καὶ τὰ ἴχνη, ἢ τὰ εἰκαῖα τῶν ἀγρῶν τειχεία. Atqve huc spectat, qvod ait Eustathius ad Iliados x. pag. 1259. 33. λέγονται δὲ αἱ τοιαῦται χειαὶ τῶν ὄφεων, καὶ εἰλυοί, καὶ τρόχμαλοι, καὶ αἱμασιαί. Et qvod Hesychius: Τρόχμαλον. τὸ πλῆθος τῶν λίθων, καὶ τὸν σωρόν. His veterum Auctorum testimoniis addenda Lexicographorum veterum testimonia. Hesychius: αἱμασιά. τὸ ἐκ πολλῶν λίθων λογάδων ἄθροισμα. Et deinde: (Herodoti suprà memoratum locum, ut puto, respiciens) αἱμασιαί. ὡς φραγμοὶ πλατεῖς, ἀπὸ πλίνθου θριγκώδεις. Etiam Vetus Lexicum H. Stephani: Τρόχμαλος. ἡ ἐκ στρογγύλων λίθων αἱμασιά, ἢ περιῳκοδομημένη τοῖς χωρίοις

Ex superioribus abundè, ni fallor, vocem αἱμασιὰ pro maceria Veteres accepisse probavimus. Nunc eam pro sepe nusqvam eos accepisse nobis ostendendum. Qvi ejus vocis eo in significatu meminerit, præter Orionem, Suidam, Theocriti Scholiasten, & Eustathium, (Scriptores recentiores) neminem reperio. Orionis verba habes apud Etymologum: αἱμασιά. τὸ ἐκ χαλίκων (ita legendum non χαλήκων) ᾠκοδομημένον τειχίον, ἤγουν φραγμός. ἀπὸ τοῦ αἱμάττεσθαι τοὺς ὑπερβαίνοντας ὑπὸ τῶν κειμένων ἀκανθῶν. Suidæ, hæc sunt: αἱμασιαῖς. τοῖς φραγμοῖς, κυρίως τοῖς ἠκανθωμένοις. Scholiastæ Theocriti locus sic se habet, ad hunc versum, ex Idyllio 1.

Τὰν ὀλίγος τις κῶρος ἐφ' αἱμασιαῖσι φυλάσσει. παρ' ὅσον, inqvit, πλήρεις αἵματος γίνονται, οἱ εἰσερχόμενοι ἐπ' αὐτὰς, διὰ τὸ ἀκανθώδεις αὐτὰς εἶναι. Ad Eustathium qvod attinet, ita ille ad Iliados λ. pag. 883. 50. Σημείωσαι δὲ, ὅτι ὥσπερ τὸ αὐλῆς χόρτος ἐκ τῆς παλαιᾶς χρήσεως ἐλαλήθη οὕτω, καὶ αἱμασιὰ πάλαι μὲν δοκεῖ ἐξ ἀκανθῶν εἶναι. δι' ὧν αἱμάσσεται χείρ· ὕστερον δὲ, καὶ τὸ ἁπλῶς ἐκ χαλίκων τειχίον, αἱμασιὰ ἐλέγετο. Dicit αἱμασιὰς ex spinis olim fuisse constructas, postea verò ex lapidibus: sed dubitanter id dicit: πάλαι μὲν δοκεῖ ἐξ ἀκανθῶν εἶναι. Immo verò, ex lapidibus αἱμασιαὶ primùm fuere, deinde ex spinis: si tamen ex spinis umqvam fuere: de qvo sanè valde dubito. αἱμασιὰς ex lapidibus fuisse, pluribus à nobis probatum

tum est. Sed jam id ipsum ipsius Eustathii, qvi id negat, testimonio probabimus. Seqvitur apud eumdem: Φασὶ γοῦν οἱ παλαιοὶ, ὅτι αἱμασιὰ ἐκ χαλίκων οἰκοδόμημα, τειχίον, θριγκὸς, καὶ ἕτερα τοιαῦτα. Idem ad Odyss. ω. pag. 1959. versu 40. αἱμασιὰ ἐστὶ, κατὰ τοῦ Ποιητοῦ ἑρμηνείαν. ἀλωῆς ἕρκος. ἴσως μὲν, ὡς περιεδηλώθη (nota & hîc verba dubitantis) ἐξ ἀκανθῶν οὖσά ποτε, ὧν εἶδος καὶ αἱ βάτοι, ἃς ὁ γέρων διαχειρίζεται· καὶ κληθεῖσα παρὰ τὸ αἱμάσσειν τοὺς κατεπιχειρῶντας· οἱ μέν τοι παλαιοὶ, αἱμασιάς φασι τὰ ἐκ λεπτῶν λίθων ἐκτισμένα τοιχίδια. Et ad Odyss. Σ. pag. 1851. versu 13. αἱμασιὰ ἐστὶ, κατὰ τοὺς παλαιοὺς, τειχίον ἐκ χαλίκων, ὅμοιον φραγμῷ καὶ ἄλλως δὲ κατὰ τοὺς αὐτοὺς, ἐκ χαλίκων οἰκοδομὴ, τειχίον, θριγκός. Αἴλιος δὲ Διονύσιος εἰπὼν καὶ αὐτὸς, ὅτι αἱμασιὰ τὸ ἀπὸ χαλίκων τειχίον ἐπάγει· ἣν τινες καὶ ἍΡΠΕΖΟΝ, ὡς καὶ Ἴωνες. δηλοῖ δὲ, φησὶ, τοῦτο καὶ Ἡρόδοτος. ἀλλαχοῦ δὲ φέρεται, καὶ ὅτι αἱμασιὰν Ἀττικοὶ καὶ Ἴωνες τὸ τειχίον φασί. τὸ δὲ ἔδαφος αὐτὸ Δωριέας οἴμαι καλεῖν. καὶ ὅτι ΑἹΜΟΥΣ, τοὺς ΔΡΟΜΟΥΣ Αἰσχύλος λέγει. ἴσως φασὶν ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ, ἀφ' οὗ ἡ αἱμασιὰ κέκληται. χρῆσις δὲ τῆς λέξεως καὶ παρ' Ἡροδότῳ, ἐν τῷ, Αἱμασιὰν περιέβαλλον κυκλοτερῆ, ὕψος ἀνήκουσαν ἀνδρὶ ἐς ὀμφαλόν· τὴν δὲ περιῳκοδομημένην. ὁ δὲ Θρακικὸς Παραφραστὴς λίθους ἡρμήνευσε τὰς αἱμασιὰς, εἰπὼν, φυτεύων, καὶ τοὺς λίθους ἐκλέγων. ἰστέον δὲ, καὶ ὅτι δοκεῖ (etiam dubitanter hoc dicit) ἐξ ἀκανθῶν ποτε ἡ αἱμασιὰ

οὖσα

οὖσα, ἐκεῖθεν σχεῖν τοὔνομα, παρὰ τὸ αἱμάσσειν. καὶ παρέμεινεν ἡ κλῆσις ἐκείνη καὶ ὕστερον τοῖς ἐκ χαλίκων κτίσμασι· καθὰ σὺν ἄλλαις πολλαῖς ὁμοιότησι καὶ τοῖς βιβλίοις ὁ πύξος ἐνέμεινε, διὰ τὸ πάλαι ποτὲ πυξία κυρίως αὐτὰ εἶναι· καὶ τῇ τοῦ τόξου δὲ νευρᾷ, διὰ τὸ ἐκ νεύρων πάλαι ποτὲ χρῆσιν ἡ κλῆσις ἔνεστιν. ἔτι ἰστέον, καὶ ὅτι ἐν τῷ, περιθετῇ αἱμασιὰ ἐγγεγλυμμένη τύποις, οὐ μόνον οὐκ ἐξ ἀκανθῶν ὕστερον ἡ αἱμασιὰ, ἀλλ' οὐδὲ ἀπὸ χαλίκων· λογάδων δέ τινων ὡς εἰκὸς λίθων τοιούτων γλύφεσθαι. Eustathio imposuit falsa Orionis & Scholiastæ Theocriti sententia: qvi cùm *αἱμασιὰν* dictam esse ab *αἷμα αἵματος*, qvæ vox *sangvinem* notat, existimarent; existimarunt & de sepe accipi posse: qvia scilicet digitos aculeis pungens, eos sangvine perfundat. Sed ut rectè vidit Salmasius loco laudato, falsa est hæc etymologia. Non verior, qvam profert Hesychius, ἀπὸ τοῦ οἷον ἀβασία, ἐφ' ἣν οὐκ ἔστιν ἐμβῆναι: nec ea, qvæ in Scaligeranis prioribus Scaligero tribuitur, ut sit *αἱμασιὰ* vox Ebræa. Dictam esse *αἱμασιὰν* ab *αἶμος*, qvod, teste Salmasio, (nam fides sit penes eum) veteri lingvâ Græcâ *via* est, vel *cursus*; qvia ad viam positis agris sepimentum præstet, eosqve à viantibus defendat, ipse Salmasius existimabat. Ego ab *αἷμα*, inusitato, idem significante ac *ἅμα*, hoc est, *simul*, unde *αἶμος*, qvod veteri lingvâ Græcâ videtur significasse *densum*. Nam pro saltu, fruticibus denso, apud Æschylum, teste Hesychio, positum

tum fuit. Hesychii verba sunt: αἱμοί. δρυμοί. Αἰσχύλος Αἰτναίαις. Ita legendum, non αἱμοί-δρυμοι. Obiter emendabimus & Eustathium, loco memorato: καὶ ὅτι ΑΪ́ΜΟΤΣ τοὺς ΔΡΌΜΟΤΣ Αἰσχύλος λέγει. Scripserat Eustathius τοὺς δρυμούς: & eumdem, ac Hesychius; Æschyli locum respexerat. Inde & *Hæmus*, mons: à densis fruticibus videlicet: & αἱμὸς, *collum*, (hujus significationis meminit Hesychius) à densitate pilorum. αἷμος autem pro *loco fruticibus denso*, & ἀπὸ τοῦ ἅμα; qvod est *simul*; factum videtur: pro qvo αἷμα dictum olim fuisse verosimile est: qvemadmodum αἰεὶ pro ἀεὶ, & αἰετὸς pro ἀετὸς, etiamnum dicitur. Similiter θάμνος; qvod etiam *locum fruticibus densum*, aut *densitatem minutarum arborum* significat; est ab ἅμα, ἅμα, θάμα, θαμνὸς, ΘΆΜΝΟΣ. Præponitur theta, propter aspirationem: ut in θάλασσα, ab ἅλς, ἅλς, ἁλὸς, ἅλα, ἅλασσα, ΘΆΛΑΣΣΑ. Ab eodem ἅμα, est ἀμνὸς, *agnus*, ἅμα, ἅμα, ἀμινὸς, ἀμνός. Et ψάμμος, *arena*. ἅμα, ἅμος, & Æolicè ἅμμος, ΨΆΜΜΟΣ. Isaacius Tzetzes ad Lycophronis Alexandram, p. 160. ψάμος καὶ ἄμος δι' ἑνὸς μ χρατέον. Αἰολικῶς δὲ, διὰ δυό. Porrò vox αἱμασιὰ ita formata videtur: ἅμα, αἷμα, αἷμος, αἷμα, αἷματος, αἱμάσιος, ΑἹΜΑΣΙΆ. Hæc scripseram, cùm mihi in mentem venit, ex recitatis Eustathii verbis, καὶ ὅτι ΑΪ́ΜΟΤΣ τοὺς ΔΡΌΜΟΤΣ Αἰσχύλος λέγει, existimasse Salmasium, αἷμον veteri lingvâ Græcâ

vi-

viam esse, vel *cursum*. Sed in Eustathii verbis legendum, ut dixi, δρυμοὺς, docet Hesychii locus allatus.

Rei in Judicio ad latus sinistrum apud Colchos: ad dextrum apud Græcos.

CAPUT XXXIV.

FAVORABILIORES Rei potiùs qvàm Actores habentur, l. 125. de Regulis Juris. In eorum gratiam pœnæ molliuntur, l. 42. de Pœnis. In pœnalibus caussis benigniùs interpretandum est, lege 155. de Regulis Juris. Duæ horæ Accusatori, tres Reo dabantur, ut est apud Asconium Pedianum in Argumento Orationis pro Milone. Si videbatur Judicibus bona causa, statim absolvebatur Reus: si mala, non statim damnabatur: qvod *ampliare* vocabant. Testatur idem Asconius in Orationem in Verrem de Præfectura Urbis. Id qvod etiam ex Oratione Ciceronis pro Cæcina intelligitur. Cùm pares essent calculi, Reus absolvebatur, ut præter alios testificatur sectione 29. Auctor Problematum qvæ Aristoteli tribuuntur: ubi & ejus consuetudinis plures rationes adducit. Atqve id primùm; hoc ut obiter dicam; in causa Orestis statutum apud Athenienses fuisse, discimus ex Euripide in Iphigenia Taurica, & in Electra: & ex Aristide in Oratione in Minervam: & ex Juliano Imperatore in Panegyrico posteriori. Qvin & apud nos, in plerisqve Galliæ Tribunalibus, Reus absolvitur, etiamsi calculi qvi damnant, calculos qvi absolvunt, uno exce-

excedant. Dixi, in plerisqve Galliæ Tribunalibus; nam in Senatu Gratianopolitano, tunc etiam damnatur Reus. In Tolosano, nec damnatur nec absolvitur: tunc enim sententiæ pares fuisse existimantur. Hæc cùm ita sint, mirum profectò videri possit, cur Reis, in Judicio, latus sinistrum, qvod minùs honorificum, concederetur. Hoc enim latus Reis in Judicio concessum docet Agathias, Historiæ Justiniani libro IV. non longè ab initio. Ejus hæc sunt verba, de Rustico & Johanne, de cæde Gubazæ, Lazorum Regis, apud Athanasium, Romanum Judicem, à Colchorum gente in Colchide accusatis. τότε δὲ Ῥουστικός τε, καὶ Ἰωάννης, ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου ἠγμένω, ἀνὰ τὸ λαιὸν μέρος ἑστήκατον, οἷα δὴ φεύγοντε. ἐπὶ θάτερα δὲ παρῆσαν κατηγορησείοντες. *Tum verò Rusticus & Johannes è carcere producti, ad sinistram partem sunt constituti: utpote Rei. Ex adverso stabant Actores, qvi eos criminaturi erant.* Sed cur Accusatoribus delatus hic honos? An qvia prior locus dandus iis in Judicio, qvi priores dicunt in Judicio? Unde in majori Senatus Parisiensis Tribunali, qvod *Magnam Cameram* vocant, qvi priores dicunt, stant à dextra Judicum: nam qvòd ab ea parte stent semper, qvi pro Paribus Franciæ dicunt, id Paribus Franciæ peculiari qvodam privilegio concessum est. An qvia Accusator inferenti ictus similis est, qvi dextrâ inferri solent? Reus verò ictus depellentis vices agit, qvi sinistrâ ferè depelluntur. Unde Marcus Tullius, refe-

referente Qvintiliano lib. VI. Inſtitutionum Oratoriarum cap. 3. Marcum Cœlium, meliùs objicientem crimina qvàm defendentem, bonam dextram, malam ſiniſtram habere dicebat. Sed fruſtra in hunc Colchorum, nationis barbaræ & imperitæ, morem: hoc enim ex fori Colchici conſuetudine factum videtur. Fruſtra, inqvam, in hunc nationis barbaræ & imperitæ morem, tamqvam in regulam, anxiè & ſollicitè inqvirimus: cùm apud Græcos; gentem humaniſſimam & ſapientiſſimam; contrarium fieri conſveverit. Scilicet in Græcis Tribunalibus dextrum latus Reis dari ſolere teſtificatur clarè Auctor Problematum, dicta ſectione XXIX. ubi & ejus rei rationem reddere conatur. Verba ejus hæc ſunt: Διὰ τί ποτε τῷ φεύγοντι ἐν τῷ δικαστηρίῳ τὴν δεξιὰν στάσιν διδόασιν; Ἤ, διότι ἐπανισοῦν βούλονται; πλεονεκτούμενος οὖν τοῦ διώκοντος, τὴν στάσιν τῷ φεύγοντι διδόασιν. εἶθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἱ φεύγοντες παραφυλάττονται. ἐπὶ δεξιὰ γὰρ ἡ φυλακὴ γίνεται, ἐὰν ὁ φεύγων ἔχῃ τὴν ἐν δεξιᾷ στάσιν. *Qvam ob cauſam Reo dexter apud Judicem locus datur? An ut ratio compenſandi habeatur? Cùm igitur res faciat Accuſatorem ſuperiorem Reo, ſtatus conceditur melior, ut ſe poſſit adverſario æqvare. Tum etiam Reus magna ex parte cavere conſuevit: qvod meliùs facere ita poſſit, ſi dextrum locum obtineat.* Suſpicari tamen qvis poſſit, ſiniſtrum locum apud Colchos honorificentiorem fuiſſe. Nam etiam apud Romanos hono-

honorificentiorem nonnumqvam fuisse, probat Bellarminus libro I. de Summo Pontifice cap. 27. & Baronius ad annum 213. & 325.

Qui sint Medici & Presbyteri Περιοδευταὶ. *De Medicorum immunitatibus. De Medicis qvædam non vulgaria.*

CAPUT XXXV.

MEDICOS à tutela, & ceteris muneribus civilibus excusari, scripsit Modestinus in lege 6. de Excusationibus Tutorum: sed eos solùm qvi Περιοδευταὶ vocantur. Ita Magnum (nomen est Medici) cognominatum legimus apud Galenum libro V. de Compositione Medicamentorum secundùm locos, ubi de variis medicamentorum generibus: Λευκὴ, ΓΑΛΑΤΙΝΗ λεγομένη. ταύτῃ Μάγνος ὁ Περιοδευτὴς ἐχρήσατο, μετὰ τὸν τῶν λειχήνων ἐκδωρεάν. Qværitur, qvi sint illi Περιοδευταὶ Medici. *Circuitores* vertit vetus Modestini Interpres: qvo nomine *barbarus* ab Antonio Augustino, Jurisconsulto sanè terso atqve eleganti, ad locum Modestini memoratum, appellatur. Hanc interpretationem seqvitur tamen Cujacius ad eumdem locum: eamqve laudat Savaro ad Apollinarem Sidonium libro I. epistolâ 8. Qvin & eos reprehendit Cujacius, qvi Περιοδευτὰς, *Circumforaneos* ibi interpretantur:

Antonium Auguſtinum innuens, qvi hanc vocem dicto loco ſic verterat: Qvod rectum eſſet, inqvit, ſi ſcriptum fuiſſet Περιαγοραῖοι. Addit vir præſtantiſſimus, *Circumforaneorum* appellationem vilitatem ſapere. Tamen Antonius Auguſtinus ſuam illam interpretationem hoc Ciceronis in Cluentiana teſtimonio tuebatur: *Tum repentè Anconitanum qvemdam L. Clodium, Pharmacopolam circumforaneum, qvi caſu tum Larinum veniſſet, aggreditur,* &c. *L. Clodius; qvi properaret: cui fora multa reſtarent.* Sed & eam tueri poſſumus hoc Lucii Primigenii, Medici Περιοδευτοῦ, Epitaphio, qvod ad epiſtolam 12. libri 2. Epiſtolarum Apollinaris Sidonii protulit Sirmondus: qvodqve Iguvii apud Umbros, biennio antè qvàm in Sidonium ipſe ſcriberet, effoſſam fuiſſe dicit:

Ortus ab Iguvio Medicus, fora multa ſeqvutus,
Arte feror notâ, nobiliore fide.

Sed & Sirmondus, Scriptor accuratiſſimus, Περιοδευτὴν, *Circumforaneum*, ad dictam Apollinaris epiſtolam, interpretatur. Nec magis *circumforaneus*, qvàm *circuitor* vilitatem ſapit: qvod volebat Cujacius. Teſtantur Veteres Gloſſæ, in qvibus *Circuitores*, ἀγύρται exponuntur. Igitur Περιοδευτὰς, *Circumforaneos* Latinè non incommodè appellaveris. Et *Circuitores*; à circùm eundo. Gloſſæ Veteres: *Circuitus.* Περίοδος. *Circuitio.* Περίοδος. Sed & rectè *Circitores* eos

eos dixeris: qvo modo Περιοδευτὰς in loco Modestini exponendos præcipit Burdelotus ad Petronii Satyricon, paginâ 226. Glossarium Vetus: *Circitor.* Περιοδευτής. Qvod de Medico dici posse, docent Excerpta ex Veteri Lexico Græco-Latino: in qvibus, capite de Medicina, *Circitura*, περιοδία exponitur. Similiter περιίοντες dicuntur Medici Xenophonti: hoc est, *circumeuntes.* Locus est in OEconomico: ὅμοιος ἂν μοι δοκῶ εἶναι τῷ περιιόντι ἰατρῷ, καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας. *Similis mihi videor esse Medico circumeunti, qvi ægros invisit.* Hæc postrema verba, καὶ ἐπισκοποῦντι τοὺς κάμνοντας, admonent me, ut hîc obiter observem, Salmasium, qvòd *ægri* ἐπισκοπὴν de Medici ad ægrum itione dixisset, male ab Heraldo capite 20. libri qvinti Animadversionum in Salmasium, reprehendi. Pergamus. περιτρέχειν; qvod idem ac περιοδεύειν, & περιιέναι, de Medicis usurpavit qvoqve Galenus Commentario in sextum Epidemiorum Hippocratis secundo. οἱ ὁσημέραι, inqvit, περιτρέχουσι ἐν ταῖς πόλεσι, ἀλόγῳ τριβῇ μόνῃ χρώμενοι. *Qvi qvotidie circumcursant in urbibus, triturâ solâ irrationali utentes.* *Perambulare ægros,* dixit Seneca libro de Beneficiis secundo, capite decimosexto. *Itaqve Medico, qvi nihil ampliùs qvàm manum tangit, & me inter eos qvos perambulat, sine ullo affectu; facienda, vitandáve præcipiens; nihil ampliùs debeo.* Ita Judæi περιερχόμενοι in Actibus Apostolorum cap. XIX. 13. ἐπεχείρησαν δέ τινες καὶ

ἀπὸ τῶν περιερχομένων Ἰουδαίων ἐξορκιστῶν, ὀνομάζειν ἐπὶ τοὺς ἔχοντας τὰ πνεύματα τὰ πονηρὰ, τὸ ὄνομα τοῦ κυρίου Ἰησοῦ. *Tentaverunt autem quidam & de circumeuntibus Judæis Exorcistis, invocare super eos qui habebant spiritus malos, nomen Domini Jesu.* Similiter Presbyteri περιοδευταὶ in lege 42. qvæ est Justiniani, §. 9. Cod. de Episcopis & Clericis. θεσπίζομεν, καθὰ τοῖς θείοις διώρισαι κανόσι, μήτε Ἐπίσκοπον, μήτε Περιοδευτὴν, μήτε Πρεσβύτερον, μήτε ἄλλον οἱασδήποτε ἀξίας Κληρικὸν, ἐπιδόσει χειροτονεῖσθαι. *Præterea sancimus, quemadmodum & divinis Canonibus definitum est, ne qvis Episcopus, aut Chorepiscopus, aut Periodeuta, aut Presbyter, aut alius cujuscumque dignitatis Clericus, per largitionem ordinetur.* Et deinde: εἰ δὴ Οἰκονόμος, Ἐκκλησιέκδικος, ἢ Χωρεπίσκοπος, ἢ Περιοδευτὴς, ἢ Ξενοδόχος, ἢ Νοσοκόμος, &c. *Si verò OEconomus; Defensor Ecclesiæ; vel Chorepiscopus; vel Periodeuta; vel Xenodochus; vel Nosocomus.* Et in Concilio Laodiceno, canone 57. ὅτι, οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις, καὶ ἐν ταῖς χώραις, καθίστασθαι Ἐπισκόπους, ἀλλὰ περιοδευτάς. *Visitatores* vertit vetus Interpres. *Qvòd non oportet in vicis & regionibus Episcopos constitui, sed Visitatores.* Qva voce usum & Gregorium Primum libro 3. Epistolarum, epistolâ 2. ad Maximianum, Syracusanum Episcopum, & Johannem Secundum, epistolâ 3. ad Episcopos Galliæ, Christophorus Justellus in Notis ad Codicem Canonum observabat. *Circitores*, aut *Lu-*

stra-

ſtratores, verti poſſe dicit Petavius ad Epiphanium. Etiam Meurſius in Gloſſario. Περιοδευτὴς, inqvit, *Luſtrator, Circitor. Ita vocabatur, cujus munus eſſet circumire per omnes univerſæ regionis Eccleſias*, & *inqvirere de illarum ſtatu.* Qva in ſententia video fuiſſe & Cujacium ad ſuprà memoratam legem Modeſtini. Verba ejus ſunt: Περιοδευτὴς *autem certo loco deputatus non eſt, ſed hac illac circumit, & ubiqve implet abſentis Epiſcopi vicem.* Similia habet & in Paratitlo ad Titulum Codicis Juſtinianei de Epiſcopis & Clericis: *Fit & mentio eorum qvi* Περιοδευταὶ *dicuntur; ἐκ τοῦ περιέρχεσθαι, καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστοὺς, ut Zonaras ait. Qvi & in locum Epiſcoporum ad tempus remotorum, ſubſtitui ſolent. Johannes in* Epiſtola *ad Epiſcopos Galliæ, de Contumelioſo, Epiſcopo:* Ne ejus Eccleſia deſtituta videatur, in ejus locum Viſitatorem dari decernimus: qvi à ſe noverit omnia exhibenda; ut nihil de ordinibus Clericorum; nihil de Eccleſiaſtica facultate præſumat; ſed ea qvæ ad ſacroſancta myſteria pertineant, exeqvatur. *Et ad Clerum Eccleſiæ, in qva fuit Contumelioſus, Epiſcopus:* In ejus Eccleſia Viſitatorem dari noſtra decrevit auctoritas, ut Eccleſia privata Præſule, Summi neqveat Pontificis ſolatiis indigere: cui vos in omnibus parere decernimus, ad ea tantummodo qvæ ſacris ſunt gerenda myſteriis. Tamen, Dionyſius Gothofredus ad dictam Juſtiniani Conſtitutionem Græcam, hæc ſcripſit: *Idem fuiſſe vide-*

tur Χωρεπίσκοπ☉ & Περιοδευτής. Immo & ſummus vir Petrus de Marca, Archiepiſcopus Pariſienſis, libro 2. de Concordia Sacerdotii & Imperii cap. 13. Chorepiſcopos & Periodeutas eosdem eſſe conſtanter aſſerebat. *Conſtanter*, inqvit, *aſſerere audeo, eumdem eſſe Chorepiſcopum &* Περιοδευτήν. *Uterqve in agris inſtituitur, ut ruſticanas parœcias viſitet: unde* Περιοδευτοῦ *nomen. Ne qvis ſcilicet exiſtimaret vico alicui ſic addictum, ut in alias curas aſſurgere, non poſſet. Qvo ſenſu accipiendus eſt Zonaras, cùm adnotat Circuitores iſtos & Luſtratores hac & illac circumcurſare ad Fidelium ſalutem:* καθέδραν οἰκείαν μὴ ἔχοντας. *id eſt, nulli ſedi adſcriptos: qvia ſcilicet ex ſe Chorepiſcopi munus nulli vico ſpecialiter addicit, cùm in generali aliqvo miniſterio verſetur. Niſi aliter viſum fuerit Epiſcopo, qvi Periodeutam alicui Eccleſiæ vicanæ adſcribere poteſt, collato & adjuncto munere ceteras viſitandi. Qvæ videtur mens fuiſſe Synodi Laodicenæ: cùm antè, Chorepiſcopi miniſterium Clero civitatis adſcriptum potiùs videretur, qvàm vicanæ alicui Eccleſiæ affixum. Nova appellatio Periodeutarum à Synodo Laodicena profecta, qvæ Chorepiſcopi nomen ad comprimendos miniſtros illos averſata videtur, in Oriente obtinuit. Unde Act. 4. Concilii Chalcedonenſis fit mentio Alexandri Presbyteri & Periodeutæ. Et Act. 10. Valentini, qvi Presbyter erat, & Periodeuta.* In eadem ſententia fuit & magnus ille Salmaſius, in libro de

Pri-

Primatu Papæ. Verba ejus ipsa ponemus: maximè, cùm in his de Medicis nostris Periodeutis mentio fiat. Χωρεπίσκοποι, inqvit, *dicti fuere non regionum, aut parœciarum Episcopi; (ut vulgò sibi persuadent)* τῆς χώρας Ἐπίσκοποι: *sed* τῶν χωρῶν, *villarum, vel vicorum, ut rectè interpretatur Dionysius Exiguus in Canone 10. Antiocheno: qvi in vicis vel possessionibus Chorepiscopi nominantur. Ex qvibus constat eum legisse in Græcis,* τοὺς ἐν ταῖς χώραις, ἢ κώμαις, καλουμένους Χωρεπισκόπους. *Nam* χώρα *etiam pro villa accipitur Græcis. Postea, ne vilesceret honor & dignitas, nomenqve Episcopi in istis Vicanis Presbyteris, statutum est, ne vocarentur* Ἐπίσκοποι χωρῶν, *vel* Χωρεπίσκοποι, *sed* Περιοδευταὶ: *id est,* Curatores. *Ita enim sanxit Canon 57. Concilii Laodiceni:* Ὅτι, οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις, ἢ ἐν ταῖς χώραις, καθίστασθαι Ἐπισκόπους, ἀλλὰ Περιοδευτάς. *Verbum* περιοδεύειν *illo ævo proprium fuit Medicorum, qvi morbos curabant. Nam quacumqve ratione aut methodo morbus aliqvis curaretur, dicebatur* περιοδεύεσθαι. *Hinc* περιοδευτὴς *est* Curator. *Hoc nomen usqve hodie apud nos retinent, dum* Curati *vocantur. Nam hæc vocabula sic formata, in ultima Latinitate eam habuere significationem: ut* Explorati, *pro* Exploratoribus; Speculati, *pro* Speculatoribus: *& alia, qvæ alibi adnotavimus. Ergo &* Curati *sunt* Curatores; οἱ Περιοδευταὶ: *qvi olim Chorepiscopi. Nam &* ἐπισκοπεῖν *etiam Medici ægros suos olim dicebantur, dum eos visitabant*

bant ac curabant. *Nec malè istos* Περιοδευτὰς *Dionysius Exiguus vertit* Visitatores. *Non autem sic appellati, qvòd de loco in locum transirent, & omnem regionem perambularent: sed unius vici Præpositi; cui & erant affixi, haud minùs qvàm Episcopus urbi cui præsidebat; ita appellati sunt, ut pluribus in libro de Ordine Ecclesiastico docuimus.* Falsa est omnino hæc Presbyteri τοῦ Περιοδευτοῦ originatio. Ita dictum constat à circumeundo. Zonaras ad memoratum Canonem Concilii Laodiceni: Περιοδευταὶ λέγονται, διὰ τὸ περιέρχεσθαι, καὶ καταρτίζειν τοὺς πιστοὺς, μὴ ἔχοντες καθέδραν οἰκείαν. PERIODEUTÆ *dicuntur, qvòd circumeant; & instruant Fideles; nec habeant propriam Cathedram.* Balsamo ibidem: Περιοδευταὶ δέ εἰσιν, οἱ σήμερον προβαλλόμενοι παρὰ τῶν Ἐπισκόπων ἔξαρχοι. οὗτοι γὰρ περιοδεύουσι, καὶ ἐπιτηροῦσι τὰ ψυχικὰ σφάλματα, καὶ καταρτίζουσι τοὺς πιστούς. *Periodeutæ sunt, qvi hodie ab Episcopis promoventur, Exarchi. Hi enim circumcursant; & delicta animæ observant, & Fideles instruunt.* Epitomator libri de Hæresibus, cap. 2. ubi de Apellitarum hæresi: *Hos Origenes ita perfectè superavit, ut eorum causâ Periodeutes fieret, & per singulas qvasqve urbes, per Orientem eundo, prædicaret.* Codinus de Officiis Constantinopolitanis, capite 1. Ὁ ΠΕΡΙΟΔΕΥΤΗΣ. περιπατῶν, καὶ παιδευόμενος τοὺς θέλοντας βαπτισθῆναι τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει. CIRCITOR. *Qvi circumambulat, & in orthodoxa Fi-*

Fide baptizari cupientes instruit. Sed & diversos fuisse Chorepiscopos à Periodeutis, contra qvàm qvod existimarunt Gothofredus, de Marca, & Salmasius, nulla dubitatio est: ut patet ex dicta Constitutione Græca Justiniani, & ex dicto Canone Concilii Laodiceni: in qvibus locis à Periodeutis Chorepiscopi manifestè distinguntur: μήτε Ἐπίσκοπον, μήτε Χωρεπίσκοπον, μήτε Περιοδευτὴν, &c. ἢ Χωρεπίσκοπος, ἢ Περιοδευτὴς, ἢ Νοσοκόμος, &c. Οὐ δεῖ ἐν ταῖς κώμαις καθίστασθαι τοὺς Ἐπισκόπους, ἀλλὰ Περιοδευτάς. Adde locum Gennadii in Encyclio, laudatum à Meursio: ἴσθι τοίνυν τὰ πάντα θεοσεβέστατε, πάντα τὸν ὄντινα οὖν ἁλισκόμενον ἐπὶ τοιούτῳ εἶναι Ἐπίσκοπον, ἢ Χωρεπίσκοπον, ἢ Περιοδευτὴν, ἢ Πρεσβύτερον, ἢ Διάκονον. Adde & qvæ contra Salmasii sententiam doctè disputant, doctissimi viri, Johannes Dartisius in Notis & Observationibus ad librum Salmasii de Primatu Papæ, & Carolus Fabrotus in Enarratione ad Paratitlum Cujacii de Episcopis & Clericis. Videntur tamen; verè ut dicam; Presbyteri illi Περιοδευταὶ; qvorum munus fuit rusticanas parœcias lustrare, atqve invisere; locum qvemdam certum cum aliqva jurisdictione habuisse, in qvem, post suas περιόδους, se reciperent. Id svadent hæc Theodoriti, Religiosæ Historiæ cap. 26. πείθει τὸν θαυμάσιον Βάσσον, ὃς τηνικαῦτα πολλὰς περιώδευσε κώμας, τοῖς κατὰ κώμην ἱερεῦσιν ἐπιστατῶν, &c. ὑπεραγασθεὶς τοίνυν ὁ μέγας ἐκεῖνος Βάσσος, τὴν οἰκείαν ἀγέλην κατέλαβε, τὸ

μέγα τῦτο διηγέμϑυ@ θαῦμα· πλείοσι γὸ ἢ διακοσίοις θιασώζαις ἐχρῆτο. *Suadet itaqve admirando Basso, qvi tunc multos vicos circumibat, vicanis Præpositus Sacerdotibus*, &c. *Obstupefactus magnus Bassus, ad gregem suum rediit, magnum hoc narrans miraculum: Thiasotas enim, sive sodales, habebat supra ducentos.* Nisi dicamus, Bassum illum Chorepiscopum fuisse, certo cuidam loco addictum, & Periodeutam ad tempus abs suo factum Episcopo: constat enim ex loco Zonaræ recitato, Periodeutas propriam Cathedram non habuisse.

Atqve hæc de Medici Περιοδευῦ appellatione. Nunc de re videamus: utrum scilicet eos intellexeritModestinus, qvi per urbes varias,Medicinæ faciendæ caussâ, hac illac, Circulatorum more, vagantur: an verò eos, qvi in urbe aliqva certa, ut ægros invisant, vicatim discurrunt. Magna utrobiqve ratio: tam enim qvi per urbem aliqvam, qvàm qvi per urbes varias, sanitatis hominibus reddendæ caussâ, circumcursant, rebus pupillaribus, ceterisqve civilibus muneribus, vacare non possunt: tametsi major ratio in iis qvi per varias discurrunt urbes. Priori sententiæ favere videtur, qvod ait Hippocrates in Lege: οὕτως ἀνὰ τὰς πόλιας φοιτεῦζας, μὴ λόγῳ μοῦνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἰητρὺς νομίζεϑ. *Tandem per urbes ambulando, non sermone, sed & opere, Medicos haberi convenit.* Qvin & ipse Hippocrates, Cous, discendæ & faciendæ Medicinæ gratiâ, Delum,

lum, Libyam, atqve Scythiam peragravit, ut in libro de Aëre, Aqvis & Locis, & in Prognoſticis ipſe teſtatur. Idem in libris Epidemiorum varias urbes commemorat, qvas adierat Medicinæ faciendæ cauſſâ. Galenus qvoqve, Pergamenus, Romæ, eadem de cauſſa, & in Ægypto fuit. Sed & Περιοδονῖκαι; qvæ vox occurrit in Inſcriptione veteri apud Gruterum, & in Athleticis Inſcriptionibus qvæ non ita pridem publici juris fecit doctiſſimus Octavius Falconierius; ſimiliter dicebantur, qvi Pythia, Iſthmia, Nemea, Olympia, vicerant: à circuitu eorum ſpectaculorum: qva de re Feſtus in *periodos*. Sed tamen verius eſt, ut Περιοδευτὰς Medicos accipiamus, apud Modeſtinum, de Medicis qvi circumibant vicos certæ urbis. Immo de his accipiendi omnino. Nam diſertè ſcriptum eſt in inſtitutionibus Juſtinianeis, Titulo de Excuſationibus Tutorum vel Curatorum, Medicos ſolos qvi Romæ, aut in patria ſua, Medicinam faciunt, & intra numerum ſunt, à tutela & cura habere vacationem. Unde conſtat, Medicos qvi per varias urbes diſcurrebant, immunitatem illam non habuiſſe. Similiter Profeſſores, qvi in aliis civitatibus docebant, qvàm qvæ erant ad Legalis ſcientiæ diſciplinam conſtitutæ, immunitatem non habebant. Obſervabis obiter, obſervare Cujacium Beryti docentes immunitatem non habuiſſe. Sed & vox περιόδου de Medicorum circuitione in certa aliqva urbe à Luciano in Nigrino uſurpatur. καὶ μεθ' ἡμέραν

οἱ

οἱ πλείονες αὐτῶν κατακλιθέντες, ἰατροῖς παρέχουσι ἀφορμὰς περιόδων. *Et pleriqve ipsorum multum diem decumbentes, circumeundi occasionem Medicis præbent.* Loqvitur de divitibus, qvi lautiùs cænitant. Et sic qvoqve hanc vocem apud Modestinum accepit Cujacius: ad differentiam Medicorum sedentariorum, qvos vocant, qvi in domestico & umbratili otio, Med[illegible] potiùs student, qvàm Medicinam faciunt, [illegible]vi verbis tenus, & factis procul; ἄνευ τοῦ πράττειν, μέχρι τοῦ λέγειν, Medici sunt: qvi ἰατροὶ μὲν τοῦ λόγω, ἄπειροι δὲ τοῦ πράγματι; qvod de Magno dixit Eunapius: & qvi, ut diceret Hippocrates, λόγῳ, οὐκ ἔργῳ, ἰητροί. Hi sunt, qvos Galenus Commentario primo extremo in tertium Epidemiorum Hippocratis, λογιάτρους appellat: qvos à λογικοῖς ἰατροῖς diversos facit Henricus Stephanus. Λογίατρος, inqvit ille in Thesauro Lingvæ Græcæ, *verbis tenus Medicus: verbis tenus artem Medicinæ profitens. At λογικοὶ ἰατροὶ Medici, qvi ratione & methodo propria morborum remedia investigabant.* Qvod postremum habuit ex Gorræi Definitionibus. Galenus tamen λογικοὺς ἰατροὺς de verbis tenus Medicis accepit, in Commentario tertio ad librum Hippocratis κατ' ἰητρεῖον, sive de Officina Medici: ubi de Interpretibus Hippocratis. ἔνιοι δὲ τῶν ἐξηγητῶν, οὐδ', ἂν ἐθελήσωσι, τυχεῖν αὐτοῦ δύνανται, τῶν μὲν ἔργων τῆς τέχνης ἀπείρως ἔχοντες· ἐπὶ δὲ τὸ σοφιστικὸν εἶδος ἐκτρεπόμενοι, καὶ γυμνασθέντες οἱ καλούμενοι

μῦροι ΛΟΓΙΚΟΙ ἸΑΤΡΟΊ. *Atqvi verò ejus Interpretum, neqve etiam si velint, asseqvi possunt eum scopum: utpote, qvi nullam operum artis experientiam habent; ad morem Sophistarum abrepti, & facti verbis tenus Medici, ut vocant.* Igitur Medicis solis, qvi in patria sua; & Romæ (qvæ & habetur & est communis patria, ut scriptum est in lege 6. titulo de Excusationibus) Medicinam exercent, immunitas conceditur. Sed neqve iis conceditur, nisi intra numerum sint: ut loqvitur Justinianus dicto loco. Nam ex Epistola, sive Oratione Antonini Pii, qvæ habetur in dicta lege Modestini, qvot in qvaqve civitate esse deberent Medici, constitutum erat. Scilicet in maximis; hoc est, matribus provinciarum; decem; in majoribus, septem; in minoribus, qvinqve. *Medicorum autem intra numerum præfinitum constituendorum arbitrium, non Præsidi provinciæ commissum, sed Ordini, & possessoribus cujusqve civitatis: ut certi de probitate morum & peritia artis, eligant ipsi, qvibus se liberosqve suos, in ægritudine corporum committant,* inqvit Ulpianus l. 1. de Decretis ab Ordine faciendis. At Romæ & Constantinopoli; qvod bellè Cujacius observabat; certus Medicorum numerus definitus non fuit: cùm ex Constitutione Imperatorum Honorii & Theodosii, l. 6. Cod. Theodosiano de Professoribus & Medicis, statutum sit, *universos qvi in Sacro Palatio inter Archiatros militârunt, cùm comitivam primi ordinis, vel secundi, adepti fuerint,*

aut

aut majoris gradum ascenderint, nullâ Senatoriâ, vel glebali, collatione; nullâ municipali, nullâ Curialium conventione vexandos: seu ademptâ administratione, seu accepta, testimonialem meruerint missionem. Etiam Casaubonus ad Lampridium in Alexandro Severo, loco infrà memorando, Palatinorum Archiatrorum definitum aliqvem fuisse numerum, se non invenisse ait. Sunt autem Archiatri, qvi in comitatu Principis Medicinam faciunt: ut præter recitatam Honorii & Theodosii Constitutionem, colligere est ex lege secunda Cod. Qvibus non objicitur longi temporis præscriptio. IMPERATORES DIOCLETIANUS ET MAXIMIANUS AA. ET CC. AURELIO ARCHIATRO. *Cùm per absentiam tuam eos de qvibus qvereris, in res juris tui irruisse adseveres, teqve ob medendi curam à comitatu nostro discedere non posse, palam sit,* &c. Non qvidem ita dicti, qvòd essent ἀρχόντων ἰατροὶ; *Medici Principum*; ut vult Mercurialis Variarum Lectionum libro 4. cap. 1. & Casaubonus ad Strabonem: hanc enim vocis formationem analogia non admittit: sed qvòd ceteris præpositi. Qvo sensu dicuntur *Architectus, Archigerontes, Archipirata, Archisynagogus,* ἀρχιραβδοῦχος; *princeps Lictorum; Archigubernus, Archiepiscopus, Archipresbyter, Archidiaconus.* Erant olim in urbibus Scholæ Medicorum; qvorum *Arhiater* dictus, qvi ceteris præsidebat. De his Scholis mentio in veteri Inscriptione, Romæ reper-

repertâ, qvam profert Mercurialis loco memorato.

M. LIVIO. CELSO TABULARIO.
SCHOLÆ MEDICORUM.
M. LIVIUS EUTICHUS.
ARCHIATROS OLL. D. II.
IN F. PED. IIII.

Cùm verò Medici illi qvi ceteris præerant, ceteris præstantiores haberentur; Medicorum præstantissimi dicti sunt *archiatri*. Eo in significatu occurrit vox ἀρχιητρὸς apud Aretæum libro I. de Causis & signis acutorum morborum, cap. 5. *ἐπεὶ καὶ τὸ θνήσκειν τοῖς μὲν ὧδε πνέουσι εὐδαιμονίη· τῷ ἀρχιητρῷ δὲ, οὐ θέμις, Qvoniam mori his qvi ita vivunt, felicitas: Archiatro verò, occidere, nefas.* Qvod ideo observamus, qvia Mercurialis eam vocem ea notione apud qvempiam Scriptorem, se numqvam vidisse ait. At si verum est, qvod scripsit Gerardus Vossius in libro de Philosophia, ante tempora Cæsarum floruisse Aretæum, vox illa ἀρχίατρος temporibus Imperatorum Tiberii & Claudii, antiqvior esset: qvod negat Mercurialis. Aretæum autem floruisse ante tempora Cæsarum, ex eo colligebat Vossius, qvòd Ionicè scripsisset. Existimabat scilicet vir undecumqve doctissimus, Ionismum & Dorismum diu ante tempora Cæsarum in scriptis desiisse: qvod omnino falsum est. Cephalio qvidam, sive Cephalo, qvi sub Hadriano fuit, ἰάδι διαλέκτῳ scripse-

pſerat libros, *Muſas* inſcriptos. Id nos docuit Suidas. Scripſerat & τὰ Περσικὰ eadem dialecto, eodem Suida teſte, Dionyſius qvidam Mileſius, Philoſtrati æqvalis. Scripſit qvoqve τὰ Ἰνδικὰ Ionicè Arrianus; qvi liber exſtat. Sed Ioniſmus & Doriſmus ante tempora Cæſarum ut deſierint, Ionicè & Doricè ſcribere potuerunt, qvi Linguam Ionicam, aut Doricam, Atticæ præferendam exiſtimabant. Ita Hippocratem, genitum in Inſula Coo; qvæ urbibus Doricis annumerabatur; Democriti ſuaſionibus inductum fuiſſe, ut Ionicè ſcriberet teſtatur Ælianus in Varia Hiſtoria. Sed & nos hodie; Linguâ Græcâ deſitâ; Ionicè & Doricè verſus ſcribimus. At verò poſt Galenum vixiſſe Aretæum, aſſerere non dubitamus: cùm eum Galenus ne nominaverit qvidem, qvi Scriptores innumeros, Aretæo famâ & doctrinâ inferiores, in teſtimonium adducit. Sed ad rem. Cùm Archiatri è primis medentium & eſſent & haberentur, ex iis Imperatores Medicos ſibi ſumpſerunt: unde poſtea translata vox *Archiater* ad Imperatoris Medicum. Qva notione uſurpatam volunt, ab Erotiano in Præfatione Lexici ſui ad Andromachum. τὴν Ἱπποκράτους πραγματείαν, ἀρχίατρε Ἀνδρόμαχε, &c. erat enim Andromachus Neronis Medicus, ut teſtatur Galenus libro I. de Antidotis. Sed & omnes Medici qvi in aula Imperatorum, inqve eorum comitatu, Medicinam faciebant, *Archiatri* poſtea appellati, *Archiatros noſtri Pallatii, nec non urbis Romanæ,*

&

& Magistros literarum pro necessariis artibus, vel liberalibus disciplinis, nec non Picturæ Professores; si modò ingenui sunt; hospitali modestia, qvoad vivent, liberari præcipimus. Verba sunt Theodosii & Valentis in l. 8. Cod de Metatis. Dicti & Palatini, à Palatio Principis. Lampridius in Alexandro Severo: *Medicus sub eo unus Palatinus salarium accepit, ceteri omnes; qvi usqve ad sex fuerunt; annonas binas, aut ternas, accipiebant.* Et tandem Archiatrorum primarius *Archiatrorum Comes* dictus fuit, ut discimus ex Cassiodoro, in Formula Comitis Archiatrorum, libro sexto Variarum.

Obiter hîc observandum, etiam ab ipsis civitatibus conductos fuisse Archiatros. Imperatores Valentinianus, Valens, & Gratianus, lege 9. Cod. de Professoribus & Medicis: *Archiatri, scientes annonaria sibi commoda à populi commodis ministrari, honestè obseqvi tenuioribus malint, qvàm turpiter servire divitibus: qvos tantùm ea patimur accipere, qvæ sani offerunt pro obseqviis, non ea qvæ periclitantes pro salute promittunt.* Qvod ipsum de Medicis Massiliensibus scripsit Strabo. Σοφιςὰς γῦν ὑποδέχονται, τὰς μὲν ἰδίᾳ, τὰς δ' αἱ πόλεις κοινῇ μισθέμεναι, καθάπερ καὶ ἰατρές. *Nam & privatim & publicè à civitatibus, ut Medici, ita etiam Sophistæ, conducuntur.* Sed iterum ad rem. Ut Medicis immunitas competeret, reqvirebatur præterea, ut decreto Ordinis probati essent: qvod nos docuit dicta lex 6.

 Di-

Digestis de Excusationibus, & lex 5. Codice de Professoribus & Medicis. Decreto autem probati, & immunes facti, contrario decreto, si bene & sedulò munere non fungerentur, improbari poterant. *Reprobari posse Medicum à Republica, qvamvis semel probatus sit, Divus Magnus Antoninus cum patre rescripsit.* Verba sunt Modestini in lege XI. de Muneribus & honoribus. Qvod & ipsum de Grammaticis atqve Oratoribus statuit Gordianus Imperator in lege 2. dicto titulo de Professoribus & Medicis.

Præter illos autem qvos dixi Medicos, etiam Militum Medici, qvamdiu Reipublicæ caussâ absunt, immunitatem habent, l. 1. titulo eodem. Et meritò: est enim Medicus; qvod de Machaone Nestor pronuntiavit; multis aliis in bello anteponendus. Medicos autem Militum accipere debemus, etiam eos qvos Χειρȣργȣ̀ς vocant; sive, ut loqvendum præcipit Julius Pollux, Χειρȣργικȣ́ς. Hoc est, eos qvi manu medentur: qvi fractas partes jungunt, & luxatas in locum reponunt. Immo eorum in bello utilior longè industria qvàm Medicorum διαιτητικῶν & Φαρμακευτικῶν. Qvare Podalirium & Machaonem, Æsculapii filios, bello Trojano ducem Agamemnonem secutos, Homerus, non in pestilentia, neqve in variis generibus morborum aliqvid attulisse auxilii, sed vulneribus tantummodo ferro & medicamentis mederi solitos esse, proposuit. Ex qvo apparet, has partes Medicinæ solas ab his esse ten-

tatas,

tatas, easqve esse vetustissimas, inqvit Cornelius Celsus in Præfatione librorum de Re Medica. Atqve inde, ab eximendis telis, Medicina Græcis dicta ἰατρικὴ, si Sextum Empiricum audimus: cujus hæc sunt verba libro 1. cap. 2. adversus Mathematicos: Ἰάτρικὴ εἴρηται τὸ παλαιὸν, ἀπὸ τῆς τῶν ἰῶν ἐξαιρέσεως: sed qvæ pessimè, Sexti Interpres, Gentianus Hervetus ita reddidit, *à venenosis succis, qvi ioì dicuntur, eximendis.* Postremis temporibus partem illam Medicinæ qvæ manu medetur, ab aliis duabus, διαιτητικῇ & Φαρμακευτικῇ, homines sejunxerunt. Qvando factum hoc dissidium, dixerit alius, non ego. Certè post Antoninos. Ulpianus, Alexandri Severi æqvalis, l. 7. sub titulo ad Legem Aqviliam: *Proculus ait, si Medicus servum imperitè secuerit, vel ex locato, vel ex lege Aqvilia, competere actionem.* Immo & post Justinianum: cùm nihil ille de Chirurgis in Codice, in Institutionibus, in Novellis. Videntur autem à Medicis divisi fuisse Chirurgi & Pharmacarii, tum qvia magni illi Medici, περὶ ἄνθρωπον φιλόσοφοι, ut eos appellat Strabo, ignobile existimarent manibus suis venas incidere, medicamenta præparare, clysteres præbere, & collyria admovere: tum qvia etiam tot Medicinæ partibus sufficere unus vix poterat. Atqve inde λιθοτόμοι, Vulnerarii, Ophtalmici, Auricularii: de qvibus in lege 1. de Extraordinariis cognitionibus. *Medicos fortassis qvis accipiet,* inqvit ibi Ulpianus, *etiam eos, qvi alicujus partis corporis,*

vel certi doloris sanitatem pollicentur. Ut puta, si auricularius; si fistulæ, vel dentium. Non tamen si incantavit. si imprecatus est: si, ut vulgari verbo Impostorum utar, exorcizavit. Non sunt ista Medicinæ genera: tametsi sint, qvi hos sibi profuisse cum prædicatione adfirment.

His Medicorum immunitatibus addendum; de eorum mercede; qvæ & ipsa, ut merces Advocatorum, *salarium* & *honorarium* appellatur; extra ordinem jus dictum. *Præses Provinciæ de mercedibus jus dicere solet: sed Præceptoribus tantum studiorum liberalium. Liberalia autem studia accipimus, qvæ Græci* ἐλευθέρια *appellant. Rhetores continebuntur, Grammatici, Geometræ. Medicorum qvoqve eadem causa est, qvæ Professorum. Nisi qvòd justior: cùm hi salutis hominum, illi studiorum curam agant. Et ideo his qvoqve extra ordinem jus dici debet.* Addendum; & eis, ne hospitem reciperent, indultum fuisse, lege ultimâ, §. ultimo de Muneribus & honoribus. Addenda & Juliani τοῦ παραβάτου Sanctio Græca, qvam legere est inter ejus Epistolas, & qvæ Latinè exstat in lege 4. Cod. Theodos. sub titulo de Professoribus & Medicis, edita Mamertino & Nevita Consulibus, hoc est, anno Christianorum 360. *τὴν ἰατρικὴν, ἐπιστήμην σωτήριον ὥσπερ δὴ τοῖς ἀνθρώποις τυγχάνειν, τὸ ἐναργὲς τῆς χρείας μαρτυρεῖ. διὸ καὶ ταύτην ἐξ οὐρανοῦ πεφοιτηκέναι δικαίως φιλοσόφων παῖδες κηρύττουσι. τὸ γὰρ ἀσθενὲς τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ τὰ τῆς ἐπι-*

ἐπισυμβαινόντων ἀῤῥωστημάτων ἐπανορθοῦται διὰ ταύτης. καὶ γὰρ κατὰ τὸν δικαίου λογισμὸν, συνῳδὰ τοῖς ἄνωθεν βασιλεῦσι θεσπίζοντες, ἡμετέρᾳ φιλανθρωπίᾳ κελεύομεν τῶν βουλευτικῶν λειτουργημάτων ἀνενοχλήτους ὑμᾶς τοὺς λοιποὺς χρόνους διάγειν. *Artem Medicam hominibus salutarem esse, usus ipse demonstrat. Qvare eam è cælo delapsam, non immeritò Philosophi prædicant. Etenim naturæ nostræ infirmitas, & valetudinis offensiones, quæ qvotidie incidunt, per hanc corriguntur. Qvamobrem, sicut æqvitatis ratio postulat, nos superiorum Imperatorum auctoritatem & vocem seqvuti, pro nostra humanitate, jubemus vos Senatoriis muneribus liberos in posterum vivere.*

Atqve hæc de Medicorum immunitatibus. Accedo autem Barnabæ Brissonio, Senatus Parisiensis Præsidi, qvi Selectarum ex Jure Civili Antiqvitatum libro 2. cap. 3. originem inde habuisse concessas Medicis immunitates putat, qvòd Augustus, ut est apud Dionem, cùm operâ Antonii, sive Artorii, Musæ, liberti, gravi ac periculoso morbo afflictam valetudinem recuperâsset, in beneficii præmium, laborisqve mercedem, ipsi Musæ, Medico suo, præter magnam pecuniarum vim, & aureorum annulorum jus dedit: universo verò Medicorum Ordini à muneribus civilibus immunitatem concessit. Qvos & civitate donaverat Julius Cæsar, ut est apud Svetonium: diu etenim Romæ Medicina ad servos ablegata. *So-*

lam hanc artium Græcarum nondum exercet Romana gravitas in tanto fructu; paucissimi Qviritium attigere: & ipsi statim ad Græcos transfugæ, inqvit Plinius. Atqve inde esse existimo, qvòd Medicis, qvi Imperatores vitæ necisqve dicuntur eidem Plinio; qviqve Imperatoribus, ut vulgò dici solet, imperant, ægri tamen imperare dicantur in lege 26. de Operis libertorum: *Medicus libertus, qvòd putaret, si liberti sui Medicinam non facerent, multò plures imperantes sibi habiturum.* Et apud Senecam libro 3. de Beneficiis: *Corfinium Cæsar obsidebat. Tenebatur inclusus Domitius. Imperavit Medico, eidemqve servo suo, ut sibi venenum daret.* Aliter apud Arabes: apud qvos principes viri Medicinam faciebant. Sed & apud Scotos, viri nobiles. Rem narrat, & rei caussam aperit Georgius Buchananus in Iosina, Rege Scotorum nono. *Iosina, rerum gubernaculo admotus, nihil in ullam partem gessisse memorabile fertur: nisi qvòd Medicos in honore summo habuit: qvòd cùm exularet in Hibernia cum patre, eis maximè familiariter fuisset usus. Brevi, reliqva nobilitate in Regis mores eunte, factum est, ut multis sæculis nemo esset in Scotia illustriore loco natus, qvi vulnerum curationem non teneret. Reliqvarum enim partium Medicinæ rarus erat tum usus apud homines, in summa parsimonia educatos, & magnis laboribus exercitatos.*

De

De Itineris, Actus, & Viæ discrimine. Justinianeæ Institutiones notantur.

CAPUT XXXVI.

QVAM ad Carolum Annibalem Fabrotum, Antecessorem Aqvi-Sextiensem, de Viæ, Actus, atqve Itineris discrimine scripsi olim Epistolam, placet hoc loco inserere.

ILLUSERAS heri inter deambulandum qvòd dixeram, Tribonianum in Institutionibus Justiniani, ubi de Itineris, Actus, & Viæ differentia agit, non satis sibi constare. Domum reversus, locum, sicut præceperas, diligenter inspexi: tum verò, magis etiam qvàm putâram, sibimet adversari Tribonianus mihi visus est. Qvare maneo in sententia: eam tamen mutare paratus, si ipse in contraria, postqvam hæc legeris, perseveras: ut qvi plus auctoritati tuæ, qvàm judicio tribuam meo. Verba Triboniani hæc sunt, libro secundo, sub titulo de Servitutibus: *Iter, est jus eundi, ambulandi hominis, non etiam jumentum agendi vel vehiculum. Actus, est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum. Ita qvi habet Iter, Actum non habet: qvi Actum habet, & Iter habet; eoqve uti potest etiam sine jumento. Via, est jus*

eundi & agendi & ambulandi: nam & Iter & Actum Via in se continet. Quæ Theophilus suus παραφραστικῶς ita reddidit: Καὶ τί ἐστιν Iter; οἷον, εἶχον ἀγρὸν ἐγώ, εἶχες δὲ καὶ σὺ πλησίον ἀγρόν· βουλόμενος ἐγὼ ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν ἀπιέναι, ἐδεόμην πολλοῦ κύκλου· ᾔτησά σε ἵνα παραχωρήσῃς μοι Iter· τουτέστιν, ὥστε ἐξεῖναί μοι βαδίζειν διὰ τοῦ σοῦ ἀγροῦ. (σύντομος γὰρ ἦν αὕτη ἐπὶ τὸν ἐμὸν ἀγρὸν φέρουσα ὁδός) παρεχώρησάς μοι τὸ Iter, ὥστε με παριέναι, οὐ μετὰ ὑποζυγίου, οὐδὲ μετὰ ὀχήματος. Actus δὲ τί ἐστιν; Actus ἐστιν, ὅτε αἰτήσω σε, ὥστε ἐξεῖναί μοι διὰ τοῦ σοῦ βαδίζειν ἀγροῦ μετὰ ὑποζυγίου ἢ ὀχήματος. ὥστε οὐ ὁ ἔχων τὸ Iter, οὐκ ἔχει τὸ Ἄκτον· κατὰ γὰρ ὑποζυγίου ἢ ὀχήματος παριέναι οὐ δύναται. ὁ δὲ ἔχων τὸ ἄκτον, ἔχει καὶ τὸ Iter· δύναται γὰρ καὶ μόνος, καὶ μετὰ ὑποζυγίων (meliùs ὑποζυγίου) παριέναι. Βία, ἐστὶ δίκαιον τοῦ ἐμὲ πορεύεσθαι, καὶ ἔχειν καὶ ὑποζύγιον· ὥστε οὖν ἡ Via ταῦτα ἔχει ἃ καὶ τὰ ἄκτον. διαφοραὶ δέ εἰσιν ἐν ἑτέραις, ἃς μαθησόμεθα ἐν τοῖς Διγέστοις. Ea autem pæne ad verbum descripsit Tribonianus ex Ulpiano, qvi Iter, Actum & Viam ita definivit in lege 1. D. de Servitutibus prædiorum rusticorum: *Iter, est jus eundi ambulandi homini, non etiam jumentum agendi. Actus, est jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum. Itaque qui Iter habet, Actum non habet: qui Actum habet, & Iter habet; etiam sine jumento. Via, est jus eundi & agendi & ambulandi. Nam, & Iter, & Actum, & se*

(Le-

(Legendum *in se*, qvo modo legitur in Institutionibus) *Via continet.* Ulpiani verba Basilicorum Interpretes, itidem tui, ita reddiderunt: *μονοπάτιόν, ἐστι, τὸ παριέναι, καὶ διακινεῖν, χωρὶς ὑποζυγίου. Πάροδός, ἐστι, τὸ ἐλαύνειν θρέμμα ἢ ὑποζύγιον. ὁ ἔχων οὖν τὴν πάροδον, ἔχει καὶ τὸ μονοπάτιον. Πλατεῖα ὁδός, ἐστι, τὸ παριέναι, καὶ διακινεῖν, καὶ ἐλαύνειν.* Via à Triboniano, ut vides, definitur *jus eundi, & agendi, & ambulandi. Ire*, aliud qvidem est qvàm *ambulare*: est enim pedibus iter transire, & prædii utilitatem respicit. *Ambulare*, est ire & redire; hoc est, in sua vestigia reflectere; & spatiari valetudinis aut voluptatis causâ: qvamqvam ut spatiari solùm ac per se liceat, servitus imponi non potest, *Ut pomum decerpere liceat, & ut spatiari, & ut cœnare in alieno possimus, servitus imponi non potest*, inqvit Paulus l. 8. de Servit. Sed receptum fuit, ut cui ire permittitur, prædii utilitatis causâ, & ei ambulare permittatur. Ad spatium qvòd attinet, idem est *ire* ac *ambulare*. Atqve eo factum esse existimo, ut Theophilus verbum *ambulandi* omiserit. certè Tribonianus à verbo *eundi* separasse non debuit, nec τὸ *agendi* inter utrumqve collocasse. Et frustra est Janus à Costa, qve hanc verborum collocationem laudat. *Valde notandum censeo*, inqvit ille ad Institutiones Justinianeas, *qvòd hoc loco, & in lege 1. D. de Servitutibus præd. rust. scriptum est, Viam esse jus eundi, & agendi, & ambulandi: ut, qvod ultimo loco*

 ait

ait, & ambulandi, *certissimam differentiam constituat inter Actum & Viam. Qvamvis enim qvi Actum habet, habeat tacitè jus eundi; qvod respicit nominatim utilitatem prædii; non videtur tamen habere jus ambulandi: qvod cùm pertineat ad voluptatem & sanitatem hominis, ei tantum concessum videtur, qvi Iter principaliter & nominatim habet, non ei qvi per conseqventias.* Qvantò meliùs Basilicorum Interpretes! *παριέναι, καὶ διακινεῖν, καὶ ἐλαύνειν. Ire, & ambulare, & agere. Agere*, est pecudes, jumenta, armenta ducere. Servius ad illud Virgilii,

——————— *en ipse capellas*
Protenus æger ago, hanc etiam vix Tityre duco:

AGO *autem, propriè: nam* agi *dicuntur pecora.* Sed præter jus eundi & ambulandi & agendi, qvod habet Via, habet & jus vehendi. Paulus, lege 23. de Servitutibus prædiorum rusticorum: *Via constitui vel latior octo pedibus vel angustior potest: ut tamen eam latitudinem habeat, qvâ vehiculum ire potest: alioqvin Iter erit, non Via.* Unde Viam *à vehendo* appellatam volunt, & priùs *Veham* dictam fuisse. Varro libro 1. de Re Rustica capite 2. *Villicus agri colendi caussâ constitutus, atqve appellatus à Villa, qvòd ab eo in eam convehuntur fructus, & evehuntur cùm veneunt. A qvo Rustici etiam nunc qvoqve Viam* Veham *appellant, propter vecturas.* Et libro IV. de Lingua Latina: *Via qvidem Iter, qvòd ea vehen-*

do

do teritur. Et poſtea: *Ut qvà agebant,* ACTUS: *ſic qvà vehebant,* VIÆ *dictæ: qvò fructus convehebant,* VILLÆ: *qvà ibant, ab itu,* ITER *appellarunt: qvà anguſtè,* SEMITA, *ut* ſemi iter, *dictum.* Iſidorus Originum libro XV. capite 16. VIA, *eſt qvà poteſt ire vehiculum, & Via dicta à vehiculorum incurſu. Nam duos Actus capit, propter euntium & venientium vehiculorum incurſum.* Qvamqvam autem falſa ſit hæc originatio, & *Via* à Græco *οἶα*, id eſt, *vicus, pagus,* ſit appellata, ut ad Varronem, ex his Apollonii Argonautic. libro II.

—πέρθοντο γὰρ ἠ μὲν ἀλωαί,
Ἠδ' οἶαι,

Joſephus Scaliger obſervavit: aut potiùs à Græco *ἴω, eo, vado,* ut placuit Julio Scaligero ad Ariſtotelem de Hiſtoria animalium: inde tamen manifeſtò patet, Viam jus vehendi habuiſſe. Qvare Hugo Grotius, in Sparſione Florum ad Jus Juſtinianeum, legendum putabat in Inſtitutionibus Juſtinianeis: VIA, *eſt jus vehendi & agendi & ambulandi.* Qvæ emendatio obſervata priùs Connano, Commentariorum libro IV. capite XI. *Pro* EUNDI, *Connanus, ait legendum* VEHENDI: *alioqvin ſupervacuè hîc iterum paulò pòſt ſubjici,* AMBULANDI, inqvit Contius in Notis ad titulum Inſtitutionum de Servitutibus. *Vehendi* ſcripſerat Connanus, qvod propiùs ad *τὸ eundi* accedit. At verò, cùm illic à Triboniano Via & Iter & Actum in ſe continere dicatur; continens

tinens autem latius sit contento; cùmqve aliunde constet, Viam Actu esse latiorem: Actus verò ab eodem Triboniano definiatur, *jus agendi, vel jumentum, vel vehiculum,* licèt in definitione Viæ pro *eundi* legeretur *vehendi*, nihil tamen plus haberet Via qvàm Actus. Hoc cùm vidisset Theophilus, Viam in se Iter & Actum continere non dixit, qvemadmodum Tribonianus, sed tantùm eadem habere qvæ Actus: *ὥστε οὖν ἡ* Via *ταῦτα ἔχει, ἃ καὶ τὸ Ἄκτους.* Addidit autem de suo, Actum & Viam in aliis qvibusdam rebus differre, qvæ ex Digestorum libris petendæ essent: *διαφοραὶ δέ εἰσιν ἐν ἑτέροις, ἃς μαθησόμεθα ἐν τοῖς Διγέστοις.* Qvare Franciscus Hotomanus, Vir juris privati & publici peritissimus; qvamqvam illum Cujacius inter qvatuor illos Franciscos recensebat, qvos Jurisprudentiam malè excepisse dicebat: ceteri sunt, Duarenus, Connanus, Balduinus: Qvare, inqvam, Hotomanus, lib 2. Observationum capite 21. Ulpiani verba; qvæ, ut diximus, in Institutiones suas pæne ad verbum transtulit Tribonianus; ita legenda existimabat: ITER, *est jus eundi ambulandi hominis; non etiam jumentum agendi.* ACTUS, *est jus agendi jumentum; non etiam vehiculum. Itaqve qvi Iter habet, Actum non habet: qvi Actum habet, & Iter habet; etiam sine jumento.* VIA, *est jus eundi & agendi & avehendi.* Firmabat verò emendationem illam suam præcipuè auctoritate Pomponii in lege 13. de Servitutibus: *Si tam angusti*

gusti loci demonstratione facta, Via concessa fuerit, ut neqve vehiculum neqve jumentum eâ inire possit, Iter magis qvàm Via, aut Actus, adqvisitus videbitur. Sed si jumentum eâ duci poterit, non etiam vehiculum, Actus videbitur adqvisitus. Qvibus verbis liqvidò constare putabat, Pomponium in ea fuisse opinione, ut existimaret, Actum jus agendi jumentum habere, non etiam vehiculum. Addebat vocabulorum originationem. Actum enim & Varro & Isidorus dictis locis ab *agendo* deducunt. *Agere* autem, propriè, est pecudes agere; ut jam monuimus. Et sanè, Actus latitudo vehiculum agi vix pati potest, nisi chiramaxium sit: modicum plaustrum sic appellabant, qvo homo tantùm gestari poterat, & qvod à servis, non à mannis, veheretur; unde nomen: qvalia hodie conspiciuntur Luteciæ. Nam Actus latitudo qvatuor pedum dumtaxat fuit, ut discimus ex Varrone. *Actus,* inqvit, *finis minimus constitutus in latitudinem pedes qvatuor, qvòd eâ qvadrupes agitur.* Itemqve ex Festo; cujus hæc sunt verba: ACTUS, *Iter inter vicinos qvatuor pedum latum.* Nihil enim ea de re apud Juris Auctores: qvi Viæ latitudinem, cùm de ea non dictum est, ex Lege Duodecim Tabularum, in porrectum, octo pedes, in anfractum; id est, ubi flexum est; sedecim habuere statuerunt; Actus verò esse arbitrariam pronuntiarunt, l. 8. & l. 13. de Servitutibus prædiorum rusticorum. Latitudo, inqvam, qvatuor pedum, vehiculum agi vix,

vix patitur. Pes enim Romanus antiqvus minor fuit pede nostro Regio sive Parisiensi circiter pollice: diviso namqve pede Regio in mille particulis, pes Romanus antiqvus nongentas & sex ex illis continet, ut in Vita Peirescii sui Gassendus noster observabat. Qvare Consvetudines Bononienses; qvæ omnium optimè hujuscemodi Servitutes definierunt; semitæ, qvâ pecora aguntur, non etiam vehicula, qvinqve pedes tribuerunt: *Un chemin sentier, appellé* sente, *se peut clorre & ouvrir d'une herse: & doit contenir cinq pieds: sur leqvel on peut seulement aller à cheval & à pied, & mener & ramener ses bestes sans amende.* Firmare poterat emendationem suam Hotomanus & Theodosiani Codicis doctissimi Interpretis, qvisqvis tandem ille sit, auctoritate; qvi ad Titulum XVII. libri I. Sententiarum Pauli Actum esse definit, *qvà pecora minare* (hoc est, *ducere*) *consvevimus.* Item Basilicorum Interpretum testimonio, (si modò eorum interpretationem viderat) qvi Actui tribuunt jus agendi oves & pecudes, non etiam vehiculum: *πάροδος, ὅτι, τὸ ἐλαύνειν θρέμμα ἢ ὑποζύγιον. Actus est jus agendi ovem, vel jumentum.* Poterat eam firmare & his Triboniani, sive Ulpiani, verbis: *qui Actum habet, & Iter habet: eoqve uti potest, etiam sine jumento.* Nam si Actus jus qvoqve vehendi haberet, postulabat ratio ut adderetur, *& sine vehiculo.* Qvare Theophilus cùm dixisset, eum qvi Actum haberet, cum jumento vel vehiculo transi-

transire posse, addit. Qvi Iter habet, Actum non habere, nec posse cum jumento aut vehiculo transire. Qvod enim ait Cujacius Observationum lib. XXII. capite 35. in dicta lege 1. de Servitutibus prædiorum rusticorum apertè & sine vitio scriptum *sine jumento, vel vehiculo*, fallitur; memoriâ lapsus. Scriptum dumtaxat exhibent Pandectæ Florentinæ *sine jumento:* qvæ verba è margine in textum irrepsisse, Antonius Faber Conject. lib. 1. cap. ultimo existimabat. Sed neqve etiam τὸ *sine vehiculo* agnovit Theophilus. Adduci tamen minimè possum ut credam, locum Ulpiani à Librariis corruptum fuisse eo qvo dicit Hotomanus modo. Nam præterqvam qvòd ejus emendatio à recepta lectione nimiùm distat; propiùs ad illam accederet, si legeretur, *Actus, est jus agendi, sed jumentum, non vehiculum;* occurrit eadem lectio in Institutionibus Justiniani: eamqve agnovit Theophilus: qvem ante Basilium, Basilicorum auctorem, vixisse certò scimus. Vertit enim: Actus, ἐστὶν, ὅτε αἰτήσω σε ὥστε ἐξεῖναί μοι διὰ τοῦ σοῦ βαδίζειν ἀγροῦ μετὰ ὑποζυγίου ἢ ὀχήματος. ὥστε οὖν ὁ ἔχων τὸ Iter, οὐκ ἔχει τὸ ἄκτους· μετὰ γὰρ ὑποζυγίου ἢ ὀχήματος παριέναι οὐ δύναται. ὁ δὲ ἔχων τὸ ἄκτους, ἔχει καὶ τὸ Iter. δύναται γὰρ καὶ μόνος καὶ μετὰ ὑποζυγίου παριέναι. Βία, ἐστὶ δίκαιον τοῦ ἐμὲ πορεύεσθαι, καὶ ἔχειν, καὶ ὑποζύγιον. Istud postremum καὶ, vocem aliqvam excidisse, indicio est. Scriptum fuisse videtur, καὶ ἐλαύνειν ὄχημα,

μα, καὶ ὑποζύγιον: vel, καὶ ἄγειν ὄχημα, καὶ ὑποζύγιον, aut qvid simile. Certè vocem, qvæ jus vehendi significet, hoc loco apud Theophilum excidisse, qvæ seqvuntur verba, ὥστε ἔν ἡ Via ταῦτα ἔχει. ἃ καὶ τὸ ἄκτυς, manifeste ostendunt. Nisi enim in Viæ definitione mentio fiat juris vehendi, non solùm non eadem habebit Via qvæ Actus, ut vult Theophilus, sed minus habebit: qvando Actum habere dixit jus ducendi, non modò jumentum, verùm etiam vehiculum. Ad Basilica qvòd attinet, in iis scriptum fuisse, πάροδός, ὅτι, τὸ ἐλαύνειν ὄχημα, ἢ ὑποζύγιον, non verò, ut edendum curasti, θρέμμα, ἢ ὑποζύγιον, lubens qvoqve crediderim. Ulpianum tamen aliqvid simile Grotianæ, aut potiùs Hotomanianæ emendationi, scripsisse verosimile est: scilicet, qvòd Iter, hominis esset; Actus, hominis & jumenti: Via, hominis, jumenti, & vehiculi. Ut enim nunc Ulpiani verba leguntur, inepta sunt. Ea verò sic immutasse Tribonianum existimo, qvòd ceteri Jurisconsulti Actui jus qvoqve ducendi vehiculum tribuerent. Paulus l. 7. de Servitutibus prædiorum rusticorum: *Qvi Actum habet, & plostrum ducere, & jumenta agere potest.* Modestinus l. 12. tit. eodem: *Inter Actum & Iter nonnulla est differentia. Iter est enim, qvà qvis pedes vel eqves commeare potest. Actus verò, ubi & armenta trajicere, & vehiculum ducere liceat.* Marcellus lege XI. Qvemadmodum Servit. amitt. *Is cui Via vel Actus debebatur,*

tur, ut vehiculi certo genere uteretur, alio genere fuerat usus: Videamus ne amiserit servitutem. Græci etiam Interpretes ἁμαξήλατον ὁδὸν Actum vocaverunt. Nec adversatur Pomponius in dicta lege 13. de Servitutibus. Ibi enim, ut rectè vidit amicus noster Ludovicus Nublæus 5. Vir singulari integritate, sapientiâ, judicio, eruditione; non definit Pomponius veram naturam, solennesqve Itineris, Actus, & Viæ, propriè dictæ, differentias: sed inqvirit in duas Viæ species, qvæ à vera, germana, & propria Itineris, Actus & Viæ natura nonnihil aberrant atqve deflectunt: & docet ad cujusnam trium harum servitutum naturam altera atqve altera illarum magis accedere censenda, sit. Viam propiè dictam, & Viæ species cùm scribo, ne qvid novi audeam, non vereor: nam ex lege 22. de Servitutibus prædiorum rusticorum, & ex lege 2. §. 22. & 23. Ne qvid in loco publico: immo & ex dicta lege 13. patet, Viam esse genus, species autem Iter, Actum, & Viam. *Si tam angusti loci demonstratione facta,* inqvit Pomponius, *Via concessa fuerit, ut neqve vehiculum, neqve jumentum eâ inire possit, Iter magis qvàm Via, aut Actus, adqvisitum videbitur. Sed si jumentum eâ duci poterit, non etiam vehiculum, Actus videbitur adqvisitus.* His enim verbis nihil aliud innuere voluit Pomponius, nisi ejusmodi Viam ad definitionem Actus esse revocandam. Ciebat forsan dubium: qvòd Actus, ut plurimùm, continet jus

Q agen-

agendi, non modò jumentum, ſed etiam ploſtrum, ſeu vehiculum. Verùm perſpexit, Viam, qvæ ita conſtituta erat, ut non etiam vehiculum, aut jumentum tantùm eâ ducere agere ſtipulanti liceret, qvamqve ad certam Viæ speciem referri conducebat, propiùs nimirum abeſſe ab Actus qvàm ab Itineris, aut Viæ propriè dictæ natura. Uno verbo, eſſe Actum, non plenum qvidem, ſed anguſtum & imminutum. Sanè, vel ipſum verbum *videbitur*, qvo Pomponius animi ſui ſenſum hoc loco explicat, improprietatem qvamdam arguit: & particula *vel*; qvæ in allata definitione Actus non tam vehiculum jumento connectit, qvàm alterum ab altero disjungit; non levi argumento eſt, ita utrumqve agendi jus concurrere poſſe in definitione Actus, ut tamen alterutrum adeſſe ſufficiat. Qvemadmodum autem Ulpianus, cùm Actum jus agendi vehiculum non habere exiſtimavit, verborum proprietatem ſeqvutus eſt; ita Paulus, Modeſtinus, atqve Marcellus, cùm contrarium pronuntiarunt, loqvendi conſuetudinem reſpexerunt. Qva in ſententia video eſſe & doctiſſimum Johannem Iſaacum Voſſium. Ita enim ille in Etymologo, voce VIA: *Si proprietatem vocis ſpectaſſet Ulpianus, ſcribere debuiſſet,* Actus, eſt jus agendi jumentum, non etiam vehiculum. *Sed popularem loqvendi conſvetudinem, non nativam vocabuli vim ſpectavit: uti & Paullus, cùm l. 7. titulo de Servit. præd. ruſt. ait.* Qvi actum habet, & plau-

plauſtrum ducere, & jumenta agere poteſt. *Item Modeſtinus, l. 12.* Actus verò, ubi & armenta trajicere, & vehiculum ducere liceat. Addit vir doctiſſimus: qvod Tribonianum qvoqve arguit verba JCti immutaſſe: *Qva ratione nihil inter Viam, Actumqve intereſſet: qvia utrumqve, tum agendi pecoris, tum vehiculi ducendi jus contineret.* *Agere* enim de ploſtris, ſeu vehiculis, etiam uſurpatur: unde *Agitatores* dicti, qvi currus agerent. Itaqve uſitata ſtipulationum formula *ut ire agere liceat*, & Actum & Viam complectitur. Celſus lege 6. D. Qvemadmodum Servitutes amittuntur: *Si conſtitutum eſt jus Viæ, ut per qvamlibet partem fundi ire agere liceat,* &c. Ita ſumitur ἐν πλάτει & in lege 8. de Servitutibus prædiorum ruſticorum: *Qvi ſellâ aut lecticâ vehitur, ire, non agere dicitur.* Τὸ *non agere* enim hoc loco, eſt, *non agere vehiculum.* In dubium qvippe revocari non poterat, eum qvi ſellâ aut lecticâ vehitur, jumentum agere non videri. Qvamqvam aliter Janus à Coſta. Legitur ibidem: *Qvi viam habent, eundi agendiqve jus habent.* Qvo loco qvidam codices pro *eundi*, ſcriptum exhibent *vehendi:* & ita Cujacius legendum contendit. Sed nihil mutandum, *Agendi jus habent:* id eſt, jus habent agendi jumentum, vel vehiculum. Paulum, Modeſtinum atqve Marcellum moviſſe qvoqve potuit vox *jumenti*, qvâ non modò caballus onerarius, verùm etiam vehicularis ſignificatur: immo & vehicu-

lum ipſum. Sextus Cæcilius apud Gellium lib. xx. cap. 1. hæc xii. Tabularum verba exponens, SI IN JUS VOCAT, MORBUS, ÆVITASVE VITIUM ESCIT. QVI IN JUS VOCABIT, JUMENTUM DATO: *Jumentum, non id ſolum ſignificat, qvod nunc dicitur: ſed vectabulum etiam, qvod adjunctis pecoribus trahebatur. Veteres noſtri jumentum à jungendo dixerunt.* Nonius Marcellus: *Jumentum à jungendo Veteres dictum putant, g literâ in eo nomine attritâ. Nam &* jumentum *dicunt, qvod nunc* vectabulum *dicitur.* Ita legendum, non ut vulgò legitur, inepto, ſeu potiùs nullo ſenſu; *nam & vectabulum dicunt, qvod nunc vehiculum dicitur.* Exiſtimârunt ſcilicet Paulus, Modeſtinus atqve Marcellus, eum qvi Actum haberet, vehiculum agere poſſe, qvando poterat & jumentum; cujus appellatione vehiculum continebatur. Nec qvidqvam morari nos debet hæc de Actu opinionum diverſitas. Certè Juriſconſultos veſtros (noſtros enim dicere non audeo, qvorum libros biennium erat qvòd non inſpexeram) de Actu & Via non idem ſenſiſſe, patet vel ex ipſis Pauli verbis in lege. Qvi ſellâ: *Qvidam nec haſtam rectam ei ferre licere,* &c. *Pleriqve & trahendi qvoqve lapidem, aut tignum:* qvæ diverſitatem ſententiarum notant. Jam verò ſervitutem Itineris qvàm variè tractarunt! Ulpianus Iter definiebat, *jus eundi ambulandi homini, non etiam jumentum agendi.* Qvod ita videtur accepiſſe, ut pedibus ſuis, non alienis,

homo

homo iret aut ambularet. id eſt, non eqves iret, aut ſellâ, vel lecticâ veheretur. Neqve enim hoc loco vocabulum *ſella*, de ſella eqveſtri accipiendum: de qva in titulo Codicis. *Nulli licere in frenis, & eqveſtribus ſellis & in balteis margaritas & ſmaragdos & hyacinthos aptare:* qvamqvam ſic eam vocem Gloſſa interpretatur. Atqve hinc eſſe credo; ut hoc obiter dicam; qvòd *iter* Græci Interpretes μονοπόπιον fuerint interpretati. Modeſtinus eqvo vehi poſſe qvi Iter haberet, putavit: Paulus etiam ſellâ, vel lecticâ. Immo & nave ferri. *Si lacus perpetuus in fundo tuo eſt, navigandi qvoqve ſervitus, ut perveniatur ad fundum vicinum, imponi poteſt,* inqvit ille l. 21. de Servitutibus prædiorum ruſticorum. Qvamqvam jumentum ducere non poſſit, dicta lege 7. Utut eſt, ineptè prorſus atqve abſurdè Tribonianum feciſſe exiſtimo, qvi in Inſtitutionibus; in qvibus nihil obſcuri, nihil ambigui, ſed omnia clara & aperta eſſe debent; utpote qvæ Legitimæ Scientiæ prima elementa complectuntur; Actum & Viam ita definierit, ut non ampliùs ſit in Via qvàm in Actu: qvam tamen Actum in ſe continere dixerat. Nec Triboniani judicium, meo qvidem judicio, excuſare poteſt, qvod ait Theophilus, nonnullas Viam inter & Actum differentias in Digeſtis reperiri; ſcilicet eum qvi Viam habet, trahendi lapidem & tignum, & rectam haſtam ferendi, ſi modò fructus non lædet, jus habere, dictâ lege 7. de Servitutibus prædiorum ru-

ſticorum. Nec qvod ait Cujacius loco laudato, & Janus à Coſta ad Inſtitutiones Juſtinianeas, & Maranus in Paratitlis, Actui non propalam, ſed tacitè & per conſeqventias, Iter ineſſe: ne ſcilicet qvi plus juris habet, hoc eſt, jus agendi, id qvod minus eſt, hoc eſt, jus eundi, non habere videatur: Viæ verò ineſſe nominatim: Viamqve *per ſe*, ut Cujacius ſcriptum fuiſſe exiſtimabat in dicta lege 1. de Servitutibus prædiorum ruſticorum; ut autem ipſe legendum putas, *ex ſe*, id eſt, ex ſua natura, Iter & Actum continere.

Hæc qvidem, optime & doctiſſime FABROTE, in mea me ſententia ut perſtarem induxerunt: qvæ tamen acerrimo & perſpicaciſſimo tuo judicio ſubjecta velim. Vale. Propediem te videbo.

Meminit hujus Epiſtolæ Fabrotus in Notis Poſterioribus ad Theophilum, Titulo de Servitutibus, ubi de Viæ & Actus differentia. *De his*, inqvit, *ſollicitiùs inqviremus in Commentariis ad hunc Titulum: & qvæ, amicus noſter, Ægidius Menagius, Vir clariſſimus, doctiſſimusqve, objicit, diluere conabimur.* Commentarios illos Fabroti in Inſtitutiones Juſtiniani, publici juris fieri maximè intereſſet. Ut tantos theſauros recludat, qvi illos repoſitos penes ſe habet, Fabroti filium, Virum clariſſimum, & in ſuprema Monetæ Curia

Curia Senatorem dignissimum, Juris Studiosorum nomine per Patris Manes hîc rogo, atqve obtestor.

De Campano Jurisconsulto.

CAPUT XXXVII.

CAMPANUM Jurisconsultum ex Cocceiorum familia ortum fuisse, & Severi atqve Antonini vixisse temporibus scripsit in ejus Vita Johannes Bertrandus. Utrumqve falsò. Alius est Jurisconsultus Campanus à Cocceio illo Campano, ad qvem apud Marcianum in lege Si qvis 29. ad Senatusconsultum Trebellianum, & apud Justinianum in Institutionibus, Titulo Qvibus modis Testamenta infirmentur, exstat Rescriptum Imperatorum Severi & Antonini. Jurisconsultum citant Valens atqve Pomponius: hic, in lege 34. §. 1. de Fideicommissariis libertatibus: ille, in lege 47. de Operis libertorum. Unde apparet Severo & Antonino antiqviorem multò fuisse: siqvidem & Pomponius, & uterqve Valens, Hadriani & Antonini Pii vixere temporibus, ut alibi ostendimus.

Qvi sint graculi.

CAPUT XXXVIII.

SERVIUS Jurisconsultus omnem vim, cui resisti non potest, dominum colono præstare de-

bere aiebat; ut puta, fluminum, graculorum, sturnorum; teste Ulpiano lege 15. D. Locati. Graculorum appellatione picas illas glandularias significari, qvas *gaios* appellamus; & qvas *μαλακοκρανέας*, qvia molli sunt capite, Græci dixerunt, Vulgus Interpretum credit. Sed falsò, ut jam pridem Cujacius in Observatione 25. libri XV. strictim observavit. Verba ejus sunt, ubi de suprà citatis verbis Ulpiani: *Ex qvo apparet graculos gregatim volitare, ut Aratus ait: Φῦλα κολοιῶν,* &c. *Φαινόμενοι ἀγεληδά. nec igitur esse μαλακοκρανέας, qvi non sunt συναγελαστικοί.* Id ipsum & ante Cujacium Bellonius Ornithologiæ lib. VI. capite 7. & Julius Scaliger in Exercitatione CCXXII. contra Cardanum; sed strictim qvoqve; observârant. Tantorum virorum sententiam, qvia à refractariis qvibusdam, qvi nihil verum existimant, nisi qvod ipsi somniant, in dubium revocari video: immo etiam ab eruditissimo juxtà atqve elegantissimo viro, qvi non ita pridem Phædri Fabellas in Gallicum sermonem convertit; placet eam hoc capite pluribus argumentis adstruere: tamqve validis, ut si qvis adhuc contrà sentiat, nihil sentiat. Gaius noster pectore est cinereo. aures ejus plumis albis & nigris operiuntur. cervix ex rufo & cæsio mixta est. uropygium candicat. dorsum pallescit. Habet ad latus alarum transversales notas cæruleas, qvales in nullo avium genere conspiciuntur, si Bellonio fides, qvi diligentissimè naturam & ge-

ne-

nera avium eſt ſectatus. At graculum nigro fuiſſe colore certum eſt. Martialis libro I. epigrammate 115.

Qvædam me cupit, invide Procille,
Loto candidior puella cycno,
Argento, nive, lilio, liguſtro.
Sed qvamdam volo nocte nigriorem,
Formicâ, pice, graculo, cicadâ.

Atqve inde eſt, qvòd κορακίας, (qvaſi dicas *corvium*) qvia ex corvorum eſt genere, Græcis appellatur. Onomaſticon: *graculus.* ὁ κορακίας. Corvis non abſimilem fuiſſe, oſtendunt qvoqve hæc Suidæ in ἐς κόρακας: ὁ δὲ Αἴσωπος μυθικῶς, κολοιὸν μέγαν νομίσαντα τοῖς κόραξιν ἴσον εἶναι, πρὸς αὐτοὺς πορευθῆναι· ἡττηθέντα δὲ, πάλιν εἰς τοὺς κολοιοὺς ὑποστρέψαι· τοὺς δὲ ἀγανακτήσαντας, παίειν αὐτὸν, λέγοντας, ΦΕΥΓ' ἘΣ ΚΌΡΑΚΑΣ. *Æſopus verò fabuloſè tradit, magnum graculum ſe corvis parem ratum, ad illos ſeſe contuliſſe: à qvibus cùm vinceretur, ad graculos rediiſſe; qvi indignati, eum cædentes, dixerint,* FUGE AD CORVOS. Eſt qvippe Græcorum κολοιὸς, Latinorum graculus. Excerpta ex Veteri Lex. *Gragulus.* κολοιός. Gloſſæ Veteres: *graculus.* κολοιὸς, ὄρνεον. Eædem: *graulus.* κολεός. Corrige κολοιός. Eſt autem *graulus* contractum ex *graculus*: atqve inde Italicum *grola*, & Gallicum *grole*. Sed ad ſermonem de nigro graculi colore ut redeam, inde & *Cornicula* graculus dicitur Horatio.

bere aiebat; ut puta, fluminum, graculorum, sturnorum; teste Ulpiano lege 15. D. Locati. Graculorum appellatione picas illas glandularias significari, qvas *gaios* appellamus; & qvas μαλακοκρανέας, qvia molli sunt capite, Græci dixerunt, Vulgus Interpretum credit. Sed falsò, ut jam pridem Cujacius in Observatione 25. libri XV. strictim observavit. Verba ejus sunt, ubi de suprà citatis verbis Ulpiani: *Ex qvo apparet graculos gregatim volitare, ut Aratus ait:* φῦλα κολοιῶν, &c. φαινόμενοι ἀγεληδά. *nec igitur esse* μαλακοκρανέας, *qvi non sunt* συναγελαστικοί. Id ipsum & ante Cujacium Bellonius Ornithologiæ lib. VI. capite 7. & Julius Scaliger in Exercitatione CCXXII. contra Cardanum; sed strictim qvoqve; observârant. Tantorum virorum sententiam, qvia à refractariis qvibusdam, qvi nihil verum existimant, nisi qvod ipsi somniant, in dubium revocari video: immo etiam ab eruditissimo juxtà atqve elegantissimo viro, qvi non ita pridem Phædri Fabellas in Gallicum sermonem convertit; placet eam hoc capite pluribus argumentis adstruere: tamqve validis, ut si qvis adhuc contrà sentiat, nihil sentiat. Gaius noster pectore est cinereo. aures ejus plumis albis & nigris operiuntur. cervix ex rufo & cæsio mixta est. uropygium candicat. dorsum pallescit. Habet ad latus alarum transversales notas cæruleas, qvales in nullo avium genere conspiciuntur, si Bellonio fides, qvi diligentissimè naturam & ge-

ne-

nera avium eſt ſectatus. At graculum nigro fuiſſe colore certum eſt. Martialis libro I. epigrammate 115.

Qvædam me cupit, invide Procille,
Loto candidior puella cycno,
Argento, nive, lilio, liguſtro.
Sed qvamdam volo nocte nigriorem,
Formicâ, pice, graculo, cicadâ.

Atqve inde eſt, qvòd *κορακίας*, (qvaſi dicas *corvium*) qvia ex corvorum eſt genere, Græcis appellatur. Onomaſticon: *graculus.* *ὁ κορακίας.* Corvis non abſimilem fuiſſe, oſtendunt qvoqve hæc Suidæ in ἐς κόρακας: ὁ δὲ Αἴσωπος μυθικῶς, κολοιὸν μέγαν νομίσαντα τοῖς κόραξιν ἴσον εἶναι, πρὸς αὐτοὺς πορευθῆναι· ἡττηθέντα δὲ, πάλιν εἰς τοὺς κολοιοὺς ὑποστρέψαι· τοὺς δὲ ἀγανακτήσαντας, παίειν αὐτὸν, λέγοντας, ΦΕΥΓ' ΕΣ ΚΟΡΑΚΑΣ. *Æſopus verò fabuloſè tradit, magnum graculum ſe corvis parem ratum, ad illos ſeſe contuliſſe: à qvibus cùm vinceretur, ad graculos rediiſſe; qvi indignati, eum cædentes, dixerint,* FUGE AD CORVOS. Eſt qvippe Græcorum κολοιός, Latinorum graculus. Excerpta ex Veteri Lex. *Gragulus.* κολοιός. Gloſſæ Veteres: *graculus.* κολοιὸς, ὄρνεον. Eædem: *graulus.* κολεός. Corrige κολοιός. Eſt autem *graulus* contractum ex *graculus*: atqve inde Italicum *grola*, & Gallicum *grole.* Sed ad ſermonem de nigro graculi colore ut redeam, inde & *Cornicula* graculus dicitur Horatio.

Qvid mihi Celsus agit? monitus, multumqve
monendus,
Privatas ut qværat opes, & tangere vitet
Scripta, Palatinus qvæcumqve recepit Apollo.
Ne, si fortè suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum,
Furtivis nudata coloribus.

Corniculam dixit, qvod Lucianus κολοιὸν in Apologia pro Mercede Conductis: καί σε τ̃ κολοιὸν, ἀλλοτρίοις πτεροῖς ἀγάλλεσθαι. Item Themistius Oratione sexta: καθάπερ τοῦ κολοιοῦ περιτίθησιν ὁ μῦθος τὰ πτίλα ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ κάλλους, ἀλλότριον αὐτοῦ περιεργαζόμενος κόσμον, χήτει τοῦ οἰκείου καὶ συγγενοῦς. Qvinetiam ex superiori gaii descriptione apparet, locos Horatii, Luciani, Themistii, de eo accipi minimè posse. Cùm enim is satis superqve propria pulcritudine conspicuus sit, alienas plumas optare minimè debuit. Pergamus. Etiam Aristoteli κολοιῶν species qvædam dicitur ὁ κορακίας. Verba ejus sunt Histor. Animal. libro IX. capite 24. Κολοιῶν δ' ἐστὶν εἴδη τρία. ἓν μὲν, ὁ κορακίας. οὗτος ὅσον κορώνη, φοινικόρυγχος. ἄλλος, ὁ λύκος καλούμενος. ἔτι δ' ὁ μικρὸς, ὁ βωμολόχος. *Graculorum species tres. Unus est,* coracias, *qvi est cornicis similitudine, rostro puniceo. Alter, qvi* lycus *dicitur. Tertius, parvus,* scurra. Sed & Hesychio κολοιοὶ sunt parvæ cornices. κολοιοὶ, inqvit, σκῶπες. μικραὶ κορῶναι. Ita enim hoc loco legendum, non, ut vulgò legitur, κολοιεί, σκό-

σκόπις. μικραὶ κωρωνίαι. Idem: σκῶπες. εἶδος ὀρνέων. οἱ δὲ κολοιοὺς. Alibi: γῶπας Macedones τοὺς κολοιοὺς vocasse testatur: κῶπας. κολοιοὺς Μακεδόνες. γῶπες autem idem ac σκῶπες. His addo *graculi* etymologiam: est enim τὸ *graculus* ἀπὸ τοῦ κόρακος. Scio Varronem graculos sic dictos existimasse, qvòd gregatim volent. Doctissimi Romanorum ineptam sententiam reprehendendi verecundiâ liberavit me Qvintilianus, qvi eam capite 6. libri 1. Institutionum, ubi de falsis etymologiis agit, sic sugillat: *Sed cui non post Varronem sit venia, qvi* agrū, *qvòd in eo agatur aliqvid, &* graculos, *qvia gregatim volent, dictos Ciceroni persuadere voluit? cùm alterum ex Græco sit manifestum duci, alterum ex vocibus avium.* Qvintiliani sententiæ accedit Isidorus in Originibus. *Graculus,* inqvit, *à garrulitate nuncupatus; non, ut qvidam volunt, pro eo, qvòd gregatim volent, cùm sit manifestum ex voce eum nuncupari. Est autem loqvacissimum genus, & vocibus importunum.* Pro eadem facit & conjectura Vossii, existimantis *graculum* dictum à *gracus:* qvam vocem ab antiqvo *graxo,* aut *graco,* deducit: qvodqve à Græco ἔκραξα, *clamavi,* factum esse existimat. Non me latet Festum scripsisse, graculos à *gerendo* dictos, qvòd jacta segetum semina plurimùm gerant: vel qvòd, ex olivetis cubitum se recipientes, duas pedibus baccas, tertiam ore ferant. Qvam etymologiam seqvitur & Julius Scaliger ad Aristotelis locum superiùs recitatum: ubi graculum dici ait

à *ge-*

à *gerendis glandibus*, qvasi *geraculum*. Et qvam respexisse videtur Auctor Priapeiorum, cùm ait,

> *Non sturnus mihi, graculusve raptor,*
> *Aut cornix anus, aut aquosus anser,*
> *Aut corvus nocuit siticulosus.*

Sed vera est etymologia qvam primo loco posuimus, ἀπὸ τοῦ κόρακος, diminutivâ formâ. *κόραξ κόρακος*, *coracus*, *coraculus*, *craculus*, GRACULUS. Ita *cuniculus*; qvod suprà observamus; ἀπὸ τοῦ κυνός. *κύων*, *κυνὸς*, *κυνικὸς*, *cunicus*, CUNICULUS. *Graculus*, inqvam, ἀπὸ τοῦ κόρακος: nam ex corvorum genere, ut in superioribus ostensum. Ex his clarè, ni fallor, apparet, graculos Romanorum non esse gaios nostratium. Sed neqve id clarè minùs ex his qvæ infrâ ponemus, manifestum fiet. Gaii nostri non sunt gregales, ut verè Bellonius & Cujacius dictis locis scripserunt; & nos, dum ruri degeremus, sæpe observavimus. Nam qvòd in Annalibus Rerum Andecavensium & Armoricarum scriptum est: (cujus rei meminit præter Bellonium dicto loco, Pogius Florentinus in Facetiis, & Franciscus Rabelasius in qvadam Præfatione, qvæ desideratur in vulgatis ejus Fabellarum editionibus; sed qvam separatim typis Gothicis, qvos vocant, editam penes me habeo) Qvòd inqvam ibi scriptum est, immensam graculorum multitudinem in finibus Armoricorum atqve Andium visam aliqvando fuisse, qvæ cum immensa itidem pica-

picarum multitudine decertans, victoriam reportârit, id portento propius est. At verò graculos gregatim volitare, jam ex superioribus Arati atqve Ulpiani locis; itemqve ex Varroniana etymologia, probatum est. Sed ecce tibi locos plurimos aliorum Scriptorum qvi id evincunt. Homerus Iliados ρ. verſ. 755.

Τῶν δ᾽ ὥστε ψαρῶν νέφος ἔρχεται, ἠὲ κολοιῶν,
Οὖλον κεκλήγοντες, ὅτε προΐδωσιν ἰόντα
Κίρκον, ὅ, τε σμικρῇσι φόνον φέρει ὀρνίθεσσιν.

Horum autem, sicut sturnorum agmen venit, vel graculorum,
Acutè vociferantes, qvando vident accedentem
Accipitrem, qvi parvis aviculis cædem adfert.

Ad qvem locum Pseudo-Didymus: Συναγελαστικὸν δὲ ὁ κολοιὸς, καὶ φιλάλληλον· ὡς ἡ παροιμία, ἈΕῚ ΚΟΛΟΙῸΣ ΠΟΤῚ ΚΟΛΟΙῸΝ ἸΖΆΝΕΙ. Φασὶ δὲ οὕτως φιλαλλήλους εἶναι, ὡς εἴ τις ἔλαιον ἀπόθηται, ἀφορῶντας εἰς τὴν σκιὰν, καὶ κατιόντας δῆθεν πρὸς τοὺς ἑταίρους, ἐλαιοῦσθαι, καὶ ἁλίσκεσθαι. Et Eustathius: κραυγαστικὸν δὲ ζῶον, καὶ οἱ ψᾶρες, καὶ οἱ κολοιοί· καὶ συναγελαστικὰ δέ εἰσιν. ὅθεν καὶ ᾠκείωνται τῇ ῥηθείσῃ παραβολῇ, Φασὶ δὲ ταῦτα τὰ ὄρνεα καὶ σκιᾷ ἰδίᾳ μάχεσθαι. ὁ δὲ κολοιὸς καὶ φιλάλληλον· ὅθεν καὶ παροιμία ἐπὶ εὐτελοῦς φιλίας, ΚΟΛΟΙῸΣ ΠᾺΡ ΚΟΛΟΙῸΝ ἸΖΆΝΕΙ. μαρτυρεῖ δὲ, φασὶ, καὶ ὁ τρόπος τῆς θήρας αὐτῶν· ἡλίσκοντο γὰρ οὕτω πως. ἐτίθετο κρατὴρ ἔλαιον ἔχων,

ἔχων, & qvæ ſeqvuntur. Similiter Zenobius in Proverbiis: ἈΕΊ ΚΟΛΟΙῸΣ ΠΑΡᾺ ΚΟΛΟΙΩ͂Ι ἹΖΆΝΕΙ. ἐπειδὴ, ȣ̓ μόνον ἐστὶ τὸ ζῶον φιλάλληλον καὶ συνδυαστικὸν, καὶ ἀγεληδὸν πετόμενον· ἀλλὰ καὶ ἁλίσκεται διὰ τὴν αὐτȣ̃ σκιὰν, προσερχόμενον αὐτῇ ἢ καθ' ὕδατος ὁρωθείσῃ. Similiter & Suidas: ΚΟΛΟΙῸΣ ΠΟΤῚ ΚΟΛΟΙῸΝ ἹΖΆΝΕΙ· φιλάλληλον γὰρ τὸ ζῶον, καὶ συναγελαστικόν. Huc facit qvod narrat Antigonus Caryſtius Hiſtoriæ Commentitiæ capite ultimo: Theopompum memoriæ prodidiſſe, Venetos, qvi Adriæ litora incolunt, circa tempus ſationis dona graculis mittere, nimirum liba & paſtam: ea qvi ferant, ubi obtulerunt graculis, diſcedere: graculorum autem multitudinem manere in finibus regionis collectam: duos autem vel tres, advolare, veluti legatos qvosdam, aut exploratores. Qvod ipſum ex eodem Theopompo, necnon ex Lyco, refert Ælianus libro de Animalibus XVII I. capite 16. ex qvo capite ſupplendus Antigoni Caryſtii codex, in ſuprà memorata hiſtoria mutilus. Addit ſcilicet Ælianus, Venetos graculorum multitudinem invitare qvâ poſſunt ratione: graculos invitatos, gregatim advolare: atqve objectam paſtam ſi comederint, tum demum ſe pacem ac fœdus cum illis habere, Venetos intelligere, ſin contempſerint, ſibi perſuaſum habere, illorum contemptum famem minari. Nam veluti ſeveri, & muneribus incorrupti, ex objectis eſcis nihil ſumentes, in ſegetes involant,& acer-

acerbè ſemina prædantur. Qvi locus Æliani ad explicandam legem 15. D. Locati, qvam hoc capite explicandam ſuſcepimus, non parum facit. Conſtat igitur graculos gregatim volitare. Inde κολοιῶδες apud Plutarchum pro *gregali*. Locus eſt in libello de Amicorum Multitudine: *συνόμον*, inqvit, *ἡ φιλία ζῶον, οὐκ ἀγελαῖόν ἐστιν, οὐδὲ κολοιῶδες*. Inde & adverbium *graculatim*, à Pomponio Læto confectum. *Cùm de altitudine tui ingenii cogito, non poſſum non admirari, cur noſtri graculatim & ſturnatim, ut ita loqvar, ad te non advolent*, inqvit ille in epiſtola ad Angelum Politianum: qvæ legitur in libro primo Epiſtolarum Politiani. Addo; κολοιοὺς ab Arato in Dioſemeiis ὑπωρεφίους, hoc eſt, *qvi in tectis degunt*, appellari: qvod de gaiis noſtris dici non poteſt, qvi arbores incolunt. Sed in re tam claratot teſtimoniis uti, id verò Legentium otio abuti eſt: ut parum abfuerit, qvin ego dum hoc caput relegerem, totum delerem. Qvia tamen ſcripſeram, perire meam lucubrationem nolui.

Hanc noſtram de graculis Obſervationem, in ſuo Eruditorum, qvod vocant, Diario, deridentem Senatorem, deridendum eum ipſi propinavimus in noſtris ad Malherbam Obſervationibus.

Senatori maledicere non licet: remaledicere, jus, faſqve eſt.

De Etymologiis Jurisconsultorum.

CAPUT XXXIX.

JURISCONSULTOS nostros fuisse à Stoicis Philosophis imbutos, jam diu est qvòd magnus Cujacius & præstantissimus Merillius in Observationum libris animadverterunt. Stoici studiosè unde verba ducta essent, exqvirebant: sed in illis ducendis inepti fuere: unde etymologia ςωϊκωτάτη pro *ineptissima* passim apud Criticos. Qva de re nos pluribus in Commentariis nostris in Diogenem Laërtium. OPIDUM; *ut imiter ineptias Stoicorum; qvòd opem daret. Fundamentum Justitiæ est fides: id est, dictorum, conventorumqve constantia & veritas: ex qvo; qvamqvam hoc videbitur fortasse durius; tamen audeamus imitari Stoicos, qvi studiosè exqvirunt unde verba sint ducta; credamus, qvia fiat qvod dictum est, appellatam* fidem, inqvit Tullius. Non feliciores Stoicis in ea parte Grammatices Jurisconsultos fuisse, hoc Caput demonstrabit: in qvo etymologias omnes qvæ in libris Juris adducuntur, referemus, atqve examinabimus. Referemus autem ordine alphabetico, ut in iis referendis ordo aliqvis adhibeatur.

ADFINIS.

Modestinus, l. 4. §. 3. de Gradibus & adfinibus:

bus: *Adfines sunt, viri & uxoris cognati. dicti ab eo, qvòd duæ cognationes qvæ diversæ inter se sunt, per nuptias copulantur, & altera ad alterius cognationis finem accedit.* ¶. Rectè. Festus: ADFINES. *in agris vicini, sive consagvinitate conjuncti.* Glossæ Veteres: *adfinis.* ἀγχιτέρμων. καὶ ὁ κατ' ἐπιγαμίαν συγγενής. Adfines hodie in Gallia καταχρηστικώτερον appellamus cognatorum nostrorum cognatos: *les parens de nos parens.*

ADGNATI.

Gaius, lege 7. de Legitimis Tutoribus. *Sunt autem Adgnati, qvi per virilis sexus personas cognatione juncti sunt: qvasi à patre cognati.* ¶. Theophilus, titulo de Nuptiis: ἀγνάτοι εἰσὶν, οἱ ἐξ ἀῤῥεγονίας ἡμῖν συναπτόμενοι. Immo ab *adnascendo*: qvasi *ad*, id est, sinul, *nati.*

ADROGATIO.

Gaius, l. 2. de Adoptionibus: *Generalis enim adoptio duobus modis fit: aut Principis auctoritate, aut Magistratus imperio. Principis auctoritate adoptamus eos, qvi sui juris sunt: qvæ species adoptionis dicitur* arrogatio: *qvia & is qvi adoptat, rogatur, id est, interrogatur, an velit eum qvem adoptaturus sit, justum sibi filium esse: & is qvi adoptatur, rogatur, an id fieri patiatur.* ¶. Paullò aliter Gellius lib. v. Noctium Attica-

rum cap. 18. *Qvum in alienam familiam, inqve liberorum locum extranei sumuntur, aut per Prætorum fit, aut per Populum. Qvod per Prætorem fit,* ADOPTIO *dicitur: qvod per Populum,* ARROGATIO, &c. *Arrogatio autem dicta, qvia genus hoc in alienam familiam transitus per Populi rogationem fit. Ejus rogationis verba hæc:* VELITIS, JUBEATIS, QVIRITES, UTI LUCIUS VALERIUS LUCIO TITIO TAM JURE LEGEQVE FILIUS SIBI SIET, QVAM SI EX EO PATRE, MATREQVE FAMILIAS NATUS ESSET; UTRIQVE EI VITÆ, NECISQVE IN EO POTESTAS SIET, UTI PATRI ENDO FILIO EST. HÆC ITA UTI DIXI, ITA VOS, QVIRITES, ROGO, &c. Gellii ἐτυμότης magis arridet: qvamqvam aliter Jacobus Cujacius: cujus hæc sunt verba in lib. Observationum: *Non existimo adrogationem fieri interposita stipulatione. Nec enim qvæ intervenit interrogatio in adrogatione, stipulatio est, dum is qvi adoptat, rogatur an velit eum qvem adoptat, justum sibi filium esse, & is qvi adoptatur, an id fieri patiatur, l. 2. D. de Adopt. Qvæ est certior adrogationis etymologia, qvàm à Populi rogatione, sive lege Curiata. Cicero pro Domo sua:* Te esse interrogatum, auctor ne esses ut in te P. Fonteius vitæ necisqve potestatem haberet, ut in filio. *Et qvæ in adrogatione impuberis intervenit stipulatio, non interponitur causâ constituendæ adrogationis; ed ne adrogatio fraudi sit iis ad qvos ea res pertinet.*

net. Deniqve adrogatio ipsa fit nulla interposita stipulatione.

ADULTERIUM.

Papinianus, l. 6. ad L. Juliam de Adulteriis coërcendis: *Lex stuprum & adulterium promiscuè & καταχρηστικότερον appellat. Sed propriè adulterium in nupta committitur, propter partum ex altero conceptum composito nomine.* ¶ Etiam Festus: *Adulter, & adultera dicuntur, qvia & ille ad alteram, & hæc ad alterum se conferunt.* Atqve eam etymologiam non displicere video, Etymologiarum peritissimo, Gerardo Johanni Vossio: qvem videsis in Etymologico. Isidorus, qvòd alterius torum polluat, Adulterum putabat esse dictum. Atqve inde est qvòd *adulterium* qvidam; qvos inter Fungerus; dici putant, qvasi *ad alterum torum:* sed ut rectè Vossius, ab *adulter* est *adulterium*, ut à *magister magisterium*. Broæus, Antecessor Bituricensis doctissimus, τὸ *adulter* ἀπὸ τοῦ *adultus* deducebat: Guietus, ἀπὸ τοῦ ἀβέλτερος, in significatu τοῦ *pravi:* mutato B in D, ut in βοῦνος, δουῦνος, (unde *dunum*) & in ὄβελος, ὄδελος. Alii, ab *adulando*. De vera hujus vocis origine, ego ampliùs deliberandum censeo.

ÆDILIS.

Pomponius, l. 2. §. 21. de Origine Juris: *Itemque*

qve ut essent qvi ædibus præessent, in qvibus omnia scita sua Plebs deferebat, duos ex Plebe constituerunt, qvi etiam Ædiles appellati sunt. ¶ Aliter Pompeius Festus. ÆDILIS *initio dictus est, qvi ædium non tantùm sacrarum, sed etiam privatarum curam gerebat. Postea hoc nomen & ad Magistratus translatum est. Dictum est autem* ÆDILIS, *qvòd ad eum Plebi aditus esset.* Ita rectè hunc locum legit Josephus Scaliger. Minùs rectè vulgò: *Ædilis initio dictus est Magistratus, qvi,* &c. ¶ *Ædilis*, est ἀπὸ τοῦ *ædis*: qvod pro *ædes* dixere Veteres. *Ædis, Ædilis:* ut *ovis, ovilis.* ¶ *Ædes* autem, ut hoc obiter dicam, ex Græco antiqvo αἶτος, qvod eadem notione usurpavit Pindarus, teste Eustathio ad Iliados γ. pag. editionis Romanæ 381. λέγει δὲ καὶ Πίνδαρος ἐν Ὀλυμπιονίκαις καινῶς, ΑΪΤΟΣ, τὸ ἐνδιαίτημα. οἷον, Διὸς αἴτει πανδόκῳ. Addit, vocem esse μονήρη, id est, qvæ in hoc solo loco inveniatur: πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι μονήρεις λέξεις πολλαχοῦ σεσημείωνται. Idem Eustathius ad Iliados μ. pag. 907. 61. ἰστέον δὲ, ὡς εἰ καὶ δοκεῖ τὸ ἔξαιτον ἐκ τοῦ αἰτεῖσθαι παρῆχθαι. ἢ ἀπὸ τοῦ αἴτους, ἤγουν ἐνδιαιτήματος, ὃ παρὰ τῷ Πινδάρῳ κεῖται ἐν τῷ, Διὸς αἴτει πανδόκῳ, ἤγουν ἄλσει κοινῷ. Sic autem ab αἶτος formatum τὸ *ædes*: αἶτος, αἴθεξ, *ædes*.

ÆDITUUS.

Vide in TUTOR.

AN-

ANGIPORTUM.

Ulpianus, l. 59. de Verborum signif. PORTUS *appellatus est locus conclusus, qvò importantur merces, & inde exportantur: eaqve nihilominus statione conclusa atqve munita sunt. Inde* angiportum *dictum est* ¶ Non absimiliter Varro lib. IV. de L. L. ANGIPORTUM; *& id angustum; ab angendo & portu.* Et Festus: ANGIPORTUS, *iter compendiarium in oppido, eo qvòd sit angustus portus.* Cælius Calcagninus *angiportum* dictum qvidem ab *ango* & *portus* existimabat: sed qvatenus *portus* Antiqvis *viam* significaret. Rectè: si verum est *portum* pro *via* ab Antiqvis fuisse usurpatum; qvod me latet: nam *angiportus* etiam Græcis στενωπός; id est *angusta via.* ita in Glossis Veteribus exponitur. Scipio Gentilis, à domibus; qvas in lege XII. Tabularum *portus* appellatas dicit, in his verbis, *ob portum evagulatum ito;* ANGIPORTUM dictum volebat. Est enim, inqvit, angiportus, in opido vicus exitum non habens. Vias illas; ut hoc obiter dicam; qvæ exitum non habent, & qvæ, ut loqvitur Ulpianus in lege ultima de Locis & itineribus publicis, sine ullo exitu intermoriuntur, *fundulas* vocat Varro. FUNDULÆ: *à fundo, qvòd exitum non habet, ac pervium non est iter,* inqvit ille libro IV. de Lingva Latina, *Cu de sac,* Gallicè eas appellamus. At Vossius in Etymologico, *angiportum,* ab *angus;* (qvod Veteres usurpasse pro compitis

in angulum desinentibus, ex diminutivo *angulus* conjiciebat) non verò ab *ango*, dictum existimabat. Optimè. Hîc autem & obiter observandum, Ulpianum ἀρχαϊκῶς *angiportum*, in dicta lege 59. in neutro dixisse. Ita Glossæ: *Angiportum.* στενωπός: & Varro dicto loco. Observandum & Cujacium ad Tit. Cod. de Operib. publ. vias publicas & στενωποὺς, sive angiportus, idem esse observare: qvod se antea nescîsse ait. Notanda & hæc Eugraphii ad Eunuch. verba: ANGIPORTUM, *dicimus & angustum & tortuosum: nam anguis modò flectitur.*

BONA.

Ulpian. l. 49. de Verb. sign. *Naturaliter* BONA *ex eo dicuntur, qvòd beant: hoc est, beatos faciant. Beare, est prodesse.* Inde Javol. l. 83. eodem Tit. *Propriè* bona *dici non possunt, qvæ plus incommodi, qvàm commodi habent.* Et Barlaam in Ethicis c. 23. *Ut autem non videamur de nomine tantùm laborare velle*, commoda *nominantes, qvæ omnes* bona *appellant, ut vocabuli mutatione à beatitudine videantur segregari.* At Festi Abbreviator: BONA, *id est, substantia rerum, dicta sunt, qvòd digna sint bonis.* Nugæ. *Bonus* est à Græco ἐΰς, voce ejusdem significationis. Hesychius: ἐΰς· ἀγαθὸς, καλὸς, μέγας, ἐσθλὸς. Inde adverbium εὖ, *benè*, *bellè*. Pro ἐΰς dixerunt ἠΰς & ἠΰς Ab ἠΰς est ἐσθλός: à qvo ἐσθλής: à qvo ἀπηνής,

νής, πρoσηνής. Ab ἰωνὴς est ἰωὸς, & Æolicè αὐὸς; unde ϝὸς; & προσθέσει τοῦ Β, βενός. Inde *benus*, inusitatum: unde *benè* & *benignus*. Item ab ἰωὸς, αὐὸς, ὀνὸς, βονὸς, est *bonus*: ut ab αὐότας, βονότας, *bonitas*. Item ab ἰωνὴς, αὐὸς, ὀνὸς, ὀυωὸς, est *duonus*: qvod idem ac *bonus*. Glossæ: *duonus*, ἀγαθός. Ita *bellum* & *duellum*, *Bellona* & *Duellona*, promiscuè usurpata. Varro de L. L. *Perduelles sunt hostes. sic* perduellum, duellum. *id postea* bellum. *Ab eadem causa facta* DUELLONA, BELLONA. Cicero in Oratore: *Ut* duellum, bellum, *&* duis, bis, *sic* Duellium, *eum qvi Pœnos classe devicit*, Bellium *nominaverunt, cùm superiores appellati essent* Duellii. Fabius, ubi de litera B. *Necnon eadem fecit ex* duello, bellum: *unde* duellos *qvidem dicere* bellos *ausi*. Nævium designat, apud qvem *facies virginis duellæ*. Etiam Glossæ Fornerii: *duellius*, καλός. Similiter *duis* pro *dis*, ex Græco δίς, Præter locum Ciceronis, id Festus testatur. DUIS, *duas habet significationes*: *nam & pro* bis *ponebatur, & pro* dederis. A *benus* autem & *benè*, sunt BELLUS & BELLE. *Benus*, *benulus*, BELLUS. *Benè benulè*, BELLE.

CADUCUM.

Ulpianus in Fragmentis, titulo 17. de Caducis: *Qvod qvis sibi in testamento relictum, ita ut jure civili capere possit, aliqva ex causa non ceperit*, Ca-

ducum *appellatur: veluti ceciderit ab eo.* Glossæ Isidori: CADUCARIUS. *Ad qvem pertinent qvæ cadunt defuncto aliqvo, cui non est qvi succedat.*

CALUMNIATORES.

Gaius, l. 233. de Verborum significat. *Si calvitur, & moretur, & frustretur. Inde &* Calumniatores *appellati sunt, qvia per fraudem & frustrationem alios vexarent litibus. inde &* cavillatio *dicta est.* ¶ Optimè. Charisius lib. I. CALUMNIA *primâ correptâ effertur: venit enim à verbo* calvor; *hoc est,* frustror. Priscianus lib. X SOLVO, solvi: volvo, volvi: calvo, calvi. *unde Sallustius in 3. Histor. infinitum passivi protulit:* Contrà ille calvi ratus. CALVI, *pro* decipi. Et postea: *Supinum,* i *in* tum *convertentia faciunt.* V *necessariò in vocalem redeunte:* solvi, solutum; volvi, volutum. *Sic debet etiam* calvi, calutum *facere: qvod tamen in usu non inveni. & puto* calumniam *ex hoc esse derivatum.* Etiam Nonius Marcellus lib. de Proprietate Sermonis: CALVITUR *dictum est* frustratur. *tractum à calvis mimicis, qvòd sunt omnibus frustrati,* &c. Et Isidorus v. 26. *Calumnia, est jurgium alienæ litis, à* calvendo: *id est,* decipiendo, *dicta.* Est autem *calvo,* sive *calvor,* antiqvum verbum, qvod significat *decipio*, ut ex superioribus constat. Adde Glossarium Græco-Latinum: *calpitur.* ἐξαπατᾷ.

Cor-

Corrige *calvitur:* aut lege *calbitur*, qvod dictum pro *calvitur*. Item Onomasticon Græco-Latinum: *calvo, calvis.* καζασοφίζομαι. Etiam Plautus in Casina actu 2. scenâ 2. *Nam ubi domi sola sum, Sopor manus calvitur.* Et Sallustius apud Priscianum lib. x. *Contrà ille calvi ratus.* Et Lex xii. Tabularum: *Si calvitur, pedemve struit, manum endo jacito.* Unde Lucilius.

Si non it, capito, inqvit, eum: & si calvitur, endo

Jacito.

Et Glossæ è Glossario Arabico-Latino: CALVO. *decipio.* Ita enim ibi legendum non *calio.* Qvare, non malè Ludovicus Carrio Emendationum libro 2. capite 12. & post eum Hugo Grotius in Florum Sparsione ad Jus Justinianeum, legebant in dicta lege 233. de Verborum significatione, *Si calvitur, id est, moratur, & frustratur.* Nec malè qvoqve Hotomanus ad dictam legem XII. Tabularum, *Si calvitur: est moratur, & frustratur.* Et Theodorus Marcilius in Interpretamento Legis XII. Tabularum: *Si calvitur: est, moretur, & frustretur.* Inde *calvitas*, pro frustratione, apud Ulpianum in lege 29. §. 5. D. Mandati. *Ipse autem stellionatus crimine; propter suam calvitatem plectetur.* Ita vulgati Codices, pro eo qvod Florentinus habet *calliditatem.*

CAVILLATIO.

A *calvor*, CAVILLATIONEM dictam

ſcripſit Gaius loco ſupra recitato. Sed omnino eſt à *caveo.* A *caveo*, eſt *cavillo*, & *cavillor:* ut à *ſorbeo*, *ſorbillo.* A *cavillo*, ſeu *cavillor*, eſt *cavillatio.* Scaliger ad Feſtum: CAVILLARE, *dictum à* cavendo, ὑποκοριστικῶς: *propriumqve eſt Leguleiorum & moratorum verbum. nam Juriſconſultorum proprium cavere. Ovidius:*

Illo ſæpe loco capitur Conſultus amore:
Qvíqve aliis cavit, non cavet ipſe ſibi.

Tibullus:

Hæc mihi qvæ caverem Titio, Deus edidit ore.

Hodie ineptè, qvæ canerem Tityo, *nullo ſenſu. At Tibullus ſe Prudentum more de amore publicè reſponſurum cuilibet conſulenti proponit: qvod ex ſeqventibus, & ex nomine Titii apparet: (Titius* Juriſconſultis eſt perſona ὑποθετικὴ: ut Θέων & Δίων Philoſophis: & *Zeidon & Amron*, apud Arabes) *ſed qvi corruperunt, ignorarunt ſecundam & tertiam conjugationem eamdem apud Veteres fuiſſe. Ut igitur deminuerunt nomen in Formulariis, illis* Leguleios, *non* Juriſprudentes *vocantes; ſic & verbum profeſſionis; cùm* cavillare, *non* cavere, *eos dicebant; propter tricas & moroſas Juris præſtigias. Sanè ita eſſe, vel unus Tertullianus ſatis dederit; qvi in libro de Corona ait*, omnibus modis cavillandum: *id eſt*, cavendum: παντοίως περιεργαστέον. *Non ergo obſcurum, qvare in vitium verterit hoc verbum, cùm genus hoc hominum malè ſemper audierit.*

CEN-

CENSOR.

Javolenus, l. cxi. de Verborum significatione: CENSERI, *est constituere, & præcipere. Unde etiam dicere solemus,* Censeo hoc facias: *&* Semet aliqvid censuisse. *Inde* Censoris *nomen videtur esse tractum.* ¶ Ita Pandectæ Florentinæ. CENSERE habent vulgati Codices, & *Senatum aliqvid censuisse:* qvam postremam lectionem, potiorem existimat Guillelmus Fornerius ad dictam legem cxi. CENSERI rectum est, *Censeor,* pro *censeo,* dixere Veteres. Ovidius:

Hanc probat, & primis dilectam semper ab annis
Est inter comites Martia censa suas.

Sed & *censeri* hîc legerunt Græci Interpretes: verterunt enim ΚΕΝΣΕΡΙ, ὅἐστι τὸ διατάττειν τι ποιῆσαι. Ad τὸ *semet aliqvid censuisse* qvòd attinet; Cujacius ad dictam legem, scriptum esse ait in Pandectis Florentinis: *Semel aliqvid censuisse:* qvam lectionem, inqvit, confirmant Basilica: in qvibus est, καὶ τὸ καθ' ἑαυτόν τί ποτε κεκρικέναι. Scriptum exhibent Pandectæ Florent. *Semet aliqvid censuisse:* & ita videtur scripsisse Cujacius. Ad etymon qvod spectat, aliter Varro apud Marcellum. *Itaqve, qvòd hos arbitros instituerunt Populi,* Censores *appellantur: idem enim valet* censere *&* arbitrari. Et de L. L. CENSOR, *ad cujus censionem, id est, arbitrium censeretur Populus.* Varronem seqvitur Festus: CENSIO, *æsti-*

æstimatio: unde Censores. CENSORES *dicti, qvòd rem suam qvisqve tanti æstimari solitus sit, qvantum illi censuerint.* A censu, Censores dictos innuit Pomponius l. 2. de Orig. Juris.

COGNATUS.

Ulp. l. 1. Unde cognati: COGNATI *ab eo appellati sunt, qvasi ex uno nati: aut, uti Labeo ait, qvasi commune nascendi initium habuerint.* Modest. l. 4. de Gradib. COGNATI *ab eo dici putantur, qvòd qvasi unà, communiterve nati, vel ab eodem orti, progenitive sint.* Paulus, l. 10. tit. eodem: *Nomen cognationis à Græca voce dictum videtur: συγγενεῖς enim illi vocant, qvos nos* cognatos *appellamus.* Isidorus: *Cognati dicti, qvia sunt & ipsi propinqvitate cognationis conjuncti.* Rectè.

CONDICTIO.

Justin. Instit. de Actionib. *Appellamus in rem actiones*, vindicationes: *in personam verò actiones qvibus dare facere oportere intenditur*, condictiones. Condicere *enim est* denunciare *priscâ lingvâ. Nunc verò abusivè dicimus* condictionem *actionem in personam esse, qvâ actor intendit dari sibi oportere*, &c. Respexit hunc locum Auctor Glossarum: παραγγελία. *Denunciatio, condictio, interdictum.* CONDICERE, *est* denunciare, *priscè, nunc verò* Condictionem *omnem in personam actionem dicimus.* Lexicon Latino-

Græ-

Græcum: CONDICI. εἰς πρόσωπον ἀγωνίζεσθαι.

CONSOBRINUS.

Paulus, l. 10. de Grad. *Eos verò & eas, qvi qvæve ex sororibus nati, natæve sunt*, consobrinos, consobrinas, *qvasi* consororinos. Justin. Inst. de Grad. cognat. *Sed qvidam rectè* CONSOBRINOS *eos propriè dici putant, qvi ex duabus sororibus progenerantur, qvasi* consororinos. Donatus in Andr. 3. 3. *Sobrini, sunt consobrinorum filii: verùm, ut alii putant, de sororibus nati: ut sint sobrini, qvasi* sororini. Isidorus 9. 6. *Consobrini verò vocati, qvi aut ex sorore & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati: qvasi* consororini. Et Glossæ: *Consobrinus: qvasi consororinus*: ἀνεψιὸς, ἐξάδελφος, ἐκ δύο ἀδελφῶν θηλειῶν. Ad significationem qvòd attinet, sic Marcellus: CONSOBRINI, *ex duabus editi sororibus: de qvibus exempla multa sunt in antiqvis Auctoribus: & maximè in Afranio, & Juris vetustissimis Scriptoribus.* Qvidam tamen consobrinos vocarunt duorum fratrum filios. Fuit autem τὸ *consobrinus*, non ex τοῦ *consororinus*, sed ex τοῦ *consorinus*, formatum: hoc modo: *sora*, (unde Italicum *sorella*) *sorinus*, & ἐπενθέσει τοῦ B, *sobrinus*, CONSOBRINUS.

CONSULES.

Pomponius, l. 2. §. 16. de Origine Juris: *Exactis*

actis deinde Regibus, Consules constituti sunt duo, penes qvos summum jus uti esset, lege rogatum est. Dicti sunt ab eo, qvòd plurimùm Reipublicæ consulerent. ¶ Similiter, atqve aliter, Varro IV. de L.L. *Consul nominatus, qvòd consulere Populum & Senatum debet. nisi illic potiùs unde Actius ait in Bruto,* QVI RECTE CONSULAT, CONSUL FUAT. Qvam primo loco Varro posuit ἐτυμότητα, eam seqvutus est in libris de Vita Populi Romani, teste Nonio in lib. de Proprietate Sermonis. *Consulum & Prætorum proprietas, qvòd consulant, & praeant populis, auctoritate Varronis ostenditur, de Vita PopuliRomani libro 2. Qvod idem dicebantur Consules, & Prætores: qvòd præirent Populo, Prætores: qvòd consulerent Senatum, Consules.* Cicero 3. de Legibus: *Regio imperio duo sunto: iiqve, praeundo, judicando, consulendo, Prætores, Judices, Consules, appellantur.* Florus libro I. cap. 9. CONSULESQVE *appellavit Populus Romanus, ut consulere se civibus suis meminissent.* Eruditiùs Qvintilianus I. 6. *Sitne Consul à consulendo, an à judicando: nam & hoc, consulere Veteres appellarunt. unde adhuc remanet illud, Rogat, boni consulas, id est, bonum judices.* Boni consule: id est, in bonam partem accipe: boni causâ factum esse judica; statue. Festus: CONSULAS, *Antiqvi ponebant, non tantùm pro consilium petas, sed etiam pro judices, & statuas.* Utra harum originationum sit verior, non facilè dixerim. Verior ea videtur Vossio, qvæ est ab officio:

cio: ut scilicet Consul inde dictus fuerit, qvòd consuleret Senatum. Eum vide in Etymologico. Utut est, *Consulis* nomen ita formatum videtur: *Consulo, consulus;* & ἀποκοπῇ, *Consul.* Vel sic, ut placet Gvyeto: σύμβουλος, σύμβολος, *consolus*, CONSUL. συμβούλιον, συμβόλιον, *consulium, consilium.* συμβούλω, συμβόλω, *consulo.* Sed qvomodo B. in S. transeat, non satis video.

CONTRACTUS INNOMINATUS.

Non inveniendo nomen invenit: ut de planta, qvæ Græcis *anonymos* dicitur, dixit eleganter Plinius, libro 27. cap.4. De eo contractu legendi Jurisconsulti Itali, qvorum est hæc vox.

CONTUBERNALES.

Vide in TABERNA.

CONTUMAX.

Hermogenianus, l.53. de re Judicata: CONTUMAX, *est, qvi tribus edictis propositis, vel uno pro tribus, qvod vulgò* peremptorium *appellatur, vel literis evocatus, præsentiam sui facere contemnit.* ¶ Cujacius Observationum XVIII.30. ubi de hac τῆς *contumacis* abs Hermogeniano tradita definitione: *Et ait, qvi contemnit, contumacem,* παρετυμολογῶν: *ut Velius Longus ait in* contumaci *meliùs I servari, qvod veniat à* contemnendo:

do: *tametsi Nisus* contumacem *per ll putârit posse scribi, à* tumore. *Et ita in Glossis* : καταφρονητής. contemptor, spernulis, contumax.

CONTUMELIA.

Ulpianus, l. 1. de Injuriis: INJURIAM *ex eo dictam, qvòd jure & justitiâ caret; qvasi* non juriam: CONTUMELIAM *autem, à* contemnendo. Justinianus in Institutionibus, Titulo de Injuriis: *Generaliter* INJURIA *dicitur omne qvod non jure fit. specialiter, aliàs* CONTUMELIA; *qvæ à* contemnendo *dicta est: qvam Græci ὕβριν appellant.* Item Seneca de Constantia Sapientis capite XI. CONTUMELIA, *à contemptu dicta est: qvia nemo, nisi qvem contempsit, tali injuria notat. nemo autem majorem, melioremq; contemnit, etiamsi facit aliqvid qvod contemnentes solent.* Meliùs à *contumeô*, ut qvæ ab animo fastu turgenti fieri soleat. & analogiæ etiam convenientius. Unde *contumia* in Glossis qvæ sub Isidori no mine editæ sunt, *contumelia* exponitur. Idem Isidorus Orig. lib. x. *Contumeliosus, qvia velox est, & tumet in verbis injuriæ. Tumeo* autem est à φῦμα, id est *tumor:* qva de re videndus Vossius in Etymologico.

CONVENTIO.

Ulpianus, l. 1. de Pactis: CONVENTIONIS *verbum generale est; ad omnia pertinens, de qvibus*

bus negotii contrahendi, transigendiqve causâ, consentiunt qvi inter se agunt. Nam sicuti convenire dicuntur, qvi ex diversis locis in unum colliguntur, & veniunt; ita & qvi ex diversis animi motibus in unum consentiunt. id est, in unam sententiam decurrunt. Eleganter.

CONVICIUM.

Ulpianus, l. 15. de Injuriis: CONVICIUM *autem dicitur; vel à* concitatione: *vel à* conventu; *hoc est, à collatione vocum: cùm enim in unum plures voces conferuntur,* convicium *appellatur, qvasi* convocium. ¶ Longè aliter Nonius. CONVICIUM, inqvit, *dictum est qvasi* è vicis jocum, *qvi secundùm ignobilitatem loci maledictis & dictis turpibus cavilletur.* Inepta ἐτυμολογία. Vera est, qvam Ulpianus postremam retulit: cujus etiam; ut & Nonianæ; meminit Festus. CONVICIUM, *à vicis, in qvibus priùs habitatum est, videtur dictum: vel immutatâ litera, qvasi* convocium. Idem Ulpianus, ibidem: *Fecisse convicium, non tantùm is videtur, qvi vociferatus est, verùm is qvoqve qvi concitavit ad vociferationem alios: vel qvi summisit, ut vociferentur.* Ex *convocium, convucium;* & τροπῇ rursus, *convicium.* Huc spectat, qvod in Glossis *convicium* exponitur καταβόησις. Nec aliter accipiendum, *Septem, convivium; novem, convicium,* apud Capitolinum in Vita Lucii Veri, & apud Ausonium in Ephemeride. Et *nemorum convicia picæ,* apud Ovidium, in

Metamorphosi: Et *qverulæ semper convicia ranæ*, apud Columellam, in Poëmate de Cultu hortorum: Et *Cantorum convicium*, apud Ciceronem, in Sextiana: itemqve, *aures convicio defessæ*, in Oratione pro Archia. Eamdem vocem eadem notione usurparunt, Phædrus I. 6. & III. 16. & Martialis III. 46. Ridiculè igitur Laurentius Valla hoc vocis *convicii* etymon irridet: ipse irridendus, qvi à *con*, & *vitium*: sive à *con*, & *vita*; qvasi vitandum, & vituperationis causâ factum; τὸ *convicium* deducit. Vide Defensionem Veterum Jurisconsultorum adversùs Laurentii Vallæ Reprehensiones. ¶ A *convicium* autem; ut hoc in transcursu doceam; est Gallicum *cohuë*. *Convucium, convucum, convuca*, COHUE. hoc est, ὀχλαγώγιον, ut rectè Basilica ad dictam legem 15. de Injuriis: qva de voce Græca videndus Cujacius in Observationibus libro & capite sexto.

DAMNATIO. DAMNUM.

Paulus, l. 3. D. de Damno infecto: DAMNUM, & DAMNATIO, *ab ademptione, & qvasi deminutione patrimonii dicta sunt.* Idem legere est apud Varronem IV. de Lingva Latina. *Damnum, à demptione, cùm minùs re factum, qvàm qvanti constat.* Cui etymo subscribit & Cornelius Fronto. *Damnum*, inqvit; *demit omnibus.* Et Isidorus: *Damnum, à diminutione rei vocatum.* Falsò. Verosimiliùs Guietus, ἀπὸ τοῦ δαμνᾷν, qvod est *affige-*

affligere. Verissimè Scaliger ad Varronem, à δαπάνη, id est, *sumptus, impendium.* δαπάνη, *dapinum*, α in ι: ut δάω, δάσκω, *disco*; χάω *hio*; χάσκω, *hisco*; πατάνη, *patina*; βάσκανος, *fascinus*; ῥυκάνη, *runcina*; ἀφάναι, *apinæ*, & similia. Inde, inqvit Vossius, verbum *dapinare* apud Plautum in Captivis IV. 2. vers. 117.

HEGIO: *Nunc hercle nisi panticinatus probè ero, fusti pectito.*

ERGASILUS: *Æternum tibi dapinabo victum, si vera autumas.*

Sed ibi fortè legendum *dapsilabo*: qvod in versum mirè qvadrat, & τῷ *panticinatus* respondet: sic enim omnino legendum cum Salmasio, ex lectione veteri *manticinatus*: novum novo vocabulum oppositum. Est verò DAPSILARE, *largiri*: ἀπὸ τοῦ δαψιλᾶν. δαψιλὴς, est *largus, largitor*. Glossæ Græco-Latinæ: δαψιλεύομαι, *largo, indulgeo*: nam *largo* ibi, est, *largior*. Eædem: δαψίλεια, *largitas, largitudo*. Sed ad rem. A *dapinum* est *dapnum*: à *dapnum*, *dampnum*. Glossæ Veteres: *dampnum*. ζημία: ex qvo deinde *damnum*: ut ex ὕπνος, *sopnus*, *somnus*. Hinc; qvod Scaliger observabat; *damnum* pro *sumptu* apud Juvenalem:

Nulla viri cura interea, nec mentio fiet
Damnorum.

Addo Tribonianum in Institutionibus Justinianeis, Tit. Qvibus alienare licet: *Sine omni damno*: qvod Theophilus vertit; δίχα πάσης δα-

πώνης. Addo & Capitolinum in Pio: *Vini, olei, & tritici penuriam per ærarii sui damna emendo, & gratis populo dando, sedavit.* Addo & veterem Horatii Interpretem, ad hæc, ex Epistola XIV. libri 2.

Qvem scis immunem Cynaræ placuisse rapaci: IMMUNEM. *Sine damno; sine donis; sine munere.* Inde & *damnosus* pro *sumptuoso* apud Plautum in Pseudolo I. 5.

Si de damnosis natis, & amatoribus
(Ita rectè Guietus)
Dictator fiat nunc Athenis Atticis,
Nemo antecedat filio, credo, meo.

Et apud Juvenalem:

——*Et crescit multâ damnosa papyro.*

Hinc & *damnosè*, pro *sumptuosè*, apud Horatium in Sermonibus 2. 5.

Nos, nisi damnosè bibimus, moriemur inulti.

A *damnum* porro, est verbum *damnare:* ex qvo *damnatio:* non ab ademptione patrimonii: qvod volebat Paulus. Et verè Qvintilianus in Declamat. *Mihi ex hoc, qvod plerisqve criminibus pecuniæ pœna imponebatur, appellata etiam damnatio videtur.*

DECURIO.

Pomponius, l. 239. de Verborum significatione: DECURIONES *qvidam dictos aiunt ex eo, qvòd initio cùm coloniæ deducerentur, decima pars eorum*

eorum qvi ducerentur, consilii publici gratiâ conscribi solita sit. Verosimiliter, si non verè. Ita Decuriones in militia (nam de Municipalibus Decurionibus intelligendus Pomponius,) à numero, cui præerant, dicebantur.

DEPOSITUM.

Ulpianus, l. 1. Depositi: DEPOSITUM *est, qvod custodiendum alicui datum est. dictum est ex eo, qvòd ponitur. præpositio enim* de *auget depositum: ut ostendat totum fidei ejus commissum, qvod ad custodiam rei pertinet.* ¶ Donatus in Adelph. IV. 6. DE, valde, *significat.* Festus: DEPERIRE, *significat, valde perire.* Idem: DESPRETUS. valde *spretus.* DEAMO. *vehementiùs amo.* Sed *Depositum* dictum videtur ex eo, qvòd humi vel deorsum ponitur. Similiter Græcis καταθήκη, & παραθήκη; vel, ut Phrynichus dici præcipit, παρακαταθήκη. Qvod enim allatum est, ponitur humi juxta eum cui commendatur. Ineptè Isidorus, *qvasi diu positum.*

DERECTARII.

Ulpianus, libro nono de Officio Proconsulis, L. 7. de Extraordinariis criminibus: SACCULARII, *qvi vetitas in sacculo artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahunt. Item, qvi* DERECTARII *appellantur, hoc est, hi, qvi in aliena cœnacula se dirigunt, furandi animo.* ¶

Glossæ Veteres: *Derectarius.* θυρεπανοίκτης. ἐπεισπηδητής. καταράκτης. ὁ εἰς τὰς ἀλλοτρίας ἕνεκεν τοῦ κλέψαι εἰσερχόμενος οἰκίας. Eædem: *Derectarii.* εἰσπηδησιῶνες. *Defectarii. Lib. de Officio Proconsulis.* εἰσπηδησιῶνες. Qvo postremo loco legendum omnino *Derectarii:* respexit enim Auctor Glossarum dictum locum Ulpiani ex libro nono de Officio Proconsulis: vel illum, ejusdem Ulpiani, ex libro octavo de Officio Proconsulis, in lege 1. de Effractoribus: *Simili modo & Saccularii & Derectarii erant puniendi.* Legendum verò utrobiqve εἰσπηδηταὶ, vel εἰσπηδησιῶται. Id est, saltu irruentes & invadentes. *Derectarius* autem, pro *Directarius.* Id est, qvi non clam, non noctu, sed aperta vi, de die, & rectà, domos invadit, furandi causâ. Qvare eum alii *apertularium* & *effractularium* appellant, ut rectè Turnebus Adversariorum libro XVIII. capite 26. & Cujacius Observationum libro X. capite 3. observârunt.

DIMISSORIÆ LITERÆ.

Modestinus, l. 106. de Verborum significatione: DIMISSORIÆ LITERÆ *dicuntur, qvæ vulgò* Apostoli *dicuntur.* Dimissoriæ *autem dictæ, qvòd causa ad eum qvi appellatus est, dimittitur.* ¶ Nihil verius. Paulus lib. V. Sententiarum, Titulo XXXIV. *Ab eo à qvo appellatum est, ad eum qvi de appellatione cogniturus est, Literæ Dimisso-*

missoriæ diriguntur, quæ vulgò Apostoli *dicuntur.* Basilica, ad legem 5. C. de Appellationibus: ἀπόστολοι, καλοῦνται δι' ὧν ἡ παρὰ τοῦ δικαστοῦ γίνεται μήνυσις πρὸς τὸν μέλλοντα κρίνειν τὸ ἔγκλητον. Vide legem unicam de Libellis dimissoriis, & legem 9. de Jure fisci.

Aliæ ab illis Dimissoriis Literis sunt *Dimissoriæ Literæ,* qvæ Clericis in alia diœcesi permansuris à suis dabantur Episcopis: aut qvæ Episcopis à Metropolitis, vel Metropolitis à suis concedebantur Patriarchis, qvando ipsi Episcopi vel Metropolitæ ad Principem suum proficiscebantur: qvæ & *Pacificæ* dicebantur: de qvibus videndus Zonaras ad Canonem 2. Concilii Chalcedonensis, & Philippus Priorius in erudita sua Dissertatione de Literis Canonicis.

DIVORTIUM.

Gaius, l. 2. de Divortiis & repudiis: DIVORTIUM *autem à diversitate mentium dictum est: vel qvia in diversas partes eunt, qvi distrahunt matrimonium.* Paulus, lege 191. de Verborum significatione: *Non rectè autem Sponsa divortisse dicitur: qvòd divortium ex eo dictum est, qvòd in diversas partes eunt, qvi discedunt.* ¶ Optime. A *diporto, divortium:* Ut à *devorto, devortium,* & *deortium:* unde *dortium:* qvod Turpilius apud Nonium, capite de Honestis, & novè Veterum dictis, usurpavit. *Antefacta igni committo.*

 tristi-

tristitas ante divortium. *Divortium*, est discessio. Ammianus Marcellinus lib. XIV. *Dotis nomine, futura conjux hastam & tabernaculum offert marito, post statum diem si id elegerit, discessura.* Mulieres cùm nubebant, deducebantur in domum vi. Hesiodus in Operibus: Ὡραῖος δὲ γυναῖκα τεὸν ποτὶ οἶκον ἄγεσθαι. Inde *ducere uxorem*, ἐλλειπτικῶς, pro *ducere domum uxorem*. Integram phrasim usurpavit Plautus in Milite Glorioso actu 3. scenâ primâ: *Verum egone eam ducam domum?* &c. Inde & *Deus Domiducus* apud Augustinum libro VI. de Civitate Dei cap. 9. Cùm verò matrimonium distrahebatur, ipsæ domo viri exibant, aut expellebantur. Qvintilianus Declamatione 262. *Tunc repudiatam tu credis uxorem cùm res suas sibi habere jussa est? cùm egredi de domo.* Qvod si exirent, id Græcis dicebatur ἀπόλειψις; si dimitterentur, ἀποπομπή. Ab aqvarum divortiis, ex uno jugo decurrentium, vocem *divortium* Ciceronem ἐτυμολογίζειν, scripsit hoc loco Scipio Gentilis: qvod unde habuerit, nescio.

DONATIO. DONUM.

Paulus, lege 35. de Mortis causâ donationibus: DONATIO, *est dicta à dono, qvasi dono datum: rapta à Græco: nam hi dicunt* δῶρον, καὶ δωρεῖσθαι. Ulpianus, lege 194. de Verborum significatione: *Inter* donum & munus *hoc interest, qvod inter ge-*

nus

nus & speciem. *Nam genus esse* donum *Labeo, à* donando *dictum*; munus, *speciem. nam munus esse donum cum causa, ut puta, natalicium, nuptalicium.* Corrige *nuptialicium.* ¶ Eamdem *doni* originem adfert Agrætius: sed aliam; eamqve ineptam; inter *donum* & *munus* differentiam. *Donum*, inqvit, *dantis est*; *munus*, *accipientis. Illud, à dando: hoc, à muniendo, vel movendo, dicimus.* ¶ DONUM, est à Græco δῶρον. Id rectè Pompeius Festus. *Donum*, inqvit, *ex Græco est. quod illi vocant δῶρον.* Aliis, est à Græco δωτίνη. Hesychius: δωτίνην, δωρεάν, δόσιν. Idem δωτίνῃσι, δωρεαῖς; δωτῖναι, αἱ δωρεαί. Atqve hæc est Varronis sententia libro IV. de Lingua Latina: *Dos erit pecunia, si nuptiarum caussa data. hæc Græcè δωτίνη. ita enim hoc Siculi. ab eodem donum: nam Græcè hocce & δωτίνη: ut alii, δόμα: & ut Attici, δόσις.* Ita hunc Varronis locum ex antiqvo codice restituit Salmasius in libro de Usuris. Pro feminino δωτίνη, neutrum δωτῖνον dixisse Siculos verosimile esse; atqve inde Latinis τὸ *donum* dictum per contractionem, qvidam existimant: qvod non puto: neqve enim Latini voces Græcas contrahere soliti. Ceterùm; ut hoc obiter dicam; *Donum munus* in lege 7. & 37. de Operis libertorum, & apud Lampridium in Alexandro Severo, junctim positum observabat Salmasius ad dictum Lampridium.

EUNUCHUS.

Leo Imperator Novellâ 98. de Pœna Eunuchorum, si uxores ducant: καὶ τῆς εὐνῆς ἀνυπόπτους φύλακας εἶναι. τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις ἐγγυᾶται. ¶ Verissimè. Εὐνοῦχοι dicti sunt ab εὐνῇ & ἔχειν: qvia curam lecti habebant. Est igitur propriè εὐνοῦχος officii nomen: *Lecticustos.* Ad spadones postea transiit: qvia, qvò suspicione res careret, spadonibus fere τὰ γυναικωνῖτιδος committebantur. Frustra sunt Epiphanius, Eustathius, Etymologus, alii; qvi alias hujus vocis etymogias adducunt. Heinsium vide ad Hesiodi ἔργα καὶ ἡμέρας, capite 6. & Vossium in Etymologico. SPADONES autem dicti ἀπὸ τοῦ σπᾶν: à contorqvendo testiculos: non à Spada, Persidis vico, ubi primùm homines castrari cœpisse scribit Stephanus Geographus. Ridiculè Accursius à *spatha:* qvia spathà, sive gladio, incidantur testes. THLIBIÆ autem, ἀπὸ τοῦ θλίβειν, hoc est *atterere:* THLASIÆ, ἀπὸ τοῦ θλᾶν hoc est, *frangere.*

EXERCITUS.

Ulpianus, lege I. de Testamento Militis: *Exercitus autem nomen ab exercitatione traxit.* ¶ Eleganter Vegetius libro 2. capite I. *Exercitus ex re ipsa atqve opere exercitii nomen accepit, ut ei numqvam liceret oblivisci, qvod vocabatur.* Causam addit Varro IV. de Lingva Latina: *qvòd exercitando*

do fit melior. Vulcatius Gallicanus in Avidio Caſſio: *Exercitium ſeptimi diei fuit omnium militum: ita ut & ſagittas mitterent, & armis luderent. Dicebat enim miſerum eſſe, cùm exercerentur athletæ, venatores & gladiatores, non exerceri milites, qvibus minor eſſet futurus labor, ſi conſvetus eſſet.* Cicero libro 1. de Oratore: *Qvæ agenda ſunt in foro, tamqvam in acie, exercitatione qvaſi ludicra prædiſcere & meditari.* Et libro 2. *Ars ludicra armorum gladiatori & militi prodeſt aliqvid.* Hæc autem armorum tractandorum meditatio, debetur P. Rutilio, Duci, Oratori, Juriſconſulto, Philoſopho, Hiſtorico eximio. Valerius Maximus libro 2. cap. 3. *Armorum tractandorum meditatio à P. Rutilio, Cn. Mallii Collega, militibus eſt tradita. Is enim nullius ante ſe Imperatoris exemplum ſecutus, ex ludo Aurelii Scauri doctoribus Gladiatorum accerſitis, vitandi atqve inferendi ictus ſubtiliorem rationem Legionibus ingeneravit: virtutemqve arti, & rurſus artem virtuti miſcuit: ut illa impetu hujus fortior; hæc, illius ſcientiâ cautior fieret.* Sed ad rem. *Exercito*; eſt ab *exerceo*: *exerceo*, volunt eſſe ab *ex*, & *arceo*: unde ab arcendo hoſtem, *Exercitum* dictum nonnulli exiſtimarunt. Cæſellius Orthographus apud Caſſiodorum in Collectaneis de Orthographia, capite 10. qvia arcetur ſub militari diſciplina. *Exercere*, inqvit, *non habet S in compoſitione, qvia in ſimplici qvoqve S non habet. Etenim* exercere *eſt ab* ex, *&* arceri: *ut* Exercitus,

qvi

qvi sub disciplina certa arcetur: unde exercitatio. Sed omnino *exerceo* est à Græco ἐξασκέω.

EXHIBERE.

Ulpianus l. 3. de Homine libero exhib. EXHIBERE, *est in publicum producere, & videndi, tangendiq; hominis facultatem præbere. propriè autem* exhibere, *est extra secretum habere.* EXHIBERE, formatum ex verbo *habere* & particula *ex*: qvod est, *desinere habere*: ut *prohibere*, ex *porro habere*; *redhibere*, ex *re* (D inserto) & *habere*. Redhibitum id propriè dicitur, inqvit Festus, cùm qvi dedit, idem rursus coactus est habere id qvod antè habuit. *Habere* autem, est à Græco ἀπέχειν. ἀπέχω, *abeho*, HABEO. Id rectè Salmasius in libro de Usuris observabat. Nam τὸ ἄβεις, qvod in Hesychio ἔχεις exponitur, à Latino *habes* factum videtur.

FALCIDIA.

Sunt qvi à *falce* deducant. Scholiastes Harmenopuli: ἔστι ἡ Φαλκίδιος, λέξις Ῥωμαϊκή. καὶ δοκεῖ ἴσως ἀπὸ τοῦ Φάλξ, ὃ δηλοῖ τὸ δρεπάνην, καὶ τὴν τομὴν ἀπὸ τῆς δρεπάνης, παράγεσθαι· ὡς τῶν μεριζομένων πραγμάτων ἐξ ἀνάγκης καὶ τεμνομένων, ὥσπερ τινὶ δρεπάνῃ, τῷ μερισμῷ. Et Glossa ad Tit. Inst. de L. Falcidia: *Ideo sic dicta, qvia ut falx fœnum, sic hæc lex legata resecat.* Ineptè. Lex Falcidia nomen habuit à P. Falcidio, Trib. ple-

plebis, qvi L. Antonio, P.Servilio Isaurico, iterum Coss. anno Urbis 712. eam tulit. Ita Ant. Augustinus libro de Legibus. At Scaliger ad Eusebii Chronicum: Cn.Domitio Calvino II. Cos. & Asinio Pollione Coss. IV. Ubi non rectè ab Hieronymo in Chronico, Falcidium, *Cajum* appellari, rectè observat.

FURTUM.

Paulus l. 1. de Furtis: FURTUM, *à furvo, id est, nigro, dictum Labeo ait, qvòd clàm & obscuro fiat, & plerumqve nocte: vel à fraude, ut Sabinus ait: vel à Græco sermone, qvi φῶρας appellant fures. Immo & Græci ἀπὸ τοῦ φέρειν, φῶρας dixerunt.* A furvo qvoqve Varro & Nonius Marcellus *furem* deducunt. Marcelli verba hæc: *Fures significantiam habent à* furvo, *qvod Romani Veteres* atrum *appellaverint: & qvòd per obscuras atq; atras noctes opportuna sit ejus mali effectio, eos dictos fures. Varro Rerum Divinarum lib. 24. Furem ex eo dictum, qvòd furvum* atrum *appellaverint, & fures per obscuras noctes atqve atras faciliùs furentur. Homerus:* κλέπτῃ δέ τε νυκτὸς ἀμείνω. Cujacius autem Obs. lib. 6. c. 2. à *ferendo*. Sed omninò *furtum* est à *fur: fur* autem à Græco φώρ, ut verè Gellius. Ipsum audiamus: *Sed in posteriore ejus libri parte dicit*, (loqvitur de Varrone) furem *ex eo dictum, qvòd Veteres Romani furvum*, atrum *appellaverint; & fures*

res per noctem, qvæ atra sit, faciliùs furentur. Nonne sic videtur Varro de fure errasse, tamqvam Ælius de lepore? Nam qvòd à Græcis nunc κλέπτης dicitur, antiqviore Græca Lingva Φὼρ est dictum. Hinc per affinitatem literarum, qvi Φῶρ Græcè, Latinè fur *est. Sed ea res fugeritne tunc Varronis memoriam, an contrà aptiùs & cohærentiùs putarit* furem *à* furvo, *id est,* nigro, *appellari, in hac re de viro tam excellentis doctrinæ, non meum judicium est.* Sic autem voces *fur* & *furtum* formatæ videntur: *Φὼρ, fur: Φωράω, Φωρῶ, furo,* seu *furor, furaris: Φωρέω, fureo*, inusitatum; unde *furitum*, & syncope FURTUM: ut ab *ἐλευθεράω, ἐλευθερῶ, libero: ἐλευθερέω, libereo, liberitus*, LIBERTUS. De antiqva voce Φὼρ Hesychius: *Φὼρ, καὶ Φῶρας, κλέπτας, κατασκόπους* Corrige, *Φὼρ, κλέπτης, Φῶρας, κλέπτας*, &c. *Φὼρ* autem, ἀπὸ τοῦ Φέρειν volunt esse. Etymologus: *Φῶρ ὁ λῃστὴς, ὁ κλέπτης· παρὰ τὰ Φέρω, Φὲρ καὶ Φῶρ*. Inde fur, *ὁ ἐπ' αὐτοφόρῳ*, de fure, qvi deprehenditur cum furto, lege 3. D. de Furtis. Ceterùm in dicta lege 1. eodem titulo, pro *à ferendo, & auferendo*, legendum videtur, *à ferendo, id est, auferendo. Ferre*, est *auferre*. Virgilius: *Omnia fert ætas: animum qvoqve*. Ita Græcis *βαστάζειν*, Lucillius lib. 2. Anthologiæ, Titulo *in fures:*

Τὸν πτηνὸν Ἑρμῆν, τὸν θεῶν ὑπηρέτην,
Τὸν Ἀρκάδων ἄνακτα, τὸν βοηλάτην,
Ἑστῶτα τῶνδε γυμνασίων Ἐπίσκοπον,

Ὁ νυκτοκλέπτης Αὐλὸς εἶπε, βαστάσας,
Πολλοὶ μαθηταὶ κρείττονες διδασκάλων.

GRADUS.

Paulus, lege 10. §.10. de Gradibus & adfinibus *Gradus autem dicti sunt à similitudine scalarum: locorumve proclivium: quos ita ingredimur, ut à proximo in proximum, id est, in eum qui quasi ex eo nascitur, transeamus.* ¶ Hæc ita Paulus: & nos sanè cum illo sentimus.

HELENOPONTUS.

Justinianus, Novellarum Constitutionum titulo 28. de Moderatore Helenoponti, capite 1. Ἑλενόποντος γὰρ ἅπασι καλείσθω. τοῦτο δὴ τὸ τεθὲν αὐτῷ παρὰ Κωνσταντίνου, τοῦ τῆς εὐσεβοῦς λήξεως ὄνομα. περιφάσει τῆς σεμνοτάτης αὐτοῦ μητρὸς, Ἑλένης, φαμὲν τῆς εὐσεβοῦς τὴν λῆξιν, ἥπερ ἡμῖν καὶ τὸ θεῖον τῶν Χριστιανῶν ἐξεῦρε σύμβολον. τὸ γὰρ δὴ Πολέμωνος ὄνομα, παλαιοῦ γινομένου τῶν πολλῶν ἐκείνων ἐν Πόντῳ τυράννων, πεπαύσθω. πρῶτον μὲν, ὅτι τυράννου καθειστήκει· δεύτερον δὲ, ὅτι καὶ πόλιν ἐπώνυμον ἔχει, τὸ Πολεμώνιον φαμέν, καὶ ὅτι κάλλιον ἂν εἴη τὰς χώρας ἐξ ὀνομάτων Χριστιανικῶν τε καὶ βασιλικῶν μᾶλλον, ἤπερ ἐκ πολέμου καὶ ταραχῆς, γνωριζομένων σημαίνεσθαι. *Namque ab omnibus* Helenopontus *nuncupator. Quod illi nomen à pientissimo Principe Constantino impositum est, occasione honestissima suæ matris; Helena*

lenæ scilicet, pientissimæ mulieris: quæ nobis etiam sacrum Christianorum signum invenit. Vetus enim illud nomen Polemonis, *quo pleriq; in Ponto Tyranni usi fuerunt, dehinc quiescito: primùm, quia Tyranni existit: secundò, quia urbem de suo nomine appellatam habet; scilicet Polemonium: tum etiam, quia pulchrius fuerit regiones, Christianorum & Regum nominibus designare, quàm his quæ polemi (hoc est, belli, & tumultus) præ se notionem ferunt.* Vide notitiam Imperii Orientalis, capite 130.

HONORARIUM.

Ulpianus, lege 1. Si Mensor falsum modum dixerit: *Adversùs Mensorem agrorum Prætor in factum actionem proposuit, à quo falli eos non oportet. Ideò autem hanc actionem proposuit, quia non crediderunt Veteres inter talem personam locationem & conductionem esse: sed magis operam beneficii loco præberi: & id quoq; datur ei, ad remunerandum dari: & inde* honorarium *appellari.* ¶ Optimè. Inde *honoraria Advocatorum:* quia magis ad honorandos eos, quàm ad mercedis satisfactionem solerent eis offerri. Glossæ Veteres: *Honorarium.* τιμή. τὸ ἐπὶ συνηγορίᾳ διδόμενον. Eodem loco censendi Rhetores, Philosophi, Juris Professores, Medici, Nutrices. *Honorem* autem pro *munere*, usurpavit Tibullus lib. 3. eleg. 1.

Dicite Pierides, quonam donetur honore,
Seu mea, seu fallor, cara Neæra tamen.

Et

Et Ulpianus, lege 1. §. 5. de Extraordinariis cognitionibus. *Proinde, ne Juris qvidem Civilis Professoribus jus dicent. Est qvidem res sanctissima Civilis Sapientia, sed qvæ pretio nummario non sit æstimanda, nec dehonestanda, dum in judicio honor petitur, qvi in ingressu sacramenti offerri debuit.*

IMMUNITAS.

Paulus, lege 18. de Verborum significatione: MUNUS, *tribus modis dicitur:* (Grotius legebat *dici*, ex seqventibus.) *uno, donum: & inde munera dici dari, mittive: altero, onus: qvòd cùm remittatur, vocationem militiæ, munerisqve præstat: inde* immunitatem *appellari.* ¶ A *munus*, est MUNIS: à *munis*, IMMUNITAS. Festus: MUNEM, *significare certum est* officiosum: *unde de contrario* immunis *dicitur, qvi nullo fungitur officio.* Idem: IMMUNIS: *vacans munere.* De etymo *muneris* Grotius hîc, & Vossius in Etymologico, & Martinius in Lexico.

INCILE.

Ulpianus, lege 1. §. 5. de Rivis: *Incile, est locus depressus ad latus fluminis, ex eo dictus, qvòd inciditur. Inciditur enim vel lapis, vel terra, unde primùm aqva ex flumine agi possit.* ¶ Magis placet Vossiana originatio, ab *inciendo:* est autem *inciere, incitare.* Festus: *incita. incitata.* Ut

à *cubo, cubile*; sic ab *incio, incile*. Ceterùm de incili, ita Festus: Incilia, *fossæ, qvæ in viis fiunt ad deducendam aqvam, sive derivationes de rivo communi factæ*. Et Onomasticon Vetus: *Inciles*. διώρυγες. *Viam lacunosis incilibus voraginosam*, dixit Appuleius libro 9. Metamorphoseos.

Injuria.

Ulpianus, lege 1. de Injuriis & famosis libellis: Injuria, *ex eo dicta est, qvòd non jure fiat: omne enim qvod non jure fit, injuriâ fieri dicitur. Hoc generaliter: specialiter autem injuria dicitur contumelia. Interdum injuriæ appellatione damnum culpâ datum significatur: ut in Lege Aqvilia dicere solemus. Interdum iniqvitatem, injuriam dicemus: nam cùm qvis iniqvè vel injustè sententiam dixit*, injuriam *ex eo dictam, qvod jure & justitiâ caret, qvasi* non juriam. ¶ Vero verius. Similiter Isidorus v. 26. *Injuria, est injustitia. Hinc est apud Comicos*, in jure seqvi. *Vel, Injuria, est qvi audet aliqvid conra ordinem Juris*. Atqve huc facit, qvod ait Asconius Pedianus: *Injuria semper injusta est. lædi etiam aliqvis justè potest. Nam & qvi jurè damnantur, læduntur, sed non injuriâ*. Ita Græcis ἀδικία. *Injurus*, pro *injustus*, legitur apud Plautum in Persa III. 3. *Impure, inhoneste, injure, illex, labes popli*. Emendabat Guietus: *Injurie, fex, labes popli*. Sed nihil mutandum docet Noni-

Nonius Marcellus, qvi in Voce *illex*, capite de Proprietate sermonis, receptam lectionem agnoscit. *Injurus* autem dictum est, ut *perjurus*.

INSTITOR.

Ulpianus, lege 3. de Institoria actione: *Institor appellatus est, ex eo qvòd negotio gerendo instet. Nec multùm facit, tabernæ sit præpositus, an cuilibet alii negotiationi.* ¶ Ego hîc Ulpiano acqviesco. Hoc autem ejus etymon confirmant Veteres Glossæ, in qvibus *Institor* exponitur, ὁ προεϊστάμενος ἐργαστηρίου. Aliàs, ἐπιστάτης dicitur: ab eadem origine: scilicet ἀπὸ τοῦ ἐφίστασθαι: hoc est, ab instando operi; ab urgendo negotium. ὅσοι τὸ πρᾶγμα τοῦτ' ἐνεστήσαντο, dixit Aristophanes. *Mercaturæ insistentes* dixere Imperatores Honorius & Theodosius lege 4. Cod. de Commerciis & Mercatoribus. Et *instare mercaturam* Novius:

Instat mercaturam. spero, rem faciet: frugi est
homo.

Citat hunc Novii septenarium, ex ejus Militibus Pometinensibus, Nonius Marcellus in Voce *mercatus*, capite de Indiscretis generibus: sed ubi *Instant* vitiosè scriptum est. Citat eumdem versum; sed paullò aliter; Scaliger ad Priapeia, ex Nonio in Atellana. Ibi eum vide, τὸ *institor*, ab *instando* etiam deducentem.

Interdicta.

Justinianus Imperator, Institutionibus, titulo de Interdictis: *Sunt tamen qvi putent, proptiè Interdicta ea vocari, qvæ prohibitoria sunt, qvia interdicere sit denunciare & prohibere: restitutoria autem & exhibitoria, propriè* decreta *vocari. Sed tamen obtinuit omnia* interdicta *appellari; qvia inter duos dicuntur.* ¶ Qvia inter duos dicuntur. Sic constanter habent omnes libri scripti, inqvit hoc loco Cujacius. Tamen, hæc verba addititia esse non dubitamus: non qvia inepta sit etymologia: alias enim non meliores legere est apud Auctores Juris: sed qvia Imperator cùm superioribus pugnantia loqveretur: suprà enim dixit, propriè Interdicta ea vocari, qvæ prohibitoria sunt, qvia interdicere sit denunciare & prohibere: qvæ est vera vocis originatio. Isidorus, & Anianus; hic, in Notis ad Pauli librum v. Sententiarum; ille, in Originibus, libro 5. capite 25. tit 6. *Interdictum* definierunt, *Sententiam interim dictam.*

Jus.

Ulpianus, lege 1. de Justitia & Jure: *Juri operam daturum priùs nosse oportet, unde nomen Juris descendat: est autem Jus, à Justitia appellatum.* ¶ Hanc originationem è Philosophia petitam volunt Juris Interpretes: Alciatus, libro 1. Parergon, cap. 29. & 30. Connanus, Commentario-

riorum Juris Civilis libro 1. cap. 2. Vacca, in Commentariis ad legem 1. D. de Justitia & Jure: Scipio Gentilis, in Originibus ad Pandectas: item Contius, Lectionum libro 2. cap. 6. qvi in hanc rem hæc Isidori è libro decimo Etymologiarum adducit: *Licet origo nominum, unde veniat, à Philosophis eam teneat rationem, ut per denominationum deminutionem* homo *ab* humanitate; sapiens *à* sapientia *nominetur; qvia priùs sapientia, deinde sapiens: tamen claret alia specialis in origine qvorumdam nominum causa: sicut,* homo, *ab* humo *unde propriè est appellatus.* Nam si Grammaticos consulas, non Jus à Justitia, sed à Jure, Justitiam appellatam respondebunt. *Jus, justus,* ut *Venus venustus. Justus, justi, Justitia.* Vera est Grammaticorum originatio. Similiter Græcis παρὰ τὸ δίκαιον, dicta δικαιοσύνη. Plutarchus in Commentario de Virtute morali, statim initio: Χρύσιππος δὲ, κατὰ τὸ ποιὸν ἀρετὴν ἰδίᾳ ποιότητι συνίστασθαι νομίζων, ἔλαθεν ἑαυτὸν (κατὰ τὸν Πλάτωνα) σμῆνος ἀρετῶν οὐ σύνηθες, οὐδὲ γνώριμον ἀγείρας. ὡς γὰρ παρὰ τὸν ἀνδρεῖον, ἀνδρείαν, καὶ παρὰ τὸν πρᾶον, πραότητα, καὶ δικαιοσύνην παρὰ τὸν δίκαιον, οὕτως παρὰ τὸν χαρίεντα, χαριεντότητα, καὶ παρὰ τὸν ἐσθλὸν, ἐσθλότητα, καὶ παρὰ τὸν μέγαν, μεγαλότητα, καὶ παρὰ τὸν καλὸν, καλότητα· ἑτέρας τε τοιαύτας ἐπιδεξιότητας, εὐαπαντησίας, εὐτραπελίας, ἀρετὰς τιθέμενος, πολλῶν καὶ ἀτόπων ὀνομάτων οὐδὲν δεομένην ἐμπέπληκε φιλοσοφίαν. *Chrysippus*

ſippus autem, dum ſecundùm qvalitatem qvamvis peculiarem aliqvam virtutem putat debere conſtitui, imprùdens totum, ut eſt apud Platonem, examen virtutum excitavit incognitum atqve inſolens. Nam ſicut à forti, fortitudinem; à manſueto, manſvetudinem; à juſto, juſtiitiam: ſic à gratioſo, gratioſitatem; à bono bonitudinem; à magno, magnitatem; ab honeſto, honneſtitudinem; aliasqve id genus dexteritates, compellabilitates, verſabilitates, virtutum in numero cenſens, multis & abſurdis nominibus, nihil tale deſiderantem implicuit Philoſophiam. *Jus* autem, eſt à δέον: ut *plus*, à πλέον. δ tranſit in j conſonans: ut in *Jana*, à *Diana:* in *Jabolenus*, à Διαβολλωός: in *jaceo*, à διακέω. Ita *juncus*, ἀπὸ τοῦ δόνακος: qvâ de voce in Botanicis noſtris. δέον, eſt, τὸ πρέπον: ut rectè Heſychius: id eſt, *qvod convenit; qvod oportet facere.* Immo δέον, eſt *juſtum*. Gloſſæ Veteres: *plus juſto*, πλέον τοῦ δέοντος: πλέον τοῦ καθήκοντος. Simili ratione *jus culinarium* à ζέον. z in j conſonans: ut in *jugum*: à ζυγόν, & ſexcentis aliis ζέον, pro *juſculo* apud Græcos uſurpatum, teſtis eſt Heſychius: qvi βλύδιον (qvod eſt *brodium*; & unde hæc vox Latina, à qva Italica *brodo*; ut Gallica *broüet*, ab ejus diminutivo *brodetto*) ὑγρὸν ζέον interpretatur. ζέον autem ea notione, eſt à ζέω, *ferveo, bullio:* qvia ferventia apponi juſcula, & ſorberi ſolent. Cicero epiſtolâ ad Pætum: *In*

In ea cœna coqvus meus, præter jus fervens, nihil potuit imitari. Sic Gallicum BOUILLON, à *bulliendo:* & Hispanicum CALDO, à *calore.* Alii, *jus* à *juvando* dictum volunt: qvos inter Galeottus Martius, libro de Doctrina Promiscua cap. 28. *Nam sicut corpus nostrum*, inqvit, *jure juvatur & nutritur, ita, & civitates, qvæ ut corpus coaluerunt, legibus, tamqvam jure qvodam, aluntur & juvantur.* Ineptè, ut nihil suprà: nisi fortè ineptiùs sit qvod ait Isidorus libro 5. Etymologiarum, dictum esse *jus;* qvia justum sit: & *justitiam*, qvasi *Juris stationem;* qvia in ea jus stet: & qvod Alciatus; qvia vim sistat. Alii, à *jubendo* JUS deducunt. Jus enim, jussum legis: legis autem est jubere, imperare. Verbi gratiâ, Jus naturale, est id qvod Natura jussit. *Jubeo, jussi, jussum, jus.* Hæc sententia, qvam Matthias Martinius non improbat; probat autem Hieronymus Magius Variarum Lectionum libro 4. capite 1. & Contius dicto loco: laudantqve, nobile par Fratrum, Valesii; videtur esse probabilis: eamqve juvat Festus, apud qvem legas, *Jusa, jura.* Adde Qvintilianum 1. 7. *Etiam illud qvod nos geminâ S dicimus*, jussi, *unâ dixerunt.* Loqvitur de Veteribus, qvi consonantes non geminabant. Sed nostra sententia vera est. δέον, ζέον, ζȣ̃ν, ζȣ̃ς, *jus.* ut, πλέον, πλȣ̃ν, πλȣ̃ς, *plus.*

JUSTINIANA: urbs.

Justinianus in Novellis Constitutionibus, titulo, de Moderatore Helenoponti, in Præfatione: *μεθ᾽ ἃς ἡ ἡμετέρα καθέστηκε Λαζική, ἐν ἧ καὶ ἡ Πετραίων ἐστὶ πόλις, ὑφ᾽ ἡμῶν τὸ πόλις εἶναί τε καὶ ὀνομάζεσθαι προσλαβοῦσα, κεχρημένη τε τῷ τῆς ἡμετέρας εὐσεβείας ὀνόματι, καὶ* ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΗ *καλουμένη. Post qvos, tam nostra constituta est Lazica: in qva urbs Petræon est, qvæ nostro beneficio & esse & nominari urbs cœpit: qvàm qvæ nostræ pietatis nomine utitur, &* JUSTINIANA *appellatur.* Verissimè. Sed & aliæ urbes, *Justinianæ* nuncupatæ. Vide Geographos.

LIBER. LIBERTAS.

Imperator Justinianus in Institutionibus, titulo de Jure Patronatus: *Libertas qvidem; ex qva etiam liberi vocantur; est naturalis facultas, qvod cuiqve facere libet, nisi qvid vi, aut jure prohibetur.* ¶ Immo τὸ *libertas* est ἀπὸ τοῦ *liber*, non verò τὸ *liber* ἀπὸ τοῦ *libertas.* Est autem τὸ *liber*, à Græco ἐλεύθερος: θ in β converso: ut *ruber*, ex ἐρυθρός; & *uber*, ex οὖθαρ, ἐλεύθερος verò, est ab ἔω, *eo*, *vado*: sic: ἔω, ἔλω, ἐλέω, ἐλεύω, ἐλεύθω, (unde ἦλθον) ἐλεύθερος: non, ut volunt Suidas & Etymologus, qvasi ἐλεύθων ὅπου ἐρᾷ. Manumissis ire & habitare qvò lubebat, jus fuit: qva de re Cujacius lib. 14. Observationum cap. 27. ¶ τὸ *liber* autem, pro *volumine*: ut hoc dicam in tran-

transcursu; est ab Æolico λέπος, *cortex*. λέπος, λέπος, λέβος, λέβερ, LIBER.

MACEDONIANUM SCum.

Theophilus, libro 4. Institutionum, titulo Qvod cum eo, &c. Μακεδών τις, οὕτω λεγόμενος, γέγονεν ἐν τῇ Ῥώμῃ, ὑπεξούσιος ὢν τῷ οἰκείῳ πατρὶ, ἐδανείσατο παρά τινος, ἐλπίζων, ὅτι τελευτήσαντος αὐτοῦ τοῦ πατρὸς, δυνήσεται τὸ χρέος ἀποδοῦναι. πολλοῦ χρόνου διαδραμόντος, δανειστὴς ἐπέκειτο τὸ χρέος ἀπαιτῶν. ὁ Μακεδὼν, οὐκ ἔχων πόθεν ἀποδῶ (πῶς γὰρ, ὑπεξούσιος ὤν;) ἀνεῖλε τὸν ἑαυτοῦ πατέρα. ἐγνώσθη τοῦτο τῇ συγκλήτῳ. κἀκεῖνος μὲν δίκας δέδωκε πατροκτονίας. δόγμα δὲ, λεγόμενον Μακεδονιανὸν, γέγονε, τὸ κελεῦσαν, μηδένα δανείζοντα ἐλευθέρῳ ὑπεξουσίῳ ἀπαιτεῖν τὸ δανεισθὲν, ἵνα τούτῳ τῷ τρόπῳ ἕκαστος εἰδὼς, ὡς οὐ δύναται ἀπαιτῆσαι τὸ δάνεισμα, ἀπέχοιτο τοῦ δανείζειν αὐτῷ. *Fuit qvidam Macedo Romæ, (id enim nomen erat homini) qvi cùm in potestate patris esset, grande as alienum conflavit; sperans futurum, ut mortuo patre suo facilè dissolveret. Cùm multum jam temporis transiisset, gravis ei & molestus cœperat esse creditor, debitum repetens. Macedo, cùm non haberet unde redderet, (nam qvomodo, qvi in potestate esset?) patrem suum occidit. Relata res est ad Senatum. Et ille qvidem pœnas dedit parricidii. Verùm Senatusconsultum factum est; qvod* Macedonia-

num *vocatur; qvo cavetur, ne qvi liberæ personæ, alieno juri subjectæ, mutuum dedisset, actionem eo nomine haberet. Ut hoc modo, cùm se repetitionem qvisqve ejus qvod credidisset, nullam habiturum cognosceret, caveret sibi à mutui datione.* Aliis, Macedo, fœnerator est, non filiusfamilias. Ulpianus lege 1. de Senatusconsulto Macedoniano: *Verba Senatusconsulti Macedoniani hæc sunt:* Cùm inter ceteras sceleris causas Macedo, qvas illi natura administrabat, etiam æs alienum adhibuisset, & sæpe materiam peccandi malis moribus præstaret, qvi pecuniam (ne qvid ampliùs diceretur) incertis nominibus crederet: placere, ne cui qvi filiofamilias pecuniam mutuam dedisset, etiam post mortem parentis ejus, cujus in potestate fuisset, actio, petitióqve daretur: ut scirent, qvi pessimo exemplo fœnerarent, nullius posse filiifamilias bonum nomen, exspectata patris morte fieri. ¶ Ita Senatusconsulti verba acceperunt, Antonius Augustinus in Senatusconsultis; Hotomanus libello de Senatu; Cujacius in Paratitlo ad dictum Titulum de Senatusconsulto Macedoniano; Fabrotus ad Theophilum, dicto titulo. Qvod cum eo, & in Enarratione Paratitli Cujaciani, titulo, Codice, ad Senatusconsultum Macedonianum. At verò Maranus in Paratitlo ad Titulum D. de Senatusconsulto Macedoniano. Macedonem, non fœneratorem, sed, ut scripsit Theophilus, filiumfamilias fuisse dicit, qvi gravi ære alieno pressus, ut se à molesto creditore liberaret, pa-

trem

trem necârit. Qvod, apertè probant prima Senatuſconſulti verba, *Cùm inter ceteras ſceleris cauſas Macedo, qvas illi natura adminiſtrabat, etiam æs alienum adhibuiſſet:* qvæ ad fœneratorem, qvi pecuniam credidit, pertinere non poſſunt: eſt enim æs alienum, qvod nos debemus, non qvod nobis debetur. Ulpianus l. 213. de Verborum ſignificatione: *æs alienum eſt, qvod nos aliis debemus: æs ſuum, qvod alii nobis debent.* Pergit Maranus: *Erroris cauſſam præbuit ſeqvens Senatuſconſulti malè accepta clauſula, qvæ ad Macedonem neqvaqvam referenda eſt, ſed ad fœneratorem qvemcumqve: nam cùm initio dictum ſit Macedonem inter ceteras ſceleris, (id eſt, parricidii) cauſſas etiam æs alienum adhibuiſſe, ſubjicitur generaliter, creditorem ſæpe materiam peccandi malis moribus præſtare, qvi incertis nominibus, (id eſt, filiisfamilias) pecuniam crederet: ut Senatusconſulti de hujuſmodi fœneratoribus coercendis ratio intelligeretur.* Ergo ex ejus ſententia, Senatuſconſulti verba ſic interpungenda videntur: *Cùm inter ceteras ſceleris cauſas Macedo, qvas illi natura adminiſtrabat, etiam æs alienum adhibuiſſet: & ſæpe materiam malis moribus præſtaret, qvi pecuniam (ne qvid ampliùs diceretur) incertis nominibus crederet; placere, ne cui,* &c. Id eſt, *Et cùm ſæpe materiam malis moribus præſtaret is, qvi pecuniam incertis nominibus crederet.* Veriſimilior tamen videtur ſen-

ſententia eorum, qvi Macedonem, fœneratorem, non filiumfamilias, fuiſſe dicunt: ad illum enim aptiùs & convenientiùs hæc referas, *qvi pecuniam incertis nominibus crederet.* Neqve huic ſententiæ repugnant verba præcedentia, *Cùm inter ceteras ſceleris cauſas Macedo, qvas illi natura adminiſtrabat, etiam æs alienum adhibuiſſet.* Ibi enim *æs alienum,* pro pecunia aliis credita accipi debet: in qva repetenda, cùm debitores ſuos magnopere vexaret Macedo, eos ad turpia & nefaria cogebat. Similiter *τὸ debitum,* tam de pecunia qvæ nobis, qvàm de ea qvæ à nobis debetur, uſurpatum paſſim invenire eſt. Sed & *τὸ æs alienum,* de debito dici, tam activo qvàm paſſivo, ut ita loqvar, notavit Carolus Stephanus in Dictionario.

MAGISTER. MAGISTRATUS.

Paulus, lege 57. de Verborum ſignificatione; *Cui præcipua cura rerum incumbit, & qvi magis qvàm ceteri diligentiam & ſollicitudinem rebus qvibus præſunt, debent, hi* Magiſtri *appellantur. Qvin etiam ipſi Magiſtratus per derivationem à* Magiſtris *cognominantur. Unde etiam cujuslibet diſciplinæ Præceptores* Magiſtros *appellari* à monendo, *vel* monſtando. ¶ Similiter Paulus, Feſti Abbreviator: MAGISTERARE, *regere & temperare eſt.* MAGISTRARE, *moderari. Unde* Magiſtri, *non ſolùm doctores artium, ſed etiam pagorum, ſocietatum, vicorum, collegiorum, eqvitum,*

tum, dicuntur: qvia omnes hi magis ceteris possunt. Unde & Magistratus, *qvi per imperia potentiores sunt, qvàm privati,* &c. Non absimiliter Varro libro IV. de Lingua Latina: *Magister Eqvitum: qvòd summa potestas hujus in Eqvites, & Adcensos: ut est summa Populi Romani, Dictator: à qvo is qvoqve* Magister Populi *appellatus. Reliqvi, qvòd minores qvàm hi Magistri, dicti* Magistratus: *ut ab* albo, albatus. Antonius Goveanus de Jurisdictione libro 2. *Magistratus, propriè urbani sunt. Inde dicti, qvòd qvidam veluti Populi magistri sunt. Unde Dictator, qvi summam potestatem habebat, Magister Populi appellatur à Marco Tullio libro 3. de Legibus.* ¶ MAGISTRATUS autem, est à supino verbi *magistrare: magistrare* verò, à *magister: magister,* à *magis.* Nugatur more suo Isidorus, qvi *Magistrum* inde dictum putat, qvòd major in statione sit. MAGIS autem, à Græco *μᾶλλον*; si Festo fides. Sed non ego credulus illi. *Magis,* est à Græco *μέγας*: pro qvo, *μέγις* dictum fuisse, apparet ex superlativo *μέγιστος*. Aut, à Latino *majùs:* unde ei opponitur *minùs. Majùs* autem, à *μάζον*: qvod pro *μεῖζον* Veteres usurparunt. Inde apud Hesyhium & Galenum, in Glossariis, *μᾶσσον*, est, *πλέον, μεῖζον.* Et *Μαζεὺς*, Phrygiorum linguâ, est, *ὁ Ζεύς.* Sic autem *τὸ magister, ἀπὸ τοῦ magis* formatum fuit. *μέγας, μέγις, magis: μέγιστος, μεγίστερος, magister:* ut *ἀρίστερος, sinister: μεῖστος, μεῖστος, μείστερος, μινίστερος, minister.*

A *μέ-*

A μέγιςος, est qvoqve μεγιςᾶνες, vox à Phrynico improbata. Similiter Latinum *magnates*, Latinum non est. Qva de re audiendus vir doctrinæ excellentis, Olaus Borrichius, in Cogitationibus de variis Linguæ ætatibus, ubi de voce *magnalia*. *Ceterùm, ut pro illa voce non pugnaverim vehementer, ita mirari non desino, cur pæne omnes vocabulum* Magnates *hodie tamqvam Latinum admittant, agnoscant, usurpent, cùm neqve Forum Romanum faveat; nec ceteri Lexicographi auctoritate certa confirment. Primus mihi scrupulum hunc injecit Parisiis, vir optimus & literatissimus, Ægidius Menagius, cùm antè, consuetudine vulgi abreptus, de integritate vocis communissima ne dubitandum qvidem censerem. Ex eo, cùm inter legendum, sæpe apud Ciceronem, Livium, aliosqve,* Optimates; *& apud Plautum,* Summates *invenirem; apud Virgilium & Horatium,* Primores; *nusqvam* Magnates; *damnare cæpi vulgi cacoethes. Neqve hactenus invenio, qvemadmodum desperato propè vocabulo succurri qveat, nisi in Saxis, Marmoribusqve qværenda salus. Proinde, si vacat, recognoscat mecum illustris Menagius antiqvam illam Inscriptionem à Demstero allatam in Antiqvitatibus Romanis Rosini, l. 2. Paralip. ad cap. 12.* Mansiones Palatinorum Saliorum, à Veteribus, ob armorum Magnatium custodiam, constitutas; longanimitate neglectas; pecuniâ suâ reparaverunt Pontifices Vestæ VV. CC. Promagistro, Proti, Lacilii, Lucilii. De ea Inscriptione, alius

alius erit nobis dicendi locus. Interim hîc legentes monebimus, τὸ *longanimitas*, non magis Latinum esse, qvàm τὸ *magnates*.

MANCIPIUM.

Florentinus, lege 4. de Statu Hominum: *Mancipia verò dicta, qvòd ab hostibus manu capiantur.* Et Justinianus in Institutionibus, Tit. de Jure personarum: *Servi autem ex eo appellati sunt, qvòd Imperatores captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solent: qvi etiam* mancipia *dicti sunt, eo qvòd ab hostibus manu capiantur.* Et Donatus in Adelphos II. I. *Mancipia dicuntur, qvòd manu capta sint.* Rectè. Similiter Varro libro v. de Lingua Latina: *A manu*, manupretium: mancipium, *qvòd manu capitur.* Et Isidorus IX. 4. MANCIPIUM *est, qvidqvid manu capi, subdiqve potest; ut homo, eqvus, ovis. Hæc enim animalia statim ut nata sunt, mancipium esse putantur. Nam & ea qvæ in bestiarnm numero sunt, tunc videntur mancipium esse, qvando capi sive domari cœperint.* Ita *manceps*, qvòd manu capiat. Ut *municeps*, qvòd munia; *forceps*, qvòd ferrum, vel ut Scaliger ad Priapeia, qvòd formum, id est, calidum ferrum; *auceps*, qvòd aves capiat.

MILES.

Ulpianus, lege I. de Testamento Militis: *Miles autem appellatur, vel à militia, id est, duritiâ, qvam*

qvam pro nobis sustinent: aut à multitudine: aut à malo, qvod arcere Milites solent: aut à numero mille hominum: ducitum à Græco verbo; tractum à tagmate. nam Græci mille hominum multitudinem τάγμα appellant: qvasi millesimum qvemqve dictum. unde ipsum ducem χιλίαρχον appellant. ¶ Qvot sententiæ, tot nugæ; qvamqvam etiam Varro libro IV. de Lingua Latina, *Militem* dictum à *malitia* existimat: & *Milites, qvòd trium millium primò legio fiebat; ac singulæ tribus, Tatiensium, Ramnium, Lucerum, millia singula militum mittebant:* & qvamqvam Eutropius libro I. Rerum Romanarum scribat Romulum mille pugnatores delegisse, qvos à numero *Milites* appellârit. Non meliùs Ælius Stilo, apud Festum, *Militem* à *mollitie*, per antiphrasim, eo qvòd nihil molle, sed potiùs asperum qvid gerat, deducebat. Ineptè qvoqve Isidorus IX. 3. *Militia autem à* militibus *dicta;* (an legendum *à millibus?*) *aut à* multis, *qvasi* multitia, *qvasi* negotium multorum: *aut à* mole rerum, *qvasi* moletia. ¶ Græcâ est origine: à μίλαξ, qvod τὸ δημοτικὸν significat, teste Hesychio: hoc est, *popularem*. Qvo sensu πευλεῖς, & multitudinem populorum, & milites, teste eodem Hesychio, Veteres appellarunt. πευλεῖς, inqvit, οἱ μὲν πολλοὺς λαούς. οἱ δὲ, πρόμαχους, ἢ πεζοὺς ὁπλίτας ἀθρόως. Atqve inde in Veteribus Glossis: *populares*, στρατιῶται. Fallitur Philippus Rubenius, qvi Electorum libro I. capite 14. emendare tentat, πατριῶ-

τηρῶται, vel, ὁ στρατιῶται. Etiam hodie apud nos armatam popularium multitudinem *Militias* appellamus. Ex μίλαξ factum est *milex*: ut *sorex*, ex ὕραξ: (Ita Æoles murem, à similitudine rostri suilli, teste Nicandri Scholiaste, appellabant:) ut *pellex*, ex πάλλαξ: & deinde *miles*, ex *milex*. ξ in S: ut *trabes*, ex τράφαξ: *nugas*, ex *nugax*: *dies*, ex δίαξ. Alias *Militis* originationes; sed minùs verosimiles; videsis apud Vossium in Etymologico.

MISCELLA. *Lex Julia Miscella.*

Justinianus, Novellâ 22. cap. 43. ὁ γὰρ καλούμενος Julios Miscel'as παλαιὸς νόμος, δεχαῖος, τὸ τῆς παιδοποιίας προβαλλόμενος σπουδασμα, ἐπέτρεπε ταῖς γυναιξὶν, &c. ἀλλὰ ταύτην δὴ τὴν προσθήκην οὐκ αὐτὸς ὁ Julios Miscellas ἐξεῦρεν, ἀλλὰ Qvintos Mutios Scevolas προνομοθετήσας ἐτύγχανεν, &c. *Lex enim qvæ vocatur* Julia Miscella; *lex antiqva, lex vetusta; filiorum procreationis præponens studium, permittebat mulieribus*, &c. *Sed hanc qvoqve adjectionem ipse Julius Miscellus haud invenit, sed Qvintus Mutius Scævola hòc præsanciverat*, &c. ¶. Ita Latinus Interpres: unde Johannes Robertus Animadversionum libro 1. capite 2. colligebat Legem hanc Juliam Miscellam, ab illius auctore & latore Julio Miscello nomen habuisse. Contrà Cujacius in Mercatore, sive in Notatis ad libros Animad-

versionum Roberti, Robertum hallucinatum ait. *Nam neqve*, inqvit, *Justinianus* Miscello *dixit, sed* Miscella: *neqve latorem intellexit, cùm dixit*, ἀλλὰ ταύτην δὴ τὴν προσθήκην οὐκ αὐτὸς ὁ Ἰούλιος Μισκέλλας ἐξεῦρεν, *sed Legem ipsam: ut paulò antè dixit*, Ἰούλιος Μισκέλλας, παλαιὸς νόμος. νόμος *dixit, non* νομοθέτης. *Ex qvo efficitur Juliam Miscellam non ducere nomen à Julio Miscello. Neqve verò ulla Lex ducit nomen ab uno latore duplex, Nec ausis dicere duos esse latores; Julium, & Miscellum; qvia nulla fuit Romæ gens, aut familia, Miscella: & à Latorum gentilicio nomine Leges nomen accipere solent. Qvamobrem, ut Legem Papiam*, Decimariam *dicimus; & Legem Juliam*, Caducariam; *aut* Vicesimariam, *aut* Judiciariam, *aut* Theatralem, *à re, qva de lata est; ita* Miscellam *similiter dici verosimilius est, à varietate plurium rerum, ac personarum utriusqve sexus: ut l.* Heres, *§. ultimo de Condicionibus & Demonstrationibus; l. 3. C. de Indicta viduitate tollenda: ut Siculo Flacco* æs miscellum *dicitur, lex, sive forma ænea: à multorum agrorum modo, multarumqve personarum, qvi sibi acceptas defendunt, numero confusè in ea descripto: qvasi miscella & confusanea lex: ut* miscellam *qvoqve &* confusaneam *doctrinam Agellius dixit: qvalis tua est: & tu ipse, miscellio. Deniqve* Lex Miscella *dicitur, ut* Lex Satura: ὁ νόμος, πολλὰ περιέχων. Optimè: & ita qvoqve Antonius Augustinus: cujus hæc sunt verba

verba in libro de Legibus & Senatusconsultis: JULIA MISCELLA, *ab Julio Miscella dicta est, ut Justinianus significare videtur* XXII. *Novella. Non desunt tamen, qvi interpretentur hujus Legis cognomen, non à Latore Legis acceptum; sed à mixtis multarum rerum capitibus, ut* Satyram: *qvod mihi non displicet. Nam & id cognomen Juliæ gentis nusqvam legi: & ut esset, potuit ab hac Lege emanare,* ut Annalis *cognomen.* Miscellos ludos *Suetonius, in Caligula, factos refert; eadem fortasse ratione appellatos.* Et frustra est Robertus, qvi in Notis ad Notata Mercatoris sententiam suam contra Cujacium adstruere conatur.

MONUMENTUM.

Ulpianus, lege 2. §. 6. de Religiosis & sumptibus funerum: MONUMENTUM *est, qvod memoriæ servandæ gratiâ existat.* Florentinus, lege 42. eodem titulo. MONUMENTUM, *generaliter res est memoriæ causâ in posterum prodita: in qva si corpus, vel reliqva, inferantur, fiet sepulchrum: si verò nihil eorum inferatur, erit monumentum memoriæ causâ factum, qvod Græci κενοτάφιον appellant.* ¶ A *monendo* videlicet τὸ *monumentum* deductum crediderunt Ulpianus & Florentinus. At verò Hadrianus Imperator à *muniendo.* MONUMENTUM *autem sepulchri id esse Divus Hadrianus rescripsit, qvod* monumenti, *id est, causâ muniendi ejus loci factum sit, in*

qvo corpus impositum sit. Verba sunt Macri in lege 37. titulo eodem. Vera est Ulpiani & Florentini originatio: cujus qvoqve meminit Varro libro 3. de Lingua Latina. MONERE, inqvit, *à* memoria: *qvòd is qvi monet, proinde sit ac memoria. Sic* monimenta, *qvæ in sepulchris. Et ideo secundùm viam: quo prætereunteis admoneant, & se fuisse, & illos* esse *mortaleis. Ab eo, cetera, qvæ scripta ac facta memoriæ caussâ*, MONIMENTA *dicta.* Videlicet, ut à *doceo*, est *documen*; unde *documentum*; sic à *moneo*, *monumen*; unde *monumentum*: pro qvo posteriores dixere *monumentum*: pro qvo posteriores dixere *monimentum*: U in I converso: ut *optimus*, & *maximus*, & *lacrima*, ex *optumus*, & *maxumus*, & *lacruma*. Ineptè Servius ad XII. Æneidos. MONUMENTA, *sunt memòriæ.* MONIMENTA *verò, à mentis admonitione sunt dicta.*

MUNDUS MULIERIS.

Ulpianus, lege 25. de Auro, argento, mundo, ornamentis, &c. legatis: *Mundus mulieris*, (meliùs legeretur *muliebris*,) *qvo mulier mundior sit. Continentur eo, specula, matulæ, ungventa, vasa ungventaria, & si qua similia dici possunt: veluti lavatio, riscus. Ornamentorum hæc: vittæ, mitræ, semimitræ, calantica, acus cum margarita qvam mulieres habere solent, reticula, crocufantia. Sicut & mulier potest esse munda, non tamen ornata:*

ornata: ut solet contingere in his, qvæ se emundaverint, lotæ in balneo, neqve se ornaverint: Et contrà, est aliqva ex somno statim ornata, non tamen commundata. ¶ Similiter Varro: MUNDUS MULIEBRIS, *dictus* à munditia. ORNATUS, *qvasi* ab ore natus. *Hinc enim maximè sumitur, qvod eam deceat. Itaqve ob id paratur speculum.* Et Tertullianus de Cultu feminarum, cap. 4. *Habitus feminæ duplicem speciem circumfert: cultum & ornatum.* Cultum *dicimus, qvem* mundum muliebrem *vocant:* ornatum, *qvem* immundum muliebrem *convenit dici. Ille, in auro, & argento, & gemmis,* & *vestibus deputatur: iste, in cura capilli, & cutis, & earum partium corporis qvæ oculos trahunt.* Ceterùm, in recitatis Ulpiani verbis, pro *non tamen commundata*, legerat Grotius *non tamen commodata:* pro qvo legendum monet, *non tamen emundata:* qvod *lota* interpretatur. *Commundata* rectum est. Glossæ Veteres. *Commundat.* καθαίρει. Columella libro XII. cap. 18. *aqvâ eluenda sunt, & commundanda.*

MUNIFICI. MUNICIPES.

Paulus, lege 18. de Verborum significatione: *Munus, tribus modis dicitur; uno, donum,* &c. *Tertio, officium: undè* munera militaria, *& qvosdam milites* munificos *vocari. Igitur* municipes *dici, qvòd munera civilia capiant.* ¶ Optimè: &

ita Gellius XVI. 13. MUNICIPES, *sunt cives Romani ex municipiis, legibus suis & suo jure utentes, muneris tantùm cum Populo Romano honorarii participes: à qvo munere capessendo, appellati videntur.* Sed aliter Siculus Flaccus: *Municipia, qvidam putant à munitionib. alii à munificentia, eo qvòd munificæ essent civitates.* Ceterùm, pro *milites munificos*, legendum apud Paulum *milites munifices*, verisimili conjectura Budæus & Grotius existimârunt. Ita enim est apud Vegetium l. 2. c. 19. *Fascicularia tamen, id est, lignum, fœnum, aqvam, stramen, etiam legitimi milites in castra portabant.* Munifices *enim ab eo appellantur, qvòd hæc munia* (aliàs *munera*) *faciant.* Et capite 7. ejusdem libri: *Hi sunt milites principales, qvi privilegiis muniuntur. Reliqvi* munifices *appellantur, qvia munera facere militiæ coguntur.* Etiam apud Sosipatrum: *Munifex, munere fungitur.* Et apud Festum: *Munifices vocabantur, qvi non vocabant, sed munus Reipublicæ faciebant.*

MUTUUM.

Paulus, lege 2. de Rebus creditis: *Appellata est autem mutui datio ab eo, qvòd de meo tuum fit: & ideo si non fiat tuum, non nascitur obligatio.* Non absimiliter Nonius Marcellus, capite de Differentiis verborum: MUTUUM à FENORE *hoc distat, qvòd mutuum sine usuris, fenus cum usuris,*

su-

sumitur, &c. *Unde honestius mutuum, qvòd sub amico affectu fiat meum tuum, usu temporis necessarii.* Et Isidorus v. 25. MUTUUM, *appellatum est, qvia id qvod à me tibi datur, ex meo tuum fit.* Sed aliter, & longè meliùs; immo optimè; doctissimus Varro libro] IV. de Lingua Latina: *Si datur,* inqvit, *qvod reddatur, mutuum est: Mutuum, qvod Siculi* μοῖτον. *Ita scribit Sophron:* μοῖτον ἀνάθημον. Qvo Qvo loco Scaliger emendabat, μοῖτον ἀντίτιμον. hoc est, *par pari:* nam ἀντίτιμα, τὰ ἄποινα. Emendabat & apnd Hesychium; qvi hujus vocis meminit; Μοῖτον ἀντίτιμον, παροιμία Σικελοῖς. ἡ γὰρ χάρις, μοῖτος· μοῖτον, χάριν. Vulgò apud Hesychium legitur, μοῖτοι, ἔντιμοι, παροιμία Σικελοῖς, ἡ γὰρ χάρις μοῖτον οἰνοχάριν. Varronis tamen verissimam etymologiam rejicit magnus Cujacius: cujus hæc sunt verba in Observatione 35. libri XI. *Verùm, ut ad mutui originem redeamus, qvod dicitur mutuum sic appellari, qvòd* de meo fiat tuum *scitè dicitur magis, qvàm verè,*&c. *Atqve ita* mutuum, *si verum amamus, à* mutatione *potiùs nomen habet, qvòd mutetur hoc genere pecunia cum pecunia, dum par qvantitas accipitur & redditur, qvòdqve consistat in his rebus, qvæ facilè mutationem & promiscuum usum recipiunt. Hæc nominis origo verior, qvàm qvæ traditur à Jurisconsultis: vel qvæ à Varrone, à Siculo verbo* μοῖτον: *ut illo Sophronis loco,* μοῖτον ἔντιμον: *cui similis Hesychii ille,* μοῖτοι ἔντιμοι, *incorruptus: nam*

& eidem sunt ἀμεῖπλαι, ἔνλμοι. *Proverbium autem Siculorum quod adfert, sic emendo,* Ἡ χάρις μοῖτον οἴσει χάριν. *Ceterùm, (ut de* leporis *nomine idem Varro scribit) Siculi, qvòd Româ sint orti,* mutui *nomen potius inde tulerunt qvàm illinc Latini. Idemqve de* unciæ & nummi *nomine dici potest, quod Pollux Siculorum esse scribit.* Cujacii in sententia video esse doctissimum Turnebum Adversf. lib. x. cap. 25. *Mutuum,* inqvit, *à* mutatione *nomen habet. Nam quod aiunt ex eo dici, qvia ex meo tuum fiat, bellè magis & scitè, qvàm verè dictum arbitror.* Qvin & eam ceteris præfert Vossius in Etymologico: cùm propter analogiam, (nam à *muto, mutuum;* ut à *pasco, pascuus,* à *fari, fatuus;* ab *irrigo, irriguus;* à *noceo, innocuus*) tum qvia similiter Græci ἀμοιβαῖον, *mutuum* appellant: ab ἀμείβω, hoc est, *muto, alterno.* Mihi Varroniana etymologia omnino arridet. Et Varroni in hac re, (inqvit, in libro de Usuris; qvi & ipse in Varronis sententia est; Etymologiarum peritissimus Salmasius) eo magis credendum est, qvòd nonnisi invitus solet Romanarum dictionum origines è Græco arcessere: adeo ut plerumqve ineptire malit, qvàm veras origines fateri. Ex substantivo μοῖτον, qvod est χάρις ἀμοιβὸς, factum est μοιτᾷν, à qvo Latinum *mutare:* à verbo deinde *mutare,* factum τὸ *mutuum:* ut à *pasco, pascuum;* à *divido, dividuum,* & similia, ut rectè idem Salmasius ibidem. Qvod adeo verum est, inqvit, ut Græci ἀμοιβῆς nomi-

nomine, qvod æqvivalet Siculorum *μοίτῳ*, mutuum, sive rem mutuo datam, appellârint, teste Hesychio. Verba Hesychii sunt: *ἀμοιβαί. χάριτες καὶ τιμωρίαι, ἀνταποδόσεις καὶ ἐκτίσεις, χρέα.* Hæc est vera *mutui ἐτυμότης.* Potuit & hæc vox sic formata fuisse: *μοῖτος, μοιτίος, μοιτέον, mutuum.* Sic à *τέον*, *tuum.* Cæterùm, in loco Hesychii idem Salmasius ibidem emendare conabatur, *μοῖτον, ἔντιμον. χάρις, τιμία Σικελοῖς· ἡ γὰρ χάρις, μοῖτον· ἡμία, χάρις.* Mihi magis placet Lindenbrogii emendatio: *μοῖτοι ἀντὶ μοίτων. παροιμία Σικελοῖς.* ut sit *μοῖτος ἀντὶ μοίτου* Siculis, qvod Latinis *par pari.* Eum vide ad Eunuchum Terentii: ubi apud Varronem, reponit similiter, *μοῖτον ἀντὶ μοίτου*: & apud Lucianum, in Imaginibus, *μοῖτον ἀντὶ μοίτου ἀμείψαι, αὐτῷ τῷ μέτρῳ, φασὶν, ἢ καὶ λώϊον*: pro eo qvod vulgò legitur, *μῦθον ἀντὶ μύθου*, &c.

NOVATIO.

Ulpianus, lege 1. de Novationibus: *Novatio enim à novo nomen accepit, & à nova obligatione.* ¶ Vero verius. *Novum* autem est à *νέον*, inserto digamma Æolico, qvod in *v* consonans mutarunt Latini. Qva de re infrà pluribus in *Rivus.*

OCCIDERE.

Julianus, lege 5. ad Legem Aqviliam: *Ita vulneratus est servus, ut eo ictu certum esset moritu-*

rum: medio deinde tempore heres institutus est, & postea ab alio ictus, decessit. Qværo, an cum utroqve de occiso lege Aqviliâ agi possit? Respondit: Occidisse dicitur vulgò qvidem, qvi mortis causam qvolibet modo præbuit. sed lege Aqviliâ is demum teneri visus est, qvi adhibita vi, & qvasi manu, causam mortis præbuisset: tractâ videlicet interpretatione vocis à cædendo, *& à* cæde. ¶ Τὸ *occidere* à *cædere* factum ignorat nemo. Sed unde τὸ *cædere?* Scaliger de Causis L. L. l. I. c. 29. à καίνειν deducit: mutatione N in D: ut τείνω, τήνυω, *tendo.* Καίνειν est *occidere.* Euripides: ἐκαίνετε, ἐκαίνετε τῶν Ἑλλήνων τὸν ἄριστον. Placet. *Caidere* dicebant Veteres. Vide infrà in *Pellex.*

OPPIDUM.

Pomponius, lege 239. de Verborum significatione: OPPIDUM, *ab* ope *dicitur: qvòd ejus rei causâ mœnia sint constituta.* ¶ Similiter ceteri Scriptores. Varro lib. IV. de Lingua Latina: *Maximum ædificium est* OPPIDUM, *ab* ope *dictum; qvòd munitur opis caussâ, ubi sit; & qvòd opus est ad vitam gerendam, ubi habitent tutò.* Addit: *vel* Oppida, *qvòd opere munibant mœnia, qvò munitiùs essent.* Festus: OPPIDUM, *dictum est, qvòd opem præbet.* OPPIDUM, *dictum, qvòd ibi homines opes suas conferunt.* Servius in IX. Æneid. *Alii* oppidum *dici ab oppositione murorum; vel qvòd* hominibus *locus esset oppletus: vel qvòd*

qvòd opes illò munitionis gratiâ congestæ sunt. Etiam Cicero; sed jocosè; Festo teste. Festi verba hæc: OPPIDORUM *originem optimè refert Cicero libro primo de Gloria: eamqve appellationem usurpatione appellatam esse existimat, qvòd opem darent; adjiciens, ut imitetur ineptias Stoicorum.* Ampliùs cogitandum, An ab ὄλπος, qvod *collem* significasse, vero simile est? nam Etymologus: ὄλπια, τὰ ὄρη, τὰ διήργοντα Ἰταλίαν καὶ Κελτικήν. Igitur ὄλπος & ἄλπος, idem. ἄλπος autem ut ἄλπις, (unde *Alpes*) est *excelsus*: qvod pluribus observamus in Originibus nostris Gallicis. *Oppidum* autem, ab ὄλπος, ita formatum videtur: ὄλπος, ὄλπιδος, ὀλπιδνός, ὄλπιδος, *oppidus*, OPPIDUM: id est, ὄλπου ὄγκος. Ejusdem originis videtur qvibusdam esse & τὸ *urbs*. ὄλπις, ὄλβις, ὄρβις, ὄρψ, *urbs*. Oppida antiqvitus in locis excelsis poni solita, nemo est qvi nesciat. Vide infrà in *Urbs*.

PACTUM. PAX.

Ulpianus, lege I. de Pactis: PACTUM *autem* à pactione *dicitur. Inde etiam* pacis *nomen appellatum est.* ¶ *Pactum*, *pactio*, & *pax*, sunt à *pago*: qvod à Dorico πάγω, pro *pango*, dixere Veteres. Priscianus lib. x. *Antiqvi* pago *qvoqve dicebant pro* paciscor. Occurrit hæc vox apud Ciceronem in Rhetoricis ad Herennium: *Rem ubi pagunt, oratione pagunt.* Item in Lege XII.

Ta-

Tabularum, & apud Qvintilianum libro I. cap. I. *Pactum*, est supinum infinitivi *pacere*. *Pactum*, à *pacere*: ut ab *agere*, *actum*; *factum*, à *facere*. Insulsè Isidorus libro IV. capite 24. *qvasi ex pace factum*. *Pax* verò, contradictio est τοῦ *pacis*, vel τοῦ *pagis*: qvod in recto, à *pago*, dixere Veteres. Minùs rectè Scaliger de causis L.L. à πταύω.

PANNICULARIA.

Ulpianus, lege 6. de Bonis damnorum: *Divus Hadrianus Aqvileio Braduæ ita rescripsit*: Pannicularia causâ qvemadmodum intelligi debeat, ex ipso nomine apparet, non enim bona damnatorum pannicularia significari qvis probè dixerit: nec si zonam circa se habuerit, protinus aliquis sibi vindicare debebit: sed vestem quâ is fuerit indutus, aut numulos in ventralem, qvos victus sui causâ in promptu habuerit, aut leves annulos: id est, qvæ rem non excedunt aureorum qvinqve. Alioqvin, si qvis damnatus digito habuerit, aut sardonychica, aut aliam gemmam magni pretii, vel si qvod chirographum magnæ pecuniæ in sinu habuerit, nullo jure illud in pannicularia ratione retinebitur. PANNICULARIA *sunt ea, quæ in custodiam receptus secum attulit spolia: qvibus indutus est, cùm qvis ad supplicium ducitur: ut & ipsa appellatio ostendit*. ¶ Tò *pannicularia*, est à *panicula*: *panicula*, à *panica*: *panica*, à *panus*. Festus: PANUS, *facit deminutivum* panicula. *Panus*

nus autem, ſive *pannus*, eſt à Dorico πᾶνος, pro πῆνος: id eſt *textum*. Heſychius: πῆνος, ὕφασμα. Inde πῆνος, primùm, pro coma textili; & deinde pro qvavis coma: qva poſtrema notione uſurpatur in Veteri Epigrammate Græco, qvod Thebis in Templo Sancti Lucæ legitur, & qvod nuper Dulcerus edidit, in ea qvam de ſua in Græcia peregrinatione ſcripſit ad me Epiſtola.

Πῆνος μὲν γενετῆρες (ἐπεὶ γέρας ἐστὶ θανοῦσι)
Κείροντες, κλαίεσκον ἀναισθήτῳ ἐπὶ τύμβῳ.

Comam parentes (is enim habetur honor mortuis)
Tondentes, plorabant inſenſibile circa ſepulchrum.

Inde & πηνίκη, pro coma addititia. πῆνος, πηνίον πηνίκη. Id eſt, τὸ πύκνωμα; τὸ ἐκ τριχῶν σύστημα: Gallicè, *une treſſe de cheveux*. Inde *capillamentum* Latinis, pro coma illa προσθέτῃ. Suetonius in Caligula, cap. XI. *qvin & ganeas, atqve adulteria, capillamento celatus, & veſte longa noctibus obiret.* Petronius: *Evocatumqve me non minùs decoro exornavit capillamento.* Tertullianus de Cultu feminarum, capite 12. acutè ut ſolet: *Affigitis præterea neſcio qvas enormitates ſutilium capillamentorum: nunc in galeri modum, qvaſi vaginam capitis, & operculum verticis. Perrucam*, ſimiliter, à *pilo*, Itali & Galli appellant. *Pilus, pelus*; unde Italicum *pelo*; *pelutus, pelucicus, perucicus, perucus, perrucus*, PERRUCA. Qva de re nos pluribus in Originibus Italicis. ¶ Ab eodem πῆνος, eſt

Lati-

Latinum *panicum*, pro eo frugum genere, qvod Græcis ἔλυμος. Panicum, est lanugine obsitum. Plinius libro 18. capite 7. *Panicum, à paniculis dictum, languidè nutando*, &c. Inde & *panicula*, pro coma illâ lanosa in plantis, qvam Græci ἀνθήλην appellant. ¶ πῆνος autem, est à πάω, *denso, neo*, πάω, πάος: unde πᾶς, i. e. ἀθρόος, πυκνὸς, *confertus, densus*. πάω, πηω, πήνω, *denso*. πήνω, πῆνος, πηνίω, πηνίζω, πηνίζομαι.

Ceterùm, valdè notandum qvod ait hoc loco Ulpianus, pannicularia esse quæ in custodiam receptus secum attulit spolia, & quibus indutus est, cùm ad supplicium ducitur: Neqve enim ante supplicium vestibus exui debet. Narrat Ammianus lib. 28. Carnificem, vivum exustum, qvòd feminæ cuidam primariæ qvam ad mortem ducebat; indumento, qvo vestita erat, abrepto; ne velamen qvidem secreto membrorum sufficiens, retinere permisisset.

PECULIUM.

Ulpianus, lege 5. de Peculio: PECULIUM *dictum est, qvasi pusilla pecunia, sive patrimonium pusillum*. ¶ Inde Glossæ Basilicorum: πεκούλιον, ὡσανεὶ μικρὸν οὐσίδιον. *Peculium* autem; ut & *pecunia*; formatum à *pecu*. Festus: *Peculium Servorum, à pecore item dictum est, ut pecunia Patrumfamiliæ*. Plutarchus in Publicula; ubi de Romanis: καὶ τὰς οὐσίας ἄχρι νῦν ἀπὸ τῶν προβάτων ΠΕΚΟΥΛΙΑ καλοῦσι. Isidorus XV. 17.

PE-

PECUNIA, *priùs de pecudibus & proprietatem habebat & nomen: de corio enim pecudum nummi incidebantur, & ſignabantur.* Et deinde: *Omne patrimonium apud Antiqvos* peculium *dicebatur, à* pecudibus, *in qvibus eorum conſtabat univerſa ſubſtantia. unde &* pecuarius *dicebatur, qvi erat dives: modò verò* pecunioſus. Gloſſarium: *Pecunia.* χρήματα· ἀπὸ τιμῆς κτηνῶν. Inde & *peculatus.* Feſtus: PECULATUS, *furtum publicum dici cœptus eſt à* pecore, *qvia ab eo initium ejus fraudis eſſe cœpit: ſi qvidem antè, æs, aut argentum ſignatum, ob delicta, pœna graviſſima erat duarum ovium, & triginta boum. Peculium* igitur; ut & *pecunia;* à *pecudibus.* Similiter Varro. *pecudes* autem à πωκάδες: ut rectè ad Varronem Scaliger.

PELLEX.

Paulus, lege 144. de Verborum ſignificatione: *Libro Memorialium Maſſurius ſcribit, Pellicem apud Antiqvos eam habitam, qvæ cùm uxor non eſſet, cum aliqvo tamen vivebat: qvam nunc vero nomine Amicam, paulò honeſtiore Concubinam appellari. Granius Flaccus in libro de Jure Papiriano ſcribit, Pellicem nunc vulgò vocari, qvæ cum eo cui uxor ſit, corpus miſceat: qvoſdam eam, qvæ uxoris loco ſine nuptiis in domo ſit, qvam παλλακὴν Græci vocant.* ¶ *Pellex,* eſt à Græco πάλλαξ. Nonius Marcellus de Proprietate Sermonis: PEL-

LICIS

LICIS *à Græco vocabulo significantiam Sapientes inflexam putant: qvasi πάλλαξ: hoc est, ut παλλακίς. Quod si hoc non est, vana compositio nominis videri potest.* Qvo loco; ut hoc obiter dicam; Sapientes, pro Jurisconsultis videtur Nonius posuisse. Sed ad propositum. Gellius libro IV. cap. 3. *Servius qvoqve Sulpicius in libro qvem composuit de Dotibus,* &c. pellicem *autem appellatam, probrosamqve habitam, eam, qvæ juncta consvetáqve esset cum eo, in cujus manu mancipioqve alii matrimonii causa foret, hac antiqvissima Lege ostenditur, qvam Numæ Regis fuisse accepimus:* PELLEX ARAM JUNONIS NE TAGITO: SI TAGET, JUNONI, CRINIBOUS DEMISSIS, AGNUM FEMINAM CAIDITO. Pellex *autem, qvasi πάλλαξ, id est, παλλακίς. Ut pleraqve alia, ita hoc qvoqve vocabulum de Græco flexum est.* ¶ Pro πάλλαξ, usurpatum & πάλληξ. Glossæ Veteres: πάλληξ. *pupa, pupula:* atqve inde Latinum *pellex.* A πάλλαξ autem, genitivo τοῦ πάλλαξ, est παλλακὶς, & παλλακὴ, & παλλάκιον, & παλλακία, & παλλακεύεσθαι. Etymologus: παλλακίς. ἡ παῖς. κατὰ Δωριεῖς, πάλλαξ λέγεται. ἡ παῖς, id est, *puella.* Eustathius ad Iliados ἰῶτα, pag. 763. 20. ἰστέον δὲ, ὅτι, νεωτάτη δοκεῖ εἶναι ἡ ἁπλῶς παλλακή. Pergamus. Glossæ Veteres: παλλακή. *concubina, succuba, pellex, catulester.* Corrige, *catulaster,* Eædem: παλλάκιον. *concubinatus.* Corrige, *concubinus.* Hesychius: παλλάκιον.

μει-

μειράκιον. Eædem Glossæ Veteres: *παλλακία, concubinatus. Antillare.* ϑηλεύεσϑαι, παλλακεύεσϑαι. Corrige. *Ancillare.* ϑητεύεσϑαι. Pro παλλακεύεσϑαι, emendat Guietus κολακεύεσϑαι. Legitur in iisdem Glossis: *Pælex.* ζηλή, παλλακή: pro qvo legendum, *Pellex.* ζήλη, παλλακή. Legendum in iisdem &, ζήλη, *pellex:* non *pellix.* ¶ Est verò Græcum πάλλαξ, ab Ebræo פילגש voce ejusdem significationis, ut rectè Vossius in Etymologico.

Ad differentiam verò *amicæ, pellicis,* & *uxoris,* qvod attinet, audiendus Demosthenes in Oratione in Neæram: τὰς μὲν γὰρ ἑταίρας ἡδονῆς ἕνεκ' ἔχομεν· τὰς δὲ παλλακὰς, τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος· τὰς δὲ γυναῖκας, τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως, καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν. *Meretrices enim, causa voluptatis alimus: Concubinas, propter qvotidiana ministeria, & curationem corporis: Uxores, propter ingenuos liberos suscipiendos, & fidelem rei familiaris administrationem & custodiam.*

PERDUELLES.

Gaius, lege 234. de Verborum significatione: *Qvos nos* hostes *appellamus, eos Veteres* perduelles *appellabant; per eam adjectionem indicantes, cum qvibus bellum esset.* Optimè. *Duellum* Veteres dicebant pro *bellum.* A *duellum*, dicti *duelles* pro hostibus; qvæ vox apud Arnobium

occurrit; & postea, *perduelles*: hoc est, ut ait Charisius, *valde hostes*. *Per* auget: ut in *perqvam*, *perficere*, &c. Vide suprà in BONA.

PEREMPTORIUM EDICTUM.

Ulpianus, lege 70. de Judiciis. PEREMPTORIUM EDICTUM *inde hoc nomen sumpsit, qvòd peremeret disceptationem: hoc est, ultrà non pateretur adversarium tergiversari.* ¶ Optimè. Sed τὸ *peremeret* Scipio Gentilis τὸ *prohiberet*, hîc interpretatur: ex his Festi verbis: PERIMERE, *Cincius in libro de Verbis Priscis, ait significare idem, qvod* prohibere. Qvo sensu *peremptorias exceptiones* dici notat à Justiniano, titulo Institutionum de Exceptionibus. Mihi, τὸ *peremeret* hîc nihil aliud significare videtur, qvàm tolleret. Glossæ Veteres: *Perimo*. ἀναιρέω. *Perimit*. ἀναιρεῖ. De Edicto Peremptorio, ita verò Hermogenianus l. 53. de Re judicata: *Contumax, est, qvi tribus Edictis propositis, vel uno pro tribus, qvod vulgò* peremptorium *appellatur; vel literis evocatus, præsentiam sui facere contemnit.* Sic enim ibi legendum videtur, ex emendatione Cujacii, qvem vide Observationum libro XVIII. capite 30.

PIGNUS.

Gaius, lege 238. de Verborum significatione: PIGNUS *appellatum à* pugno: *qvia res qvæ pignori dantur, manu traduntur. Unde etiam videri*

ri poteſt verum eſſe qvod qvidam putant, pignus propriè rei mobilis conſtitui. ¶ Falsò, & ineptè. Salmaſius de Modo Uſurarum, pag. 538. *Qvod de pignore dicitur, rei id propriè mobilis eſſe, ex etymo falſò & inepto adſtruitur: abſurdum id qvippe eſt*, pignus *à* pugno *deducere; cùm* pugnus *clauſam manum ſignificet. Unde &* pugnus *pro* ictu, *id eſt*, *γρόνθῳ, qvi clauſa manu incutitur. Inde &* Pugiles *appellati.* Etiam Broæus, à *pugno* deducebat: ſed aliam ob cauſam: qvia nimirum clauſa manu res tenetur. Seneca: *non eſt interrogatione contentus, niſi & rem ſuam manu teneat.* REM SUAM, id eſt, *pignus*, inqviebat ille. Matthias Martinius, in Lexico, veroſimiliùs deducit à *pago*, id eſt, *jungo*, *figo:* ut ſit, qvo qvis ſe pagit alteri, hoc eſt, obligat, ad fidem ſervandam. Similiter Voſſius in Etymologico, à *pago*, ſeu *pango:* qvia pactionis lege datur. Item Scaliger in Scaligeranis poſterioribus. *Pignus*, inqvit, *à* pigo *&* pago *antiqvorum.* Guietus; qvod minùs placet; ab ἐχυρὸς: ſic: ἐχυρὸς, ὀχυρὸς, τὸ, ὀχυρὸς, ὄχυρος, *pognus*, *pignus*. ἐχυρὸς autem & ὀχυρὸς, ab ἔχω: unde & ὄχθη.

PORTUS.

Videtur deducere Ulpianus à *portando.* Ita enim ille in lege 59. de Verborum ſignificatione: PORTUS *appellatus eſt concluſus locus, qvò importantur merces, & inde exportantur. eáqve nihil-*

ominus statio est conclusa, atqve munita. Etiam Isidorus: PORTUS, *locus est ab accessu ventorum remotus, ubi hiberna opponere solent. Et* portus, *dictus à deportandis commerciis. Hunc Veteres à bajulandis mercibus,* bajas *vocabant: illa declinatione à* baja bajas, *ut à* familia familias. Non dubito Græcæ esse originis: sed unde, non facilè dixerim. Existimabat Guietus, esse à χόρτος: qvod est locus conclusus, sive locus in septo villæ comprehensus: unde Latinum *hortus*, & *cors cortis*, & *cohors cohortis.* Guieti sententiam adjuvat, qvòd Portus sit conclusus locus, ut scribit Ulpianus: item, qvòd Portum freqventer Veteres pro domo posuerint, ut Festus testatur. Sed qvo modo χ in p transeat, non satis video. Tentabat & aliam ἐτυμότητα idem vir doctus: scilicet ab ὅρμος. Sic: ἔρω, *firmo;* unde ἐρείδω. Inde ἔρμα, *fulcrum, stabilimentum:* & ὅρμος, *statio navium:* qvia navis in statione, tamqvam in fulcro & stabilimento, consistit. Qvò respexisse videtur Aristoteles in Poëtica: νηῦς δέ μοι ἥδ' ἕστηκ'· τὸ γὰρ ὁρμεῖν, ἐστὶν ἑστάναι τι. Ab ὅρμος autem, ὅρτος; & προσθέσει, *portus.* Sed neqve ista originatio placet, ut qvæ sit ex loco remotiori arcessita. Tertiam Guietus adducebat: à πόρος. Hesychius: πόρος, ὁδὸς, τρίβος, ἢ διὰ τοῦ ποταμοῦ ῥεῦμα. οἱ δὲ, τὴν διάβασιν αὐτοῦ. οἱ δὲ, τὰς γεφύρας. Verosimiliùs Vossius à φόρκυς, qvod pro *portu* apud Etymologum. κ in τ, ut τῆνος, Doricè pro κεῖνος. aut à πορθμὸς, id est,

fre-

fretum: qvæ eſt & Scipionis Gentilis ſententia: aut (qvæ eſt H. Valeſii conjectura) à φορτὸς, qvod eſt *onus navis:* eo qvòd ibi onerentur & exonerentur naves. Ego ampliùs deliberandum cenſeo. Interim hîc obſervare eſt, à Latino *baja*, cujus meminit Hiſpalenſis Epiſcopus, Iſidorus, factum eſſe Hiſpanicum *baïa*, qvod *portum* ſignificat. Videtur autem Latinum *baja* eſſe à *vadum*, ſeu *vadus. vadum vadi, vadium, vadia, badia, baja:* non, ut Iſidorus putat, *à bajulandis mercibus. Vadum*, primò & propriè, eſt aqvæ fundus, per qvem vadere, ſive pedibus tranſire licet. *Ubi ab aqva ſumma non altè eſt terra, dicitur vadus*, inqvit Varro libro I. de Ora Maritima, citante Servio in I. Æneidos. Sed metaphoricè de ſecuro loco dicitur, qvalis eſt portus. Unde proverbium, *Res eſt in vado:* qvia, ut in profundo periculum, ita in vado ſecuritas. Cui proverbio ſimile illud, *Res eſt in portu*, apud Plautum: & *In portu navigare*, apud Terentium. A *vadia*, formarunt Hiſpani *baïa*, ut à *badius*, BAIO; qvod illis eſt *badius color.*

POSSESSIO.

Paulus, lege I. de Adqvirenda vel amittenda poſſeſſione: *Poſſeſſio, appellata eſt, ut & Labeo ait, à* ſedibus, *qvaſi* poſitio: *qvia naturaliter tenetur ab eo, qvi ei inſiſtit, qvam Græci κατοχὴν dicunt.* ¶ *Poſſeſſio*, eſt à *poſſeſſum*, ſupino verbi

possidere. possidere autem, à *sedere*; & à *pos*, qvod est *potis*; ut rectè Martinius & Vossius: qvi enim possidet, potest sedere in eo qvod possidet. Unde Festus & Isidorus à *posse* deducebant. Grotius hîc: POSSIDERE, *est ita alicubi sedere, uti loci pos, id est, potens sis. Itaqve primùm de rebus soli dici cæpit; deinde & ad res mobiles transferri.* Malè qvidam, à *post* & *sedere*. Qvi possidet, intus sedet magis, qvàm pòst. nam *pòst*, est *extrà*. *Sedere* verò, est ab ἕδω. ἑδέω, *sedeo*. ἕδα, ἕδαξ, *sedes*. Præponitur S, ut in *si*, *sub*, *super*, ex εἰ, ὑπὸ, ὑπὲρ, & sexcentis aliis: & αξ mutatur in *es*, ut in *heres*, ex χήραξ: hoc est, *viduatus*, *orbus*. χῆρος, χήρα, χήραξ, χήρηξ, *heres*. Hæc est vera τοῦ *heres* originatio. Falluntur viri docti; qvos inter Cujacius, Observationum libro v. capite 10. & in Notis ad Titulum Institutionum de Heredum qvalitate & differentia; qvi ab *herus* deducunt. Pergamus. Ita *aries*, ex ἀρίαξ. ἄρις, ἄριος, ἀρίαξ, *aries*. ἄριχα, accusativum τοῦ ἄρις, interpretatur Hesychius ἄῤῥεν πρόβατον. Ita qvoqve *abies*, ex ἀβίαξ. ἄβις, ἄβιος, ἀβίαξ, *abies*. ἄβιν occurrit apud eumdem Hesychium. De mutatione τοῦ αξ in *es*, vide suprà in *Miles*.

POSTLIMINIUM. POSTUMUS.

Justinianus in Institutionibus, Titulo Qvibus modis jus patriæ potestatis solvitur: *Dictum est*

autem

autem POSTLIMINIUM *à* limine, *&* post. *Unde eum qui ab hostibus captus est, & in fines nostros postea pervenit, postliminio reversum rectè dicimus. Nam limina, sicut in domo finem qvemdam faciunt, sic & Imperii finem esse limen Veteres voluerunt. Hinc &* limen *dictum est, qvasi finis qvidam & terminus. Ab eo* postliminium *dictum est, qvia ad idem limen revertebatur, qvod amiserat.* ¶ Verissimè. Et ita qvoqve Scævola apud Ciceronem, loco mox afferendo. Limen, est ultima pars ædium in publicum spectans. Ab ea voce est verbum *eliminare*: id est, *expellere; è limine ejicere:* qvo usus Accius in Tragœdia, teste Qvintiliano libro VIII. cap. 3. Inde *eliminium*, ἡ ἔξοδος. Ab eadem voce, est contrarium, *postliminare.* id est, *ad limen redire; intra limen denuo recipere se; domum revenire.* A verbo *postlimino*, est nomen *postliminium.* id est, ἐπάνοδος, ut Veteres Glossæ interpretantur: sed in qvibus vitiosè *postilimen*, pro *postliminium.* Ita ab *æstimo*, ÆSTIMIUM, pro *æstimatione:* à *cremo*, CREMIUM; ab *impendo*, IMPENDIUM; à *comburo*, COMBURIUM. Falluntur ergo, qvi in *postliminium* spectari tantùm volunt præpositionem *post*; τὸ *liminium* productionem esse existimantes: qvemadmodum τὸ *umus* in voce *postumus.* Non enim à *post* & *humatus*, dicta est, ut Goveanus in Commentario ad legem *Gallus* existimat, & ut olim Cujacius existimabat; qvòd natus sit post humatum patrem: qvæ est apud

Romanos antiqvissima sepeliendi consvetudo, ut testatur M. Tullius libro 2. de Legibus. Atqve inde in Glossis Veteribus: *Postumus.* ὁ ζῶντος μὲν τοῦ πατρὸς συμλαβόμενος· ἀποθανόντος δὲ, γεννώμενος. Et postea: *Postumus.* ἀπάτωρ. μετὰ θάνατον πατρὸς γεννηθείς. Ab ea significatione, transiit τὸ *postumus* ad eum, qvi post testamentum factum natus est: qva de re videndus Jacobus Cujacius libro 3. Observationum capite 4. Vox, inqvam, *postumus*, non à *post* & *humatus*; sed à *post* dumtaxat, dicta est: qvòd pòst natus sit, ut idem Cujacius; mutatâ priori sententiâ; postea existimavit dicto loco Observationum. Hos inter qvi *liminium* περιαγωγὴν solùm esse voluerunt, fuit Servius Jurisconsultus, ut est apud Ciceronem in libro Topicorum ad Trebatium, itidem Jurisconsultum. Verba ipsa Ciceronis adscribenda putavi. *Multa in disputando notatione eliciuntur ex verbo: ut, cùm qværitur, postliminium qvid sit: non dico, qvæ sint postliminii: nam id caderet in divisionem: qvæ talis est: Postliminio redeunt hæc, homo, navis, mulus clitellarius, eqvus, eqva, quæ fræna recipere solet. Sed cùm ipsius postliminii vis qværitur, & verbum ipsum notatur. In qvo Servius noster, ut opinor, nihil putat esse notandum nisi* post: liminium *illud productionem esse verbi vult: ut in* finitimo, legitimo, æditimo, *non plus inesse* timum, *qvàm in* meditullio, tullium. *Scævula autem, P. Filius, junctum putat esse verbum; ut sit in eo &*

post

poſt & limen: *ut qvæ à nobis alienata ſunt, cùm ad hoſtem pervenerint, & ex ſuo tamqvam limine exierint, dein cùm redierint pòſt, ad idem limen poſtliminio videantur rediſſe.* Rectè igitur Juſtinianus ſcripſit, *poſtliminium* dictum eſſe à *limine* & *poſt*. Sed qvod addidit, limina, ſicut in domo finem qvemdam faciunt; ſic & Imperii finem eſſe limen Veteres voluiſſe, an id rectè ſcripſerit, videamus. Non putat Salmaſius in Obſervationibus ad Jus Atticum & Romanum: ubi adversùs Hugonem Grotium, *limitem* & *limen* diverſæ originis eſſe, neqve idem umqvam ſignificaſſe, contendit. *Limitem* ſcilicet, eſſe viam, qvâ duo agri ſeparantur, & qvâ duorum populorum fines: à nomine *limum*, qvod eſt *tranſverſum*: (qvæ eſt etiam Veterum Grammaticorum originatio) *Limen* verò, eſſe domûs partem: à verbo *lio*, qvod eſt *levigo*: qvia aſſiduo introitu & egreſſu limetur, teratur, & levigetur: unde Græcis qvoqve veteribus βῆλον; βάτηρ recentioribus; ἀπὸ τοῦ βῶ, βήσω. Et vera videtur Salmaſii ſententia. Hygenus de Limitibus conſtituendis: LIMITES *autem appellati à* limo, *antiqvo verbo: id eſt,* tranſverſi. *Nam &* limum cinctum, *ideo qvòd purpuram tranſverſam habeat. item,* limina hoſtiorum. Addit: *Poſtea & prorſos & tranſverſos limites appellaverunt, à liminibus: qvòd per eos agrorum itinera ſervantur.* qvæ ſunt Juſtinianeæ ἐτυμότητι conſentanea. Etiam apud Paulum, Feſti Abbreviatorem, eadem legas qvæ apud Juſtinia-

nianum. *Postliminio*, inqvit, *receptus is dicitur, qvi extra limina, hoc est, terminos provinciæ captus fuerat, rursus ad propria revertitur.* Item, apud Siculum Flaccum: LIMITES *autem ab liminibus vocabula acceperunt. Qvomodo limina introitus, exitusqve locis præstant, limites agris similiter introitus; Exitusq;: qvi in agris diversis, & assignatis, semper pervii esse debebunt, tam itineribus, qvàm & mensuris agendis.* Et apud Servium, ad hæc Æneidos, PRIMA INTER LIMINA: *In ipso limine Imperii. id est, in litore.* Adde & Isidorum libro V. capite ultimo: *Postliminio redeuntibus: hoc est, exilio reducendis, qvi sunt ejecti intra limen patriæ.* Videndus Heraldus in Animadversionibus in Salmasii Observationes ad Jus Atticum & Romanum.

PRÆVARICATOR.

Ulpianus, lege 212. de Verborum significatione: *Prævaricatores eos appellamus, qvi causam adversariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt: à* varicando *enim prævaricatores dicti sunt.* Plinius epistolâ 20. libri primi: PRÆVARICATIO, *est transire dicenda.* PRÆVARICARI, *est cursim & breviter attingere qvæ sint inculcanda, infigenda, repetenda.* Similiter, Festi Abbreviator, Paulus: *Prævaricatores, à prætergrediendo sunt vocati.* Est enim *varicare, incedere, ambulare, transgredi.* Glossæ Veteres: *varicat.* ὑπερβαίνει. Eædem: *prævaricat* διασκελίζει

λίζει. Glossæ Isidori: *Varicat, divertit, ambulat. Varicavit, ambulavit.* Atqve inde Italicum *varcare*, ut in Originibus nostris Italicis observamus. Inde & *varicus*, qvi grandibus passibus ambulat. Ovidius libro III. de Arte,

Illa, velut conjux Umbri rubicunda mariti,
Ambulat, ingentes varica fertqve gradus.

Igitur *prævaricari*, est propriè in alteram partem nimiùm deflectere: & metaphoricè, à recto, sive ab officio, recedere. *Prævaricator* postea dictus est de eo qvi colludit cum reo, & translaticiè munere accusandi defungitur, ut loqvitur Marcianus lege 1. ad Senatusconsultum Turpilianum. Qvæ vox à rure ad forum transiit. *Arator*, inqvit Plinius libro XVIII. capite 19. *nisi incurvus, prævaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Ibi itaqve caveatur, ubi inventum est.* Atqve hæc est vera vocis *prævaricatoris* etymologia. Cicero tamen *prævaricatorem* à *varietate* dictum existimabat. Verba ejus sunt in Partitionibus Oratoriis: *Defensor autem testatur consvetudinem sermonis, verbiqve vim ex contrario reperiet qvasi ex vero accusatore, cui contrarium est nomen prævaricatoris: ex conseqventibus, qvòd ea litera de accusatore soleat dari Judici: ex nomine ipso, qvod significat eum, qvi in contrariis causis, qvasi variè esse positus videatur.* Ciceronis sententiæ favet Balsamo: Παραβαρικάτορας, inqvit epistolâ qvadam, λέγομεν, τοὺς ποικιλομύθους, κατὰ τὴν Ἰταλῶν, συνεργοὺς, καὶ προδιδόντας τοὺς προσφυγάς.

γάς. *Prævaricatores dicimus eos, qvi variantes, Iridis instar, cooperantur, & clientes produnt.* Qva in sententia fuit & ipse Labeo apud Ulpianum l. 1. de Prævaricatoribus, & l. 4. de His qvi notantur infamia: *Prævaricator, est qvasi* varicator; *qvi diversam partem adjuvat prodità causâ suâ. qvod nomen Labeo à varia certatione tractum ait: nam qvi prævaricatur, ex utraqve parte constitit: qvinimo ex altera:* Nisi apud Ulpianum legas, *qvod nomen Labeo à* varicatione *tractum* ait: ut Hotomanus, atqve alii, legendum existimant: nec malè; ut ego existimo. Verùm hæc Ciceronis ἐτυμότης; qvod rectè vidit Vossius, analogià refellitur: sicut & ea qvam Alciatus excogitaverat, à *varicibus*. Vossium vide in Etymologico. Vide & Cujacium libro IX. Observationum capite ultimo, à qvo plurima Vossius.

PRATUM.

Ulpianus, lege 31. de Verborum significatione: PRATUM, *in qvo ad fructum percipiendum falce dumtaxat opus est. ex eo dictum, qvòd paratum sit ad fructum capiendum.* ¶ Ita & ceteri Scriptores. Varro libro 1. de R. R. capite 7. *Alii dant primatum bonis pratis: ut ego qvoqve: à qvo Antiqvi* prata, parata *appellarunt.* Et de Lingva Latina libro IV. PRATA, *dicta ab eo qvòd sine opere parata.* Columella 2. 17. *Et ideo necessarius ei* (loqvitur de Aratore) *cultus est etiam prati, cui veteres Roma-*

Romani primas in agricolatione tribuerunt. Nomen qvoqve indiderunt ab eo, qvòd protinus esset paratum, nec magnum laborem desideraret. Plinius XVIII. 5. *Et* PRATA *Antiqvi*, parata *dixere.* Item Isidorus XV. 13. PRATUM, *est cujus fœni copia armenta tuetur: cui veteres Romani nomen indiderunt ab eo qvòd protinus sit paratum, nec magnum laborem culturæ desideraret.* Et Julius Cæsar Scaliger libro I. de Causis Lingvæ Latinæ capite 19. PRATUM, *qvod fuit paratum* Inde Scipio Gentilis, libro singulari Originum ad Pandectas, pro eo qvod legitur apud Catullum,

> *Qvi illius culpâ cecidit, velut prati*
> *Ultimus flos, prætereunte postqvam*
> *Tactus aratro est,*

legebat,

Qvi illius culpâ cecidit velut parati, &c. *Carminis*, inqvit, *ipsa lex flagitat, ut legamus antiqvo more*, velut parati. *De qvo mirari satis non possum, à doctissimis illius Poëtæ Interpretibus, ne uno qvidem verbulo expositum fuisse: omnesqve omnium qvas viderim editiones*, prati *præferre.* Ego verò, mirari satis non possum, tanto viro tantum errorem excidisse: immo enim metri ratio non permittit, ut legatur *parati.* Sed ad propositum. Aliter; atqve eruditiùs; Scaliger ad Varronem. Scilicet à Dorico πρατιὰ, pro πρασιὰ, *prati* vocabulum deducit. Sunt autem πρασιαὶ, in hortis areolæ qvadratæ, in qvibus porri & alia hujuscemodi olera viridia feruntur. Hesychius: πρασιαί.

σιαί. αἱ ἐν τοῖς κήποις τετραγωνοὶ λαχανιαί. Addit Lexicographus: οἷον περασιαὶ, διὰ τὸ ἐπὶ πέρασι τῶν κήπων. in qvo fallitur. πρασιὰ enim, est ἀπὸ τοῦ πράσου, à *porro*, ut rectè Eustathius ad Odyss. H. pag. 1574. 27. Πρασιαὶ δὲ, τόποι λαχανηφόροι, ἀπὸ μέρους τῶν πράσων κληθέντες. aut potiùs, ἀπὸ πρασίου χρώματος, à colore porraceo, sive herbido. Alias *prati* etymologias proponit Matthias Martinius: scilicet, ut sit à verbo πράττω, qvomodo ἀγρὸς ab ἄγω: aut ab Ebræo פרח, qvod est *fructuosum esse, fœtificare*: qvam postremam amplectitur Vossius. Mihi Scaligerana non displicet: immo perplacet.

PUBLICANUS.

Ulpianus, lege 1. de Publicanis: PUBLICANI, *sunt, qvi publico fruuntur. nam inde nomen habent: sive fisco vectigal pendant, vel tributum consequantur. & omnes, qvi qvid à fisco conducunt, rectè appellantur Publicani.* ¶ Optimè. Et rectè Cujacius in Paratitlo, & Leunclavius in Synopsi Basilicorum, pro eo qvod legitur in prioribus dictæ legis verbis, *Qvod Publicanus, ejus publicani nomine, vi ademerit*, emendabant, *ejus publici nomine:* ex libris Basilicorum, in qvibus est, ὀνόματι τοῦ τέλους. *Publicum* sumitur pro *vectigali*. Cicero ad Q. Fratrem: *Hic te ita versari, ut & Publicanis satisfacias, præsertim publicis malè redemtis.* Ab hac *publici* significatione, *Publicanum,*

num, qvi puplica redimit, dictum volunt Cujacius & Leunclavius dictis locis. Sed contrà Maranus, ad dictum titulum de Publicanis, τὸ *publicum* accipit de loco publico, aut publica re, qvæ vectigalis causâ publicano fruenda locatur; ut est in verbis Prætoris, in Interdicto de loco publico fruendo: *Qvominùs loco publico qvem is cui locandi jus fuerit, fruendum alicui locavit, ei qui conduxit, sociove ejus, è lege locationis frui liceat, vim fieri veto:* & apud Javolenum, lege 34. Ex qvibus Causis majores: *Qvi operas in publico, qvod vectigalium causâ locatum est, dat; Reipublicæ causâ non abest.* Marani sententiam adjuvant Glossæ Veteres, in qvibus *Publicani*, δημοσιῶναι exponuntur. Utramqve sententiam junxit Isidorus; *Publicanos*, à publicis vectigalibus deducens. PUBLICANI *appellantur*, inqvit, *conductores: sive qvia vectigalia publica exigunt: vel qvia per negotia sæculi lucra sectantur: unde & cognominati sunt.* *Publicus* autem est à *populicus*, *Populus, populi. populicus, poplicus*, PUBLICUS. *populus* verò à πολὺς, (ita Veteres loqvebantur) *populus*. Possit etiam esse à πολλός. πολλὸς, πόπλος, *poplus*, (unde *Poplicola*) πόπολος, *populus*. τὸ PUPLICE & τὸ PUPLICO, occurrunt in Glossis Veteribus. *puplicè*, δημοσίᾳ. *puplico*. δημοσιεύω. Et *poplicum*, in Genuensi Tabula, à Folieta fidelissimè exscripta; L. Cæcilio, & Q. Mutio Coss. incisâ.

PUER-

PUERPERA.

Paulus, lege 163. de Verborum significatione: PUERI *appellatione etiam* puella *significatur. Nam & feminas* puerperas *appellant, recentes ex partu: & Græcè, παιδίον communiter appellatur.* ¶ Hoc vult, *puerperam;* id est, νεοτόκον; ex *puer* & *pario;* fuisse appellatam. Similiter Priscianus. PUERI *femininum,* pueram *Antiqvissimi dicebant: unde &* puerpera, *qvæ puerum, vel pueram parit.* Suetonius in Caligula, capite 8. *Nec Plinii opinionem Inscriptio aræ qvidqvam adjuverit, cùm Agrippina bis in ea regione filias enixa sit, & qvaliscumqve partus, sine ullo sexus discrimine,* puerperium *vocetur: qvòd Antiqvi etiam puellas,* pueras, *& pueros,* puellos *dictitarent. Sine ullo sexus discrimine,* dixit Suetonius, qvod Paulus *communiter. Græcè παιδίον, communiter appellatur:* id est, παιδίον, Græcis, de utroqve genere dicitur. Hesychius: παῖδες. τὸ πάλαι μὲν, τέκνα ἀρσενικὰ καὶ θηλυκά. μεταπεσούσης δὲ τῆς χρήσεως, νῦν καὶ οἱ δοῦλοι. ¶ Est autem PUER, à Dorico πόϊρ, pro παῖς. παῖς, πάϊς, πάϊρ, Laconicè: πόϊρ, *poer,* PUER: & POR: qvod etiamnum invenitur in veteri Inscriptione, qvam profert Vossius in Etymologico. Inde & *Marcipor, Caipor, Lucipor,* &c. Qvintilianus libro I. capite 44. *In servis jam intercidit illud genus, qvod ducebatur à domino: unde Marcipores, Publiporesqve.* PARIO autem esse à Latino *paro,* volebat

bat Julius Scaliger de Causis Lingvæ Latinæ libro 1., cap. 29. Vossius in Etymologico ab Ebræo פרה qvod habuit à Martinio.

QVÆSTORES.

Pomponius, lege 2. §. 22. de Origine Juris: *Deindè, cùm ærarium Populi auctius esse cœpisset, ut essent qvi illi præessent, constituti sunt Qvæstores, qvi pecuniæ præessent. dicti ab eo, qvòd inqvirendæ & conservandæ pecuniæ causâ creati erant.* Ulpianus, lege unicâ de Officio Qvæstoris: *Et à genere qværendi, Qvæstores initio dictos, & Junius, & Trebatius, & Fenestella scribunt.* ¶ Qvæstorum non unum genus. Omnes autem dicti à *qværendo*. Festus: *Qvæstores dicebantur, qvòd qværerent de rebus capitalibus. unde qvi talia qværunt,* Qvæstores Parricidi *appellantur*. Beda de Orthographia: *Qvæstor, à qvasi* qvæsitor, *per æ diphthongon.* Sed unde Τὸ *qværere?* Â *qvæ res?* deducit Varro, falsò, & ἀναναλόγως. Ego ab ἔρω: qvod est, *rogo, interrogo, sciscitor, qværo, investigo*: unde ἐρωτάω, & ἐρευνάω. ἔρω, *kero*, QVÆRO. Præponitur *cappa*: ut in κίω: qvod est *eo*. Hesychius: κιών. ἐλθών, βαδίζων: qvodqve ex ἴω, inusitato, voce ejusdem significationis. τὸ ἴω in usu fuisse dubitare nos non sinit, cùm ejus infinitivum ἴεναι, tùm Latinum *ire*. A κίω autem, est κινέω, *moveo*. Ab eodem, est κίσσα, *pica*; & κίχλη, *turdus*; & κίγκλος, *motacilla*; propter motum freqven-

tem caudæ & totius corporis earum avium. Est & κισσὸς, *bedera:* ut ἕρπυλλον, *serpyllum*, ἀπὸ τοῦ ἕρπειν, à serpendo: sunt enim hederæ seqvaces, ut loqvitur Persius; & ut Catullus & Virgilius, errantes. Et ab ipso κισσὸς, est Latinum HEDERA: sic κισσὸς, κιττὸς, κίτταρος, HEDERA. Erotianus: κίσσαρον, τὸ κισσόν. Τὸ Κ transit in CH, & CH in H. Ita *humi, hiems, hio, heri, ex* χαμαί, χειμὼν, χάω, χθές. Ab ἔρω igitur, præposito cappa, Latini suum QVÆRO fecerunt. Nec obstat qvòd ἔρω, per E, *qværo* per Æ, scribatur; magnam enim fuisse inter eas literas affinitatem, norunt Etymologi.

REDDERE.

Celsus, lege 94. de Verborum significatione: *Verbum* REDDENDI *qvamqvam significatum habet retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.* Et lege *Cùm qvidam* 21. de Legatis 2. *Etenim* REDDENDI *verbum, qvamqvam significationem habeat retro dandi, recipit tamen & per se dandi significationem.* ¶ *Reddo*, est ab inseparabili particula re, & verbo *do*; assumptâ, euphoniæ caussâ, literâ D; qvia ab ea seqvens syllaba incipit. *Re* autem, est *à retro*, si Priscianum audimus. *Re*, inqvit libro XIV. extremo, *videtur* à retro *per apocopam factum: sicut & ipse sensus manifestat. respicio, retro spicio: revertor, retro vertor: recurro: retro curro.* Sed si Matthiam Martinium, *retro* potiùs *re* factum fuerit: & *re*, à ῥέα, *faci-*

facilè: qvia facilia iterare solemus: aut, à ῥεῖν, *fluere:* qvia aqvarum est cursus suos iterare. Nugæ. Sed de vera ejus vocis originatione, ampliùs ipse delibetandum censeo.

REDHIBITIO.

Ulpianus, lege 21. de Ædilitio edicto: *Redhibere, est, facere, ut rursus habeat venditor qvod habuerit. &, qvia reddendo id fiebat, idcirco* redhibitio *est appellata, qvasi* redditio. ¶ Meliùs apud Festum: *Redhibitum, id propriè dicitur, qvod redditum: cùm qvi dedit, idem rursus coactus est habere id, qvod antè habuit. Redhibitio,* ἀπὸ τοῦ *redhabere.* De origine τοῦ *habere,* vide suprà in *exhibere.*

RIVALIS.

Ulpianus, lege 1. §. 2. de Aqva cottidiana & æstiva: *Si inter rivales, id est, qvi per eumdem rivum aqvam ducunt, sit contentio de aqvæ usu, utroqve suum usum esse contendente, duplex interdictum utriqve competit.* Pomponius, lege 3. titulo eodem; *Is, qvi aqvæ cottidianæ jus habet, vel fistulam in rivo ponere, vel aliud qvodlibet facere potest: dummodo ne fundum domino, aut aqvagium rivalibus deterius faciat.* ¶ Aliter Nonius Marcellus capite de Proprietate sermonis: *Rivales dicti sunt, qvasi in unum amorem derivantes.* Necnon Eugraphius ad Terentii Eunuchum Act. 1. Sc. 1.

RIVALES *dicuntur, qvi unam amant, vel meretricem, vel amicam: qvòd qvasi uno rivo amoris utantur.* Sed similiter qvoqve; qvamqvam alia de causa; Donatus ad Terentii Eunuchum Act. 1. Sc. 8. RIVALES, *dicuntur æmuli de mulieribus: factâ translatione nominis à feris bestiis, qvæ sitientes cùm ex eodem rivulo haustum petunt, in prælium contra se invicem concitantur. Sic Cicero pro Cælio:* Sin erit ex illo fonte rivalis, *inqvit.* Hodie legitur apud Ciceronem, *Sin autem est rivulus accersitus.* Donati lectionem probat Turnebus Adversar. libro 27. cap. 23. *amœnâ,* inqvit, *jucundâqve vocabuli ambiguitate: cùm Rivales sint, qvi propinqvos possident agros rivo; & Rivales, qvi eamdem mulierem amant.*

RIVUS.

Ulpianus, lege 1. §. 2. de Rivis: *Rivus, est locus per longitudinem depressus, qvo aqva decurrat: cui nomen est* ἀπὸ τοῦ ῥεῖν. ¶ Ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, est ῥόος. à ῥόος, est *rivus*: mutato ο in ι, ut κόνις, *cinis*; & inserto digamma Æolico, qvod Latini in *v* consonans mutare amant. ῥόος, ῥόFος, *rovus, rivus.* Ita δαήρ, *levir*: Δάος, *Davus,* nomen servi: ὠὸν, *ovum*: αἰὼν, *ævum*: λεῖος, *levis*: θεῖος, *divus*: ὄϊς, *ovis*: κέραος, *cervus*: κλαΐς, *clavis,* &c. ¶ Huic porrò Ulpianeæ rivi definitioni bellè convenit, qvod ait Festus: RIVUS, *vulgò appellatur tenuis fluor aqvæ, non ope,*

con-

consiliove factus verùm naturali suo impetu. Sed ii rivi dicuntur, qvi manufacti sunt, sive subter terram, fossâ; sive subter, specu, incilione: cujus vocabuli origo ex Græco pendet. Ita legendus hic locus, ex emendatione Turnebi. Ut autem *rivus*, ἀπὸ τοῦ ῥεῖν, hoc est, à fluendo ita *fluvius*, à *fluus*, antiqvo præterito τοῦ *fluo. fluo, fluvi, fluvius*: ut *pluo, pluvi*, PLUVIA.

RUTA CÆSA.

Ulpianus, lege *Fundi* 17. §. 6. de Actionibus empti & venditi: *Si ruta & cæsa excipiantur in venditione; ea placuit esse ruta, qvæ eruta sunt: ut harena, creta, & similia: cæsa ea esse, ut arbores cæsas, & carbones, & his similia.* ¶ Ex his, Ulpianum existimasse constat, RUTA, à *ruendo*; CÆSA, à *cædendo*, esse appellata: qvòd est verissimum. Et ita Festus: RUTA CÆSA, *dicuntur, qvæ venditor possessionis, sui usus gratiâ, concîdit, ruendoq́; extraxit.* Etiam Nonius: RUTA, *dicuntur eruta.* A *ruo* scilicet, hoc est, *dejicio.* Virgilius Georgic. I.

——— *Cumulosqve ruit malè pingvis arenæ.*

Ruo autem, ex ῥύω, *traho*, & ut Festi verbis utar, *ruendo extraho*; sive ex ὀρύω, *excito.* Ceterùm, in verbis Ulpiani meliùs legeretur, *ruta cæsa*, citra copulam, qvemadmodum legitur apud Festum. Ita Veteres loqvebantur. Cicero libro Topicorum extremo: *Feciqve qvod sæpe liberales*

 vendi-

venditores solent, ut cùm ædes, fundumve vendiderint, rutis cæsis receptis, concedant tamen aliqvid emptori, qvod, ornandi causâ, aptè, & loco positum esse videatur. Et in Partitionibus: *Cùm ex lege prædii qværitur, qvæ sint ruta cæsa.* Q. Mucius Scævola l. 241. de Verborum significatione: *In rutis cæsis ea sunt, qvæ terrâ non tenentur.* Pomponius l. 66. de Contrahenda emptione: *Qvintus Mucius scribit: Qvi scripsit, ruta cæsa, qvæqve ædium, fundive non sunt, bis idem scriptum: nam ruta cæsa ea sunt, qvæ neqve ædium, neqve fundi sunt.* Varro libro v. de Lingva Latina: *Ideoqve in venditionibus, lege fundi ruta cæsa ita dicimus, ut producamus.* Tamen, hæc vocabula divisa reperire est apud ipsum Ciceronem in 2. de Oratore: *Sed dices, te, cùm ædes venderes, ne in rutis qvidem & cæsis, solum tibi paternum recepisse:* qvare nihil mutandum apud Ulpianum.

Saccularii.

Ulpianus, lege 7. de Extraordinariis criminibus: *Saccularii: qvi vetitas in Sacculo artes exercentes, partem subducunt, partem subtrahunt.* Id est, qvi vetitas artes, in sacculo, (sive, ut alii legunt, *in sacculos*) exercentes, partem ad se magicis artibus eliciunt, partem manu auferunt: ut rectè Cujacius Observationum libro x. capite 27. Veteres scilicet magnam vim esse Magiæ putabant: ut & eâ messes

messes aliò traduci posse existimarent: qvo nomine; mirum dictu; etiam Lege XII. Tabularum judicia constituta sunt. Ab ea opinione Turnebus Adversariorum libro IX. capite 17. Dardanarios, (de qvibus in l. 6. dicto Titulo de Extraordinariis criminibus, & in Veteribus Glossis) qvi annonam onerant & premunt, sic dictos existimabat à Dardano, Mago: cujus meminere Appuleius & Tertullianus; & à qvo *Dardaniæ artes*, pro *magicis*, apud Columellam in Poëmate de Cultura Hortorum: qvòd eorum maleficiis vulgus crederet annonam averti in ipsorum horrea; & in metiendo, mensuram ejus imimnui: sicqve eam subtrahi. Aut, qvòd ad contumeliam & probrum Magos eos increparent, *Dardanarios* vocitantes: cùm Magiæ nomen, & odiosissimum esset & infame vocabulum. A *saccus* autem, *sacculus*, & *sacellus*, pro *crumena*. Glossæ Veteres, *Sacculus*, βαλλάντιον. *Sacellus*, βαλλάντιον. Inde *saccularii*, & *sacellarii*. Eædem Glossæ: *Saccularii*, ῥαδιουργοί. *Sacellarius*, βαλλαντιοφύλαξ. *Saccularium*, pro fure pecuniæ publicæ, usurpavit Asconius in commentario in Orationem contra C. Antonium & L. Catilinam: *Eqvester Ordo pro Cinnanis partibus contra Syllam steterat; multasqve pecunias abstulerant: ex qvo* Saecularii *erant appellati: multiqve ob ejus rei invidiam, post Syllanam victoriam interfecti.*

SACELLUM.

Trebatius in libro de Religionibus secundo, apud Gellium libro VI. Noctium Atticarum capite 12. SACELLUM, *est parvus locus DEO sacratus, cum ara*. Sacellum *ex duobus verbis compositum*, sacri *&* cellæ, *quasi* sacra cella. ¶ Absurdè. Quis enim ignorat *sacellum*, & simplex verbum esse, & non ex *sacro* & *cella* copulatum; sed ex *sacro* diminutum, ut verè Gellius dicto loco. *Sacrum* autem, ex ἱερὸν. ἱερὸν, ἱκερὸν, (inserto C, ut *specus*, à σπέος: *voco*, à βοῶ: *aqva*, sive *aca*, ab ἄα; Hesychius: ἄα. σύστημα ὕδατος.) σικερὸν, σικρὸν, (addito sibilo) *sacrum*. I in A mutari, est in exemplis.

SANCTUM.

Marcianus, lege 8. de Divisione rerum & qvalitate: SANCTUM *autem, dictum est à* sagminibus. *Sunt autem* sagmina, *qvædam herbæ, qvas Legati Populi Romani ferre solent, ne qvis eos violaret. sicut Legati Græcorum ferunt ea, qvæ vocantur* cerycia. ¶ Immo *sanctum* dictum est à *sanciendo*. Ulpianus, lege 9. Titulo eodem: *Propriè dicimus sancta, qvæ neqve sacra, neqve profana sunt, sed sanctione qvadam confirmata. ut leges sanctæ sunt: sanctione enim qvadam sunt subnixæ: qvod enim sanctione qvadam subnixum est, id sanctum est, etsi Deo non sit consecratum.*

tum. Propertius, de Deo Sanco, sive Sancto, verba faciens:

Hunc qvoniam manibus purgatum fixerat orbem,
Sic Sancum Tatiæ composuêre manus.

Sancio autem, est ab ἁγιῶ: est enim propriè *sancire*; ut rectè Servius in XII. Æneidos; sanctum aliqvid, id est, consecratum, facere: qvod vox ἁγιξν itidem notat. Ab ἁγιόω, ἁγιῶ, primùm factum est *sagio*: præposito sibilo: ut in *si*, *sub*, *super*, ab εἰ, ὑπὸ, ὑπέρ: & postea, *sacio*: & demum, *sancio*, N inserto: ut *tago*, *tango*; *thesaurus*, *thensaurus*; δασὺς, *densus*; ἔχις, & Doricè ἄχις, *anguis* λίπω, *linqvo*, &c. Nec obstat, qvod Varro libro IV. de Lingua Latina ait, Sanctum Deum ab Sabina lingua esse: Sabina enim lingua, à Græca: nam Sabini ἀνέκαθεν Dores, è Peloponneso; ut pluribus argumentis, in Tractatu nostro de universis Linguæ Græcæ Dialectis, ostendemus. A *facio*, est *sagmen*. *Sacio*, *sacimen*, *sacmen*, SAGMEN. ut à *gigno*, *genimen*, GERMEN. à *cano*, *canimen*, CARMEN. Verè igitur Festus: *Sagmina, vocantur verbenæ, id est, herbæ puræ, qvia ex loco sancto arcebantur* (i. arcessebantur) *à Consule, Prætoreve, Legatis proficiscentibus ad fœdus faciendum, bellumqve indicendum. Vel à sanciendo, id est, confirmando. Sagmina,* sunt *herbæ sanctæ.* Inde ἱερὰ βοτάνη, *verbena.* (nam *sagmina* & *verbenæ*, idem) Onomasticon: *sagmina*, ἱερὰ βοτάνη. Plinius XXV. 9. ubi de plan-

tis: *Nulla tamen Romanæ nobilitatis plus habet, qvàm hierabotane. Aliqvi* peristereon; *nostri* verbenacam *vocant. Hæc est, qvam Legatos ferre ad hostes indicavimus. Hac, Jovis mensa verritur; domus purgantur; lustranturqve.* Possit qvoqve τὸ *sancus*, & τὸ *sanctus*, ab ἄναξ deduci. ἄναξ, ἄνακος, ἀνακὸς, (ut φύλαξ, φύλακος, φυλακὸς) ἄγκος, SANCUS. ἄναξ, ἄνακτος, ἄγκτος, SANCTUS, ἄναξ est *custos*, ὁ φυλάττων, ὁ ἐπιμελούμενος. Atqve inde Dioscuri ἄνακες appellati. Plutarchus in Vita Thesei, ubi de Castore & Polluce, qvi Athenas venerant, Atheniensibus opem laturi: καὶ τιμὰς ἰσοθέους ἔσχον ἌΝΑΚΕΣ προσαγορευθέντες, ἢ διὰ τὰς γενομένας ἀνοχὰς, ἢ διὰ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ κηδεμονίαν, τοῦ μηδένα κακῶς παθεῖν, στρατείας τοσαύτης ἔνδον οὔσης· ἀνακῶς γὰρ ἔχειν τοὺς ἐπιμελουμένους, ἢ φυλάττοντας ὁτιοῦν· καὶ τοὺς βασιλεῖς, ἴσως, ἄνακτας διὰ τοῦτο καλοῦσιν. *Atqve honores assequuti divinos sunt* Anaces *dicti: vel ob factas inducias, qvas* ἀνοχὰς *vocant: vel ob curam & sollicitudinem: ne cui malum afferretur, cùm esset intra muros exercitus: nam* ἀνακῶς ἔχειν *dicunt eos, qvibus cura vel tuitio alicujus incumbat: & Reges appellant fortassis inde* ἄνακτας. Eiam ἀνακῶς, pro ἐπιμελῶς, apud Herodotum in Urania, capite 109. & Thucydidem, libro 8.

Se-

SEQVESTER.

Modestinus, lege 110. de Verborum significatione: SEQVESTER *dicitur, apud qvem plures eamdem rem, de qva controversia est, deposuerunt: dictus ab eo, qvòd occurrenti, aut qvasi seqventi eos qvi contendunt, committitur.* ¶ Etiam à *seqvor* deducit Gellius: sed alia de causa. *P. Lavinii,* inqvit, *liber est non incuriosè factus. Is inscriptus est,* De Verbis sordidis. *In eo scripsit,* sculnam *vulgò dici, qvasi* seculnam: *qvem qvi elegantiùs, inqvit, loqvuntur,* seqvestrem *appellant. Utrumqve vocabulum à* seqvendo *factum est; qvòd ejus qvi electus sit, utraqve pars fidem seqvatur.* Potiùs; ut visum Meursio, Martinio, Vossio; ab antiqvo verbo *seqvo*, id est, *dico:* qvia sententiam dicit inter partes. *Seqvo* autem, in eo significatu, est à Græco ἕπω, qvod idem sonat. Unde *inseqvo*, hoc est, ἐννέπω. Glossæ Veteres: *inseqve,* εἰπέ. Livius Andronicus, hæc Homeri μεταφραστικῶς reddens, Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον: *Virum mihi, Camena, insece versutum.* Transit π in C, sive Q: ut ἵππος, *eqvus:* ἕπομαι, *seqvor.* propriè igitur & primariò Seqvester fuerit Arbiter, qvi sententiam inter partes dicebat. Plautus in Rudente IV. 3.

Tu istunc hodie non feres, nisi dat Seqvestrum,
aut Arbitrum,
Cujus hæc res arbitratu fiat.

Glossæ Cyrilli: μεσίτης. *Seqvester, arbitrator,* *medi-*

mediator. Erat autem Arbiter, qvi arbitrari se dicebat, qvod ipse vidisset: qvi spectata referret, aut testaretur. Cicero Academ. Quæstionum lib. IV. sub finem: *Tum qvi testimonium diceret, ut* ARBITRARI *se diceret, qvod ipse vidisset.* Cùm verò res, de quibus controversia esset, apud Mediatorem, sive Arbitrum, ab altercantibus deponi solerent: *Seqvestres sunt,* inqvit Asconius, *apud qvos pecunia deponitur: Interpretes, per qvos inducitur pactio:* Cùm, inqvam, apud Arbitrum res de qvibus litigaretur, deponi solerent, inde factum, ut *Seqvester* postea is diceretur, apud qvem res de qva controversia esset, deponeretur. Possit etiam τὸ *Seqvester* deduci à voce *secus:* eo qvòd res secus, id est, juxta Seqvestrum, deponitur: qvæ est H. Valesii conjectura. Vel ἀπὸ τοῦ δικάζειν. δικάζω, δικαστὴς, & Laconicè δικαστὴρ, σικαστὴρ, *seqvester:* qvæ mea est sententia.

SERVUS.

Florentinus, lege 4. de Statu Hominum: SERVI *ex eo appellati sunt, qvòd Imperatores captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere, solent.* Similiter Pomponius lege 239. de Verborum significatione: SERVORUM *appellatio ex eo fluxit, qvòd Imperatores nostri captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solent.* Et Justinianus in Institutionibus, Titulo de Jure personarum: SERVI *autem ex eo appellati sunt, qvòd Impe-*

Imperatores captivos vendere, ac per hoc servare, nec occidere solent. Item Sanctus Augustinus libro XIX. de Civitate Dei, capite 15. *Origo autem vocabuli* Servorum *in Latina Lingva inde creditur ducta, qvòd hi qvi jure belli possent occidi, à victoribus cùm servabantur, servi fiebant:* à servando *appellati.* Et Donatus in Adelphos II. I. *Mancipia, dicuntur, qvod manu capta sunt.* SERVI, *qvi servati sunt, qvum eos occidi oporteret jure belli. Unde Virgilius sic inducit captivum, rogantem,*

Per patrios manes, per spes surgentis Juli,
Te precor, hanc animam serves, natoqve,
patriqve.

Et Isidorus IX. 4. SERVI *autem vocabulum inde traxerunt, qvòd hi qvi jure belli possunt occidi à victoribus, conservabantur, & servi fiebant: à* servando *scilicet,* servi *appellati.* A *servando* qvoqve; sed in significatione *custodiendi;* qvia servorum sit servare commissa à dominis, & res eorum custodire; deducunt Matthias Martinius, & Gerardus Johannes Vossius: qvi & *servare* volunt esse ab ἐρύειν: qvod est, *trahere, extrahere, eripere, custodire, salvum & incolumem præstare:* unde apud Hesychium ἐρύσαιτο exponitur φυλάξαιτο. Hujus vocis radices in Græcia, non Latio, qværendæ. Meliùs igitur, atqve eruditiùs, Scaliger ad Varronem *servum* deducit ab inusitato ἔρος, hoc est, *servus.* ἔερος Homero, pro *servitute*, Odyss. θ. 529.

Εἴρερον εἰσανάγουσι, πόνον τ' ἐχέμεν, καὶ ὀϊζύν.

Ad qvem versum Vetus Scholiastes: ΕΊΡΕΡΟΝ· αἰχμαλωσίαν, δουλείαν, τὴν περὶ τὰ ἔργα. Qvi rationem addit appellationis: καὶ ἀναπέπλασται κατ' ἀρχὴν παρὰ τὸ ἐρᾶν μετ' ἐλευθερίας εἴρειν καὶ λέγειν τοὺς δούλους. Similiter Eustathius: εἴρερος δὲ καὶ τοὺς παλαιοὺς, αἰχμαλωσία, δουλεία· παρὰ τὸ ἐρᾶν εἴρειν. οἱ γὰρ ἐν δουλείᾳ, καὶ τοῦ λέγειν στέρονται, μὴ παῤῥησιαζόμενοι. Homeri locum memoratum respexit Hesychius: εἴρερον, δουλείαν. Apud eumdem legas: εἴρεον, δουλείαν, αἰχμαλωσίαν. Inde ἔριθος pro *famula* apud Hesiodum. ἔρος, ἔρϜος, *servus*: ut verè Qvintilianus l. 1. c. 6. dixerit, primum v in *servus* sonare digamma Æolicum. Potior tamen videtur Salmasii sententia, qvi *servus* ab Æolico σέραπος deducit. Verba ejus sunt in libro de Usuris, pag. 256. *Et ridicula sanè Jurisconsultorum etymologatio* Servorum, *qvia servarentur bello capti, ut servirent. Isti servant, ut mactent. Ita bello captos multos ex Phrygibus Achilles servavit, ut ad tumulum Patrocli immolaret, & combureret. Græcum est Æolicum σέραπος, pro θέραψ communi.* Ita μάρτυρος, pro μάρτυρ, & φύλακος, pro φύλαξ apud Homerum: qvod ex Ionica esse Dialecto docuit nos doctissimus Apollonii Scholiastes ad librum 1. pag. 7.

SICA-

SICARIUS.

Tribonianus in Institutionibus Justinianeis, Tit. de Publicis Judiciis: SICARII *autem appellantur* à sica: *qvod significat ferreum cultrum.* Josephus Antiqvitatum Judaicarum lib. xx. cap. 7. Ἀφικομένου δὲ εἰς τὴν Ἰουδαίαν Φήστου, συνέβαινε τὴν Ἰουδαίαν ὑπὸ τῶν λῃστῶν κακοῦσθαι, τῶν κωμῶν ἁπασῶν ἐμπιπραμένων τε καὶ διαρπαζομένων. καὶ οἱ σικάριοι δὲ καλούμενοι· λῃσταὶ δέ εἰσιν οὗτοι, τότε μάλιστα ἐπλήθυνον, χρώμενοι ξιφιδίοις, παραπλησίοις δὲ τὸ μέγεθος τοῖς τῶν Περσῶν ἀκινάκαις· ἐπικάμπεσι, καὶ παραπλησίοις ταῖς ὑπὸ Ῥωμαίων σίκαις καλουμέναις. ἀφ' ὧν καὶ τὴν προσηγορίαν οἱ λῃστεύοντες ἔλαβον. *Cùm autem venisset in Judæam Festus, ostendit totam afflictam à latronibus, vicos passim populantibus: qvorum ferocissimi appellati* sicarii. *Tunc ad maximum numerum excreverant: utentes gladiolis: instar acinacis Persici, incurvis: qvales* sicas *Romani nominant: unde latronibus ipsis cognomen est inditum.* Similiter vetus commentator Horatii ad Satiram 4. libri primi: SICA, *gladius est permodicus, qvem solebant malefici in baculis gestare, & ex insidiis aliqvem interficere. Inde dicti sunt* Sicarii. SICA autem Isidoro, est à *secando*: Martinio à *siccus*, qvia sicâ vulneratum animal, siccatur, fuso sangvine. Inepta est Martiniana ἐτυμότης. Isidori originationem qvod attinet, eam nonnihil adjuvat, qvòd *sicelire*, est *secare*. Magis

tamen

tamen placet, immo placet omnino, doctiſſimi Voſſii ſententia: ut *ſica* ſit à Dorico ἀκὰ, pro ἀκὴ: qvod τὸ ὀξὺ, ſive *aciem*, ſignificat: unde ἀκὶς, & ἀκμὴ, & ἄκανθα, & ἀκακία, & ἀκαλύφη, us. Atqve inde Latinum *acies, acus, acuo, &c.* Salmaſius qvoqve in Exercitationibus Plinianis, paginâ 323. τὰ *ſica*; ἀπὸ τοῦ ἀκὰ deducit. *Ita*, inqvit, Ἀχάρβας; *Sicharbas*: ἀριστερὸς, *ſiniſter*: ἄνες, *ſine*: ἀνέω, ἀνῶ, *ſino*: Ἀκέστα, *Segeſta*. ¶ Sicarii igitur ſunt propriè, qvi cædem ſicâ committunt: ſed ut rectè Fabius libro x. capite 1. per abuſionem, *Sicarios* etiam omnes vocamus, qvi cædem telo qvocumqve commiſerint.

SOLARIUM.

Ulpianus, lege 2. §. 17. Ne qvid in loco publico: *Si qvis nemine prohibente, in publico ædificaverit, non eſſe eum cogendum tollere, ne ruinis Urbs deformetur, & quia prohibitorium eſt interdictum, non reſtitutorium. Si tamen obſtet id ædificium publico uſui, utiqve is qvi operibus publicis procurat, debebit id deponere: aut, ſi non obſtet, ſolarium ei imponere: vectigal enim hoc ſic appellatur*, ſolarium, *ex eo qvòd pro ſolo pendatur.* ¶ *Solum* in prima ſignificatione, eſt *pedis cavum, inferior pars pedis.* Varro de R. R. cap. 9. ubi de canibus: *ſolo, nec ut corneo, nec nimiùm duro*, &c. Lucretius lib. 1.

Avia

Avia Pieridum peragro loca, nullius antè
Trita solo.

Atqve inde pro *solea* apud Martialem IX. 75.

Dentibus antiqvas solitus producere pelles,
Et mordere luto putre, vetusqve solum.

Solum autem, est ab ἕω, *statuo, colloco, sedere facio:* unde & *selum.* ἕω, ἕλω, ἕλον, *selum:* qvod apud Varronem in libris de Re Rustica, ἀντὶ τοῦ *solum* reperiri testatur Passeratius libro de Literarum inter se cognatione, pag. 61. Inde ἐλίω, ἐλίνω, ἐλίνυω & ἐλινύω, *sedeo, cesso, cessare facio.* Inde & ἕλλα, à qvo Latinum *sella.* Hesychius: ἕλλαι καθέδρα. καὶ Διὸς ἱερὸν Δωδώνη, Λάκωνες. Item ab ἕω, *statuo, colloco, sedere facio,* est ὅλω, ὅλον, *solum,* id est, sedes; id cui qvidqve insidet. Aliter tamen Martinius & Vossius, qvos vide.

SONTICUS MORBUS.

Venuleius, lege ultima de Ædilitio Edicto: *Qvotiens morbus sonticus nominatur, eum significari ait Cassius qvi noceat. Nocere autem intelligitur, qvi perpetuus est, non qvi tempore finiatur. Sed morbum sonticum videri eum, qvi incidit in hominem, postqvam is natus est:* sontes enim, nocentes *dici.* ¶ Sonticus morbus, dictus est, non ab eo qvòd vim nocendi habeat, sed qvòd justam, legitimamqve causam afferat, ut ne qvis in judicio sisti possit. Est enim *sons,* αἰτίαν τινὸς ἔχων, vel αἴτιος. Glossæ Veteres: *Sontes,* αἴτιοι,

ὑπόδικοι, βλαβεροί. At Glossæ Isidori: *Sonticus. verax.* Item Veteres: *Sontius.* ἀληθής. Ubi *sontius*, pro *sonticus*. Inde *sontia:* qvam corrupto vocabulo *sonniam* dixere infimi Scriptores: unde Gallicum *Exoine:* ut post Franciscum Pithœum & Hieron. Bignonium, doctè & verè Salmasius noster observabat: qvi videndus ad Ælium Spartianum in Hadriano. τὸ *sons* verò, dictum est à σίνω, *noceo.* σίνω, σίντης, *sontes*, SONS: ut *plebs*, ex *plebes*; & MENS, ex *mentis*. Vossium vide in Etymologico.

SOROR.

Labeo in libris ad Edictum Prætoris, apud Gellium libro XIII. capite 10. SOROR *appellata est, qvòd qvasi seorsum nascitur, separaturq́; ab ea domo in qva nata est, & in aliam familiam transgreditur.* FRATRIS *autem vocabulum P. Nigidius, homo impensè doctus, non minùs arguto, subtiliqve* ἐτύμῳ *interpretatur.* FRATER, *inqvit, qvasi* ferè alter. Nugæ: qvamqvam eam etymologiam vehementer laudet Nonius Marcellus. SORORIS *appellationem*, inqvit, *Veteres eleganti interpretatione* (id est, ἐτυμολογίᾳ) *posuerunt. Itaqve maximi Juris Scriptores exprimendam putaverunt. Antistius Labeo: Soror, inqvit, appellata est, qvòd qvasi seorsum nascitur, separaturqve ab ea domo in qva nata est.* Mulier qvidem, familiæ suæ & caput & finis est, ut est apud Ulpianum in lege 195. de

de Verborum significatione. Sed qvid hoc ad sororis Labeonianam originationem? qvæ etiam analogiâ refellitur. Martinius ab Ebræo שאר, id est, *caro cognata, consangvinea*, ὁμαίμων, *sororis* vocabulum deducebat. Qvæ ἐτυμότης Vossio impensè placet. Et sanè, apud Ebræos, omne cognationis genus fratris & sororis nomine comprehenditur. Sed frustra sunt qvi voces Latinas ab Ebræis deducunt, præter oppidò paucas. Qvare originationem illam potiorem duxerim, qvam idem Martinius proponit: ut sit *soror*, à *sero*, id est, *necto, annecto*: qvasi annexa cum fratre ad eamdem stirpem. Ita ἀνεψιὸς Græcis, ab ἀνάπτεσθαι, inqvit ille; nam egò aliter: sed de his aliàs. Huic τοῦ *soror* origini favet analogia. ἔρω, *necto*; σέρω, præposito sibilo; σέρος; σέῤῥ Laconicè; σόρος, σόῤῥ. E in O ut *socer*, ab ἑκυρός; *formus*: à θερμός: *novus*, à νέος: *vomo*, ab ἐμῶ, &c. A σόρος, est *sorus*, antiqvum nomen Latinum, sed obscuratum: unde *sorinus*, inusitatum qvoqve; pro qvo hodie *sobrinus*. Vide suprà in *Consobrinus*. A *sorus*, est *sora*, etiam inusitatum: unde Italicum *sora*, ut in Originibus Italicis observamus. Sed, verè ut dicam, neutram harum originum veram duco. De vera igitur ampliùs deliberandum censeo. Hanc ego interim examinandam legentibus propono: ut sit τὸ *soror* ἀπὸ τοῦ ἔορ: qvæ vox ab Hesychio exponitur θυγάτηρ, *filia, consobrina*. ἔορ, ἔῤῥ, ὄῤῥ, SOROR. Omne cognationis genus apud Ebræos fratris & sororis nomine com-

prehenditur, ut suprà observatum. ¶ *Frater* autem, indubitatè est à Græco φρήτηρ. Hesychius: φρητήρ. ἀδελφός.

SPECTACULUM.

Ulpianus, lege I. §. 3. de Rivis: *Specus autem est locus, ex qvo despicitur. Inde* spectacula *sunt dicta.* ¶ *Spectaculum*, est à *specto*. *Specto* autem, ab antiqvo *specio*, qvod est *video*. Varro libro v. de Lingva Latina: *Spectare, dictum est ab* specio, *antiqvo: qvo etiam Ennius usus*, &c. Eo usus & Ulpianus: *In persona ejus, à qvo alimenta relicta sunt, hæc erunt specienda.* *Specio*, est ab inusitato σκεπέω, pro σκοπέω. σκεπέω. σκεπίω, *specio*; per metathesim, seu transpositionem literarum. A *specio* autem, SPICIO: unde *conspicio*. *Spicio*, sine præpositione, dixisse Antiqvos, scribit Festus. *Specus*, est à σπέος. Julius Scaliger libro IV. de Causis Lingvæ Latinæ capite 86. de Causis Linguæ Latinæ capite 86. SPECERE *vetus verbum fuit. In compositis nunc invenitur, & in suis deductis: ut* specula, speculari. *vox sanè ipsa militaris: cùm positis indiciis aut è specubus contemplarentur Agrestes olìm Latini, prælia udituri: aut supra specus ipsas, edito loco stantes, observarent qvid rerum agerent procul hostes.* Specus *autem, Græcum est* σπέος. *Inde* species, *pro re visa: sicut* facies, *pro re facta. Ipsa igitur imago rei, qvæ in specendo instrumentum reciperetur,* species *dicta.*

SPON.

SPONSALIA. SPONSUS. SPONSIO.

Ulpianus, lege 2. de Sponsalibus: SPONSALIA *autem dicta sunt à* spondendo: *nam moris fuit Veteribus stipulari, & spondere sibi uxores futuras.* Et Florentinus, lege 3. eodem titulo: *Unde & Sponsi, Sponsæqve appellatio nata est.* ¶ Optimè. *Spondere* autem, à σπονδή. σπένδω, σπονδὴ, σπονδέω, *spondeo.* Vide Vossium. Inde & *sponsio.* Paulus lege 7. de Verborum significatione: SPONSIO *appellatur, non solùm qvæ per sponsus interrogationem fit, sed omnis stipulatio, promissioqve.* Varro & Verrius τὸ *spondere*, à *sponte* deducunt: eo qvòd sponte sua promittit, qvi spondet. *Sponte* verò dictum, ab ἑκόντι, κ mutato in P, & addito S, ob aspirationem. De Verrio, testatur Festus. SPONDERE, inqvit, *Verrius putat dictum, qvòd sponte sua, id est, voluntate promittatur. Deinde, oblitus, inferiore capite* sponsum, & sponsam *ex Græco dictam ait: qvòd ii σπονδὰς interpositis rebus divinis faciunt.* Spondere *antea ponebatur pro* dicere: *unde &* respondere *adhuc manet: sed postea usurpari cœptum est etiam in promissione alterius.*

SPURIUS.

Modestinus, lege 23. de Statu Hominum; *Vulgò concepti dicuntur, qvi patrem demonstrare non possunt, vel qvi possunt qvidem, sed eum habent, qvem habere non licet: qvi &* spurii *appellantur:*

παρὰ τὴν σποράν. Item Justinianus in Institutionibus, Titulo de Nuptiis: *Si adversùs ea quæ diximus, aliqvi coierint, nec vir, nec uxor, nec nuptiæ, nec matrimonium, nec dos intelligitur. Itaq; ii qvi ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt: sed tales sunt, quantùm ad patriam potestatem pertinet, qvales sunt ii qvos mater vulgò concepit. Nam nec hi patrem habere intelliguntur, cùm & his pater incertus est: unde solent* spurii *appellari*, qvasi σποράδην concepti, *vel qvasi, sine patre filii.* Ita legendus hic locus ex recensione Contiana & Cujaciana: qvem Haloander mirè perturbârat, Julius Paris in libello de Nominibus & Prænominibus, qvi post Valerium Maximum edi solet. *Spurii, patre incerto geniti, qvasi σποράδην.* Ita legendum & hoc loco ex emendatione Cujacii, Obsevat. lib. v. cap. 5. Vel, *qvasi sporoe:* seu σποροὶ, ex emendatione Pighii. Vulgò, *qvasi epoptæ*, nullo sensu: nam qvod ait Contius ad dictum titulum, hæc verba *qvasi epoptæ*, significare, *qvasi qvi spectaculo omnium concepti sint*, ferri non potest. Aliud τοῦ *spurii* ἔτυμον adfert Plutarchus in Qvæstionibus Romanis: scitum qvidem illud magis, qvàm verum: Διὰ τί τοὺς ἀπάτορας σπορίους υἱοὺς καλοῦσιν; (τὸ υἱοὺς videtur esse additamentum) οὐ γὰρ, ὡς Ἕλληνες νομίζουσι, καὶ λέγουσιν οἱ Ῥήτορες ἐν ταῖς δίκαις, συμφορητοῦ τινος καὶ κοινοῦ σπέρματός γεγόνασιν· ἀλλ' ἔστιν ὁ ΣΠΟΡΙΟΣ τῶν πρώτων ὀνομάτων, ὡς ὁ ΣΕΞΤΟΣ, καὶ ὁ ΔΕΚΙΜΟΣ, καὶ ὁ ΓΑΙΟΣ.

ΓΑΊΟΣ. τὰ δὲ πρῶτα τῶν ὀνομάτων οὐχ ὁλογραφοῦσιν· ἀλλ' ἢ δι' ἑνὸς γράμματος, ὡς τὸν ΤΙΤΟΝ, καὶ τὸν ΛΟΥΚΙΟΝ, καὶ τὸν ΜΑΡΚΟΝ. ἢ διὰ δυοῖν, ὡς τὸν ΤΙΒΕΡΙΟΝ, καὶ τὸν ΚΝΕΟΝ· ἢ διὰ τριῶν, ὡς τὸν ΣΕΞΤΟΝ, καὶ τὸν ΣΕΡΟΥΙΟΝ. ἔστιν οὖν καὶ ὁ ΣΠΟΡΙΟΣ τῶν διὰ δυοῖν γραφομένων, τοῦ σ, καὶ τοῦ π. γράφουσι δὲ διὰ τούτων καὶ τοὺς ἀπάτορας, σίνε πάτρις, οἷον, ἄνευ πατρός. (*Σίνε πάτρε* ſcribendum erat: ſed Plutarchus Lingvæ Latinæ parum peritus fuit; qvod ipſemet teſtatur) τοῦ μὲν σῖγμα, τὸ σίνε· τοῦ δὲ π, τὸ πάτρις σημαίνοντες· τοῦτο οὖν τὴν πλάνην ἐποίησε, τὸ διὰ τῶν αὐτῶν γραμμάτων τὸ Σίνε πάτρις, καὶ τὸν Σπόριον σημαίνοντες. *Cur eos, qvi patrem certum non habent,* ſpurios *appellant? Non enim verum eſt, qvod Græci exiſtimant, & Rhetores in Orationibus dicunt, eos ſic dictos, qvòd promiſcuo ſemine ſint nati. Sed* Spurius *prænomen eſt, ut* Sextus, Decimus, Caius. *Porro non integra ſcribunt Romani prænomina: ſed aut unicâ literâ notant; ut,* Titum, Lucium, Marcum: *aut duabus; ut,* Tiberium, Cneum: *aut tribus; ut,* Sextum, Servium. Spurius *qvoqve duabus literis,* S P, *indicatur. Iiſdem literis etiam nothos ſignificant: nimirum* Sine Patre. *Qvæ res errori anſam præbuit, cùm* SPURIUS, & incerto patre natus *iiſdem elementis notarentur, ut hi qvoqve* ſpurii *uſurparentur.* Tertiam originationem profert Iſidorus IX. 5. *Nothus, qvi de patre nobili & matre ignobili gignitur. Spurius, qvi de matre*

tre nobili & patre ignobili. Item ſpurius, patre incerto, matre vidua genitus, velut tantùm ſpurii filius: *qvia muliebrem naturam Veteres* ſpurium *vocabant, velut ἀπὸ τοῦ σπόρου, hoc eſt, ſeminis, non patris nomine.* Qvam ſententiam ſeqvitur doctiſſimus Turnebus Adverſar. XXIX. 13. *Appuleius*, inqvit, SPURIA & FASCINA *appellat partes illas, qvibus viri & mulieres ſunt, qvæ honeſtè nominari neqveunt. atqve ab illa muliebri parte nomen ſpuriorum fortaſſe non incommodè deduci poſſet. Nam horum natales non habent obſcuram matrem, ſed patrem appellare non poſſunt. Ejus verba ſunt in Apologia:* Poſſe dicitis ad res venereas ſumpta de mari ſpuria & faſcina. *His nominibus intelligit conchilia qvædam, qvæ partes illas qvas dixi, figurâ referunt; unde & earum nomina obtinent.* Hujus autem ſententiæ non auctor eſt Iſidorus. Eam ſcilicet & refert & refellit Plutarchus dicto loco: λεκτέον ἢ καὶ ἕτερον λόγον· ἔστι δὲ ἀτοπώτερος. τοὺς γὰρ Σαβίνους φασὶ τὸ τῆς γυναικὸς αἰδοῖον ὀνομάζειν ΣΠΟΡΙΟΝ. εἶτα, οἷον ἐφυβρίζοντας, οὕτω προσαγορεύειν τὸ ἐκ γυναικὸς ἀγάμου καὶ ἀνεγγύου γεγεννημένον. *Eſt & alia; verùm abſurdior; ratio. Aiunt à Sabinis pudenda mulieris* ſpurium *nominari. Itaq; ſic ignominiosè appellari, qvi ex non nupta muliere natus eſſet.* Huic ἐτύμῳ adſtipulatur tamen Joſephus Scaliger ad hæc Feſti, NOTHUM, *Græci natum ex uxore non legitima vocant, qvi apud nos ſpurio patre natus dicitur.* Tanti viri verba pro-

proferre non gravabor: *Spurio patre natos joculari dicto vocant Romani, quia cùm. Sed quia numqvam matris dicebantur pater eorum ignoretur, matris esse dicuntur. liberi Jure Romano; (neqve enim dicebatur,* L. Titius, Gaiæ filius: *sed* L. Titius, Marci filius; *propterea eos vocabant* Spurii filios: *ut,* Titius, Spurii filius: *à parte scilicet matris; unde procreati in lucem prodierunt; qvæ honestè nominari non potest. Auctores, Plutarchus, Appuleius, Isidorus. Omnes enim* spurium, ἀπὸ τ̃ σπορᾶς *vocatam dicunt eam partem. Hoc ita esse, præter ea qvæ superiùs à nobis dicta sunt, fidem fecerit, qvòd eos etiam* Favonios *vocabant. Nam Favonia ova, qvæ Græce* ὑπηνέμια, *ea sunt, qvæ sine initu maris concepta sunt. Favonii igitur qvasi* sine patre. *Qvin & Plutarchus cùm S P. qvo* Spurius *notabatur, interpretetur* sine patre, *significat eos filios* sine patre *vocatos. Rectè igitur hîc apud Festum nostrum,* Nothum *dici illum, qvem vulgò* spurio patre natum *vocabant. Qvod qvàm imprudenter doctissimi viri mutare conati sint, nemo non videt: tum qvia iisdem verbis legitur apud Adbreviatorem, tum etiam propter eam caussam, qvæ à nobis in medium producta est. Sed & Plutarchus apertè:* διὰ τί τοὺς ἀπάτορας σπορίους υἱοὺς καλοῦσι; *Nam falsa est lectio vulgata,* σπορίους υἱούς. *numqvam enim hominem vulgò conceptum,* Spurium filium, *sed* Spurium *simpliciter, &* Spurii filium *vocabant.* Alii, à *spurcus:* alii, à *sine & purus, spurii* nomen deduxere. Broæus, Antecessor Bituricensis, à *stuprum*

Omne

Omnes à veriloqvio aberrarunt. *Spurius*, est à Græco ὄρϱος. ὄρϱος, ψόρϱος, σπόρϱος, *spurius*. Ex ὄρϱος, primùm factum est ψόρϱος: ut ψάμμος, ex ἄμμος: ψάμαθος, ex ἄμαθος. Nam, ut rectè Herodianus Grammaticus existimabat; teste Etymologo in voce ψάμαθος; ψάμμος est ab ἄμμος, non verò, ut vulgus Grammaticorum putat, ἄμμος à ψάμμος. Ex ψόρϱος factum deinde σπόρϱος Æolicâ formâ, cui est Latinus sermo simillimus. Ita Æoles σπέλλιον, pro ψέλλιον: σπάλις, pro ψάλις: σπύλλα, pro ψύλλα, unde Latinum *pulex*. ψύλλα, ψύλλαξ, (occurrit hæc vox apud Hesychium) σπύλλα, σπύλλαξ, *pulex*. Possit qvoqve *spurius* ab ὄρϱος sic formari: ὄρϱος, σόρϱος, σπόρϱος SPURIUS: Ut σπείρω, *semino*, ab ἔρω. ἔρω, σέρω; unde Latinum *sero*: εἴρω, σείρω, ΣΠΕΙ΄ΡΩ. Ita, præposito sigma, dixerunt σταυρός, à litera Tau, qvæ crucem repræsentat: id verè Lucianus in Judicio Vocalium observavit. Οὖρος autem, sive ὄρος, est *ventus*. Inde ὄρϱια ὠά, sive ὄρϱινα, vocata Græcis ova irrita & cassa, ex qvibus nihil gignitur, volunt Grammatici; qvia pleriqve vento ea generari existimabant: qvæ tamen mutuâ feminarum inter se libidinis imaginatione generantur, ut vult Plinius: aut, si Aristoteli fides, suavi qvadam & titillatoria manus attrectatione. Eustathius ad Iliados α. pag. 42. ΟΥ΄ΡΗ͂ΑΣ, τοὺς ἡμιόνους λέγει. ἢ παρὰ τὸ ὄρος, ὀρέας, καὶ Ιωνικῶς οὐρῆας, &c. ἢ παρὰ τὸ οὖρον, ὃ δηλοῖ

δηλοῖ τ̃ ἄνεμον. τῦτο δ̓, διὰ τὸ ἄγονον τ̃ τοιύτων ζώων, καὶ τὸ τῦ σπερματικῦ πνεύματος ἄκαρπον, καὶ ὥσπερ ἀνεμιαῖον. διὸ καὶ τὰ ἐν τοῖς ὠοῖς ἀκαρπα, διὰ τ̃ τοιαύτην αἰτίαν ΟΥΡΙΑ ἡ κοινὰ λέγει συνήθεια. Eadem de cauſa, & *Zephyria*, & ὑπηνέμια, ea appellârunt. Ariſtoteles de Hiſtoria animalium libro VI. capite 2. Ζεφύρια δ̓ καλεῖται τὰ ὑπηνέμια ὑπό τινῶν, ὅτι ὑπὸ τ̃ ἐαρινὴν ὥραν φαίνονται δεχόμεναι, τὰ πνεύματα αἱ ὄρνιθες. *Vocantur etiam à nonnullis* Zephyria, *qvæ* hypenemia *diximus: propterea qvòd verno tempore excipere auras aves ſolent.* Plinius libro x. capite 58. *Ipſæ autem inter ſe; ſi mas non ſit; feminæ æqvè ſaliunt: pariuntqve ova irrita; ex qvibus nihil gignitur; qvæ* hypenemia *Græci vocant.* Et cap. 60. *Irrita ova, qvæ* hypenemia *diximus, aut mutua feminæ inter ſe libidinis imaginatione concipiunt, aut pulvere*, &c. *Qvidam & vento putant ea generari: qva de cauſa, etiam* Zephyria *appellantur. hæc autem vere tantùm.* Appellarunt & *urina*, & *cynoſura*. Ariſtoteles dicto loco: τὰ δ̓ καλύμενα ὑπό τινων κυνόσυρα, καὶ ὔρινα, γίνεται τῦ θέρυς μᾶλλον. *Qvæ autem ova* cynoſura, *&* urina, *ab aliqvibus dicuntur, per æſtatem magis oriuntur.* Ita locum hunc Ariſtotelis vertit Julius Scaliger. Plinius dicto capite 58. *Palumbes & turtures plurimùm terna ova pariunt*, &c. *Et qvamvis tria peperint, numqvam plus duobus educunt: tertium, qvod irritum eſt*, uri-

num

num *voçant.* Et capite 60. *Urina, fiunt incubatione derelicta, quæ alii* cynosura *dixere.* Sed falluntur Grammatici in ea τῶν οὐρίων, & οὐρίνων ovorum etymologia. Dicta fuerunt, non παρὰ τὸ οὖρον, à *vento:* sed παρὰ τὸ οὖρον, ab *urina.* Similiter κυνόσουρα dicta, à *canis urina.* κυνόσουρα: id est, ἐκ κυνὸς οὔρου γεγεννημένα: ut verissimè Julius Scaliger ad caput sextum libri x. Aristotelis de Historia animalium. Verba ejus adscribere visum est. *Appellant Græci ova illa* ὑπηνέμια, *quoniam inania sint: non tamen quòd omnino inania, sed inutilia. Nam in sexto Historiarum diximus, plena esse albumine & vitello. Atque ibi* Zephyria *dicta ait Aristoteles aliquibus, quasi vento concepta verno tempore: & manu attrectata scilicet, titillantur. Quare etiam fiant* γόνιμα, *si antequam edantur, aut addatur albumen, incantur. Alia autem sunt* οὔρια, *sive* cynosura. *Æstate frequentiùs generantur: non à vento, sed ab humore contento inutili. Et sanè intus quidam humor virosus est, & ineptus: ut quasi fœtus initia semináque, haut insint, sed* οὖρον. *Quæ vox infrequentior est in usu communi loquendi ad hunc significatum: Poëticumque ventum sæpius significat: atque eum quidem, qui à* puppi, *ut ait divinus Poëta,* prosequitur: *neque alium: quasi ad navigii caudam accommodatum. Itaque altera interpretatio commodior videtur. Nam Plinius ostendit etiam* cynosura *dicta. Theodorus Gaza ambitiosè* subventanea οὔρια *dixit:* cùm

cùm Latinum nomen haberet ex Historia Pliniana in decimo libro: qvi ibi irrita *vocat. Meliùs* cassa *dixisset ille: qvoniam prolifici seminis inania sint: sic enim vocat Plautus* cassam nucem. *In eodem libro Plinius distinguit:* οὔρια, *sive* cynosura, *esse incubatione deserta: irrita autem, sine matris initu nata. Tanto minùs* subventanea *dicenda igitur, in qvibus nullus ventus est, & qvæ nullo vento generantur: saltem, non omnia: non enim in gallinis: nam de perdicibus suo loco dictum est.* Idem, ad eamdem Aristotelis Historiam, lib. VI. c. 2. *Sunt enim cynosura ova, qvasi urina canis: non, sicut cæleste sidus, à cauda; Græcorum ineptiis, qvi Ursæ caudam apposuere. Sic* οὔρια, παρὰ τὸ οὖρον, *non* παρὰ τὴν οὐρὰν: *neqve* παρὰ τὸν οὖρον, ventum; *ut diximus in decimo hujus operis.* Similiter Bodæus, ad hæc Theophrasti Historiæ Plantarum libro I. capite 28. ἄγονα, καθάπερ τὰ οὔρια ᾠά: Οὔριον, *modò* infœcundum, *modò* subventaneum *interpretatus Theodorus: qvasi* παρὰ τὸν οὖρον, ventum: *cùm* παρὰ τὸ οὖρον, lotium, *nomen hoc acceperit.* Idem & Guieto, viro ἐτυμολογικωτάτῳ, videbatur. Fallitur omnino Dalecampius, qvi ova κυνόσουρα dicta putat, qvòd caniculæ tempore, ἐπὶ τοῦ κυνοσούρας, ab incubatione gignantur: qvoniam scripserit Aristoteles libro de Generatione animalium tertio, capite 2. καὶ διαφθείρεται δὲ τὰ ᾠά, καὶ γίνεται τὰ καλούμενα οὔρια κατὰ τὴν θερμὴν ὥραν. *Depravantur etiam ova, & fiunt qvæ* urina *appellantur, tempore poti-*

potiùs calido: Sed ad propositum. Cùm spuriorum pater ignoraretur, matris solùm esse dicebantur, ut ex Josephi Scaligeri verbis suprà recitatis apparet. Hinc factum, ut eos; ducta similitudine ab ovis illis ὀρίοις; *Spurios* Latini nuncupârint. Sententiam nostram confirmant verba Isidori, Scriptoris non prorsus contemnendi. NOTHUS *dicitur, qvi de patre nobili & matre ignobili gignitur, sicut ex concubina. Est auttem hoc nomen Græcum: & in Latinitate deficit. Huic contrarius est* Spurius, *qvi de matre nobili, & patre ignobili nascitur*, &c. *Eosdem*, & Favonios *appellabant: qvia qvædam animalia Favonio spiritu hausto concipere existimantur. Unde & ii qvi non sunt de legitimo matrimonio matrem potiùs qvàm patrem seqvuntur.* Favonius idem ventus ac Zephyrus. Et Ζεφύρια ὠά, ὑπηνέμια, ὄρια, ὄρνια, *Favonia*, de cassis ovis usurpata Grammaticis. Hæc nostra de voce *Spurius* originatio, liberè ut dicam qvod sentio, mihi valde arridet. Sed cùm mirè recondita sit, non est mirum si primam syllabam in ea voce corripuerit Ausonius. *Qviqve notas spuriis versibus apposuit.* Ita Apollinaris Sidonius, necnon Valgius, primam in *butyrum* corripuerunt. *Infundens acido comam butyro. Lac niveum, butyrumqve novum, cùm melle comedit.* Sed & vetustissimos Poëtas Latinos, recentioribus in προσῳδίᾳ longè accuratiores; in multis vocabulis, ex Græco fonte notæ originis; breves syllabas produxisse, & longas corripuisse, noti-

notius eſt qvàm ut exemplis probari debeat.

Ceterùm; ut hoc obiter dicam; qvod ait Iſidorus τὸ *nothus* in Latinitate deficere; habuit à Qvintiliano: cujus hæc ſunt verba, libro 3. capite 8. *Νόθον, qvi non ſit legitimus, Græci vocant. Latinum rei nomen, ut Cato qvoqve in Oratione qvadam teſtatus eſt, non habemus: ideoq; utimur peregrino.* Igitur impropriè in Gloſſariis νόθος exponitur *ſpurius*.

STATIO.

Ulpianus, lege 1. §. 13. de Fluminibus, &c. *Stationem dicimus à* ſtatuendo. *Is igitur locus demonſtratur, ubicumqve naves ſtare tutò poſſunt.* ¶ Immò, à *ſtando. Sto, ſteti, ſtatum, ſtati, ſtatio. Sto* eſſe à ςάω, notius eſt, qvàm ut obſervari debeat.

STATULIBER.

Paulus, lege 1. de Statuliberis: STATULIBER, *eſt, qvi ſtatutam & deſtinatam in tempus, vel condicionem, libertatem habet.* ¶ Hinc *Statuliber* dictus, inqvit Maranus, qvaſi *ſtatutus liber*. Emendandũ & confirmandum obiter Vetus Gloſſarium. *Statum liberum.* ἀποκεκαμμένη τὴν ἐλευθερίαν. Lege: *Statulibera.* ἀποκειμένη τὴν ἐλευθερίαν. Legitur ibidem: *Statuliber.* ἐλεύθερος, χρόνω κτ' διαθήκην ἀφεθείς: pro qvo Scaliger ad Feſtum emendabat, ὅρω κτ' διαθήκην ἀφεθείς:

ex

ex his Festi verbis, *Statuliber, est, qvi testamento certa condicione proposita, jubetur esse liber.* Sed nihil mutandum, docent hæc Pauli, *qvi statutam & destinatam in tempus*, &c.

STELLIONATUS.

Verissimè Cujacius Observationum libro X. capite 26. à stellione animali versuto. Plinius libro XXX. capite 10. ubi de Morbi comitialis remediis: *Tunicula stellionis, qvam eodem modo, ut anguis, exuit, nota*, &c. *Operæ pretium est scire quomodo præripiatur, cùm exuitur membrana hyberna, aliàs devoranti eam: qvoniam nullum animal fraudulentius invidere homini tradunt. Inde stellionum nomen ajunt in maledictum translatum.* Occurrit hæc vox eo significatu apud Appuleium, lib. V. Metam. ubi de Cupidine sic Venus: *Sed nunc irrisui habita qvid agam? qvo me conferam? qvibus modis stellionem illum cohibeam?* A *stellio* autem, *stellionator*. Glossarium Vetus: ἐπιθέτης. *Impostor, Stellionator.* Et deinde: Κακοῦργος. *Maleficus, Stellionatus.* Corrige, *Stellionator.* Ab eadem voce *stellio*, est & vox *stellionatus*: de qva sic Isidorus in Glossis: STELLIONATUS: *Crimen, cùm una res duobus venditur.* STELLIO autem à *stella*. Ovidius in Metamorphosi,

—— aptumqve colori
Nomen habet, variis stellatus corpora guttis.

Stella verò, à Græco ἀστήρ. ἀστὴρ, ἀστέρος, ἀστέρα, *stera, sterula*, STELLA.

Possit

Possit & vox *Stellionatus* nomen habuisse à varietate stellionis: *versipelles* enim passim, pro κακούργοις. Unde *tructa*, piscis guttis rubris stellatus, pro fallace & deceptore. Etymologus: τρώκτης, ἀπατέων, ἐκ παντὸς κερδαίνων. Et postea: ἐκ τοῦ τρώκτης, γίνεται καὶ τρακταῖσαι, τὸ κακουργῆσαι.

STIPENDIUM.

Ulpianus, lege 27. de Verborum significatione: *Stipendium* à stipe *appellatum est, qvòd per* stipes: *id est, modica æra, colligatur.* ¶ Verissimè. Atqve ita Varro libro IV. de Lingva Latina: *Stipendium, ab* stipe *dictum, qvòd æs qvoqve* stipem *dicebant.* Festus etiam: *Stipem esse nummum signatum, testimonio est, & id qvod datur stipendium militi, & cùm spondetur pecunia, qvod* stipulari *dicitur.* Item Plinius XXXIII. 3. *Populus Romanus, ne argento qvidem signato ante Pyrrhum regem devictum usus est. Libralis; unde etiam nunc* libella *dicitur; & dupondius appendebatur assis. Qvare æris gravis pœna dicta. Et adhuc* expensa *in rationibus dicuntur: item* impendia, *&* dependere. *Qvin & militum* (an *militarium?*) *stipendiorum, hoc est stipis ponderandæ pensatores* libripendes, *dicuntur.* Et Isidorus: *Stipendium, à stipe pendenda nominatum. Antiqvi enim appendere pecuniam soliti erant magis, qvàm annumerare. Stipendium,* igitur, qvasi *stipipendium.*

Inde *Stipatores*, à ſtipe qvam accipiebant mercedis nomine; ſi Paulo, Feſti Adbreviatori, fides: nam aliter ipſe Feſtus: & veriùs: ſcilicet, qvia ſtipati ferro circumdabant Regum corpora. Inde etiam *ſtipes* pro *ſtipendio*. Eugraphius, ad hæc Terentii in Eunucho Act. I. Sc. I. CAUDES, STIPES: *Stipes, eſt truncus cujuslibet ligni: & declinatur,* ſtipes, ſtipitis. Stipes *verò* ſtipis, *eſt præbenda militum. Præbendam* vocat ſtipendium: qvæ vox à Militibus ad Canonicos, & alios, traducta eſt. Unde autem *ſtipes*, pro pecunia, docere conatur Varro dicto loco: *Hoc ipſum* ſtipendium *ab* ſtipe *dictum, qvòd æs qvoqve* ſtipem *dicebant. Nam qvòd aſſes libro pondo erant, qvi acceperant majorem numerum, non in arca ponebant, ſed in aliqva cella ſtipabant; id eſt, componebant; qvo minùs loci occuparet, à* ſtipando, ſtipem *dicere cœperunt.* Stipare, *ab* στείβειν *fortaſſe, Græco vocabulo*, & qvæ ſeqvuntur: eſt enim locus prolixior, qvàm ut integer exſcribi debeat. Hanc Varronis originem veriſſimam eſſe putat Joſephus Scaliger: qvòd & ſimile dictum in Vita Lycurgi apud Plutarchum; & Porphyrium περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων: ὥστε δέκα μνῶν ἀμοιβὴν ἀποθήκης μεγάλης δεῖσθαι. Addit Vir magnus: *Hanc pecuniam ſic repoſitam in cella Dei Feſtus ait* impenſam *vocatam fuiſſe, qvòd nondum eſſet penſa, ſed tantùm ſtipata. Unde factum, ut qvævis ſtipatio, & fartura,* impenſa *diceretur*, &c. Sed verius eſſe puto qvod ait Salmaſius, *ſtipem* eſſe à στύπος, hoc eſt *lucrum*. Gloſ-

ſæ

ſæ Veteres: *Stips.* στύπος. Eam qvoqve *ſtipis* etymologiam ſeqvitur Voſſius in Etymologico. Qva de nos pluribus in Voce proximè ſeqventi. Interea de Plinii loco ſuprà recitato Salmaſium videſis in libro de Uſuris.

STIPULATIO.

Juſtinianus, libro III. Inſtitutionum Titulo XVI. de Verborum obligationibus: *Verbis obligatio contrahitur ex interrogatione & reſponſione, cùm qvid dari fierivé nobis ſtipulamur. Ex qva duæ proficiſcuntur actiones, tam condictio certi, ſi certa ſit ſtipulatio: qvàm ex ſtipulatu, ſi incerta ſit. qvæ hoc nomine inde utitur, qvòd* ſtipulum *apud Veteres* firmum *appellabatur: fortè à* ſtipite *deſcendens.* ¶ Rectè *ſtipulationem* à *ſtipulo* deducit Juſtinianus: ſed minùs rectè *ſtipulum* à *ſtipite*. Audiendus ea de re Etymologiarum pater, Claudius Salmaſius. Ita ille in libro de Uſuris: *Apud Romanos autem omnibus ferè pactis ſtipulatio ſubjici ſolebat, qvo firmiora redderentur: atqve inde nomen. Nam* ſtupulum *Veteres qvod erat firmum dixere, & ſolidum: ex Græco* στυφελὸν *&* στυφλὸν; *qvod* στερεὸν, στεῤῥὸν, *&* σκληρὸν *Grammatici exponunt. Inde* ſtupulum, *& poſtea* ſtipulum: *ut* Σικελὸς, Siculus. *Ab eo,* ſtipulari, *firmare: &* ſtipulatio, *qvæ interponitur ad firmandum pactum,* &c. *Paulus libro* V. *Sententiarum:* Obligationum firmandarum gratiâ ſtipulationes inductæ ſunt, qvæ qvadam ver-

borum ſolemnitate concipiuntur. Et appellatæ, qvòd per eas firmitas obligationum conſtringitur. *Stipulum* enim Veteres *firmum* appellaverunt. *Qvod eſt veriſſimum. Gloſſæ Nomicæ:* ϛιπουλον. ἰσχυρόν. *Idqve & in Inſtitutionibus poſuit Juſtinianus libro* III. *de ſtipulatione:* qvæ hoc nomine inde utitur, qvòd *ſtipulum* apud Veteres *firmum* appellabatur: fortè à *ſtipite* deſcendens. *Sed illud falſum de ſtipite. Nec veriùs, qvi à* ſtipe *deducit:* (Varronem intelligit) & ſtipem, *à* ſtipando; *qvòd ſtiparetur in cellis grave æs; non in arca conderetur. Falſum id eſſe, ſyllabæ modulus arguit; in uno brevis; in altero longa.* Στύπος *Græcis, eſt* κέρδος*: unde* ſtipes. *Gloſſæ* ἐλεημοσύνην *reddunt. Sic* lucrum *eſt.* Stipulationem *Iſidorus, neſcio qvos Antiqvos ſeqvutus, à* ſtipula *deducit.* Veteres enim, *inqvit*, qvando aliqvid ſibi promittebant, ſtipulam tenentes, frangebant, qvam iterum jungentes, ſponſiones ſuas agnoſcebant. *Nugatur, vel ille unde ſumpſit. Qvamvis enim crediderim, ſtipulâ fractâ, & dimidiatâ, uſos ad hanc rem Veteres, nihil hoc ad ſtipulationem. Taleâ ligneâ utuntur hodie per medium diviſâ, cujus altera pars emptori, altera venditori traditur,* & qvæ ſeqvuntur. De loco Iſidori, videndus magnus ille Hieronymus Bignonius in Notis ad Marculfi Formularum librum primum.

Su-

SUPELLEX.

Celsus, lege 7. de Supellectile legata: *Labeo ait originem fuisse supellectilis, qvòd olim his qvi in legationem proficiscerentur, locari solerent, qvæ sub pellibus usui forent.* ¶ Sub pellibus, id est, sub tentoriis. ¶ Turnebus, à *super* & *lectis* deducit. *Ego*, inqvit Adversar. XVIII. 23. *potiùs nomen* supellectilis *à lectis originem habuisse crediderim: ut initio eo nomine censerentur ea, qvæ super lectos, vel cubiculares, vel discubitorios, poni solerent; postea longiùs, latiùsqve significatione propagata.* Græcæ videtur esse originis. An ab ἕπω, *operor, ago, tracto?* epsilon in omicron mutato. ἕπω, ὄπος, τὸ: unde *opus, operor*, &c. Ita ab ὄπι, ΟΠΙ: unde Latinum *ob.* Inde & Græcum ὀπώρα, pro *autumno.* Autumnus est ἡ κατόπιν ὥρα, seu ὥρα: unde Gallis, *l'arriére saison.* Similiter & Ὦπις, *Ultio*, seu *Vindicta; ultrix Deorum Providentia;* de qva Hesiodus. Hæc enim Dea tergis hominum instat. Tibullus: *Nescius ultorem post caput esse Deum.* Igitur ab ὄπι, ἕπω, ἕπω, ἕπομαι, unde *seqvor.* Item, ὄπι, ὀπὶ, ὄπις: unde primùm ἀν' ὄπιν & κατ' ὄπιν, & postea, ἀνόπιν & καλόπιν. Ab eodem ὄπις, est *Vopiscus*: id est, ὁ κατόπιθεν τεχθείς: *pòst genitus.* Plinius libro VII. cap. 10. VOPISCOS *appellabant è geminis qvi retenti utero nascerentur, altero interempto abortu.* Sed ad propositum. Ab ὄπος, ὄπηλον τὸ, unde, syncope, ὅπλον: qvæ vox in usu. ὀπηλὴ, ὀπηλλὴ, ὀπήλ-

ὅ πήλλαξ, *supellex*. Vel potius sic: ὅπος, ὀπέω, ὀπέλη, ὀπλὴ, ὄπελον, ὄπλον, τὸ, ὀπελλὴ, ὀπέλλαξ *supellex*. Τὰ ὅπλα ab Homero vocantur instrumenta fabrilia & nautica. Verùm; ut verè Eustathius observabat; sic qvoqve nominantur qvælibet instrumenta: πάσης τέχνης καὶ ὁποίας οὖν ἐργασίας ὄργανα, sive ἐργαλεῖα. Est autem supellex, domesticum patris familiæ instrumentum, qvod neqve argento, auróve facto, vel vesti adnumeretur, ut eam Pomponius lege 1. de Supellectile legata definivit. Vel, ut Tubero, lege 7. D. eodem: Instrumentum qvoddam patris familiæ, rerum ad cottidianum usum paratarum, qvod in aliam speciem non caderet. Qvæ duæ definitiones huic nostræ originationi bellè conveniunt.

Hæc scripseram, cùm monuit me Henricus Valesius, *τὸ supellex* dictum sibi videri ab eo, qvòd superfluat & superabundet. *Supellectilis* enim nomine intelligi vasa, sedilia, &c. Formasse autem hanc vocem Latinos ad similitudinem vocis Græcæ ἔπιπλα, qvæ *supellectilem* significat: τὰ κατὰ τὴν οἰκίαν σκεύη, ἔπιπλα λέγουσιν, inqvit Harpocration: & qvæ ab ἐπὶ, qvod est *super*, formata fuit.

TABERNA.

Ulpianus, lege 183. de Verborum significatione: TABERNÆ *appellatio declarat omne utile ad habitandum ædificium: non ex eo, qvòd tabulis cluditur.*

tur. Et Paulus, lege proximè seqventi: *Inde taberna, & contubernales dicti sunt.* Qvare Hugo Grotius ad dictam legem 183. pro, *non ex eo*, legebat, *nam ex eo.* Etiam in libro Norico editum est, *nempe ex eo.* Sed hæc lectio ab Antonio Augustino reprehenditur: qvi receptam tuetur lib. I. Emendationum capite 2. Cujacius qvoqve nihil mutat. Qvamqvam verò tantorum virorum magnopere me auctoritas movet, non tamen à Grotio dissentio: cujus etiam emendatio mihi in mentem venerat anteqvam in ejus observationem incidissem. Qvidam *tabernas* sic dictas existimabant, qvòd tabulis clauderentur, ut patet ex loco Festi: *Tabernacula,* inqvit, *dicuntur à similitudine tabernarum, qvæ ipsæ qvòd ex tabulis olim fiebant, dictæ sunt: non, ut qvidam putant, qvòd tabulis cludantur.* Eorum sententiam secutus est Ulpianus: qvæ tamen à Festo, dicto loco improbatur: nam *tabernas* vult dictas, qvòd ex tabulis olim fierent. Ipse Festus alibi: *Contubernales dicuntur à* tabernis, *qvæ fiebant ex tabulis unde &* tabernacula *dicta sunt, licèt ex tentoriis & pellibus fiant.* Festo accedit Isidorus libro xv. capite 2. *Tabernæ olim vocabantur ædiculæ plebeiorum parvæ & simplices in vicis, axibus & tabulis clausæ: unde &* Tabernariæ, *qvòd ibi soleant consedere. Dictæ autem* tabernæ, *qvòd ex tabulis ligneis erant constructæ: qvæ nunc, etsi non speciem, nomen tamen pristinum retinent.* Aliter Donatus ad Terentii Adelphos III. 3. *Veteres* ganeum *meritoriam*

tabernam dixerunt, ἀπὸ τῆς γᾶς, τουτέστι, τῆς γῆς: *qvòd ipsa sit in terra, non, ut cœnacula superiùs. unde &* taberna, *qvasi* trabena: *à validioribus dicta trabibus, qvibus superiora suspensa sunt.* Sed omnino *tabernæ* dictæ sunt à *tabulis*: *sive qvòd ea ex tabulis fierent*: sive qvòd iis clauderentur. Sic autem formatum hoc vocabulum: *Tabula, tabulera, tabulerina, tabulerna, taberna.* Non rectè Julius Scaliger, in libro de Causis Lingvæ Latinæ, τὸ *taberna* existimavit contractum fuisse ex *taberina*: tamqvam fuerit *tabera.* Nec rectiùs Priscianus; qvo loco de affinitate literarum agit; à *tabula* factum immediatè scripsit, transitione literæ L in literam R. *Tabula* autem ab obsoleto *taba*: qva de voce Vossius & Martinius in Etymis. ¶ *Contubernales* à *taberna* dictos nulla dubitatio est: qvasi dicas, *socios ejusdem tabernæ.* Propriè autem de militibus sub uno papilione degentibus dicebantur. Vegetius libro 2. de Re Militari cap. 8. *Erant Decani, denis militibus præpositi*: *qvi nunc* Caput contubernii *vocantur.* Et capite 13. *Rursus ipsæ centuriæ in contubernia divisæ sunt*: *ut decem militibus sub uno papilione degentibus, unus præesset Decanus, qvi* Caput contubernii *nominatur.* Cassiodorus in Psalmum XIV. *Et inde etiam milites contubernales, qvi sub eodem tecto, sive tentorio diversantur.* Glossæ Veteres: *Contubernium.* συνοίκεσιον πολλῶν, συσκήνιον, σύσσιτον στρατιωτῶν. Corrige συσσίτιον. Inde *contubernales servorum*, pro

uxori-

uxoribus servorum: de qvibus Antonius Augustinus libro III. Emendationum capite 2. TABA autem, παρὰ τὸ τάζω: qvoniam tabulata in ædibus planiciem extendebant, ut rectè Julius Scaliger dicto loco.

TELUM.

Gaius, lege 233. de Verborum significatione: TELUM, *vulgò qvidem id appellatur, qvod ab arcu mittitur. Sed nunc omne significatur, qvod mittitur manu. Ita seqvitur, ut & lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur: dictumqve ab eo, qvòd in longinqvum mittitur, Græca voce figuratum,* ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. *Et hanc significationem invenire possumus & in Græco nomine. Nam qvod nos* telum *appellamus, illi* βέλος *appellant, eoqve nomine vulgò qvidem id significatur, qvod ab arcu mittitur. sed non minùs omne significatur, qvod mittitur, manu;* ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. *Admonet nos* Ξενοφῶν: (Legendum *Xenophon*, non Ξενοφῶν; ut *helices*, non ἕλικες, in lege 1. §. 9. de Aqva, & Aqvæ pluviæ; & *Eros*, non Ἔρως, in lege 32. de Testamentaria Tutela.) *Nam ita scribit:* Καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δ᾽ καὶ λίθοι. (Locus Xenophontis est in qvinto ἀναβάσεως, uno, aut altero verbo immutatus.) *Et id, qvod ab arcu mittitur, apud Græcos qvidem proprio nomine* τόξευμα *vocatur: apud nos autem communi nomine* telum *appellatur.* Eadem legere est in Institutionibus Justinianeis, Titulo de Publicis Judiciis;

TELUM *autem, ut Gaius noster in Interpretatione Legum* XII. *Tab. scriptum reliqvit, vulgò qvidem id appellatur, qvod ab arcu mittitur: sed & omne significatur, qvod manu cujusdam mittitur. Seqvitur ergo, ut lapis, & lignum, & ferrum hoc nomine contineatur; dictumqve ab eo, qvod in longinqvum mittitur: à Græca voce,* ἀπὸ τοῦ τηλοῦ. (Ita legendum apud Theophilum, non ἀπὸ τοῦ βέλους.) *Et hanc significationem*, &c. Ita qvoqve reliqvi Scriptores. Festus in *tela:* TELA, *propriè dici videntur ea, qvæ missilia sunt: ex Græco videlicet eorum nomine, qvia illi* τηλόθεν *missa dicunt, qvæ nos* eminus. *sicut arma ea qvæ ab humeris dependentia retinentur manibus: qvandoqvidem non minùs in nobis eam partem corporis* armum *vocari existimandum est, qvàm* arma. Et in *arma:* ARMA, *propriè dicuntur ab* armis, *id est*, humeris, *dependentia, ut scutum, gladius, pugio, sica, & ea qvibus propè præliatur: sicut* TELA, *qvibus procul.* Et *in protelare: Protelare, dicitur longè propellere, ex Græco videlicet, qvod est* τῆλε, *& significat* longè. Servius ad illud Virgilii Æneid. VIII. DESUPER ALCIDES TELIS PREMIT. *Omne qvod jaci potest*, telum *vocatur: dictum* ἀπὸ τοῦ τηλόθεν. Et ad illud, TELORUM EFFUNDERE CONTRA OMNE GENUS, lib. IX. *Ostendit* telum *vocari, omne qvod jacitur. Græci* τὰ βέλη, ἀπὸ τοῦ βάλλειν: *sicut Latini* tela, ἀπὸ τοῦ τῆλε, *id est*, longè. Hanc originationem seqvuntur Martinius & Vossius. Et ad eam respexisse videtur

auctor Veterum Gloſſarum. *Telum.* ἀκόντιον. τὸ μακρόθεν βαλλόμενον ὅπλον. Item Ovidius:

Mirabar, qvare tibi nomen Acontius eſſet.
Qvod faciat longè vulnus, acumen habes,

Mihi *telum* videtur eſſe à κῆλον, qvod idem ſonat. Heſiodus in Theogonia:

——— βροντήν τε, στεροπήν τε, καὶ αἰθαλόεντα
Κῆλα Διὸς μεγάλοιο.

Homerus Iliad. α:

Ἐννῆμαρ μὲν ἀνὰ στρατὸν ᾤχετο κῆλα θεοῖο.

K in T, ut in κεῖνος, τῆνος. κῆλον autem propriè *lignum*: ut κᾶλον. utrumqve à καίω: qva de re nos alibi. Ita τόξον, à τάξος. id eſt, arcus ex taxo arbore. Sed ea de re, & nos alibi.

TERRITORIUM.

Pomponius, lege 239. §.8. de Verborum ſignificatione: TERRITORIUM, *eſt univerſitas agrorum, intra fines cujusqve civitatis: qvod ab eo dictum qvidam ajunt, qvòd magiſtratus ejus loci, intra eos fines terrendi, id eſt, ſummovendi, jus habet.* ¶ ἀπὸ τοῦ *terrere*; ſed alia de cauſa; deducit qvoqve *territorium* Siculus Flaccus libro de Conditionibus agrorum, ſtatim initio: *præmenſumq; qvod univerſis ſuffecturum videbatur ſolum, territis, fugatisqve inde civibus*, territoria *dixerunt*. Frontinus etiam. Verba ejus ſunt: *Sed ſi rationem appellationis hujus tractemus*, TERRITORIUM, *eſt qvicqvid*

qvid hostis terrendi causâ constitutum est. Et lapsus memoriâ est Hugo Grotius, qvi libro 3. de Jure Belli & Pacis capite sexto, sectiõe qvarta, TERRITORIUM à *terra* deducere Frontinum ait. Sed ad rem. Etiam Aggennius Urbicus de Limitibus: *Si rationem appellationis hujus tractemus, territorium est qvicqvid hostis terrendi causâ constitutum est.* Atqve eam originationem videtur ceteris præferre ipse Grotius lib. 3. de Jure Belli & Pacis. c. 6. Varro dictum putabat, *qvòd maximè teritur.* TERA, inqvit, *in Augurum libris scripta cum R uno. Ab eo colonis locus communis, qvi prope opidum relinqvitur,* TERRITORIUM, *qvòd maximè teritur.* Latinum *terra* dictum à Græco ἔρα, obiter observamus: ut rectè veteres Romanos hanc vocem cum R uno scripserint; qvod testatur ipse Varro. Isidorus, qvasi *teritaurium, tritum bobus & aratro. Antiqvi enim,* inqvit, *sulco ducto, possessionem & territoriorum limites designabant.* Qvod habuit à Servio. Servii verba sunt, ad hæc Æneidos V. URBEM DESIGNAT ARATRO: *Qvem Cato in Originibus dicit morem fuisse. Condituri enim civitates, taurum in dextra, vaccam in sinistra jungebant: & cincti ritu Sabino, id est, toga parte capita velati, parte succincti, tenebant stivam obliqvam, ut glebæ omnes intrinsecus caderent. Et ita, sulco ducto, loca designabant murorum, aratrum suspendentes circa loca portarum. Vnde &* territorium *dictum est qvasi* tritorium, *tritum bubus & aratro.* A

voce

voce *terra*, figuratum putát Vossius; ac tres postremas syllabas *torium*, esse vocis productionem: ut *tolium*, in *capitolium*. *Terra*, *terrum*, *territum*, TERRITORIUM. Idem & Henrico & Hadriano Valesiis fratribus videbatur. Neqve mihi hæc ἐτυμότης displicet. Placet verò Antonio Goveano libro 2. de Jurisdictione ad legem 20. de Jurisdictione. Ad qvam originationem etiam respexisse videtur Apollinaris Sidonius, his verbis: *Tu vide, qvalis sit civitas, ubi tibi lar familiaris incolitur; qvæ faciliùs territorium possit habere, qvàm terram.* Sed nec mihi displicet Claudii Salmasii sententia; qvi *territorium* compositum esse vocabulum ab antiqva voce *tores*, & *terra*, existimat. *Torem*, vel *torrem*, Veteres terminum vocabant: cujus vocis vestigium remansit in dictione *extorris*. *extorris* enim propriè, qvi extra torrem, id est, limitem, pulsus est: ὁ ἐξορισθείς: ut *exsul*, qvi extra solum. Antiqvi autem *torem*, non *torrem* dicebant: non enim geminabant consonantes. Hæc, & plura, Salmasius ad Scriptores Historiæ Augustæ. Cùm territorium nihil aliud sit qvàm locus cum jurisdictione; unde *Judicis territorium*, lege ultima de Jurisdictione; potiorem hujus vocis ἐτυμότητα putat Vossius eam, qvam Pomponius protulit.

TESTAMENTUM.

Tribonianus in Institutionibus Justiniani Titulo de Testamentis ordinandis: *Testamentum ex*

ea

eo appellatur, qvòd testatio mentis sit ¶ Ineptè, ut nihil posſit excogitari ineptius: æquè enim dici poſſet & *fragmentum* eſſe *mentis fractionem*; & *lomentum*, *lotionem mentis*; & *calceamentum*, *calceationem mentis*, ut venuſtè Laurentius Valla libro VI. capite 36. & Salmaſius capite 1. de Uſuris. Meritò igitur, qvi in ea qvoqve erat ſententia Servius Sulpicius, à Gellio reprehenditur, libro VI. Noctium Atticarum capite 12. Inſignis planè locus: ideo verba ipſa Gellii proferam: *Servius Sulpicius Juriſconſultus, vir ætatis ſuæ doctiſſimus, in libro de Sacris deteſtandis ſecundo, qvâ ratione adductus, teſtamentum, verbum eſſe duplex ſcripſerit, non reperio. Nam compoſitum eſſe dixit à* mentis conteſtatione. *Qvid igitur* calceamentum, *qvid* paludamentum, *qvid* pavimentum, *qvid* veſtimentum, *qvid alia mille per hujuſcemodi formam producta? Etiamne iſta omnia compoſita dicemus? Obrepſiſſe autem videtur Servio; vel ſi qvis alius eſt qvi id prior dixit; falſa qvidem, ſed non abhorrens, neqve inconcinna qvaſi mentis qvædam in hoc vocabulo ſignificatio.* ¶ TESTAMENTUM, eſt à *teſtamen: teſtamen*, à *teſtor*, ut à *moneo*, *monumen*, MONUMENTUM: à *doceo*, *documen*, DOCUMENTUM. Et fruſtra, poſt Alciatum, Viglium, Connanum, Tribonianam teſtamenti originationem Cujacius excuſare conatur. Verba ejus ſunt libro XI. Obſervationum capite 37. *Illa qvoqve teſtamenti, qvæ à Noſtris traditur originatio, conficta eſt Stoicorum imitatione, qvòd*

qvòd sit testatio mentis: scita enim & concinna magis est, qvàm vera. Nam certè testamentum *natum est verbum, non ab origine factum duplici.* TESTOR porro, est à *testis: testis* autem à Græco antiqvo θέςωρ: qvod est à θεός, ut verè & doctè ad Priapeia Josephus Scaliger. Θεςορίδης, nomen est proprium, qvo Calchas vocitabatur. Ita dictus & qvidam Ludimagister, Homeri æqvalis: de qvo Scriptor Vitæ Homeri, qvam Herodoto, Historiæ parenti, tribuunt: falsò, ut alibi ostendimus. Inde θέςωρ in usu olim fuisse apparet: est enim Θεςορίδης, Θέςορος παῖς, ut rectè Hesychius.

TIGNUM.

Ulpianus, lege unica de Tigno juncto: TIGNI *autem appellatione continetur omnis materia, ex qva ædificium constet, vineæqve necessaria. Unde qvidam aiunt tegulam qvoqve, & lapidem, & testam, ceteráqve, si qva ædificiis sint utilia.* TIGNA *enim à* tegendo *dicta sunt.* ¶ Optimè. TIGNUM, à *tegendo:* ut LIGNUM, à *legendo;* REGNUM, à *regendo.* Cæsar de Bello Civili: *Tigna, qvæ musculi tegendi causâ ponunt.* A τύκω, qvod est *fabrico,* deduci posse credebat Martinius.

TOGA.

Vide in *Tugurium.*

TRI-

TRIBUNUS.

Pomponius, lege 2. §. 22. de Origine Juris: *Iisdem temporibus, cùm Plebs à Patribus secessisset, anno fere decimo septimo post Reges exactos, Tribunos sibi in Monte Sacro creavit, qvi essent Plebei Magistratus. Dicti* Tribuni, *qvòd olim in tres partes Populus divisus erat, & ex singulis singuli creabantur.* Similiter Pedianus in III. Verrinam; ubi de tribubus: *Obtinuerunt autem nomen, aut à tributo dando: aut qvia primò tres fuerunt. unde etiam Tribuni.* Item, Plutarchus in Vita Romuli; ubi & de tribubus; Tatiensium, Ramnium, Lucerum. ὅτι δ' ἦσαν αἱ φυλαὶ τοσαῦται, τοὔνομα μαρτυρεῖ. τρίβους γὰρ ἔτι νῦν, τὰς φυλὰς καλοῦσι, καὶ Τριβούνους, τοὺς φυλάρχους. *Tres verò tribus fuisse, indicat ipsum nomen. Qvippe nunc qvoqve, qvas Græci* φυλὰς, *ipsi* tribus *vocant; qviqve iis præsunt,* Tribunos. Magis placet Vossii sententia, dictos *Tribunos,* qvia præerant tribubus: qvâ ratione Curiones vocati, qvi præessent curiis. Ineptè Isidorus: *eo qvòd plebi jura & opem tribuunt. Tribus* autem à Græco τριτὺς, sive τριττὺς, qvod idem sonat. Hesychius, τριττύς. μέρος φυλῆς. Harpocration: τριττύς. Αἰσχίνης ἐν τῷ κατὰ Κτησιφῶντος. τριττύς, ἐστι τὸ τρίτον μέρος τῆς φυλῆς· αὕτη γὰρ διῄρηται εἰς τρία μέρη, Τριττῦς, καὶ Ἔθνη, καὶ Φρατρίας, ὥς φησιν Ἀριστοτέλης ἐν τῇ Ἀθηναίων πολιτείᾳ. Inde τριτυάρχης, ὁ ἄρχων τῆς τριτύος. Mutatur T in B, ut in λίτρα, *libra.* Non rectè ab *tributo* Livius libro I. dictas fuisse *tribus* arbitratur.

TRI-

TRIBUTUM.

Ulpianus, lege 27. de Verborum significatione: *Et sanè appellatur ab intributione* tributum: *vel eo qvòd militibus tribuatur.* ¶ TRIBUTUM, est à *tribuo*: qvia ex privato in publicum tribuitur, ut rectè, Festi Abbreviator, Paulus. *Tribuo* autem, à *tribus*: tribui enim dicitur, qvod tributim exigitur, & in publicum confertur.

TRITAVUS.

Dictus qvasi tertius avus, inqvit Paulus, lege 10. §. 17. de Gradibus, Nihil verius. Inde Græcis & τριτοπάτωρ; qvam vocem Aristoteles, teste Julio Polluce, usurpavit: Et παπποεπίπαππος, qvasi dicas *avi avum*; vox à Philonide usurpata; sed à Polluce, ut ἰδιωτική, damnata.

TRITICIARIA *Condictio*.

Accursius ad Titulum de Condictione Triticiaria: *Videndum ergo sit, unde sic dicatur. Et qvidem hoc in nullo loco reperitur. Potest tamen probabiliter dici, ut assumpserit nomen à Triticio, auctore: ut de Publiciana dicitur: ut Institutiones de Actionibus, §. Sed qvia sanè.* Falsus est Accursius; qvemadmodum & Bartolus & Albericus, qvi in eadem sunt sententia. Bellissimè Cujacius in Paratitlo ad dictum Titulum: *Con-*

 dictioni

dictioni Triticariæ indictum est nomen tale, casu qvodam, ut Stephanus, Græcus Interpres, ait: qvia in antiqva formula hujusce condictionis, qvoties scilicet sua cuiqve actioni constituta erat formula, tritici fiebat mentio: propterea qvòd qvi hanc actionem sibi dari priùs postulaverat, fortè ei res erat de æstimando tritico. Et ne qvis me hoc adfingere putet; & qvòd etiam sit notatu valde dignum; necdum enim sciebamus qvæ appellatio, qvæve actio hæc esset; apponam ipsa Græcorum verba: Ἰστέον δὲ, ὥς φησι Στέφανος ἐν ταῖς παραγραφαῖς, οὕτω λέγεται Τριτικιάριος, ἐπειδὴ ἐν τῇ κατὰ τὸ πάλαι πολιτευόμενον αὐτοῦ φόρμουλα, τρίτικι ἐνέκειτο μνήμη. ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐν τῇ παλαίᾳ φορμούλᾳ καὶ τῷ τύπῳ αὐτοῦ, ἡνίκα τὴν ἀρχὴν ἐτυπώθη παρὰ τῶν Νομικῶν, μνεία γέγονε τρίτικι, ἤγουν σίτου, τυχὸν ἀνάγοντος τινὸς σῖτον αὐτῷ διαφέροντα κατέχειν τινὰ παρὰ τὸν νόμον, καὶ πρὸς τὸ τοιοῦτον φάκτον τυπωθέντος τοῦ τριτικιαρίου κονδικτικίου, Etiam Antonius Augustinus in Notis ad librum de Propriis Nominibus Pandectarum, à *tritico* deducit. ¶ A *triticum, triticus, triticeus, triticius, triticiarius. De Condictione Triticiaria*, scriptum exhibent Pandectæ Florentinæ: qvam lectionem agnovit & Stephanus, Græcus Interpres, loco suprà recitato. Vulgati libri, *de Condictione Triticaria.* Et ita Cujacius, loco qvoqvesuprà recitato: qvæ lectio Accursiano ἐτύμῳ adversatur: à *Triticio* enim *Triticarius* formari non potest.

TRI-

TRIUMVIRI NOCTURNI.

Paulus, lege 1. de Officio Præfecti Vigilum: *Apud Vetustiores, incendiis arcendis Triumviri præerant, qui, ab eo qvòd excubias agebant, Nocturni dicti sunt.* ¶ Vero veriùs. Inde Græcis Νυκτέπαρχοι. Qvam tamen appellationem, ut nebulosam & obscuram, damnat ac relegat Imperator Justinianus in Novella XIII. Qvo loco, unde sic Præfectos Vigilum Græci vocaverint, se nescire ait: eosqve Prætores Plebeios in posterum vocari jubet. Sed Triumviri Nocturni dicuntur etiam Livio libro IX.

TUGURIUM.

Pomponius, lege 180. de Verborum significatione: TUGURII *appellatione omne ædificium, qvod rusticæ magis custodiæ convenit, qvàm urbanis ædibus, significatur. Ofilius ait*, tugurium, *à* tecto *tamqvam* tegularium *esse dictum: ut* toga, *qvòd eâ tegamur.* Similiter Festus: TUGURIA *à* tecto *appellantur, domicilia rusticorum sordida.* ¶ TUGURIUM mihi videtur esse à τέγω. sive *tego*. Idem & Julio Scaligero videbatur libro 1. de Causis Lingvæ Latinæ capite 29, τέγω, τόγος, τόγος Laconicè, *togor, togoris, togorium, tugorium, tugurium. Tugorium*, etiamnum legitur in Veteribus Glossis. *Tugorium.* σκηνὴ ἀγροίκων. Σκηνὴ ἀγροίκων. *tugorium.* Et verosimiliter Grotius, non *tamqvam tegularium*, sed *tamqvam*

 tegu-

tegurium, in verbis Pomponii legendum putat. Scipio Gentilis, Originum libro Singulari, legebat, *Tugurium, à tegula*, sive *à* τέγ☉ : ut respondeat voci *tugurium* & *tegularium*. Ad *toga* ἔτυμον qvod attinet, alii qvoqve à *tego*, hoc vocabulum deducunt. Varro libro IV. de Lingva Latina. TOGA, *à tegendo. Cinctus & cingulum, à cingendo: alterum viris, alterum mulieribus attributum.* Nonius Marcellus de Varia significatione verborum: TOGA, *dicta est à tegendo.* Unde & *tectum* olim pro *toga*, ut idem Nonius ex Titinnio Gemina testatur. *Toga*, à τέγω, Græco more: ut à φέρω, φορά: à πλέκω, πλοκή: à μένω, μονή. qvod rectè Grotius ad dictam Legem 180. observavit.

TURBA.

Ulpianus, lege 4. de Vi bonorum raptorum: TURBAM *autem appellatam Labeo ait ex genere tumultus. Idqve verbum ex Græco tractum*, ἀπὸ τοῦ θορυβεῖν. Ita Pandectæ Florentinæ. Haloander: *Idqve verbum ex Græco tractum* τύρβη: qvam lectionem videtur Alciatus probare ad legem *Detestatio* 40. de Verborum significatione. Budæus scriptum fuisse volebat, *Idqve verbum ex Græco tractum*: τύρβη γὰρ, παρὰ τὸ θορυβεῖν εἴρηται. ¶ Papias deducit à *turbando*. *Turba*, inqvit, *populi multitudo, grex, caterva, populus, plebs*; à turbando, *qvia dissona est*. Immo, *turbare* est à *turba*.

turba. *Turba* autem à Græco τύρβη. Hesychius: τύρβη. θόρυβος, ἀγωγὴ, τάραχος. Suidas: τύρβη. ἀπόλαυσις, ἢ θόρυβος, ἢ τάραξις. Utitur Xenophon libro I. de Institutione Cyri, non longè ab initio, ubi de Persarum foro: ἐντεῦθεν τὰ μὲν ὤνια, καὶ οἱ ἀγοραῖοι, καὶ αἱ τούτων φωναὶ, καὶ ἀπειροκαλίαι ἀπελήλανται εἰς ἄλλον τόπον, ὡς μὴ μιγνύηται ἡ τούτων τύρβη τῇ τῶν πεπαιδευμένων εὐκοσμίᾳ. *Hinc & res venales, & nundinatores, & clamores horum, ac insolentiæ, alium in locum rejectæ sunt: ne horum turbulenta confusio cum decoro illorum ordine, qui sunt instituendi, permisceatur.* Occurrit & apud Polybium. Plutarchum, Lucianum, & alios. Inde τύρβησις apud Elæos pro aëre, ut testatnr Hesychius: qvod de aëre turbido accipiendum. Inde & *turba*, pro tempestate, apud Propertium libro tertio, elegeiâ 2.

Alter remus aqvas, alter tibi radat arenas,
Tutus eris, medio maxima turba mari est.

Ibi enim *maxima turba*, est ταραχὴ, χειμών. Inde & τυρβηνὲς epithetum Apollinis, id est, Solis, apud eumdem Hesychium. τύρβη autem Atticè, pro σύρβη, communi, ut infrà ex Lexico Rhetorico probabitur. Hesychius: σύρβα. μετὰ θορύβου. Zenobius in Proverbiis, Centuriâ sextâ, sectione prima: ΣΥΡΒΗ͂ΝΗΣ ΧΟΡΟ͂Σ. αὕτη τέτακται κατὰ τῶν ἀτάκτων χορῶν. ἀπὸ τοῦ τινας τοῖς ὑσὶν ἐπιφωνεῖν σύρβας· σύρβην γὰρ τὸ τάραχον ἔλεγον. Similia legas apud Etymologum: cu-

jus verba, qvia emendatione nostra egent, infrà ponere non gravabor: συρβηνός. ὁ ταραχώδης· ἀπὸ τ̃ αὐλούντων μετὰ θορύβου. ἢ πένης· διὰ τὸ τὰς αὐλοθήκας καὶ φαρέτρας κενάς. καὶ συρβηνέων χορὸς, ὁ τεταραγμένος. καὶ συώδης: ἀπὸ τοῦ τοῖς κυσὶν ἐπιφωνουμένου. Legendum, ut in Zenobio legitur, ἀπὸ τοῦ τοῖς ὑσίν. Et ita apud Suidam, qvi Etymologi verba exscripsit: καὶ Συρβηνέων χορὸς, ὁ τεταγμένος· καὶ συώδης· ἀπὸ τοῦ τοῖς ὑσὶν ἐπιφωνουμένου. διὸ τάττεται ἡ παροιμία, ΣΥΡΒΗΝΗ ΧΟΡΟΣ, ἐπὶ τ̃ ἀτάκτων χορῶν. Habes apud eumdem Etymologum: συρβάβυττα. τὸν τάραχον. Καὶ σύρβη, ὡς Ἀριστοφάνης ὁ Γραμματικός. An legendum, συρβάρυττα? Corrigendus obiter & Hesychius. σύρη, πλῆθος. σύρματα ναυμαχίας. Lege σύρβη. Idem: τυρβασία. χορῶν ἀγωγή τις. ἡ θυραμβικῶν. Rescribe, διθυραμβικῶν. Pollux IV. 15. τυρβασία δὲ, ἐκαλεῖτο τὸ ὄρχημα τὸ διθυραμβικόν. σύρβη autem, non à subulcorum ad sues voce, ut Zenobius atqve Etymologus tradunt, sed à σύρω, τῷ ὀνοματοποιητικῷ, inusitato: unde συρίζω, σύριγξ, &c. & eadem forma qvâ à σύρω, *trabo*, factum est σύρφαξ, & σύρφετος. σύρβη propriè, est ὁ αὐλός, *tibia*, σύριγξ, *fistula*. unde συρβηνεὺς, *qvi tibiâ canit*. Hesychius: συρβηνεύς. Κρατῖνος ἐν Θρᾴτταις. ἤτοι αὐλητής· σύρβη γὰρ, ἡ αὐλοθήκη· ἢ ταραχώδης. Suidas: Σύρβη. τάραχος. Συρβηνεύς. ὁ ταραχώδης· ἀπὸ τ̃ αὐλούντων μετὰ θορύβου. ἢ πένης, διὰ τὸ τὰς

αὐλο-

αὐλοθήκας καὶ Φαρέτρας κενὰς ἔχειν. Conjecturam nostram firmat non parum Proverbium *Συρβηναίων χορὸς*: qvod Athenæus libro xv. sic interpretatur: Κλέαρχος, ὦ λῷστε, ἐν δευτέρῳ Περὶ παιδείας, οὑτωσί φησιν· Λείπεταί τις ὁ Συρβηναίων χορὸς, (aliàs Συρβηνέων) ὧν ἕκαστον τὸ δοκοῦν ἑαυτῷ κατᾷσαι δεῖ, προσέχοντα οὐδὲν τῷ προκαθημένῳ, καὶ διδάσκοντι τὸν χορόν· ἀλλ' αὐλὸς πολὺ τούτων ἀτακτότερος. *Clearchus, ô bone, libro 2. Institutionum ita scribit: Restat qvidam Syrbenæorum chorus, in qvo singulos oportet canere qvicqvid visum fuerit, & in buccam venerit: nihil attendentes, aut auscultantes qvid cantet ipse chori ductor ac præcentor; qvi & ipse qvàm ceteri tumultuosior ac magis incompositus.* Item à *σύρω*, *sibilo*, est *τὸ τυρικίλος*, qvod *αὐλον καλάμινον* Hesychius interpretatur. *σύρω*, Atticè *τύρω*, *τύρος*, *τύρικος*· *τυρικίλος*. Ergo *σύρβη* in primaria significatione est *αὐλός*, seu *σύριγξ*: in secundaria; est *sibilus*, *strepitus*. Tamen Casaubonus ad dictum locum Athenæi, Συρβυναίων (sive potiùs Συρβηνέων) *χορὸν*, à turba & strepitu originem habuisse existimabat. Qvam ego sententiam non improbaverim. Sed Comicum qvis ferat, *τὸ τύρβη, ἀπὸ τοῦ τυροῦ*, teste Eustathio deducentem. Verba Eustathii sunt ad Iliad. *α.* pag. 620. *καὶ μαρτυρήσει καὶ ὁ Κωμικὸς, ἐκ τοῦ τυροῦ παρετυμολογῶν τὸ τύρβασμα, ἐξ οὗ καὶ τὸ τυρβάζειν γίνεται.* Qvam tamen originationem probavit postea Eustathius ad Iliad. *λ.* pag. 871. qvi

eam dicto loco damnaverat. ἐκ τρυγὸς, inqvit, τὸ τρυγεύειν, ἐπὶ γραφῆς κακομηχάνου πραγμάτων· καὶ ἡ τρύβη, ἢ διὰ τοῦ σ, στύβη. Sed Comicus qvi id dixerat, ludens, non seriò, id dixisse videtur. Qvare Eustathius revocans se, dictam originationem improbat ad Odyss. 1. pag. 1626. ἀπὸ δὲ τοῦ τρυγὸς, τρυγεύειν τι, τὸ ἀνακυκᾶν πράγματα· καὶ τρυβάζειν δὲ, τὸ ὑπὲρ τούτων μεριμνᾶν. εἰ δέ γε, ὡς ἐν Ρητορικῷ εὕρηται Λεξικῷ, ἡ κοινῶς λεγομένη στύβη, ΤΥΡΒΗ λέγεται Ἀττικῶς, ζητητέον ἑτέραν τινὰ ἐτυμολογίαν ταύτης τε, καὶ τοῦ ΤΥΡΒΑΖΕΙΝ.

TUTOR.

Paulus, l. 1. de Tutelis: TUTELA, *est, ut Servius definit, vis, ac potestas in capite libero, ad tuendum eum, qvi propter ætatem suam sponte se defendere neqvit, jure civili data ac permissa.* TUTORES *autem sunt, qvi eam vim ac potestatem habent, exqve re ipsa nomen ceperunt. Itaqve appellantur* Tutores, *qvasi tuitores, atqve defensores: sicut* Æditui, *qvi ædes tuentur.* Eadem habet Justinianus in Institutionibus, sub titulo de Tutelis. Etiam Gellius libro 12. capite 3. *tutorem* à *tuendo* dictum ait. ¶ Optimè. Ex *tueor*, est *tuitus*; unde *tutus*. Ex *tutus*; *tutare*: unde *tutor*, & *tutela*. Inde & *Tutanus* Deus, & Dea *Tutilina*. *Tueor* autem propriè & primariò, est, *video, specto, inspicio*: à θεῶμαι, ut vult Caninius: aut à θεωρῶ, ut visum Martinio. secundariò, est *defendo, inspiciendo curo*. Ita Græcis τὸ ἐπισκοπῶ, & pro *video*, & pro *curo* usurpatur. Rectè igi-

igitur Varro libro VI. de Lingua Latina. (Ejus verba eo lubentiùs adducemus, qvòd in iis eamdem ac Paulus noster *Æditui* originem adducit) TUERI, *duo significat, unum ab aspectu, ut dixi: unde est illud,* Tueor te, senex? proh Jupiter! *Et,* Qvis pater, aut cognatu' volet nos contra tueri? *Alterum, à* curando, *ac* tutela. *Ut cùm dicimus,* Bellum tueor. *Et,* Tueri villam. *A qvo etiam qvidam dicunt illum qvi curat ædes sacras,* Ædituum, *non* Æditumum. *Sed tamen hoc ipsum ab eadem est profectum origine, qvòd qvem volumus domi curare, dicimus,* Tu domi videbis. *Ut Plautus, cùm ait,* Intus para, cura, vide qvid opus siet. *Sic dicta* Vestispica, *qvæ vestem spiceret, id est, videret vestem, ac tueretur. Qvare à* tuendo *&* templa, *&* tesca *dicta,* &c. ¶ Sed postremum illud de *templis* & *tesqvis* falsum est. *Templum* est à τέμβλος, qvòd à τέμνειν. τέμνω, τέμβλος, τέμενος, τέμπος, *tempum, templum,* TEMPLUM. *Tesca* verò à δάσκια, ut Scaliger ad dictum locum Varronis: qvasi δασύσκια, hoc est, *densam,* seu *spissam umbram facientia.* Non verius *Æditui* veriloqvium: qvamqvam sic qvoq; Sextus Pompeius Festus. ÆDITUUS. *Sacræ ædis tuitor, id est, curam agens,* inqvit ille in libro de Verborum significatione. *Æditus* contractum est ex *æditimus. Æditimus, æditumus,* ÆDITUUS. Vel sic: *Ædes, ædis, æditius,* ÆDITUUS: I in u. ut *proficio, proficius, proficuus: maximus, maxumus: existimo, existumo:* ὄρθος, ὄρθιος, *ardius, arduus. Æditimus* autem formatum ab *ædes, ædis,*

eo modo, qvo *finitimus* & *legitimus*, à *fine* & *lege*: ut rectè Gellius lib: XII. cap. 10. & ante eum Servius Sulpicius, apud Ciceronem in Topicis: cujus verba suprà in *Postliminium* adduximus. Ineptè Festus, ÆDITIMUS: *qvasi ædis intimus*: ad qvem Festi locum videndus Scaliger. Pauli & Varronis sententiæ favet tamen Lucretius, qvi in Carmine suo *Æditituos*, *Æditituentes* appellat.

VECORS. VESANUS. VIDUA.

Jabolenus, lege 4. de Vi bonorum raptorum: VIDUAM, *non solùm eam qvæ aliqvando nupta fuisset, sed eam qvoqve mulierem, qvæ virum non habuisset, appellari ait Labeo: qvia vidua sic dicta est, qvasi* vecors, vesanus, *qvi sine corde, aut sanitate esset. similiter viduam esse, sine duitate.* ¶ Aliter Macrobius Saturnal. libro I. capite 15. ubi de variis τῶν *Idus* originationibus: *Nobis illa ratio nominis vero propior existimatur, ut* Idus *vocemus diem, qvi dividit mensem.* Induare *enim, Etruscâ linguâ,* dividere *est. Unde* vidua, *qvasi* valde idua, *id est,* valde divisa. *aut* vidua, *id est, à viro divisa.* Qvod ipsum legere est & apud Rabanum in libro de Computo sectione 331. *Porro* Idus *vocare placuit, diem qvi dividit mensem. Induere enim Etrusca lingva dividere est; Unde vidua, qvasi* valde idua, *id est, valde divisa,* aut *vidua id est à viro divisa.* Qvæ etiam est doctissimi Martini sententia. Sed aliter qvoqve Isidorus. VIDUA, inqvit, *vocata,*

qvòd

qvòd cum viro uno fuerit, nec circa consortium alterius viri post mortem conjugis primi adhæserit. Nam qvæ alteri post mortem prioris viri nupserint, viduæ non dicuntur. Item vidua *dicta, qvòd sola sit, nec circa consortium alterius viri conjugalia jura custodiat.* Non displicet Isidori originatio. ἶος, est *unus.* Hesychius: ἴα, μία, καὶ μόνη. ἴη, μία, μόνη. ἶον, μόνον. Ab ἶος sunt ἴτος & ἴττος. Τὸ ἔτος non exstat. alterum habet Hesychius. ἴττον. ἓν, Κρῆτες. Sed τὸ ἴτος in usu fuisse, testificatur vox ἴτολος, qvam idem Hesychius, & μόνον, & ὀρφανὸν interpretatur; & qvam ὑποκοριστικῶς ab ἴτος formatam fuisse, non est ambigendum. Ab ἴτος autem, ἰτέος: unde *viduus.* ut à τεὸς, *tuus*: ab ἑὸς, *suus. Viduus* igitur κυρίως, est *solus, orbus, compare orbatus. Viduus pharetrâ risit Apollo,* dixit Horatius.

Τὸ *vecors*, & τὸ *vesanus* facta esse à vocibus *cor* & *sanus*, & à particula *væ*, qvæ rei minuendæ valet, nulla dubitatio est. Qva de re Gellius lib. v. Noctium Atticarum cap. 12.

URBS.

Pomponius, lege 239. de Verborum significatione: URBS, *ab* urbo *appellata est.* Urbare, *est aratro definire. & Varus ait,* urbum *appellari curvaturam aratri, qvòd in urbe condenda adhiberi solet.* ¶ Habuit à Varrone, cujus verba sunt libro qvarto de Lingva Latina: *Oppida condebant in Latio, Etrusco ritu, id est, junctis bubus; tauro &*

vacca

vacca interiore: aratro circumagebant sulcum, &c. Terram, unde exscapserant, FOSSAM *vocabant; & introrsum factum,* MURUM. *Posteà qvòd fiebat orbis,* URBS, &c. *Qvare & oppida qvæ priùs erant circumducta aratro, ab* orbe & urbo, URBES: *& ideo coloniæ nostræ omnes in literis antiqvis scribuntur* URBES. Inde eruditulus qvidam legendum in verbis Pomponii contendebat, *& Varro ait.* Sed frustra. Varus eo loco, est Alphenus Varus, Jurisconsultus, qvi ita simpliciter aliqvando appellatur: ut in lege 2. de Aqva, & aqvæ pluviæ arcendæ; in lege 5. de Rei vindicat. & in lege 25. Qvi testamenta facere possunt: qviqve rerum antiqvarum non incuriosus fuit, Gellio teste, libro VI. cap. 5. Sed in verbis Varronis meliùs legeretur *ab* orbe, *vel* urbo, qvàm *ab* orbe & urbo. Similiter Isidorus: URBS, *vocata ab* orbe, *vel ab* urbo, *parte aratri, qvod in urbe condenda adhiberi solet.* In iisdem, pro *& introrsum factum, & introrsum jactum* emendabat Philippus Rubenius Electorum libro I. capite I. Ad *Urbis* veriloqvium ut redeam, Varronis & Pomponii sententiam seqvitur Scaliger in Etymologiis, qvas ad calcem Varronis edidit. URBARE, inqvit, & orbare, *est circulo circumscribere*, περιγράφειν: *unde* urbs, & orbis. Orbare, *seu* urbare, *Galli dicunt* cerner, *qvasi* circinare. *Ab eo Seneca in OEdipo oculos vocat orbes: ut Sophocles, qvem seqvitur,* κύκλες. *Et qvi eos amisit, dicitur* orbus. *nisi sit antiqvum* ὀρφὸς, *ex qvo* ὀρφανός: *qvod* *sine-*

ſine dubio verum eſt. ¶ Qvod ſine dubio verum eſſe ait Scaliger, ſine dubio verum eſt. *orbus*, eſt ab ὀρφὸς, non vero ab *orbis*. Similiter Gallicum *borgne*, & Italicum *bornio*, ſunt ab *orphanus*. *Orphanus, orphnus, ornus, bornus*, Gallicè BORGNE: *bornius*: Italicè BORNIO. Præponitur B Æolicè: ut in ῥόδα, βρόδα: ῥυτὴρ, βρυτὴρ: ἰσχὺς, βισχύς: ἄγος, βάγος: ῥῶπες, βρῶπες: ῥαδινὸς, βραδινὸς, &c. Sed ad *urbis* originationem iterum, ut redeam; alii, ab ὄλπις, pro ἄλπις uſurpato, τὸ *urbs* deducunt: qva de re nos ſuprà in *oppidum*. Guietus, in inveſtigandis etymologiis homo feliciſſimè audax, à Græcò πόλις deducebat. Sic: πόλις, πόρις, & metatheſi ὄρπις, ὄρψ, *urbs*. Voſſius ab Ebræo צִיר, id eſt, *civitas*: qvod à Martinio, ut innumera alia, diſſimulato auctoris nomine, accepit. Qvibusdam placet, τὸ *urbs* contractum eſſe ex *orbis*, ut & viſum Varroni, dicto loco: qvorum ſententiam Voſſius non improbat: & mihi, ut liberè qvod ſentio, eloqvar, hoc ἔτυμον veroſimilius videtur. *Urbs* ab *orbe*: ut πόλις, à πολεῖν, *circuire*: qvòd in orbem ferè urbes ædificarentur.

Hæc ſunt, LECTOR BENEVOLE, qvæ de Juriſconſultorum veterum Originationibus obſervatione nobis digna viſa ſunt. Nos qvàm illi longè & veriores, & eruditiores, & reconditiores

attu-

attulisse, qvi Etymologices paulò peritus fuerit, nemo, puto, inficiabitur. Qvamqvam autem id in nobis, qvi in Latio peregrini sumus, & ab eo tempore qvo vocabula in Lingva Latina rebus imposita sunt, diutiùs qvàm illi, sæculis plus qvindecim absumus, dignum laude sit: ut sunt ingenia hominum ad culpandum promptiora, non deerunt, certò scio, ex Leguleiis illis vitilitigatoribus, ut Catonis verbo utar, τῆς ἀγορᾶς περιτρίμμασι, qvi hocce Observationum nostrarum caput damnabunt, carpent, illudent, irridebunt: qviqve nos in eo Grammaticos potiùs; atqve utinam non Grammaticulos; qvàm Jurisconsultos fuisse, dicent. Et profectò ita est. Verùm similiter qvoqve veteres illi Jurisconsulti, cùm eas, qvas examinandas suscepimus, Etymologias referebant, Grammaticorum potiùs, qvàm Jurisconsultorum munere fungebantur. Qvin & illorum nonnulli de Grammatica Tractatus integros ediderunt: ut Ælius Gallus, qvi, Festo, Gellio, Macrobio, & Servio testibus, plures libros de Verborum, qvæ ad Jus pertinent, significatione conscripsit. *Labeo Antistius Juris qvidem Civilis disciplinam principali studio exercuit, & Consulentibus de Jure publicè responsitavit. Ceterarum qvoqve bonarum artium non expers fuit: & in Grammaticam sese, atqve Dialecticam, literasqve antiqviores, altioresqve penetraverat. Latinarumqve vocum originationes percalluerat: eâqve præcipuè scientiâ ad enodandos plerosqve Juris laqveos utebatur. Sunt adeo libri*

bri post mortem ejus editi, *qvi* Posteriores *inscribuntur: qvorum librorum tres continui, tricesimus octavus, & tricesimus nonus, & qvadragesimus, pleni sunt id genus rerum ad enarrandam & illustrandam Lingvam Latinam conducentium.* Verba sunt Gellii. Sed vel solus de Verborum significatione Titulus, qvi hodie in Pandectis legitur, Grammaticam Jurisprudentiæ partem visam olim fuisse testatur. Et meritò humaniorum literarum levia illa studia cum illis veræ & non simulatæ Philosophiæ gravioribus studiis (ita Jurisprudentiam nostri appellant) conjungenda Veteres Juris Auctores existimarunt. Non obstant humaniores illæ disciplinæ per illas euntibus, sed circum illas hærentibus. Budæum non magnos in Jure progressus fecisse in cognoscenda utriusq; Lingvæ antiqvitate impeditum, scripsit Antonius Augustinus. Sed earum lingvarum studium Jurisprudentiæ studio non solùm non nocere, verùm prodesse, testis Cujacius. Res ipsæ, qvas solas se & sectari & consectari Leguleii nostri profitentur, sine verborum cognitione intelligi non possunt. Et ut eleganter divinus ille Plato (qvi & ipse cùm multis aliis in locis, tum ipso in Cratylo toto, qvemadmodum vocabula rebus imposita sunt, qværit) ὃς ἂν εἴδῃ τὰ ὀνόματα, εἴσεται καὶ τὰ πράγματα: *Qvi verba noverit, noverit etiam res.* οὐκ ἄνευ σμικρῶν τοὺς μεγάλους φασὶν οἱ λιθολόγοι λίθους εὖ κεῖσθαι. *Sine minutis lapidibus, qvi lapides ad structuras ædificiorum seligunt,*

ajunt

ajunt non posse aptè magnos collocari. Qvòd si omnium vocum, qvarum origines hoc capite investigavimus, origines asseqvuti non sumus; & id veniâ dignum esse, qvi Etymologices paulò peritus fuerit, nemo qvoqve, ni fallor, inficiabitur. *Non omnium, qvæ à Majoribus constituta sunt, ratio reddi potest:* ut verè Julianus Jurisconsultus. Verè qvoqve Cicero: *Magnam molestiam suscepit Chrysippus, reddere rationem omnium vocabulorum.* At verissimè Varro: *De Originibus verborum qvi multa dixerit commodè, potiùs boni consulendum, qvàm qvi aliqvid neqviverit, reprehendendum: præsertim cùm dicat Etymologice, non omnium verborum posse dici caussas.*

Eunuchi militare non possnnt. item Servi.

CAPUT XL.

EUNUCHOS militare jure non potuisse, apparet ex his Arrii Menandri, qvæ capite 4. Tituli Pandectarum de Re militari referuntur: *Qvi cum uno testiculo natus est, qvive amisit, jure militabit, secundùm Divi Trajani Rescriptum: nam & Duces Sylla & Cotta memorantur eo habitu fuisse natura.* Si enim qvibus ambo testiculi exsecti sunt, militare jure potuissent, causæ non erat, cur id de eo qværeretur, qvi unum amisisset, qvive cum uno natus esset: nam plurimi cum uno nascuntur;

qvos

qvos propterea μονόρχεις, sive ἐνόρχεις Græci, Latini *unitestes*, sive *unicoleos* appellant. Nonnulli etiam cum tribus: atqve eo habitu aliqvot homines ipse novi. Cum tribus natus erat Philippus Hessus Lantgravius: de qvo legendus Thuanus. Cum uno, Johannes Ludovicus Nogaretius, Dux Epernonius: qvod ab Amplissimo Viro Guilelmo Bautruo, nostrate, homine ἀξιοπίστῳ accepi, qvi ab Epernonio ipso id acceperat. Etiam eqvi μονόρχεις commemorantur in Hippiatricis. Et in genere accipitrum, à numero trium testium, buteonem, *triorchen* Græci appellaverunt. Eunuchis autem non fuisse licitum militare, arguunt & hæc Claudiani in Eutropium Eunuchum:

Judicat Eunuchus. qvid jam de Consule miror? &c.

——— *Sed ne qva vacaret*
Pars ignominiâ, neu qvid restaret inausum,
Arma etiam violare parat, portentáqve monstris
Aggerat, & secum petulans amentia certat.
Erubuit Mavors, aversáqve risit Enyo
Dedecus Eoum: qvoties intenta sagittis,
Et pharetrâ fulgens, annis exercetur Amazon, &c.

Arma relinqve viris.

Item hæc Apollinaris Sidonii libro 1. epistolâ 8. ubi de Ravenna: *In qva palude indesinenter, rerum omnium lege perversâ, muri cadunt, aqvæ stant, turres fluunt, naves sedent, Ægri deambulant, Medici,*

dici jacent, algent balnea, domicilia conflagrant, sitiunt vivi, natant sepulti, vigilant fures, dormiunt Potestates, fœnerantur Clerici, Syri psallunt, Negotiatores militant, Milites negotiantur, student pilæ Senes, aleæ Juvenes, armis Eunuchi, literis Fœderati. Cur autem Eunuchi militare jure non possint, in promptu causa est: qvia videlicet sunt mares exmares, ut loqvitur Arnobius; homines, non homines; ac veluti ἄῤῥενα πεπηρωμένα, qvo modo Aristoteles mulieres appellat: sunt enim testiculi, qvibus carent, virium & principium & fons: atqve inde *testes*, sive *testiculi* dicuntur: qvasi testes virilitatis. Qvare & pro virilitate ipsa apud Persium usurpantur. Verba ejus sunt:

Hæc fierent, si testiculi vena ulla paterni
Viveret in nobis.

Cùm igitur imbelles sint Eunuchi, meritò à militia, qvæ robur desiderat, arcentur. Eadem de causa & mulieres in Rebuspublicis bene constitutis; Platonianam, & paucas alias excipio; militare prohibentur. Testis Epipole Carystia, Trachionis filia, qvæ muliebri sexu dissimulato, cùm in exercitu Græcorum militasset, per Palamedem detecta, lapidibus obruta est à Græcis, ut ex Ptolemæo Hephæstionis filio discimus. At qvi cum uno testiculo natus est, qvive amisit, vir est, & generare potest, ut habetur in lege 6. de Ædilitio edicto. Qvin etiam ipse Sylla, qvi eo habitu naturæ fuisse ab Arrio Menandro, dicto loco, memoratur; non enim alibi id legere me memini; non so-

ſolùm duas uxores habuiſſe; Metellam & Valeriam; ex qvibus plures liberos ſuſcepit; ſed in venerem qvoqve propenſior fuiſſe dicitur à Plutarcho, auctore graviſſimo, in ejus Vita. Tamen apud Ebræos, qvi cum uno Teſticulo natus eſſet, Sacerdos eſſe non poterat, ſi Septuaginta Interpretes audimus, qvi Levitici XXI.20. מרוח אשך *μόνορχιν* reddiderunt. Qvam interpretationem ſeqvitur Rabi Joſeph Caro ad Mæmonidem. Nam Vulgata, *herniosus*: Mæmonides, *cui vento tumentes ſunt teſticuli*: Arias Montanus, *contuſus teſticulo*. Ceterùm & id qvoqve ex Arrii Menandri verbis colligere licet, Milites, cùm legerentur, nudos inſpici ſolitos, qvemadmodum nudi inſpiciebantur Servi, cùm emerentur. Qvamqvam autem Eunuchis militare legibus prohibitum fuerit, militarunt tamen; immo Duces fuerunt, Narſes, Eutropius, Eunuchi. Dux fuit & Hally Eunuchus, avorum noſtrorum temporibus: de qvo in hanc rem lepidam hiſtoriam inEpiſtola tertia Legationis Turcicæ narrat Busbeqvius, qvam hîc reticere me non ſinit, qvem hiſce Obſervationibus dedi, titulus *Amœnitatum*. Ejus igitur verba ſunt: *Erat eunuchus Hally: ſed qvod uni demptum erat corpori, hoc additum animo videbatur. Staturâ erat brevi, ſufflato corpore, &c. Dum eſſet adhuc in caſtris apud Sighetum Hally, noſtri milites ſcalis in mœnia egreſſi, urbem Strigonium, ejusdem cum vicina arce nominis, ceperant; unde prædæ nonnihil egeſtum; abducti habitatores ferè pueri, mulie-*

resqve. Cujus rei cùm trepidus ad Hally Bassam nuncius venisset, qvi ipsâ vultus consternatione magnum aliqvod malum profiteretur, qværit Bassa, Satin' salvæ? Et qvæ tantæ consternationis causa? tum ille ingentem acceptam cladem, captum, direptumqve Strigonium memorat. Sic Bassa: Qvam tu mihi (malum) cladem ingentem, qvod tantum incommodum narras? Ea demum, fatue, mihi clades animadvertenda contigit, cùm hinc; genitalium sedem ostentans; ea mihi membra ablata sunt, qvæ me virum testabantur. Ita, non sine circumstantium risu, consternationi nuncii illudens, & Strigonii amissionem, qvòd nullo negotio recuperari posset, elevans. Eamdem rem, & pæne iisdem verbis, refert Jacobus Augustus Thuanus Historiarum libro XVII. pag. 540. Ut eam iisdem omnino verbis hîc retulisse, pudere me minùs debeat. Sed ad rem. Etiam Cyri Satellites eunuchi erant. Testatur Xenophon libro VII. de Institutione Cyri, loco eximio, & qvem propterea infrà ponere non gravabor: ὃ δ᾽ ἂν μάλιστά τις οἰηθείη, ἀνάλκιδας τοὺς εὐνούχους γίγνεσθαι, οὐδὲ τοῦτο ἐφαίνετο αὐτῷ. (Cyro.) Ἐτεκμαίρετο δὲ καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ζώων, ὅτι οἵτε ὑβρισταὶ ἵπποι ἐκτεμνόμενοι, τοῦ μὲν δάκνειν, καὶ ὑβρίζειν ἀποπαύονται, πολεμικοὶ δὲ οὐδὲν ἧττον γίγνονται. οἵτε ταῦροι ἐκτεμνόμενοι, τοῦ μὲν μέγα φρονεῖν καὶ ἀπειθεῖν ὑφίενται, τοῦ δὲ ἰσχύειν καὶ ἐργάζεσθαι οὐ στερίσκονται. καὶ οἱ κύνες δὲ ὡσαύτως τοῦ μὲν ἀπολείπειν τοὺς δεσπότας ἀποπαύονται ἐκτεμνόμενοι· φυλάττειν δὲ, καὶ εἰς θή-

ραν

ραν ὐδὲν κακίυς γίγνονται. καὶ οἵγε ἄνθρωποι ὡσαύτως ἠρεμέστεροι γίγνονται. στερισκόμενοι ταύτης τῆς ἐπιθυμίας, ὐ μὴν τοι ἀμελέστεροί γε τῶν προστασσομένων, ὐδ᾽ ἧττόν τι ἱππικοὶ, ὐδὲ ἧσσόν τι ἀκοντιστικοὶ, ὐδὲ ἧσσον φιλότιμοι. *Qvod autem maximè qvis existimet Eunuchos imbelles effici, ne id qvidem Cyro videbatur. Et hic ei argumento erant animalia qvoqve cetera. Nimirum feroces & insolentes eqvi si castrentur, desinunt illi qvidem mordere, ac insolentes esse; sed nihilominus ad res bellicas idonei sunt: & tauri si castrentur, nonnihil de ferocia & contumacia remittunt; sed robore suo tamen ac viribus ad laborandum haud destituuntur: eodemqve modo canes castrati non ampliùs dominos illi qvidem deserunt; sed ad custodiam, & ad venationem nihilo redduntur deteriores. Sic & homines magis sedati fiunt, ubi hæc cupiditas eis est adempta: neq; tamen vel negligentiores sunt in exeqvendis iis qvæ imperantur, vel minùs ad eqvitandum vel jaculandum idonei, vel minùs honoris & gloriæ cupidi.* ¶Qvemadmodum autem castratio hominibus vires adimit, iis servitus animum frangit ac deprimit. Qvod Poëta intellexit, cùm dixit,

Ἥμισυ γάρ τ᾽ ἀρετῆς ἀποαίνυται εὐρύοπα Ζεὺς
Ἀνέρος, εὖτ᾽ ἄν μιν κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλησιν.
Dimidium enim virtutis aufert latè sonans Juppiter
Viri, qvando ipsum servilis dies occupat.

Atqve inde esse conjicere qvis possit, qvòd Servis etiam militare prohibitum. *Ab omni militia Servi prohibentur*, inqvit Marcianus in lege XI. de Re militari: *alioqvin capite puniuntur.* Johannes Chrysostomus egregiè, ut solet, Homil. XXI. ad Populum Antiochenū: ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν στρατιωτῶν, καὶ σώματος μέτρον, (qvinq; pedes & septem uncias usuales, lege 3. C. Theodosiano de Tironibus) καὶ σαρκὸς εὐεξίαν ἐπιζητοῦσιν οἱ μέλλοντες αὐτοὺς καταλέγειν εἰς τὸ στρατόπεδον. οὐ ταῦτα δὲ μόνον ἔχειν χρὴ τὸν μέλλοντα στρατεύεσθαι· ἀλλὰ καὶ ἐλεύθερον εἶναι· ἂν γὰρ δοῦλός τις ᾖ, ἐκβάλλεται. ὁ δὲ τῶν οὐρανῶν βασιλεὺς οὐδὲν τοιοῦτον ἐπιζητεῖ· ἀλλὰ καὶ δούλους δέχεται εἰς τὸ αὐτοῦ στρατόπεδον· γεγηρακότας, καὶ παρειμένους τὰ μέλη. καὶ οὐκ ἐπαισχύνεται. Τί φιλανθρωπότερον; τί χρηστότερον γένοιτ' ἄν; οὗτος μὲν γὰρ τὰ ἐφ' ἡμῖν ζητεῖ μόνον· ἐκεῖνοι δὲ, τὰ μὴ ἐφ' ἡμῖν· τὸ γὰρ δοῦλον εἶναι, ἢ ἐλεύθερον, οὐχ ἡμέτερον· τὸ ὑψηλὸν πάλιν εἶναι, καὶ βραχὺν, οὐκ ἐφ' ἡμῖν· τὸ γεγηρακότα, καὶ ἄρτιον, καὶ ὅσα τοιαῦτα· τὸ δὲ ἐπιεικῆ, ἢ χρηστὸν εἶναι, καὶ τὰ παραπλήσια τούτοις, τῆς ἡμετέρας γνώμης· καὶ ταῦτα ἡμᾶς ὁ Θεὸς ἀπαιτεῖ μόνα, ὧν ἡμεῖς ἐσμὲν κύριοι· καὶ μάλα εἰκότως· οὐ γὰρ δι' οἰκείαν χρείαν, ἀλλὰ δι' εὐεργεσίαν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν αὐτοῦ χάριν καλεῖ· οἱ δὲ βασιλεῖς, διὰ τὴν ἑαυτῶν διακονίαν. κἀκεῖνοι μὲν ἐπὶ πόλεμον ἕλκουσιν αἰσθητόν. οὗτος δὲ, ἐπὶ μάχην πνευματικήν. *Gentilium qvidem Militum, & corporis mensuram, & bonam carnis habitudinem explorant, qvi eos in exer-*

exercitum deligere debent. Neqve verò hæc tantùm habere debent militaturi, sed & esse liberi: si qvis enim servus sit, rejicitur. Cælorum autem Rex nihil tale reqvirit: sed & Servos in exercitum suum suscipit; Senes, & Invalidos: neqve enim talium pudet. Qvo qvid humanius, aut benignius excogitari potest? Hic enim ea solummodo qvæ in nostra potestate sunt, qværit: Illi verò, qvæ in ea non sunt. Servitus enim, vel libertas, in potestate nostra sita non sunt: qvemadmodum neqve proceritas staturæ, aut brevitas; neqve senium, aut membrorum integritas, & qvæcunqve talia. Mansuetum autem, & mitem esse, & his similia, voluntatis nostræ sunt. Et hæc sola à nobis Deus exigit, qvorum nos domini sumus. Et meritò. Non enim propter propriam utilitatem, sed propter beneficentiam, nos ad suam gratiam vocat: Imperatores verò propter ministerium suum. Et illi qvidem ad bellum sensibile Milites trahunt: hic autem, ad pugnam spiritualem. Similia habet & in Homilia x. in Johannem: βασιλεὺς μὲν, ὁ ἐκ τοῦ αὐτοῦ διηρτισμένος ἡμῖν πηλοῦ, τοὺς ὁμοδούλους, καὶ τῆς αὐτῆς αὐτῷ κοινωνοῦντας φύσεως, πολλάκις δὲ καὶ τὸν τρόπον ἀμείνους ὄντας οὐκ ἀξιοῖ καταλέγειν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ βασιλικὸν, ἂν δοῦλοι τύχωσιν ὄντες· ὁ δὲ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ παῖς, οὐκ ἀπηξίωσε καὶ τελώνας, καὶ μάγους, καὶ δούλους, καὶ τοὺς πάντων ἀτιμωτέρους, καὶ πενεστέρους, πολλοὺς δὲ καὶ τὰ σώματα ἀναπήρους, καὶ μυρίαν ἔχοντας λώβην, εἰς τὸν τῶν τέκνων καταλέξαι χορόν. *Imperator qvidem, qvi ex eodem qvo nos, fictus est luto, conser-*

vos, & ejusdem naturæ cum illo participes; & qvi etiam eo meliores ut plurimùm sunt; in Militum catalogum referre recusat, si servi sint. At verò filius Dei unigenitus, non est dedignatus, & Publicanos, & Magos, & servos, & iis qvoqve inhonoratiores ac pauperiores; plurimos qvoqve corpore mutilos, nec levi affectos contumelia, in numerum filiorum referre. Et in oratione contra eos qvi cœtus derelinqvunt: οὐδεὶς στρατεύεται οἰκέτης, καὶ ἐὰν ἁλῷ δοῦλος ὤν, μετὰ τιμωρίας ἐκβάλλεται ἐκ τῶν στρατιωτῶν καταλόγου. *Nemo servus militat: Et si qvis militans deprehendatur, punitus priùs, è Militum indice ejicitur.* Huc respexit, Poëtarum doctissimus, Virgilius, (neqve enim Caligulæ accedo, qvi Virgilium minimæ doctrinæ esse existimabat) cùm libro IX. divini Operis scripsit,

— Vix unus Helenor,
Et Lycus elapsi: qvorum primævus Helenor,
Mæonio regi, qvem serva Lycimnia furtim
Sustulerat, vetitisqve ad Trojam venerat armis, &c.

Vetita enim *arma* dixit, qvia Servis militare non licebat, ut rectè Servius ad hunc locum. *Secundùm Donatum*, inqvit, *vetitis fato: qvia stare Troja diutiùs vetabatur. Sed meliùs, Lege Militari, intelligimus: qvia Servi à militia prohibebantur. Unde in Dejotariana purgat hoc Cicero, cùm fuisset objectum inter Eqvites qvos Dejotarus miserat Cæsari, unum Servum fuisse. Virgilium autem novimus trahere aliqva de Historia. Servos sanè numqvam*

qvam militasse constat, nisi servitute depositâ; excepto Hannibalis tempore, cùm post Cannense prælium in tanta necessitate fuit Urbs Roma, ut ne liberandorum qvidem Servorum daretur facultas. VOLONES autem; ut hoc obiter dicam; dictos fuisse illos Milites, qvi post Cannensem cladem Romanis militarunt, discimus ex Festo. ἀπὸ τ̃ *volo*, videlicet; qvia voluntariè se ad militiam obtulerant. Ita Græcis ἐθελοντῆρες, & Gallis *Volontarii*, qvi sponte militant. Qvo nomine & Marcus Imperator servos militantes vocavit. Capitolinus in ejus Vita: *Instante sanè adhuc pestilentia, & Deorum cultum diligentissimè restituit, & servos qvemadmodum bello Punico factum fuerat, ad militiam paravit: qvos* Volontarios, *exemplo Volonum appellavit.*

Reus verò Capitalis criminis; ut id qvoqve dicam ἐν παρέργῳ; voluntarius miles, secundùm Trajani rescriptum, capite puniendus est, inqvit Arrius Menander, lege 4. D. de Re militari.

Elices, Aqvilices. Aqvileges. Baryllium. *Servius emendatur.*

CAPUT XLI.

SULCOS *tamen aqvarios, qvi* ἕλικες *appellantur, si qvis faciat, aqvæ pluviæ actione eum teneri ait.* Verba sunt Ulpiani in lege 1. §. 9. de A-

 qva,

qva,& aqvæ pluviæ arcendæ: in qvibus, qvod aliis jam observatum, legendum omnino *elices*, non ἕλικες: est enim *elices*, eo significatu, vox Latina, non Græca; ab eliciendo dicta. Columella libr. 2. capite 8. *Sed qvamvis tempestivè sementis confecta erit, cavebitur tamen, ut patentes liras, crebrosq; sulcos aqvarios, qvos nonnulli* elices, *vocant, faciamus, & omnem humorem in collicias, atqve inde extra segetes derivemus.* Et libro XI. cap. I. *Eodem tempore fossas, rivosqve purgare; & elices, sulcosqve aqvarios convenit facere.* Festus: ELICES. *Sulci aqvarii, per qvos aqva collecta educitur è liris.* Glossæ Veteres: *Elex*, ἀναπνοὴ ὀχετοῦ. *Elices*, ἀγωγή. *Elicatores*, ὑδρεοκόποι. Inde *Aqvilices*, ab aqva lacienda, id est, elicienda. Eædem Glossæ: *Aqvilices*, οἱ τὰ πυράγρα ἐργαζόμενοι. οἱ ὀνοχετάριοι. πο]αμῖται. ὑδροσκόπιοι. Locus corruptissimus. Legebat Guietus: οἱ τὰ ὑδραγρα ἐργαζόμενοι· οἱ ὑδροχετάριοι. ποταμῖται. ὑδροσκόποι. Et Scaliger ad Festum: οἱ ὑδραγώγια ἐργαζόμενοι. οἱ ἀνοχετάριοι, &c. Sed legendum omnino: οἱ τὰ πύρυγρα ἐργαζόμενοι. οἷον, ὀχετάριοι, πο]αμῖται, ὑδροσκόποι, ut rectè ad Melam Isaacus Vossius, vir undecumqve doctissimus. Legitur in iisdem Glossis: *Aqvilegium*, κρουνός. *Aqvilex*, ὑδρολόγος. Aliud verò *aqvilicium* & *aqvilegium*: *aqvilices* & *aqvileges*. *Aqvilices*, propriè erant, qvi in siccitatibus, rei divinæ procuratione, aqvas cœlo eliciebant: & *aqvilicium*, cùm aqva pluvialis eliciebatur; ut qvondam

dam Manali lapide in urbem ducto. Inde *Juppiter Elicius*; qvi Græcis καταιβάτης, id est, *Descensor*. Inde & *Aqvilicia festa*. Tertullianus in Apologetico: *Aqvilicia Jovi immolatis: Nudipedalia populo denunciatis*. Inde & *Aqvilex Tuscus* apud Varronem. Nonius Marcellus: AQVILEX. *Varro Qvinqvatribus*: An hoc præstat Herophilus Diogene, qvòd ille è ventre aqvam mittit? An hoc te jactas? An hoc pacto utilior te Tuscus Aqvilex? Obiter hîc observamus, Circulatorem qvemdam visum olim nobis Luteciæ, qvi similiter aqvam, vinum, & liqvores alios, cum spectatorum admiratione, ore fundebat. Sed ad propositum. Erant igitur *Aqvilices* ὑδροσκόποι, & ὑδροφάνται: *Aqvileges*, verò (à legenda aqva, non à lacienda, dicti) aqvarum Indagatores; ut eos vocat lex 2. Cod. Theodosiano de Excusationibus Artificum; aqvarum libratores. Sed *Aqvilices*, pro *Aqvilegibus*, passim nuncupati: qvod etiam Scaliger ad Festum observavit: qvia & ipsi aqvas è terra eliciunt: κρήνας ἄγουσι, fontes ducunt; & in apertum producunt: unde & ὑδροφάνται etiam dicti, & ars eorum ὑδροφαντική appellata: ἀπὸ τοῦ φαίνειν ὕδωρ. Manilius lib. 4. ubi de Aqvilege:

Ille qvoqve inflexâ fontes qvi projicit urnâ,
Cognatas tribuit juvenilis Aqvarius artes
Cernere: sub terris undas inducere terris,
Ipsaqve conversis aspergere fluctibus astra.

Ita hos versus interpungebat Salmasius, Pergamus, Tarrun-

Tarruntenus Paternus, l. ultima de Jure Immunitatis: *Qvibusdam aliqvam vacationem munerum graviorum condicio tribuit: ut sunt Mensores*, &c. *Gladiatores, Aqvilices, Tubarii*, &c. Qvo loco *Aqvileges* viri docti frustrà emendarunt. Servius ad hæc Virgilii, è Georgicorum primo,

Ecce supercilio clivosi tramitis undam
Elicit:

ELICIT. *Ab eliciendo. Et apud Antiqvos; hodieqve in aliqvibus provinciis*, Elices *appellantur sulci ampliores, ad siccandos agros ducti: unde Poëta ipso verbo uti voluit. Nam & Scrutatores, vel Repertores aqvarum* (Aqvilices *dicuntur*) Baryllistas *dixerunt*. Ita legendum, non, ut vulgò legitur, *Barinulas*. Baryllistæ, sunt Ponderatores aqvarum; aqvarum Libratores: est enim βαρύλλιον, *hydroscopium*; aqvilegium ἐργαλεῖον; instrumentum qvo aqvæ librantur: ἀπὸ τοῦ βάρους. Meminit hujus vocabuli Synesius epistolâ 15. ad Hypatiam, τὴν Φιλόσοφον: ubi & ipsum instrumentum describit. οὕτω πάνυ πέπραγα πονήρως, ὥστε ὑδροσκοπίου μοι δεῖ. ἐπίταξον αὐτὸ χαλκευθῆναί τε καὶ συνωνηθῆναι. σωλήν ἐστι κυλινδρικὸς, αὐλοῦ καὶ σχῆμα καὶ μέγεθος ἔχων. οὗτος ἐπὶ ἦνος εὐθείας δέχεται τὰς κατατομὰς, αἷς τῶν ὑδάτων τὴν ῥοπὴν ἐξετάζομεν. ἐπιπωματίζει γὰρ αὐτὸν ἐν θατέρου κῶνος κατὰ θέσιν ἴσην ἐγκείμενος, ὡς εἶναι κοινὴν βάσιν ἀμφοῖν τοῦ κώνου τε, καὶ τοῦ σωλῆνος. αὐτὸ δὴ τοῦτό ἐστιν τὸ Βαρύλλιον. ὅταν οὖν εἰς ὕδωρ καθῇς

τὸ

τὸν αὐλὸν, ὀρθὸς ἑστήξει, καὶ παρέξει σοι τὰς κατατομὰς ἀριθμεῖν. αἱ δὲ τῆς ῥοπῆς εἰσὶ γνωρίσματα. *Eo sum infortunii redactus, ut hydroscopio opus habeam. Jube hoc mihi fabricari, ac coëmi. Tubulus est, cylindri figuram habens, tibiæ magnitudine atqve forma. Hic in una recta linea incisiones habet, qvibus aqvarum libramentum cognoscimus. Obturat enim illum altera ex parte conus, æqvabili positura insertus: ita ut communis sit amborum basis: coni videlicet, atqve tubuli. Hoc ipsum est, qvod* Baryllium *appellant. Jam cùm tubulum in aqvam deposueris, erectus subit: ut in eo incisiones facilè numerare possis, ex qvibus libramentum cognoscitur.*

Ofilius ad Atticum.

CAPUT XLII.

CITATUR *Ofilius ad Atticum*, lege 234. de Verborum significatione. *Verbum* vivere *qvidam putant ad cibum pertinere. Sed Ofilius ad Atticum ait, his verbis, & vestimenta, & stramenta contineri: sine his enim vivere neminem posse.* Qværitur qvis sit ille Atticus. Existimabat Bertrandus, in Vita Ofilii, Pomponium Atticum, Ciceronis familiarem, eum esse. Sed cùm Pomponius Atticus Jurisconsultis non annumeretur, de eo accipi Atticus ille non potest: non enim eo loci citatur Ofilius in libris Attico nuncupatis, sed in libris ad libros Attici. Ita Jurisconsulti loqvi

qvi amant. *Pomponius ad Q. Mucium: ad Sabinum: ad Plautium. Ulpianus ad Sabinum. Paulus ad Plautium: ad Sabinum: ad Vitellium: ad Neratium. Julianus ad Minicium: ad Urseium*, &c. Qvare Scipio Gentilis, vir doctus, cap. 2. Tractatus, de Alimentis, ad Orationem Divi Marci, de qvâ in l. Cum hi. de Transactionibus, pro *Ofilius ad Atticum*, *hîc* legebat *Ofilius ad Appiũ:* qvod de Appii Cæci Centimani libris de Actionibus accipiebat, de qvibus l. 2. de Origine juris. Ingeniosè: nam & ipse Ofilius de Actionibus scripserat, teste Ulpiano l. 3. de Penu legat: eamqve emendationem probat omninò Thomas Papillio in Commentario ad legem 2. de Origine Juris. Sed & ingeniosè idem Vir doctus, *Ofilius ad Attilium.* Attilium *Sapientem* appellatum apud Patres scribit in Lælio Cicero: qvia prudens esse in jure civili putabatur. Legebam ipse olim, *Ofilius ad Edictum.* Ad Edictum Prætoris scripserat Ofilius. Pomponius dicta lege 2. de Origine Juris: *Ofilius in Eqvestri Ordine perseveravit. Is fuit Cæsari familiarissimus; & libros de Jure Civili plurimos, & qvi omnem partem operis fundarent, reliqvit. Nam de legibus Vicensimæ primus conscribit: de Jurisdictione. Idem Edictum Prætoris primus diligenter composuit. Nam ante eum Servius duos libros ad Brutum, perqvam brevissimos, ad Edictum subscriptos reliqvit.* Hos Ofilii ad Edictum libros respexit Ulpianus in lege 1. Neqvis eum qvi in jus vocaverit, vi eximat,

cùm

cùm ait, *Ofilius putat locum hoc Edicto non esse*, &c. Sed fortasse nihil hîc mutandum: & accipiendus Atticus ille ad qvem scripsit Ofilius, de Tito Manlio Torqvato, qui Jurisperitus. Valerius Maximus libro qvinto capite 8. *Titus autem Manlius Torqvatus, præter egregia multa raræ dignitatis, Juris qvoqve Civilis, & Sacrorum peritissimus*, &c. & qvem Attici cognomen habuisse, verosimiliter existimabat Antonius Augustinus; cùm illud habuerit Aulus Torqvatus, qvi Consul fuit anno Urbis 509. Qva de re videndus ipse Ant. Augustinus in Notis ad librum de Propriis Nominibus pandectarum, pag. 24.

De utroqve Cajo, Jurisconsulto.

CAPUT XLIII.

JURISCONSULTI duo fuere nomine Caii, qvi ambo *Gaii* in Pandectis Florentinis, pro *Caii*, nuncupantur: Caius Cassius Longinus, sectæ auctor. Cassianæ, & Titus Cajus auctor Institutionum. De his hoc capite pluribus agere institui, qvoniam eos passim à viris doctis confundi animadverto.

Cassii meminit Pomponius in lege 2. de Origine Juris, his verbis: *Sabino successit Gaius Longinus, natus ex filia Tuberonis, qvæ fuit neptis Servii Sulpitii: & ideo proavum suum Servium Sulpitium, appellat. Hic Consul fuit cum Qvartino, temporibus Tiberii. Sed plurimum in civitate au-*

te auctoritatis habuit: eouſqve donec eum Cæſar civitate pelleret. Pulſus ab eo in Sardiniam, revocatus à Veſpaſiano, diem ſuum obiit. Qvod ait Pomponius Caſſium Sabino ſucceſſiſſe, confirmatur Pauli teſtimonio, qvi in lege 19. de Receptis, Sabinum Caſſii magiſtrum appellat. Sed qvod Conſulem fuiſſe cum Qvartino dicit, in dubium revocatur. Lipſius certè ad ſextum Annalium Taciti, Lucium Caſſium Longinum, non Cajum Caſſium, Conſulem cum M. Vinucio Qvartino anno Urbis 783. fuiſſe contendit: qvia Suetonius disertè Lucium illum, Conſularem appellat. *Druſillam ſororem, Lucio Caſſio, Conſulari, collocatam, abduxit,* inqvit ille in Caligula. Etiam Caſſiodoro L. Caſſius & M. Vinucius Coſſ. nominantur. Lipſio accedit Papillio ad dictam legem ſecundam de Origine Juris. Contrà Onuphrius in Faſtis, & Antonius Auguſtinus in libro de Familiis Romanis, Caſſium illum Conſularem, Cajum dictum volunt, ex ſuprà recitatis Pomponii verbis: ſed in qvibus pro *cum Qvartino*, legebat Cuſpinianus *cum Q. Haterio:* at ſine auctore, ut rectè Cujacius obſervabat: cui etiam Qvartinus & C. Caſſius ſuffecti Conſules fuiſſe videbantur. Bertrandus in Vita C. Caſſii, eum Conſulem fuiſſe, adversùs Lipſium adfirmat. Utut eſt, C. Caſſium Longinum, Juriſconſultum, & L. Caſſium Longinum, Conſulem, diverſos fuiſſe, cum Lipſio & Papillione exiſtimamus. Primùm, qvia Tacitus inter elogia L. Caſſii, laudem

ci

ei nullam tribuit Juris: deinde, qvia prænominibus diversi: deniqve, qvia Lucio demit industriam, ingeniumqve Tacitus: *Facilitate sæpius, qvàm industriâ commendabatur*: qvod in C. Cassium, Jurisconsultum, non cadit. Nunc de duobus illis Cassiis videamus. C. Cassius Syriæ præfuit sub Claudio. Tacitus XII. Annalium, ubi de Claudio Imperatore: *Post hæc C. Cassio, qvi Syriæ præerat, deducere Juvenem* (de Meherdate sermo est, qvi Rex Parthiæ datus à Claudio) *ripam ad Euphratis jubet. Ea tempestate Cassius ceteros præminebat peritiâ Legum: nam militares artes per otium ignotæ, industriosqve ac ignavos pax in æqvo tenet. Attamen qvantum sine bello dabatur, revocare priscum morem, exercere legiones; curâ, provisu, agere, perinde ac si hostis ingrueret. Ita dignum majoribus suis, & familiâ Cassianâ ratus, per illas qvoqve gentes celebratâ.* Josephus libro xv. Antiqvitatum Judaicarum, capite 14. ubi de stola Pontificia Judæorum: Κάσσιος Λογγῖνος, ὁ τὴν Συρίαν τότε διοικῶν, καὶ Κούσπιος Φάδος, ὁ τῆς Ἰουδαίας ἐπίτροπος, κελεύουσι τοῖς Ἰουδαίοις εἰς τὴν Ἀντωνίαν καταθέσθαι τὴν στολήν. *Cassius Longinus, Præses Syriæ, & Cuspius Fadus Judææ Procurator, jusserunt Judæos denuo stolam in Antoniam deponere.* Et libro xx. cap. 1. τελευτήσαντος δὲ τοῦ βασιλέως Ἀγρίππα, καθὼς ἐν τῇ πρὸ ταύτης ἀπηγγέλκαμεν βίβλῳ, πέμπει Μάρσῳ διάδοχον Κλαύδιος Καῖσαρ Κάσσιον Λογγῖνον. *Mortuo*

Rege Agrippa, sicut superiore volumine diximus, Claudius Cæsar misit successorem Marso Cassium Longinum. Fuisse & Proconsulem Asiæ dicit Dio libro 59. ubi de Caligula: θεοπρέπιον δέ τι τῷ Γαΐῳ ὀλίγον ἔμπροσθεν ἐγεγόνει, φυλάττεσθαι Κάσιον. καὶ ὁ μὲν εἰς Γάϊον Κάσιον, τὸν τότε τῆς Ἀσίας ἄρχοντα, ἐπειδὴ τὸ γένος ἀπὸ τοῦ Κασσίου ἐκείνου τοῦ τὸν Καίσαρα ἀποκτείναντος εἶχεν, μετεπέμψατο αὐτὸν δεδεμένον· προέλεγε δ' ἄρα αὐτῷ τὸ δαιμόνιον τοῦτον τὸν Κάσσιον τὸν Χαιρέαν. *Haud multò antè, Oraculo Cajus Caligula admonitus fuerat, ut sibi à Cassio caveret. Ideo Caium Cassium, qvi tunc Asiæ præerat, in suspicione habens; qvòd genus à Cassio, Cæsaris interfectore, duceret; vinctum ad se adduci jusserat: cùm tamen Oraculum Cassium Chæream innueret.* Sed Dionem malè eum Caium Cassium nominare pro Lucio Cassio, ait Lipsius dicto loco. Suetonius in Caligula, simpliciter *Cassium* appellat. *Monuerunt & sortes Antiatinæ à Cassio caveret. Qvâ caussâ ille Cassium Longinum, Asiæ tum Proconsulem, occidendum delegaverat.* Qvod cur de Caio Cassio, Jurisconsulto, accipi non possit, caussæ nihil video. ¶ A Cæsare autem pulsum C. Cassium cùm dicit Pomponius, de Nerone intelligit, Tacitus Annalium XVI. *Mortem Poppææ, ut palam tristem, ita recordantibus lætam, ob impudicitiam ejus, sævitiamqve, novâ super invidiâ Nero complevit, prohibendo C. Cassium officio exseqviarum. Qvod primum indicium mali. Neqve*

qve in longum dilatum est. Sed Silanus additur, nullo crimine, nisi qvòd Cassius opibus vetustis, & gravitate morum; Silanus, claritudine generis & modestâ juventâ, præcellebant. Igitur missâ ad Senatum Oratione, removendos à Republica utrosqve disseruit: objectavitqve Cassio, qvòd inter imagines majorum, etiam C. Cassii effigiem coluisset, ita inscriptam, DUCI PARTIUM: *qvippe semina belli civilis, & defectionem à domo Cæsarum qvæsitam,* &c. *Tunc Senatusconsulto, Cassio & Silano exsilia decernuntur,* &c. *Deportatusqve in Insulam Sardiniam Cassius.* Suetonius in Nerone: *Cassio Longino, Jurisconsulto, ac luminibus orbato, objectum est, qvòd in vetere gentili Stemmate, C. Cassii, percussoris Cæsaris, imagines restituisset.* Qvare autem Neronem Pomponius simpliciter *Cæsarem* appellârit, cùm ejus non vixerit temporibus, aliis examinandum relinqvo. ¶ C. Cassii Jurisconsulti meminit honorificè Arrianus libro 4. ad Epictetum cap. 3. his verbis: *οὗτοι εἰσὶν οἱ ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένοι νόμοι· ταῦτα τὰ διατάγματα· τούτων ἐξηγητὰς δεῖ γίνεσθαι, τούτοις ὑποτεταγμένον, οὐ τοῖς Μασουρίου καὶ Κασσίου. Hæc sunt illinc missæ Leges: hæc Edicta: horum Interpretem esse decet: his parere; non Masurii & Cassii præceptis.* Meminit ejus honorificè & Aggenus Urbicus Commentario in Frontinum de Limitibus agrorum, his verbis: *Cassius Longinus, vir prudentissimus, Juris auctor, hoc statuit, ut qvidqvid aqva lambendo abstulerit, id possessor amittat.*

tat. ¶ Domus ejus memoratur à Plinio Novocomensi libro septimo epistolâ 24. *Lætor etiam qvòd domus aliqvando C. Cassii, hujus qvi Cassianæ Scholæ princeps & parens fuit, serviet domino non minori. Implebit enim illam Qvadratus: & decebit. Rursusqve illi pristinam dignitatem, celebritatem, gloriam, reddet, cùm tantus Orator inde procedet, qvantus ille Jurisconsultus.* ¶ De ejus severitate, sic Tacitus XIII. Annalium, ubi de seditione Puteolanorum sub Nerone: *Cùmqve seditio ad saxa, & minas ignium progressa, necem & arma perliceret, C. Cassius adhibendo remedio dilectus; qvia severitatem ejus non tolerabant, precante ipso, ad Scribonios fratres ea cura transfertur.* Testis ejus severitatis & Oratio illa gravissima, qvam in Senatu habuit de puniendis qvadringentis servis, qvia unus ex iis Pedanium Secundum, suum dominum interfecerat: de qva Tacitus Annalium XIV. Qvare Bertrandus, qvod de Cassii Tribunali dicitur, apud Valerium, *scopulum reorum* fuisse appellatum, de hoc nostro Cajo Cassio accipit. Falsò, ut hoc obiter dicam, id apud Tullium exstare credidit Julianus Brodellus, Advocatus Parisiensis doctissimus, in vitâ Caroli Molinæi, Advocati itidem Parisiensis doctissimi. Sed de eo accipi non posse, testantur ipsius Valerii verba libro 3. capite 9. *Contrà, M. Antonius ille disertus; non enim respuendo, sed amplectendo causæ dictionem, qvàm innocens esset, testatus est. Qvæstor proficiscens in Asiam, Brundusi-*

dusium jam pervenerat, ubi literis certior factus, incesti se postulatum apud L. Cassium Prætorem, cujus Tribunal propter nimiam severitatem Scopulus reorum *dicebatur: cùm id vitare beneficio legis Memmiæ liceret; qvæ eorum, qvi Reip. causâ abessent, recipi nomina vetabat; in Urbem tamen recurrit. Qvo tam pleno fiduciæ consilio, cùm absolutionem celerem, tum profectionem honestiorem consecutus est.* Is enim M. Antonius, cùm sit celeberrimus ille M. Antonius, Orator, qvem in libro de Oratore Cicero loqventem inducit, caussam dicere apud C. Cassium Jurisconsultum non potuit, qvi sub Vespasiano diem suum obiit. Adde, qvòd ille, Lucius non Cajus, dicitur Valerio. Lucius autem ille Cassius, Prætor, idem est omnino ac Lucius Cassius, auctor Cassiani illius dicti *Cui bono*, de qvo Cicero Philippica 2. & in Miloniana. Id nos docuit Asconius Pedianus ad Orationem pro Milone. *L. Cassius fuit sicut jam sæpe diximus, summæ vir severitatis. Qvoties Qvæsitor judicii alicujus esset, in qvo qværeretur de homine occiso, svadebat, atqve etiam præibat Judicibus,(hoc qvod Cicero nunc admonet) ut qværeretur, cui bono fuisset perire eum, de cujus morte qværeretur. Ob qvam severitatem, qvo tempore Sex. Peduceus Tribunus Plebis, criminatus est, L. Metellum, Pontificem Maximum, totumqve Collegium Pontificum malè judicasse de incestu virginum Vestalium, qvòd unam modò Æmiliam damnaverat, absolverat autem duas; Martiam &*

 Lici-

Liciniam; Populus hunc Cassium creavit, qvi de eisdem virginibus qværeret. Isqve & utrasqve eas, & præterea complures alias, nimia etiam, ut existimatio est, asperitate usus, damnavit.

De Caio Cassio accipienda videntur & hæc Servii ad hæc Georgicorum libro tertio, MAGNO VELLERA MUTENTUR: *Ingenti pretio comparentur. Nam apud Majores omne mercimonium in permutatione constabat: qvod & Cajus Homerico confirmat exemplo.* Sic enim hunc Servii locum citat Cujacius loco mox memorando, necnon Antonius Augustinus in Notis ad librum de Propriis Nominibus Pandectarum, paginâ 48. & Carolus Annibal Fabrotus ad Theophilum titulo de Emptione & venditione. Qvod ideo observamus, qvia in Servio Danielis, qvem penes me habeo, hæc verba *qvod & Cajus Homerico confirmat exemplo*, non comparent. Sed ad propositum. De Caio, inqvam, Cassio accipienda Servii verba, manifestò evincunt hæc Justiniani dicto Titulo Institutionum: *Item, pretium in numerata pecunia consistere debet: nam in ceteris rebus, an pretium esse posset; valde qværebatur: veluti, an homo, aut fundus, aut toga, alterius rei pretium esse posset. Et Sabinus & Cassius etiam in alia re putabant pretium posse consistere: unde illud est qvod vulgò dicebatur, permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eamqve speciem emptionis & venditionis vetustissimam esse: argumentoqve utebantur Græ-*

co

co Poëta Homero, qvi aliqvam partem exercitus Achivorum vinum sibi comparasse ait, permutatis qvibusdam rebus, his verbis:

Ἔνθεν ἄρ οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ, &c.
Tamen de Tito Caio ea Cujacium accepisse dicit Bertrandus in Tito Cajo & in Proculo: qvo nomine vir magnus ab eo erroris arguitur. Sed nihil tale Cujacius. Verba ejus sunt lib. XI. Obs. cap. 38. ubi de Cajo: *Fuit hic Juris Auctor Grammaticis familiaris, propter bonarum literarum, & Homeri potissimùm tractandi, qvæ in eo fuit, peritiam summam: ut nominatim etiam qvodam loco idem Servius scripserit apud Majores omne mercimonium in permutatione constitisse: & hoc Caium Homerico confirmare exemplo: qvi Caii locus, ut puto, superest in §.* item pretium *de Emptione & venditione.* Immo ex his apparet Cujacium de Cajo Cassio locutum, cùm de eo verba dicti paragraphi accipienda esse constet. Sed non ea satis fideliter exscripsisse videtur Tribonianus. Sabino enim, non Cassio, Homericum illud exemplum tribuitur à Paulo lege I. de Contrahenda emptione, à qvo Tribonianus dictum locum habuisse videtur: *Sed, an sine nummis venditio dici hodieqve possit, dubitatur. veluti, si ego togam dedi, ut tunicam acciperem: Sabinus & Cassius esse emptionem & venditionem putant. Nerva & Proculus, permutationem, non emptionem, hoc*

esse. Sabinus Homero teste utitur, qvi exercitum Græcorum ære, ferro, hominibusqve vinum emere refert, illis versibus,

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ, &c.
Sed cùm Sabiniani & Cassiani ejusdem sectæ essent; fuit enim Cassius discipulus Sabini; Sabino & Cassio Homericum illud exemplum Tribonianus tribuit, qvod Sabino tribuerat Paulus. Sed & fortasse eosdem Homeri versus alicubi laudaverat ipse Caius Cassius. Idem Bertrandus eumdem Cassium auctoritate Homeri aliàs usum contendit ex his legis 65. de Legatis 3. desumptæ ex libro VII. Institutionum Marciani: *Pecoribus legatis, Cassius scripsit qvadrupedes contineri, qvæ gregatim pascuntur, & sues autem pecorum appellatione continentur, qvia & hi gregatim pascuntur. Sic deniqve & Homerus in Odyssea ait,*

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον· οἱ δὲ νέμοντες, &c.

Qvare & hæc verba ex Institutionibus Justiniani, Titulo de Lege Aqvilia, *Nam & sues pecudum appellatione continentur, qvia & hi gregatim pascuntur. Sic deniqve & Homerus in Odyssea, sicut Ælius Marcianus in suis Institutionibus refert,*

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον· οἱ δὲ νέμοντες, &c.

Cassio, non Marciano, tribui debere existimabat, Sed frustrà: nihil enim aliud in dicta lege 65. ex Cassio retulit Marcianus, qvàm pecoribus legatis, eum existimasse, etiam qvadrupedes qvæ gregatim

tim paſcuntur, contineri. Addidit verò de ſuo Marcianus, *Et ſues autem pecorum appellatione continentur, qvia & hi gregatim paſcuntur. Sic deniqve & Homerus*, &c. Qvi qvidem Marcianus & libro IX. Inſtitutionum, lege I. de mortis cauſa Donationibus, Homeri utitur teſtimonio. *Sic & apud Homerum Telemachus donat Piræo.* Locum Homeri protulit Juſtinianus titulo Inſtitutionum de Donationibus. Obiter hîc obſervandum, & Titum Caium Homeri uſum teſtimonio in lege 236. de Verborum ſignificatione. *Qvi venenum dicit, adjicere debet, utrum malum, an bonum? Nam & medicamenta venena ſunt: qvia eo nomine omne continetur, qvod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum eſſet, mutat: cùm id qvod nos* venenum *appellamus, Græci* φάρμακον *dicunt. Apud illos qvoqve, tam medicamenta, qvàm qvæ nocent, hoc nomine continentur. Inde adjectione alterius, nomine diſtinctio fit. Admonet nos ſummus apud eos Poëtarum Homerus. Nam ſic ait,* φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά: ut non minùs qvàm Caius Caſſius Homeri ſtudioſus appellari poſſit Marcianus. Obiter & hîc obſervandum, Clariſſimum Fermatum, Senatorem Toloſanum, virum elegantiſſimum & doctiſſimum, & verè ἐξ πατρὸς τὸ παιδίον, de Auctoritate Homeri apud Juriſconſultos Diſſertationem diligentiſſimè nuper ſcripſiſſe, & diligentiùs multò Scipione Gentili, qvi idem argumentum tractavit libro 2. Parergorum ad Pande-

ctas, capitibus 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & 15. Sed in qva tamen diligentiam ejus fugit hic locus Papiniani in lege 9. de Supellectile legata: *Supellectilis mensas esse cujusqve materiæ, scilicet vel argenteas, vel argento inclusas, placet. Nam & argenteos lectos, item argentea candelabra, supellectili cedere, posterior ætas recepit: cum & Ulyxem ex auro & argento lectum viventis arboribus truncis ædificatum ornasse: qvem Penelopa recognoscendi viri signum accepit, ut voluit Homerus.* Ad Cassium redeo. Aristonem discipulum habuisse dicit Pancirolus, qvia scripserit Pomponius lege 40. de Receptis, *Nam & Cassium audîsse se dicentem Aristo refert, Cassium respondisse, societatem*, &c.

Hactenus de vita & moribus C. Cassii Jurisconsulti. Nùnc de scriptis ejus videamus.

Scripsit Commentarios Juris civilis, ut patet ex lege 54. de condicionibus & demonstrationibus: *Javolenus libro 2. ex Cassio. Si qvis legata qvibus dies adposita non esset, annua, bima, trima die dari jussit, & alicui cùm pubes esset, pecuniam legavit: id qvoqve legatum annua, bima, trima die post pubertatem præstandum esse, in Commentariis Gaji scriptum est.* Fallitur enim Petrus Pithœus, qvi in Notis ad Pariatorem qvem vocant, capite 16. hos Gaji commentarios, de qvibus in dicta lege 52. ad libros Institutionum Titi Gaii referendos putat. Verba Javoleni accipienda de Gaio Cassio, vel ipsa legis inscriptio, *Javolenus libro 2. ex Cassio* manifestò evincit. Id ipsum evincit & lex 78. de Solutioni-

tionibus: *Javolenus libro* XI. *ex Cassio. Si alieni nummi inscio, vel invito domino, soluti sunt, manent ejus cujus fuerunt. Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qvi accepit, in libris Gaii scriptum est.* Scripserat Javolenus libros XV. ex Cassio, ut est in Indice Justinianeo. Ex eodem Cassio totidem libros scripsisse Modestinum scribit Bertrandus in Modestino ex Inscriptionibus legum III. 112. 113. 114. de verborum significatione: sed falsissimè: sunt enim hæ leges Javoleni, non Modestini. ¶ Citatur Cassius apud Ursejum ab Ulpiano lege 10. Qvibus modis ususfructus, vel usus, amittitur: *Cassius apud Ursejum scribit.* Unde Bertrandus & Eberlinus; hic in Commentario ad legem 2. de Origine Juris, ille in Vita Caii Cassii; Caium Cassium libros scripsisse ad Urseium Ferocem existimabant. Similiter Bertrandus in Proculo, ad eumdem Urseium libros scripsisse Proculum volebat, ex his Pauli in lege XI. de Aqva, & aqvæ pluviæ arcendæ, *Apud Ferocem Proculus ait.* Sed fortasse alium sensum habent hæc verba, *Cassius apud Urseium scribit*; *Apud Ferocem Proculus ait*: significantqve, id de qvo agitur, referri ex Cassio & ex Proculo & in libris Urseii Ferocis. Ita in lege 77. de Verborum significatione, accipienda hæc, *Servius apud Alfenum in frumento contineri putat*: non enim verosimile est Servium scripsisse ad Alfenum, qvi ejus fuit discipulus, ut constat ex Pomponio. Tamen, ne qvid dissimulem, Urseio junior aliqvantò Proculus

lus videtur. Floruit enim Proculus ſub Marco & Vero: Julianus verò, qvi ſub Hadriano Edictum Perpetuum compoſuit, ſcripſit ad Urſeium libros qvatuor: qvi libri paſſim in Digeſtis laudantur. Qvare in his Ulpiani, lege 27. §. 1. ad Legem Aqviliam, *Et ita Proculum exiſtimaſſe Urſeius refert*, legendum qvibusdam videbatur, *Et ita Proculus exiſtimaſſe Urſeium refert*. Utut eſt, nihil mutandum in his ejusdem Ulpiani, lege 1. §. 10. Qvarum rerum actio non detur, *Et Caſſius exiſtimaſſe Urſeium refert*: pro qvibus Eberlinus, capite 54. Commentarii ad legem 2. de Origine Juris, legendum volebat, *Et Proculum exiſtimaſſe Urſeius refert*. Immo & nihil mutandum in ſuperioribus, *Et ita Proculum exiſtimaſſe Urſeius refert*: Urſeius enim, natu licet prior Proculo, cùm tamen & ipſe, & Proculus qvibusdam temporibus iisdem vixerint, Proculi potuit teſtimonio uti. Non igitur ex his, ut ad propoſitum redeam, *Caſſius apud Urſeium ſcribit*, efficitur Caſſium ad Urſeium ſcripſiſſe. Veroſimilius ad Vitellium notaſſe qvid exiſtimandus, ex his ejusdem Ulpiani lege 12. §. 27. de Inſtructo, vel inſtrumento legato, *Et Sabinus definit, & Caſſius apud Vitellium notat*: hæc enim de Notis Caſſii ad Vitellium accipi non incommodè poſſunt. Similiter ex his Ulpiani, lege 7. de Uſufructu, & qvemadmodum qvis utatur fruatur, *Caſſius qvoqve ſcribit libro octavo Juris Civilis, &c. Et Ariſto notat hæc vera eſſe*: itemqve, ex his ejusdem Ulpiani lege 17. titulo eodem, *Et Ari-*

Aristo apud Cassium notat, Notas ad Casſium ſcripſiſſe Ariſtonem Bertrandus obſervabat. Etiam ex Inſcriptione legis 54. de Pactis, *Scævola apud Julianum libro vicenſimo ſecundo Digeſtorum notat*, Notas Scævolam ad Julianum ſcripſiſſe, colligitur: Et ad Marcellum, ex his Ulpiani l. xi. §. 14. de Donationibus inter virum & uxorem, *Scævola apud Marcellum notat*. Eo ipſo autem qvòd ad Vitellium ſcripſit Casſius, inde colligere eſt, ut & hoc obiter dicam, Vitellium antiqvum fuiſſe Juriſconſultum. Eum eſſe putat Antonius Auguſtinus Q. Vitellium, Auguſti Qvæſtorem, memoratum à Svetonio in Vitellio. Certè, antiqvitatem ejus oſtendunt hæc Ulpiani in lege 3. de Penu legata, *Sabinus libris ad Vitellium ſcribit*: nam de Maſurio Sabino, cùi conceſſum à Tiberio ut populo reſponderet, ea accipienda, patet ex ſeqventibus, *Sed Ariſto notat*. Non enim Ariſto, qvi ſub Trajano diem ſuum obiit, ut diſcimus ex Plinio Novocomenſi, Fabium Sabinum, qvi Alexandri Severi vixit temporibus, notaſſe potuit. Adde, qvod Sabinus, cùm ita ſimpliciter ſine prænomine in libris noſtris appellatur, de Maſurio Sabino intelligendus: qvod rectè Eberlinus obſervabat. Falſus eſt Lampridius, qvi in Alagabalo ſcripſit Ulpianum ad Fabium Sabinum, patrem ejus qvi Alexandri Severi fuit amicus, ſcripſiſſe: qvod jampridem obſervatum Cujacio in Obſervationibus, Caſaubono ad Lampridium in Vita Alexandri, & Bertrando in Vita Maſurii Sabini. Sed minùs

Politianus, *Ad Edictum publicum.* Qvot fuerint, incertum est. Decem tantùm supererant temporibus Justiniani. τὰ μόνα εὑρεθέντα βιβλία δέκα, inqvit Auctor Indicis. Hi libri, *Libri Caii ad Edictum Prætoris Urbani*, in Digestis, plurimis locis, appellantur. Hujus Edicti explicationem per Titulos fuisse distributam, rectè notat Bertrandus, *de Testamentis: de Legatis: de Liberali causa: De Damno infecto: de Publicanis: de Prædiatoribus:* (de qvibus videndus Cujacius Observationum v. 19. & Salmasius libro de Usuris) *de Re judicata: de Aqva & aqvæ pluviæ arcendæ: Qvi neqve seqvantur, neqve ducantur.* Id ex multis Legum Inscriptionibus colligere est.

AUREORUM, VII. Qvi & *Rerum Cottidianarum* appellantur. Inscriptio legis 5. de Adqvirendo rerum dominio: *Gaius libro 2. Rerum Cotidianarum, sive Aureorum.* Et Inscriptio legis 4. de obligationibus: *Gaius libro 3. Rerum Cotidianarum sive Aureorum.* Et alibi passim, locis innumeris. *Aurea* Veteres pro *excellentibus*, posuerunt. Inde χρυσᾶ ἔπη Pythagoræ. Inde & *aurea dicta* Lucretio, & *aureolus libellus* Ciceroni *Laudabilia* Latini, χρηστὰ Græci, similes libros appellârunt. Ad Inscriptionem *Rerum Cotidianarum* qvod attinet, potest hæc duobus modis intelligi; qvod monuit Radulfus Fornerius libro & capite primo Rerum Qvotidianarum: vel qvòd uti qvæqve res publicè qvotidie in foro tractata esset,

vel

vel qvòd, prout in privatis ſtudiis aut diſſertationibus incidiſſet, notaretur. Priori ſententiæ ſubſcribit Theophilus, qvi libros Caii Rerum Qvotidianarum interpretatur, τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινδύνων πραγμάτων. Item Cujacius, cujus hæc ſunt verba in Recitationibus ad Titulum de Obligationibus & Actionibus: *Res autem Qvotidianæ, ſive Aurea, ut in L.* Legavi 26. *de liberatione legata, dicuntur, qvæ qvotidie uſu veniunt, ac proinde perdiſcenda, aut memoriâ repetenda, aut in promptu habenda ſunt qvotidie.* Secundam ſententiam amplexus eſt Eberlinus: cui favent Vetera Colloqvia Puerilia, in qvibus ita Puer: Μετὰ ταῦτα ἀπολυθεὶς, συνεκάθισα ἐμῷ τόπῳ. βίβλιον ἔλαβον. ἔγραψα καθημερινά. *Poſt hæc, dimiſſus, conſedi meo loco. librum accepi. ſcripſi Cotidiana.*

DODECADELTI, VI. Hoc eſt, *Ad Legem XII. Tabularum*, ut hi libri paſſim in Digeſtis appellantur. Eorum proœmium exſtat in lege 1. de Origine Juris. *Facturus Legum vetuſtarum interpretationem, &c.*

INSTITUTIONUM, IV. Memorantur paſſim in Digeſtis. Referuntur qvædam ex libro primo & ſecundo à Boëthio ad tertium Topicorum Ciceronis, & à Priſciano libro ſexto extremo. Laudantur à Juſtiniano in Præfatione Inſtitutionum. *Qvas ex omnibus Antiqvorum Inſtitutionibus, & præcipuè ex Commentariis Caii noſtri, tam Inſtitutionum, qvàm Rerum Qvoti-*

Liciniam; Populus hunc Cassium creavit, qvi de eisdem virginibus qværeret. Isqve & utrasqve eas, & præterea complures alias, nimia etiam, ut existimatio est, asperitate usus, damnavit.

De Caio Cassio accipienda videntur & hæc Servii ad hæc Georgicorum libro tertio, MAGNO VELLERA MUTENTUR: *Ingenti pretio comparentur. Nam apud Majores omne mercimonium in permutatione constabat: qvod & Cajus Homerico confirmat exemplo.* Sic enim hunc Servii locum citat Cujacius loco mox memorando, necnon Antonius Augustinus in Notis ad librum de Propriis Nominibus Pandectarum, paginâ 48. & Carolus Annibal Fabrotus ad Theophilum titulo de Emptione & venditione. Qvod ideo observamus, qvia in Servio Danielis, qvem penes me habeo, hæc verba *qvod & Cajus Homerico confirmat exemplo*, non comparent. Sed ad propositum. De Caio, inqvam, Cassio accipienda Servii verba, manifestò evincunt hæc Justiniani dicto Titulo Institutionum: *Item, pretium in numerata pecunia consistere debet: nam in ceteris rebus, an pretium esse posset; valde qværebatur: veluti, an homo, aut fundus, aut toga, alterius rei pretium esse posset. Et Sabinus & Cassius etiam in alia re putabant pretium posse consistere: unde illud est qvod vulgò dicebatur, permutatione rerum emptionem & venditionem contrahi, eamqve speciem emptionis & venditionis vetustissimam esse: argumentoqve utebantur Græ-*

co

co Poëta Homero, qvi aliqvam partem exercitus Achivorum vinum sibi comparasse ait, permutatis qvibusdam rebus, his verbis:

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ, &c. Tamen de Tito Caio ea Cujacium accepisse dicit Bertrandus in Tito Cajo & in Proculo: qvo nomine vir magnus ab eo erroris arguitur. Sed nihil tale Cujacius. Verba ejus sunt lib. XI. Obs. cap. 38. ubi de Cajo: *Fuit hic Juris Auctor Grammaticis familiaris, propter bonarum literarum, & Homeri potissimum tractandi, qvæ in eo fuit, peritiam summam: ut nominatim etiam qvodam loco idem Servius scripserit apud Majores omne mercimonium in permutatione constitisse: & hoc Caium Homerico confirmare exemplo: qvi Caii locus, ut puto, superest in §. item pretium de Emptione & venditione.* Immo ex his apparet Cujacium de Cajo Cassio locutum, cùm de eo verba dicti paragraphi accipienda esse constet. Sed non ea satis fideliter exscripsisse videtur Tribonianus. Sabino enim, non Cassio, Homericum illud exemplum tribuitur à Paulo lege I. de Contrahenda emptione, à qvo Tribonianus dictum locum habuisse videtur: *Sed, an sine nummis venditio dici hodieqve possit, dubitatur. veluti, si ego togam dedi, ut tunicam acciperem: Sabinus & Cassius esse emptionem & venditionem putant. Nerva & Proculus, permutationem, non emptionem, hoc*

esse. *Sabinus Homero teste utitur, qvi exercitum Græcorum ære, ferro, hominibusqve vinum emere refert, illis versibus,*

Ἔνθεν ἄρ' οἰνίζοντο καρηκομόωντες Ἀχαιοὶ, &c.

Sed cùm Sabiniani & Cassiani ejusdem sectæ essent; fuit enim Cassius discipulus Sabini; Sabino & Cassio Homericum illud exemplum Tribonianus tribuit, qvod Sabino tribuerat Paulus. Sed & fortasse eosdem Homeri versus alicubi laudaverat ipse Caius Cassius. Idem Bertrandus eumdem Cassium auctoritate Homeri aliàs usum contendit ex his legis 65. de Legatis 3. desumptæ ex libro VII. Institutionum Marciani: *Pecoribus legatis, Cassius scripsit qvadrupedes contineri, qvæ gregatim pascuntur, & sues autem pecorum appellatione continentur, qvia & hi gregatim pascuntur. Sic deniqve & Homerus in Odyssea ait,*

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον· οἱ δὲ νέμοντες, &c.

Qvare & hæc verba ex Institutionibus Justiniani, Titulo de Lege Aqvilia, *Nam & sues pecudum appellatione continentur, qvia & hi gregatim pascuntur. Sic deniqve & Homerus in Odyssea, sicut Ælius Marcianus in suis Institutionibus refert,*

Δήεις τόν γε σύεσσι παρήμενον· οἱ δὲ νέμοντες, &c.

Cassio, non Marciano, tribui debere existimabat, Sed frustrà: nihil enim aliud in dicta lege 65. ex Cassio retulit Marcianus, qvàm pecoribus legatis, cum existimasse, etiam qvadrupedes qvæ gregatim

tim paſcuntur, contineri. Addidit verò de ſuo Marcianus, *Et ſues autem pecorum appellatione continentur, qvia & hi gregatim paſcuntur. Sic deniqve & Homerus*, &c. Qvi qvidem Marcianus & libro IX. Inſtitutionum, lege I. de mortis cauſa Donationibus, Homeri utitur teſtimonio. *Sic & apud Homerum Telemachus donat Piræo.* Locum Homeri protulit Juſtinianus titulo Inſtitutionum de Donationibus. Obiter hîc obſervandum, & Titum Caium Homeri uſum teſtimonio in lege 236. de Verborum ſignificatione. *Qvi venenum dicit, adjicere debet, utrum malum, an bonum? Nam & medicamenta venena ſunt: qvia eo nomine omne continetur, qvod adhibitum naturam ejus, cui adhibitum eſſet, mutat: cùm id qvod nos* venenum *appellamus, Græci* φάρμακον *dicunt. Apud illos qvoqve, tam medicamenta, qvàm qvæ nocent, hoc nomine continentur. Inde adjectione alterius, nomine diſtinctio fit. Admonet nos ſummus apud eos Poëtarum Homerus. Nam ſic ait*, φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά: ut non minùs qvàm Caius Caſſius Homeri ſtudioſus appellari poſſit Marcianus. Obiter & hîc obſervandum, Clarisſimum Fermatum, Senatorem Toloſanum, virum elegantisſimum & doctisſimum, & verè ἐξ ἱερῆς τὸ παιδίον, de Auctoritate Homeri apud Jurisconſultos Disſertationem diligentisſimè nuper ſcripſiſſe, & diligentiùs multò Scipione Gentili, qvi idem argumentum tractavit libro 2. Parergorum ad Pandectas

ctas, capitibus 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. & 15. Sed in qva tamen diligentiam ejus fugit hic locus Papiniani in lege 9. de Supellectile legata: *Supellectilis mensas esse cujusqve materiæ, scilicet vel argenteas, vel argento inclusas, placet. Nam & argenteos lectos, item argentea candelabra, supellectili cedere, posterior ætas recepit: cum & Ulyxem ex auro & argento lectum viventis arboribus truncis ædificatum ornasse: qvem Penelopa recognoscendi viri signum accepit, ut voluit Homerus.* Ad Cassium redeo. Aristonem discipulum habuisse dicit Pancirolus, qvia scripserit Pomponius lege 40. de Receptis, *Nam & Cassium audisse se dicentem Aristo refert, Cassium respondisse, societatem*, &c.

Hactenus de vita & moribus C. Cassii Jurisconsulti. Nunc de scriptis ejus videamus.

Scripsit Commentarios Juris civilis, ut patet ex lege 54. de condicionibus & demonstrationibus: *Javolenus libro 2. ex Cassio. Si qvis legata qvibus dies adposita non esset, annua, bima, trima die dari jussit, & alicui cùm pubes esset, pecuniam legavit: id qvoqve legatum annua, bima, trima die post pubertatem præstandum esse, in Commentariis Gaji scriptum est.* Fallitur enim Petrus Pithœus, qvi in Notis ad Pariatorem qvem vocant, capite 16. hos Gaji commentarios, de qvibus in dicta lege 52. ad libros Institutionum Titi Gaii referendos putat. Verba Javoleni accipienda de Gaio Cassio, vel ipsa legis inscriptio, *Javolenus libro 2. ex Cassio* manifestò evincit. Id ipsum evincit & lex 78. de Solutioni-

tionibus: *Javolenus libro* XI. *ex Cassio. Si alieni nummi inscio, vel invito domino, soluti sunt, manent ejus cujus fuerunt. Si mixti essent, ita ut discerni non possent, ejus fieri qvi accepit, in libris Gaii scriptum est.* Scripserat Javolenus libros XV. ex Cassio, ut est in Indice Justinianeo. Ex eodem Cassio totidem libros scripsisse Modestinum scribit Bertrandus in Modestino ex Inscriptionibus legum III. II2. II3. II4. de verborum significatione: sed falsissimè: sunt enim hæ leges Javoleni, non Modestini. ¶ Citatur Cassius apud Ursejum ab Ulpiano lege 10. Qvibus modis ususfructus, vel usus, amittitur: *Cassius apud Ursejum scribit.* Unde Bertrandus & Eberlinus; hic in Commentario ad legem 2. de Origine Juris, ille in Vita Caii Cassii; Caium Cassium libros scripsisse ad Urseium Ferocem existimabant. Similiter Bertrandus in Proculo, ad eumdem Urseium libros scripsisse Proculum volebat, ex his Pauli in lege XI. de Aqva, & aqvæ pluviæ arcendæ, *Apud Ferocem Proculus ait.* Sed fortasse alium sensum habent hæc verba, *Cassius apud Urseium scribit*; *Apud Ferocem Proculus ait*: significantqve, id de qvo agitur, referri ex Cassio & ex Proculo & in libris Urseii Ferocis. Ita in lege 77. de Verborum significatione, accipienda hæc, *Servius apud Alfenum in frumento contineri putat*: non enim verosimile est Servium scripsisse ad Alfenum, qvi ejus fuit discipulus, ut constat ex Pomponio. Tamen, ne qvid dissimulem, Urseio junior aliqvantò Proculus

lus videtur. Floruit enim Proculus sub Marco & Vero: Julianus verò, qvi sub Hadriano Edictum Perpetuum composuit, scripsit ad Urseium libros qvatuor: qvi libri passim in Digestis laudantur. Qvare in his Ulpiani, lege 27. §. 1. ad Legem Aqviliam, *Et ita Proculum existimasse Urseius refert*, legendum qvibusdam videbatur, *Et ita Proculus existimasse Urseium refert.* Utut est, nihil mutandum in his ejusdem Ulpiani, lege 1. §. 10. Qvarum rerum actio non detur, *Et Cassius existimasse Urseium refert:* pro qvibus Eberlinus, capite 54. Commentarii ad legem 2. de Origine Juris, legendum volebat, *Et Proculum existimasse Urseius refert.* Immo & nihil mutandum in superioribus, *Et ita Proculum existimasse Urseius refert:* Urseius enim, natu licet prior Proculo, cùm tamen & ipse, & Proculus qvibusdam temporibus iisdem vixerint, Proculi potuit testimonio uti. Non igitur ex his, ut ad propositum redeam, *Cassius apud Urseium scribit*, efficitur Cassium ad Urseium scripsisse. Verosimilius ad Vitellium notasse qvid existimandus, ex his ejusdem Ulpiani lege 12. §. 27. de Instructo, vel instrumento legato, *Et Sabinus definit, & Cassius apud Vitellium notat:* hæc enim de Notis Cassii ad Vitellium accipi non incommodè possunt. Similiter ex his Ulpiani, lege 7. de Usufructu, & qvemadmodum qvis utatur fruatur, *Cassius qvoqve scribit libro octavo Juris Civilis, &c. Et Aristo notat hæc vera esse:* itemqve ex his ejusdem Ulpiani lege 17. titulo eodem, *Et*

Ari-

Aristo apud Cassium notat, Notas ad Cassium scripsisse Aristonem Bertrandus observabat. Etiam ex Inscriptione legis 54. de Pactis, *Scævola apud Julianum libro vicensimo secundo Digestorum notat*, Notas Scævolam ad Julianum scripsisse, colligitur: Et ad Marcellum, ex his Ulpiani l.xi. §.14. de Donationibus inter virum & uxorem, *Scævola apud Marcellum notat*. Eo ipso autem qvòd ad Vitellium scripsit Cassius, inde colligere est, ut & hoc obiter dicam, Vitellium antiqvum fuisse Jurisconsultum. Eum esse putat Antonius Augustinus Q. Vitellium, Augusti Qvæstorem, memoratum à Svetonio in Vitellio. Certè, antiqvitatem ejus ostendunt hæc Ulpiani in lege 3. de Penu legata, *Sabinus libris ad Vitellium scribit*: nam de Masurio Sabino, cùi concessum à Tiberio ut populo responderet, ea accipienda, patet ex seqventibus, *Sed Aristo notat*. Non enim Aristo, qvi sub Trajano diem suum obiit, ut discimus ex Plinio Novocomensi, Fabium Sabinum, qvi Alexandri Severi vixit temporibus, notasse potuit. Adde, qvod Sabinus, cùm ita simpliciter sine prænomine in libris nostris appellatur, de Masurio Sabino intelligendus: qvod rectè Eberlinus observabat. Falsus est Lampridius, qvi in Alagabalo scripsit Ulpianum ad Fabium Sabinum, patrem ejus qvi Alexandri Severi fuit amicus, scripsisse: qvod jampridem observatum Cujacio in Observationibus, Casaubono ad Lampridium in Vita Alexandri, & Bertrando in Vita Masurii Sabini. Sed mi-

nùs

nùs rectè Bertrandus, dicto loco, legendum existimat in dicta lege 12. de Instructo, vel instrumento legato, *Et Cassius definit, & Sabinus apud Vitellium notat*, pro eo qvod ibi legitur, *Et Sabinus definit, & Cassius apud Vitellium notat*: qvia scilicet Sabinus ad Vitellium scripserit. Qvasi verò ad eumdem Jurisconsultum plures Jurisconsulti scribere non possint? & plures non scripserint? Ad eumdem Vitellium Notas scripserunt, Sabinus, Cassius, Aristo, Paulus.

DE TITO CAIO.

Ad Titum Caium, sive Gaium, qvod attinet, vixit sub Hadriano & post Hadrianum. *Et nostra qvidem ætate Serapias, Alexandrina mulier, ad Divum Hadrianum perducta est cum qvinqve liberis qvos uno fœtu enixa est*, inqvit ille in lege 7. sub Titulo de Rebus dubiis. Et lege 9. ad Senatusconsultum Tertullianum: *Sacratissimi Principis nostri Oratione cavetur, ut matris intestatæ hereditas ad liberos, tametsi in aliena potestate erunt, pertineat.* Sacratissimus enim ille Princeps, est Marcus, Philosophus, sive ὁ φιλοσοφικώτατος, ut dicitur Novellâ 22. Ejus enim temporibus factum Senatusconsultum Tertullianum & Orficianum. Sed & Gaium Pomponius *suum* appellat lege 39. de Stipulatione servorum: *Et non sine ratione est, qvod Gaius noster dixit*: qvia scilicet iisdem vivebant temporibus, & amici erant: ut rectè Antonius Augustinus in Notis ad librum de Propriis Nomi-

Nominibus Pandectarum, paginâ 7. Neqve enim Bertrando atqve Eberlino adſentior, qvi Gaium à Pomponio *ſuum* dictum putant, qvia ejus ſcriptis fuerit delectatus: floruit autem Pomponius ſub Pio: qvod alibi oſtendimus. Præterea Juliani, qvi floruit ſub Hadriano, diſcipulum Titum Gaium fuiſſe ſcribit Aleander loco mox afferendo. Et fallitur Eberlinus, qvi hæc Juliani lege 59. Soluto matrimonio, *Sabinus dicebat, utile mihi ejus dotis reciperandæ judicium dandum eſſe. Gaius idem*, de Tito Gaio accipit. De Caſſio accipienda, vel ipſa vox *Sabinus* oſtendit. ¶ Ejus libri legebantur olim Studioſis Juris. Teſtatur Juſtinianus in Conſtitutione *Omnem*, ante Pandectas poſita. ¶ Confirmantur ejus Scripta Conſtitutione Theodoſii & Valentiniani, lege 1. Codice Theodoſiano & Reſponſis Prudentum.

Scripſit plures libros: qvorum hi in Indice Juſtinianeo memorantur.

AD EDICTUM PROVINCIALE, XXXII. Eorum mentio paſſim in Digeſtis, à primo ad triceſimum. Provincialia Edicta erant, qvæ à Proconſulibus in provinciis decernebantur.

AD LEGES, XV. Hoc eſt ad Legem Juliam & Papiam Poppæam. Lex enim Julia & Papia Poppæa κατ' ἐξοχὴν Leges appellatæ, ut in Excurſu ad Taciti Annalium librum 3. notavit Lipſius, qvem ibi vide. Laudantur & hi libri paſſim in Digeſtis.

AD EDICTUM URBICUM. Malè Angelus Poli-

Politianus, *Ad Edictum publicum*. Qvot fuerint, incertum est. Decem tantùm supererant temporibus Justiniani. τὰ μόνα εὑρεθέντα βιβλία δέκα, inqvit Auctor Indicis. Hi libri, *Libri Caii ad Edictum Prætoris Urbani*, in Digestis, plurimis locis, appellantur. Hujus Edicti explicationem per Titulos fuisse distributam, rectè notat Bertrandus, *de Testamentis: de Legatis: de Liberali causa: De Damno infecto: de Publicanis: de Prædiatoribus:* (de qvibus videndus Cujacius Observationum v. 19. & Salmasius libro de Usuris) *de Re judicata: de Aqva & aqvæ pluviæ arcendæ: Qvi neqve seqvantur, neqve ducantur.* Id ex multis Legum Inscriptionibus colligere est.

AUREORUM, VII. Qvi & *Rerum Cottidianarum* appellantur. Inscriptio legis 5. de Adqvirendo rerum dominio: *Gaius libro 2. Rerum Cotidianarum, sive Aureorum.* Et Inscriptio legis 4. de obligationibus: *Gaius libro 3. Rerum Cotidianarum sive Aureorum.* Et alibi passim, locis innumeris. *Aurea* Veteres pro *excellentibus*, posuerunt. Inde χρυσᾶ ἔπη Pythagoræ. Inde & *aurea dicta* Lucretio, & *aureolus libellus* Ciceroni *Laudabilia* Latini, χρηστὰ Græci, similes libros appellârunt. Ad Inscriptionem *Rerum Cotidianarum* qvod attinet, potest hæc duobus modis intelligi; qvod monuit Radulfus Fornerius libro & capite primo Rerum Qvotidianarum: vel qvòd uti qvæqve res publicè qvotidie in foro tractata esset,

vel

vel qvòd, prout in privatis studiis aut dissertationibus incidisset, notaretur. Priori sententiæ subscribit Theophilus, qvi libros Caii Rerum Qvotidianarum interpretatur, τῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν κινουμένων πραγμάτων. Item Cujacius, cujus hæc sunt verba in Recitationibus ad Titulum de Obligationibus & Actionibus: *Res autem Qvotidianæ, sive Aurea, ut in L.* Legavi 26. *de liberatione legata, dicuntur, qvæ qvotidie usu veniunt, ac proinde perdiscenda, aut memoriâ repetenda, aut in promptu habenda sunt qvotidie.* Secundam sententiam amplexus est Eberlinus: cui favent Vetera Colloqvia Puerilia, in qvibus ita Puer: Μετὰ ταῦτα ἀπολυθεὶς, συνεκάθισα ἐμῷ τόπῳ. βιβλίον ἔλαβον. ἔγραψα καθημερινά. *Post hæc, dimissus, consedi meo loco. librum accepi. scripsi Cotidiana.*

DODECADELTI, VI. Hoc est, *Ad Legem* XII. *Tabularum*, ut hi libri passim in Digestis appellantur. Eorum procemium exstat in lege I. de Origine Juris. *Facturus Legum vetustarum interpretationem, &c.*

INSTITUTIONUM, IV. Memorantur passim in Digestis. Referuntur qvædam ex libro primo & secundo à Boëthio ad tertium Topicorum Ciceronis, & à Prisciano libro sexto extremo. Laudantur à Justiniano in Præfatione Institutionum. *Qvas ex omnibus Antiqvorum Institutionibus, & præcipuè ex Commentariis Caii nostri, tam Institutionum, qvàm Rerum Qvoti-*

dianarum, aliisqve multis Commentariis, compositas, &c. Et in Constitutione *Omnem*, Pandectarum confirmatrice. *In his autem sex libris, Gaii nostri Institutiones; & libri singulares qvatuor; primus, de illa vetere Re uxoria; secundus, de Tutelis; & tertius, necnon qvartus, de Testamentis & Legatis connumerabantur.* Exstat horum librorum Epitome, ab Aniano, Alarici Consiliario, ut volunt, digesta: qvam cum Notis eruditis edidit Hieronymus Aleander, junior. *Ac primus qvidem Gaius* (verba sunt dicti Aleandri) *videtur scripsisse libros Institutionum. Cùm enim Salvius Julianus auctoritate Divi Hadriani Edictum Perpetuum ordinässet, non multò pòst Gaius, Juliani discipulus, sub Antonino Pio Institutiones tradere voluit: qvibus breviter totum Jus Edicti Perpetui complecteretur, & in iis tradendis eumdem ordinem secutus est. Et qvæ tradebat, sæpe auctoritate Juliani, præceptoris sui, confirmavit. Ubi igitur hæc verba* in libris Institutionum Justiniani *occurrunt*, Julianus ait, *dicendum est ex Institutionibus Gaii excerpta fuisse. Ubi verò referuntur Rescripta Divorum Severi & Antonini, id videtur ex Institutionbus Marciani relatum.* ¶ Ex iis Gaii Institutionibus plurima in suas Justinianus transfudit: unde *suus* ab eo appellatur in dicta Præfatione Institutionum & in dicta Constitutione, & in titulo de Publicis Judiciis. Fallitur omnino Antonius Augustinus, qvi in libro de Propriis Nomini-

minibus Pandectarum, & in I. Emendationum cap. 5. Gaium, *suum* à Justiniano dictum credit, qvia Christianus fuerit, aut ejusdem cum eo nationis.

DE VERBORUM OBLIGATIONIBUS, II. Memorantur in Digestis.

DE MANUMISSIONIBUS, III. Memorantur in Digestis.

FIDEICOMMISSORUM, II. Memorantur in Digestis.

DE CASIBUS *Liber singularis.* Memoratur passim in Digestis. Librum scripserat Modestinus hoc titulo, *de Casibus enucleatis:* cujus argumentum non aliud fortè ab argumento libri Gaii. De libro Modestini videndus Merillius. Aliter Eberlinus. Librum enim Gaii *de Casibus*, accipit de Casibus singularibus, novis, raris, infreqventibus, ac propè incredibilibus; qvos Græci *ἀδόξως ὑποθέσεις* vocant.

REGULARUM *Liber singularis.* Inscriptio legis 21. de Adoptionibus: *Gaius libro singulari Regularum.* Laudatur tamen libro primo, in Inscriptione legis 100. de Regulis Juris, & libro tertio, in Inscriptione legis 43. de Injuriis. Ut duos Tractatus de Regulis scripsisse videatur.

DOTALICION *Liber singularis.* Idem videtur esse ac is qvem Justinianus in Constitutione

Omnem appellat *de vetere re uxoria.* Ex eo libro nihil hodie superest in Pandectis.

HYPOTHECARIÆ *Liber singularis.* Ille, ille est *Liber singularis de Formula Hypothecaria*, de qvo in Inscriptione legis 4. de Pignoribus, & legis 2. Qvæ res pignori: & alibi. Nec alius à libro illo singulari *ad Formulam Hypothecariam*, de qvo in Inscriptione legis 7. Qvibus modis pignus, vel hypotheca solvitur: qvo titulo librum scripserat & Marcianus.

Præter dictos libros, memoratos in Indice Justinianeo, scripserat Titus Gaius LIBRUM SINGULAREM AD LEGEM GLITIAM, ut discimus ex Inscriptione legis 4. de Inofficioso Testamento. Qva de Inscriptione; ut & de ipsa lege Glitia; videndus Cujacius Observationum libr. 2. capite 21. & lib. 14. cap. 14. & Merillius in Variantibus. ¶ Scripserat & LIBRUM SINGULAREM AD SENATUSCONSULTUM TERTULLIANUM ET ORFICIANUM. Inscriptio legis 8. ad Senatusconsultum Tertullianum: *Gaius libro singulari ad Senatusconsultum Tertullianum.* Inscriptio legis 9. titulo eodem: *Idem libro singulari ad Senatusconsultum Orphicianum.*

Etiam NOTAS scripsisse Titum Caium ad libros Juliani scripsit Bertrandus, ex lege 54. de Pactis, & ex lege 10. de Periculo & commodo rei venditæ: Itemqve ad Marcellum, ex lege 11. de Donationibus inter virum & uxorem. Aliud agebat

bat Bertrandus cùm hæc ſcripſit. In dicta lege 54. de Pactis, & in dicta l. 10. de Periculo & commodo rei venditæ, laudatur Scævola ad libros Digeſtorum Juliani, non verò Gaius. *Scævola apud Julianum libro 22. Digeſtorum notat. In libro 7. Digeſtorum Scævola notat.* Et in dicta XI. de Donationibus inter virum & uxorem laudatur idem Scævola ad Marcellum, non Gaius. *Conſeqventer Scævola apud Marcellum notat.*

ORIGINUM LIBROS ſcripſiſſe, in qvorum ſeptimo citetur à Gellio, vult Scipio Gentilis libro I. Parergorum Juris capite 17. ubi & nos, ut hoc obiter moneam, majorem antiqvitatis jacturam in nullo vetere Jurisconſulto qvàm in Tito Caio feciſſe dicit; ne ipſum qvidem Labeonem excipiens. Eos libros à Gellio citari ſcribit Pancirolus. Sed & ipſe, & Gentilis, falſi ſunt. Eſt autem error ille longè gravisſimus: ſiqvidem Originum libros, non Gaii, ſed Gavii, ſeu Gabii, qvi *Baſſus* dicebatur, citat Gellius.

Præter hos duos Caios Jurisconſultos, fuit & Caius Casſius Longinus, Prætor: de qvo Pomponius in dicta lege 2. de Origine Juris. *Nervæ ſucceſſit Proculus. Fuit eodem tempore & Nerva filius. Fuit & alius Longinus, ex Eqveſtri qvidem ordine, qvi poſtea ad Præturam uſqve pervenit.* Is enim Longinus, etiam Caius Casſius Longinus dicitur Antonio Auguſtino. Hunc Pancirolus magno errore cum Gaio, Inſtitutionum Scripto-

re, confundit. Immo & cum Caio Cassio. Ita enim ille, ubi de hoc Prætore: *Hic est Caius Cassius, qvi ab Ulpiano citatur in lege 4. de In jus vocando.* Verba Ulpiani hæc sunt: *Qvidam* parentem *usqve ad tritavum appellari ajunt: superiores*, majores *dici. Hoc Veteres existimasse Pomponius refert. Sed Gaius Cassius omnes in infinitum parentes dicit: qvod & honestius est, & meritò obtinuit.*

INDEX

INDEX AUCTORUM
qvi in hoc opere laudantur, notantur, vel emendantur.

A

C

D

E

F

G.

Genti-

Rober-

INDEX

INDEX RERUM ET VERBORUM.

A

Ἀκρε-

Beckius

Casce-

Conventio,

Episto-

Ff *Fron-*

ncile

Liber,

N

N

O

P

Plu-

Sanctum

Statio,

Varca-

V

ERRATA.

pag.
2. lin. 21. *ὠνόμασε*
16. lin. 10. *Eqvitem*
18. lin. 18. muto
25 lin. 1. *ἀσχημονοῦσι*
lin. 6. *voluptatis*
lin. 7. *inolevit*
30. lin. 3. *Antoninus*
48. lin. 23. vetuſtæ
51. lin. 1. *ex*
52. lin. 8. *ordinari*
55. lin. 13. *libram*
59. lin. 17. *ἐπομβρίους*
60. lin. 15. lege
61. lin. 1. *κύριον*
62. lin. 12. ad Lamprid.
lin. 15. & Diſcipulos
64. lin. 29. *contactum*
76. lin. 24. *ἄλλα*
94. lin. 14. legebat
96. lin. 18. Pomponio
108. lin. 22. *συναπόληται*
127. lin. 1. & 7. *Scientia.*
133. lin. 28. Origenem.
142. lin. 17. Gruterianæ.
146. lin. 17. *abſtulit*
163. lin. 18. *ſavoient:*) &
164. lin. 9. *Janvier*
171. lin. 21. *nos Cappado-cem*

pag.
182. lin. 4. pag. 74.
188. lin. 18. *φυλάττειν*
190. lin. 23. Imperator
193. lin. 8. Burgundioni
196. lin. 23. *βαβαὶ*
197. lin. 28. libro ſecundo
200. lin. 9. Siculus
212. lin. 8. *κατὰ*
232. lin. 14. *μετὰ γὰρ*
241. lin. 15. cenſenda ſit.
242. lin. 24. Gerhardum Voſſium.
251. lin. 3. *γῶπας.*
258. lin. 3. *Prætorem*
262. lin. 15. *qvod beant.*
280. lin. 6. viri.
287. lin. 6. *à proximo*
289. lin. 13. *vacationem*
290. lin. 20. *contra*
300. lin. 24. monſtrando
301. lin. 24. Heſychium
310. lin. 20. *vacabant*
311. lin. 9. *ἀνατίθημον*
316. lin. 5. contractio
lin. 9. damnatorum
317. lin. 7. Dulerus
318. lin. 27. Publicola
330. lin. 7. introitus exi-tusqve

335.

335. lin. 1. publica
338. lin. ult. potius à *re*
341. lin. 6. fluendo; ita
345. lin. 3. *sanxerat*
351. lin. 6. τὴν
352. lin. 4. est.
356. lin. 18. 19. *dele:* de causis Lingvæ Latinæ capite 86.
359. lin. 2. γράμματος lin. 4. ὡς
361. lin. 2. *qvia cùm pater eorũ ignoraretur, matris esse dicuntur. Sed qvia numqvam matris dicebantur liberi Jure Romano (neqve enim dicebatur* L. Titius, Gajæ filius; *sed* L. Titius, Marci filius) *propterea.*
363. lin. penult. *pepererint*
366. lin. 9. *autem.*
374. lin. 1. ἀπήλλαξ
380. lin. 19. *possessionum*
386. lin. 15. αὐτοῦ
390. lin. 9. τεταραγμένος
393. lin. 19. *tempulum*
414. lin. ult. eum
415. lin. 19. auctor Cassianæ; & Titus lin. 21. animadverto.
417. lin. 8. *Cassius.*